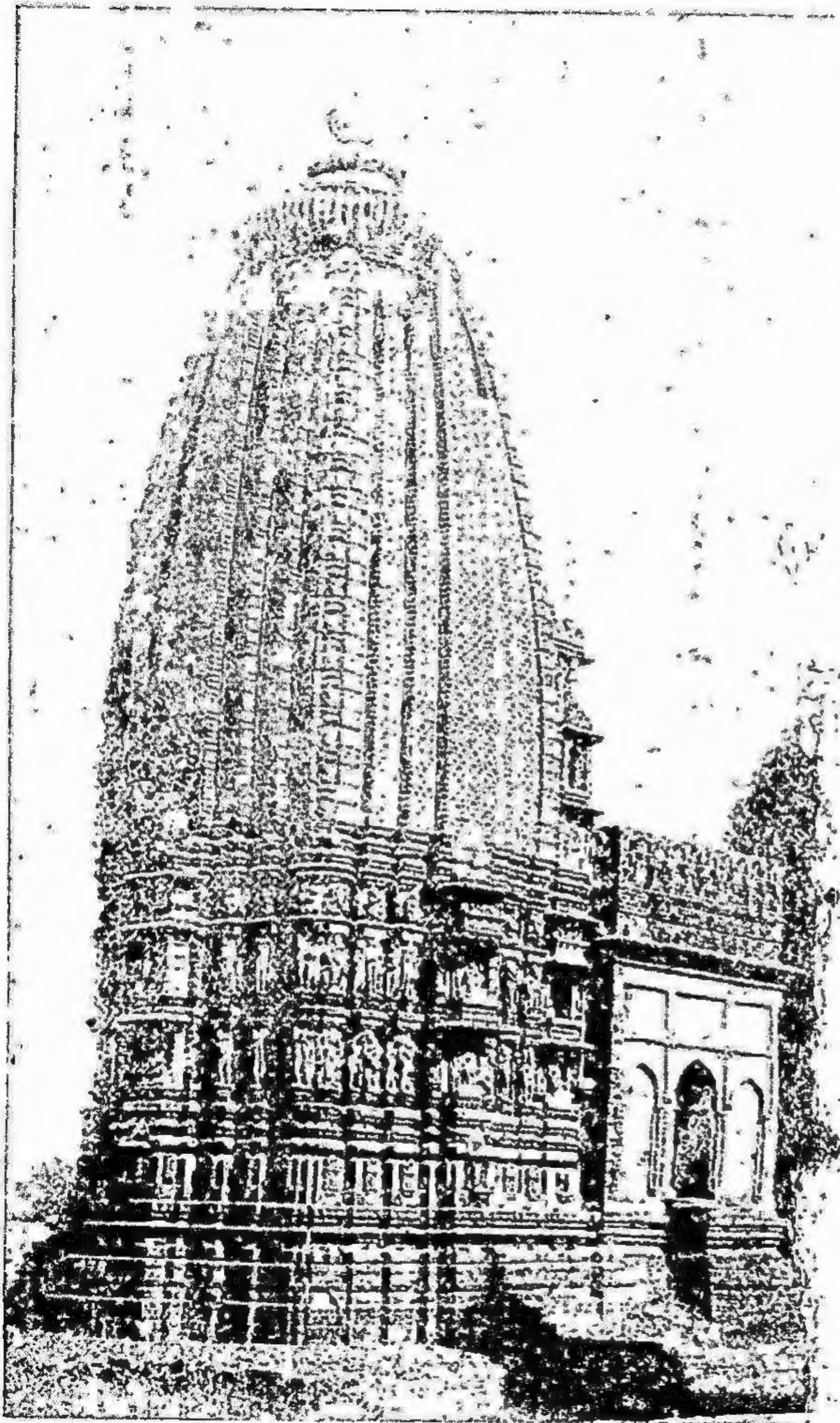

19737

ఖుజారాకడనున్న జెయిను దేవాలయము.

ఆంధ్రభాషాభివర్ధన ప్రచురములు. 12.

అల్లసానూరి

అ శో కు ని చ రి త్ర ము.

స్కాళ్ల సూపరువయిజరుపని చేసి ఉపకార

వేతనమును బుచ్చుకొనుచున్న,

బేతపూడి లక్ష్మీకాంతరావుగారిచే

ర చి యి ౦ పఁ బ డి

1973
ఆంధ్రభాషాభివర్ధన సంఘము
(లిమిటెడ్), హైదరాబాద్

ప్రకటింపబడి

చెన్నపురి:

శ్రీ “వైజయంతీ” ముద్రాశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1910.

కాపీ ౧౦.

దీని వెల రు. 1-4-0.

ఉ పో దా త ము.

గ్రంథవిషయాత్కృష్ట్యము.

శ్రీ సంశోభితులు, సకలగుణగణాలంకరిష్టులు, లోకోప
కారకార్య నిర్వహణపరాయణులు, స్వప్రయోజనపరత్వశూ
న్యులు, నై యా చంద్రతారార్కంబగు కీర్తింగాంచి, సర్వ
దేశ సర్వకాల సర్వసజ్జన సంస్తోత్రపాత్రులయిన మహాపురుషుల
జీవితంబులు, సర్వకాల సర్వావస్థలయందు, స్పృహణీయంబులు,
శ్రవణీయంబులు, మఱి పఠనీయంబులగుఁ గాదా; ఇట్టి మహాను
భావులలో, మహాపురుషులలోఁ గీర్తిశేషులలో నశోక ధరణీ
ధవుం డగ్రగణ్యుండగు. ఈ చక్రవర్తి కీర్తితూర్పున పసిఫిక్
మహాసముద్రమునుండి, పశ్చిమమున నట్లాంటిక్ మహాసము
ద్రముదనుక వ్యాపించి యున్నదనిన నీతని యుత్కృష్ట గుణ
గరిమవేఱుగఁ జెప్పవలసియుండదు. అశోకమహారాజు 22, 23
వందల సం॥ వత్సరములక్రిందట మనభరతఖండముం బరిపాలిం
చెను. ఇన్నిశతాబ్దములు గడచినను, నీతఁడు నేఁడు తమతోడ
వసించుచున్నట్లే జను లీతనింబ్రీతిమెయి సంస్కరించుచున్న
వారు. ఇట్లన్నికాలములందు నన్ని దేశంబులందును నఖండ
యశోలక్ష్మిం జూరఁగొనఁ గల్గిన యసమాన పూరుషరత్నంబు
లుండు టరుదుగాదా.

అశోకునిఁగూర్చిన గ్రంథము లాంగ్లేయ భాషయందుఁ బెక్కులు వ్రాయఁబడినవి. జర్మనీభాషయందుఁ గూడ విపులముగ నీతని చారిత్రము వర్ణింపఁబడియున్న యది. జపాన్ చీనా భాషలలో విరచింపఁబడిన యీతని చారిత్రములం గుఱించి వేరుగఁజెప్ప నక్కరలేదుగదా. ఇట్టితరదేశ భాషలలో నశోక భూరమణునింగూర్చి యనే కోద్గ్రంథములున్నను మనోహరంబగు మన యాంధ్రభాషయందుమాత్ర మీ మహానుభావుని చారిత్ర మామూలాగ్రముగఁ దెల్పఁగల్గు కావ్యమొక్కండును లేకుండు టెంత విచారకరమో పాఠకులూహించెదరుగాక. ఇదియే మనయజ్ఞానస్థితిని, మనహీనదశను, సూచించుచున్నయది. మన భాషయందలి యీగొప్పలోపముం బరిహరించి, తమదేశములోఁ బుట్టిపెరిగి, తమ దేశోద్ధరణార్థము తమ జీవితకాలమునుగడపి, మానవలోకములో నెల్లఁదాము సంస్కరణీయులగు నట్లొనర్చిన మహాపురుషుల విమలచారిత్రామృతం బాస్వాదించి యానందించు భాగ్యమాంధ్రమహాజనుల కొసంగినందులకాంధ్రభాషాభివర్ధనసంఘమువారియెడ నాంధ్రలోకంబు కృతజ్ఞతకలదియై యుండనగు.

• మూలగ్రంథములు.

• ఈగ్రంథమును విరచించుటయందు గ్రంథకర్తగారికి:—

• సై. డేవిడ్సు (Rhys Davids) గారి బౌద్ధహిందూ దేశమ (Budd-

hist India) ను గ్రంథమును, విన్సెంట్, ఎ, స్మిత్ (Vincent
 A. Smith) గారి హిందూదేశ బౌద్ధ చక్రవర్తియగు నశోకుఁడు
 (Asoka, the Buddhist Emperor) అను గ్రంథమును, ప్రొఫెసర్
 లక్ష్మీనరసు నాయఁడుగారి బౌద్ధమతసారము (Essence of
 Buddhism) అను గ్రంథమును చాలసాయ మొసంగిన యవి.
 నానాగ్రంథ శోధనమొనర్చి, తత్సారమెల్ల సంగ్రహించి, సంక్షే
 పముగ వ్రాయఁబడిన దగుటచే నీకావ్యము చిన్నదైనను ననేక
 గ్రంథకర్తల యభిప్రాయములం బెక్కువిషయ సందర్భముల
 యందుఁ గలిగియున్న యది. అశోకభూజానింగూర్చి పుక్కిటి
 పురాణములు, చిత్రకల్పితకథలు చాలగలవు; వానిలో సత్య
 ములని గ్రహింపవలసిన విట్టివనియు, నవిశ్వసనీయంబు లివి
 యనియు విమర్శించి, యిట్టి చరిత్రగ్రంథమును వ్రాయుట
 యందుఁగల కష్టములు కృతీకర్తలకుఁ దెలియని విషయము
 గాదు. ఈ కావ్యవిషయమునకు, మెగాస్తనీసు, ఆరియన్ అను
 వారువ్రాసిన చరిత్రాంశములటుండ, ప్రబలాధారములయినవి,
 అశోకుఁడు చెక్కించిన శిలాశాసనములు, కొండలమీఁదను,
 తాతి కంబములమీదను, రెండువేలసంవత్సరముల క్రిందటఁ
 జెక్కింపఁబడిన యక్కరములే యశోకునికీర్తిలతకాలవాల
 ములయి, యయ్యది మనుష్యలోకమంతయు వ్యాపింపఁగల్గు
 నట్లు చేసినవి. కావున నీకావ్యమున రి, 9-వ యధ్యాయములందు
 90 పుటలవఱకు నీవిషయమే విశేషముగ వర్ణింపఁబడినది. విష

య ప్రాముఖ్యతం దలంచి, గ్రంథవిస్తరతంగూర్చి పాఠకులూ
శంకింపకుండెదరు గాక.

బౌద్ధమతము.

సర్వమత మర్క్తవిభేదకంబగు నీ బౌద్ధమతధర్మ వ్యాప-
కమే యశోకమహారాజు నింతఁగఁ బరిగణించుటకుఁ గారణ-
మైనది; కాఁబట్టి యీ కావ్యమున బౌద్ధమతసిద్ధాంతములం-
గూర్చి గ్రంథకర్త చర్చింపవలసివచ్చెను. అయిన బౌద్ధమత-
మొక యద్భుతమతముగ భావింపవలసిన యక్కఱలేదు.
కారణకార్యముల విచారణ యటు నిల్పి యున్నవస్తువు-
లున్నట్లుచూచి పర్యాలోచించినచో హిందూమత నీతిసారమే
బౌద్ధమతముఖ్య స్వరూపమని యెవ్వరైన నొప్పుకొనక తప్పదు.
సమస్తదేశ విద్వాంస శిరోవేష్ట నాగ్రభాగ స్థవిమలాంకార
పూజ్యస్థితింగాంచిన భగవద్గీతయందలి వాక్యములును, బౌద్ధ-
మత నీతివాక్యములు ననేక సందర్భములందు సామాన్య
భావంబుఁ గాంచియుండుటను మనము చూడవచ్చు. కావుననే
బౌద్ధమత మన్యదేశ పండిత జనాదరణీయంబయ్యె. ఇట్టిమత-
వ్యాపకమునఁ దన జీవితకాలము గడపి లక్షలకొలఁది జనుల
హృదయములన్తా నందోదధి నోలలాడించిన యశోకుం డెవ్వరికి
స్మరణీయుండుగాకుండు. అశోకుని చరిత్రంగూరిచి, సమగ్రముగ
విరచింపఁ బూనినచో నిట్టిపొత్తములు పదియైనఁ జాలకుండు.

అయినను, గ్రంథకర్త ముఖ్యాంశములను విడువక సంగ్రహముగ
నైన నందుండువాని సూచించియుండుట తెల్లంబ.

శై లి.

ఇక్కావ్యం బాంధ్రభాషయంద నర్గళ కవితాధారగల
యొక పండితునిచే రచియింపబడినకతంబున నందందు భావ
గౌరవ శోభితంబులగు కఠిన పదప్రయోగములు పాఠ
కులకు దృగ్గోచరమగుటక యచ్చెరువుకాదు. పరమగుణ శోభి
తుడగు నశోకావనీంద్రు నుత్కృష్ట చరితంబునుజదివి యాంధ్ర
మహాజనులెల్ల రానందింతురు గాత.

క. భాస్కరరావు. బి., యే.

కృతి.

ఉ. శ్రీకి నివాసమై, బుధని పేవ్యమునై, మహనీయధర్మర!
 త్నాకరమై, యశేష విషయాధికక్తిరి విభాసితంబునై!
 ప్రాకట సర్వసస్య జనరంజకమై, వరభూమిజా నిర!
 త్నాకలితంబు నా భరతఖండము, నంచదభిజ్ఞధామమున్.

సీ. ఎ వ్యాఁడు సద్ధర్మ-నృపవర్య కరణీయ
 పంచ యజ్ఞోదార-పటిమ నేలె
 ఎ వ్యాఁడు కరుణామయేచ్ఛా పురస్కృత
 సకలజీవావన-శస్తిగాంచె
 ఎ వ్యాఁడు బౌద్ధధ-ర్తేడ్య స్వవర్తన
 నయమార్గగతజనా-నందుడయ్యె!
 ఎ వ్యాఁడు భాస్వరత్-పృథుశైల ఖచితాత్మ
 వృత్తాంతలోక సం-వేద్యుడయ్యె.

గీ. నమ్మహాత్ముఁ డశోక ధ-రాధినాథుఁ!
 డతులితామేయ సత్వగుణాధ్యుడగుచు!
 నమలనిజక్తిరి ధవళితా శాంతుడగుచు!
 నతని కాతఁడె యుపమానమనఁగ నెగడె.

ఉ. భూజనులెందఱో వినుతి-పొల్పుగఁజేసెడి యాయశోకునిన్
 రాజకులావతంసుఁ డన-రాదె? తదీయచరిత్రరత్న మే
 యోజ మనుష్యమాత్రునకు-నొప్పుగ నర్పణసేయఁ జెల్లు? నా
 రాజకళా వతంసునకె-రంజిల నంకిత మే నొనర్చెదన్.

శ్రీ సాంబశివాయనమః.

ఇష్ట దేవతాస్తుత్యాదికము.

శివస్తుతి.

శా. శ్రీకంఠంబున లోకరక్షణకళా చిత్రప్రవీణత్వమి
స్తోకస్ఫూర్తి నెవండు తెల్పునో, మునిస్తోమప్రహర్షప్రదా
లోకస్థీతుడెవండో, భక్తజనహృల్లో లాత్తకుండెవ్వడో
యాకైలాసపతిఁ భజించెద మదీయానూన గోత్రేశ్వరుఁ॥

ఆంజనేయస్తుతి.

మ. ఒకనాడెవ్వఁడు స్వప్నకాలమున దీప్త్యోదంచితాంగుండునై
వికచాబ్జాననుడై, నిజాశ్రితలసద్భృందానుషంగాత్తుడై
ప్రకటానందముతోఁప దర్శనము శుంభద్వృత్తినా కిచ్చి, దా
నుకవిత్వప్రతిభఁ ఘటించెనో, మరుత్సూతిం బ్రశంసించెదఁ॥

కవిప్రశంస.

చ. సలలితకల్పనాది విలసద్వరసాంస్కృతి కాంధ్రకావ్యభూ
షలఁదగఁగావ్యకన్యకకు సమ్మదమిచ్చిన కావ్యకర్తలం
దెలతును, దోషసంస్కరణధీమౌకయింతయులేక పైఁగనో
స్థుల మఱి తప్పులంచను ప్రబుద్ధుల దుష్కృతులం దలంపఁబో॥

వంశవర్ణన.

సీ. శ్రీబేతపూడి ప్రసిద్ధవంశ్యులు గల
రాశ్వేలవారు నయాదియుతులు
శ్రీవత్సగోత్రజుల్ శివమతస్థులు నందు
మాన్యుఁడు, మల్లన-మంత్రి మత్స్వి

తామహుండాయన దత్తపుత్రుఁడు లక్ష్మీ
 నారాయణుఁడు మజ్జనకుఁడు ఘనుఁడు;
 అశ్రాంత పరమేశ్వరాధనపరుండు
 తగ లక్ష్మమాంబిక ధర్మపత్ని।
 కాఁగఁడులలేని దాంపత్యకలితుఁడగుచు।
 సంతతపరోపకార నుస్వాంతుఁడగుచు।
 బడసె నొగినల్వరను దనూభవులనెలమి।
 బార్వతీనాథ సత్కృపాబలిమిఁజేసి॥

నీ. ఆనలుపురిలోన- నగ్రజన్ముఁడను ల
 క్ష్మీకాంతుఁడను పేరఁ-జెలగువాఁడ।
 నాంధ్రగీర్వాణ హూ-ణాది విద్యలయందుఁ
 గించిత్ప్రవేశ స-మంచితుండ।
 సర్వేశ్వరుఁడు వైద్యశాస్త్రసారా భిజ్ఞుఁ
 డగు నాదుప్ర ప్రథ-మానుజుండు।
 పరపరబ్రహ్మాంబు - పరతత్త్వవేదియై
 పరగు ద్వితీయసో-దరుఁడుగాను।
 మనుసంభవాది-సంభాష్య నానా గ్రంథ
 కర్తయై విఖ్యాతిఁ-గాంచియున్న॥

గీ. యతఁడు, భగవంతరావు నా-కగుఁగనిష్ఠ
 సోదరుఁడు, గాన విద్యామహాదరుండు।
 నిట్లు విద్యలయం దంతొ-యింతోమాకు
 నభినివేశము కలిగె శి-వాదరమున॥

నీ. ప్రీతితో గౌరీ ప-రిణయమంచేరిఁటి
 చిన్న పొత్తంబు ర-చించినాఁడ।

శివమహిమ్నస్తోత్ర-శ్రీకర్ణాకము

లాంధ్రీకరించి నే-నలరినాడె

చతురతర్ణాక- సమితికిఁ బద్యాళి,

నలిచాటుపద్యాల, పొ-నర్చినాడె

దేవతాస్తోత్ర సం-దీపిత గ్రంథంబు,

నాటకం బొందునే- నవ్యముగను॥

గీ. బొసఁగఁగూర్చితి; సరనులు-ప్పొంగు నట్టు

లాంధ్రభాషాభివర్ధని-యనెడి సంఘ

మునకు * మూఁడుచరిత్రంబు-లను రచించి

యున్నవాడను బుధకృపఁ-గన్నవాడె॥

* 1. అశోకమహారాజచరిత్ర, 2. చీనాదేశచరిత్ర, 3. సిక్కులచరిత్ర.

పీఠిక.

1. చరిత్రనాయకమహిమ.

శ్రీమన్మహాకాంతా కంఠహార తరళాయమాణంబుగ నున్న యీభరతఖండమును బహుపూర్వకాలమునుండి 1. ఉత్తములు, 2. ఉత్తమోత్తములు నగు కొందఱురాజులు దైవానుగ్రహంబుచేఁ బరిపాలించిరి. ఏరాజులు తమకు విద్యుక్తములైన పంచయజ్ఞంబులను *సమగ్రంబుగ నెఱవేర్చిరో వా రుత్తమరాజులు; ఏరాజులూ పంచయజ్ఞాచరణంబే కాక పరోపకారార్థమిదంశరీరమ్మనుచుఁ దద్ధర్మానుష్ఠాన పరాయణులై పరోపకృతికై తమశరీరంబునైన నర్పింప సాహసించుచు స్వప్రయోజనోదాసీనులై స్వప్రజాభిమానులై వర్తించిన వారుత్తమోత్తమరాజులు. ఈ కడపటివర్గంబులోనివారైన మాంధాత, శిబి, భగీరథా

* పంచయజ్ఞము లనఁగా 1. దుష్టులను దండించుట, 2. సుజనులను బూజించుట, 3. న్యాయవిధిని బొక్కసము వృద్ధిచేయుట, 4. అర్థిజనులను యథాయోగ్యముగఁ బోషింపఁగలిగియుట, 5. రాజ్యరక్షణము. శ్లో॥ దుష్టస్యదండస్సజనస్యపూజా న్యాయేన కోశస్యచ సంప్రవృద్ధిః సుపక్షపాతోర్థిషు రాజ్యరక్షా పంచైవయజ్ఞాః కథితాన్యపాణాం.

దులు కీర్తికాయలై భరతఖండవాసులచే నేటి కాలంబుదనుక
బొగడ్డ నొందుచుండిరి. ఈ చరిత్రనలంకరించు నశోకచక్రవర్తి
యా వర్గంబులోనె చేరఁదగినవాఁడని యాయన యుదంతం
బాద్యంతంబు చదువువారు వచింపకమానరు. మఱియు నా
మహారాజు తన ప్రజలందఱు తన కుటుంబమేయని త్రికరణశుద్ధిగ
వచించి వారిని సీతిపరులఁజేయఁ దనయావచ్చుక్తిని ధారవోసెను.
ఈచరిత్రాంతమందనఁగా 13-వ యధ్యాయములో ఆయన
యుపకారకృత్యంబులు సంగ్రహముగా నుడువఁబడినవి. ఇది
యునుంగాక యీ చరిత్రయొక్క 7-వ యధ్యాయాంతమందు
లిఖింపఁబడిన పద్యం బశోకమహారాజయొక్క యుత్తమకార్యం
బులకు ముకురంబువలె నుండునుగానఁ జదువరులకు సుగమంబుగ
నుండునని యీసందర్భమున మరలనిచట లిఖింపఁబడుచున్నది.

ఉ. రాజ్యముచేసె సర్వజనరంజకమాగతి స్వీయసంపదన్ ।

భోజ్యముచేసె భిక్షులకు, భూమిసురాళికి, నర్థికోటికిన్ ।

ద్యాజ్యముచేసె దుర్నయము నందఱకున్ మహనీయధర్మమున్ ।

బూజ్యముచేసె సత్వగుణభూమి యశోకుఁడు మోక్షకాముడై॥

2. చరిత్రమహిమ.

పైనిఁ జెప్పఁబడిన మంధాతాది ప్రభువుల కృత్యంబులు
కవిజనాతి శయోక్త్యాది మిళితంబులైయున్నవి. అదిగాక యు
త్కృష్టకార్య ధురంధరులయిన వారియందు దైవమహిమలుండు
నని కవులు ప్రాయశంబుగ వచించుటయుఁ గలదు. అట్టివి పు
రాణమాత్ర శోభితంబు లైయుండు. చరిత్రలన్ననో యధార్థ

కథన దక్షంబులై ప్రత్యక్షాను మానప్రమాణ కలితంబు లై
యుండును. అట్లుండుటంజేసి యవి విస్రంభ పాత్రంబులగును. ఈ
యశోకుని వృత్తాంతముకూడఁ బురాణకల్పనలలోఁబడి యసంగ
తాంశ దూషితంబుకాఁగా శిలాశాసనాది దృష్టాంతముల సంగ్ర
హించి పరస్పర విరుద్ధాంశములును, అతిశయోక్త్యాదులు ననఁ
బడు కలుపుమొక్కలఁ దొలఁగించి మనోహర పుష్పారామంబుగ
నొనర్చి చదువరుల కానందజనకంబుగ నిప్పటి చరిత్రకారు లెం
తయు శ్రమపడి లిఖించిరి. ఈచరిత్ర కనుబంధములుగా నున్న
హిందూసింహాశ పురాణంబులఁజూచిన నట్టివిరుద్ధాంశములు
తేటపడఁ గలవు. కావున నీయశోకుని వృత్తాంతంబు సలక్షణం
బగు చరిత్రయే యగును.

3. చరిత్రవలనిప్రయోజనములు •

మతోద్ధారకులు, మతసంస్కర్తలు, రాజ్యకర్తలు, రాజ్యో
ద్ధారకులు, రాజ్యోత్తములు, వీరాగ్రేసరులు, పరోపకారకంక
ణులు, దేశాభిమాన విశిష్టులు నిట్టివారు మహాపురుషులై కాని
సామాన్యులు కారని యెల్లరకును దెల్లంబుగఁ దెలిసిన విష
యమే గదా. అట్టివారు తామవలంబించిన మహాకార్యంబుల
నెఱవేర్చుట కెంతప్రయాసము పడిరో, ప్రజాసామాన్యమున
కెట్లుపకరించిరో యని తెలిసికొనుట బుద్ధిశాలుల కావశ్యక
మని నుడువవలయునా? మన దేశమందువలెనే విదేశముల

యందును వన్నె కెక్కినవారు పలువురు కలరు. కావున స్వదేశ
చరిత్రలంబలె విదేశచరిత్రలును బరసీయంబువే యగుచున్నవి.

చ. జనులను నీతివర్తనులఁ జక్కఁగఁజేయఁగఁ జాలి, స్వక్రియా
జనితఫలాభిలాషులయి సౌమ్యముగా మనువారిజేసి, యే
జనులెటుహానివృద్ధులను జాలగనొందిరొ వానిఁదెల్పు సా
ధనములు సచ్చరిత్రములె; దందన లన్యకథా ప్రసంగముల్॥

కావునఁ జరిత్రంబులు చదువరులకు సుజ్ఞానదాయకంబు
లై, వ్యవహార నైపుణ్యబోధకంబులై, పౌరుషేయాది సత్కృత్య
సాధకంబులై భాసిల్లుననుట సర్వవిదితంబ. అది యటుండ నీ
చరిత్రం బిప్పటికి 22, 23 వందల సం॥ల క్రిందట నీభరతఖండము
యొక్క నాగరికాది వృత్తాంతమును, దత్కాలప్రభువైన య
శోక మహారాజుయొక్క సుగుణసంపదను, బరిపాలనా సామ
ర్థ్యమును దెల్పునుగాన నిదిమఱియుఁ బరసీయంబుని చదువరులె
భావింపఁ గలరు.

4. గ్రంథకరణ ప్రోత్సాహకులు.

ఆంధ్రదేశీయులైన కొందఱు విద్యావంతులును, ధని
కులును, జమీందారులును, మొదలయిన ప్రముఖులు సంఘీ
భవించి “ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ సంఘ” మనెడినామధేయంబు
వహించి పైని నుడువఁబడిన చరిత్ర ప్రయోజనంబులారసి, చరి
త్రలచే సామాన్యజనులకు జ్ఞానాభివృద్ధి నొనర్చుటకై భాషాభి
వృద్ధి యావశ్యకమనితలఁచి, యారెండుప్రయోజనము లేకకాల
మందే సమకూడునట్లు కొంతకాలమునుండిచరిత్రలరచియింపించి

ప్రకటించుచుండిరి. తత్సంఘ కార్యదర్శిగారైన మ-రా-రా-శ్రీ,
వేమవరపు - రామదాసు పంతులుగారు. బి. యె., బి. ఎల్.

మ. ప్రభు విద్యాపరిశోభితుండగుచు, సంపద్యుక్తుడై, యంతకుం!
బ్రభంగూర్పణ బహుళాంధ్ర సంస్కృతల సద్భాషాపరిజ్ఞానియై!
సభలం దప్రతిమాన వాగ్విభవుడై, సౌజన్యసన్తాన్యుడై!
యిభరాడక్షక సత్కృపాకలనభాసిల్లున్ మదీయాపుడై॥

నేను లోకల్ పండు డిపార్టుమెంటులో సుపాధ్యాయుడూ
గాను, స్కూల్స్ సూపరు వైజరుగాను, ఆ॥ సబులిశిష్టాంటు
ఇన్స్పెక్టరుగాను బనిచేసి భరణముపొంది 1908-వ సంవత్సర
ములో విరామముచెందిన స్థితియందాయనతో నొకదినంబున
ముచ్చటించఁ బోఁగా

గీ. ఆంధ్రగీర్వాణ హూణ భాషాదులందు!

నాద్రభాషా కవిత్వమం, దార్య, మీకు!

సరసమయినట్టి యభినివేశంబు కలిమి!

యే నెఱుంగుదుఁ, గాన వాంఛింతు నొకటి॥

మ. ధరసుశ్లోకుఁ డశోకుఁడాయనచరిత్రన్ మీరువ్రాయంగ బం!

గరు తావిన్ మఱి గాంచినట్లుగును, విన్నాణంబులౌ శాసనాల్!

సరసంబౌగతిఁ జెల్లునేయఁదగు, భాషాస్ఫూర్తియౌ యందురే!

బరువుం దేలికగాని రీతినొనరింపన్ యోగ్యమై తోఁచెడిన్॥

అని వాక్రుచ్చెను.

అది యటుండ నీభరతఖండవాసులలోఁ గొందఱు నావి
కా యాత్రలుచేసి విదేశంబులకుంబోవఁ గులాచార నియమం
బులచే బాధితులగుచుండిరి. శేషించినవారైనఁ దమదేశదైన్య
మును బొపుట కుత్సాహితులు కాకుండిరి.

ఉ. ధీరతఁబూని, పెంపుగ విదేశపుయాత్రలుసేసి, యందు వ్యాఁ
పార పరిశ్రమాదులును, భాగ్యము, భోగ్యము, లెట్టులున్నవో,
యారసి, తామెఱుంగని వియాదట సేటిచి, కాదె లోకులీ,
ధారుణి వన్నెవాసి గనితారు నుఖించుట కల్లునెందునఁ॥

అనితఁబఁచుచు మహాపురుషచరిత్రలను, విదేశచరిత్రలను
ఆంధ్రలోకోపకారార్థము తెలుంగుబాసలో వ్రాయ నుద్య
మించుచున్నవాఁడ నగుటచే ఆ కార్యదర్శిగారి కోరికి ప్రకార
మీ యశోకచరిత్రను రచించినాఁడ.

ఐ. సహాయగ్రంథములు.

ఈచరిత్ర వ్రాయుటలో.

1. విన్సెంటు, ఎ, స్మిత్ (Vincent, A. Smith) గారి
హిందూదేశ బౌద్ధ చక్రవర్తియగు నశోకుఁడు (Asoka,
the Buddhists Emperor) అను గ్రంథమును,
2. రిస్ డేవిడ్సు (Rhys Davids) గారి బౌద్ధ హిందూదేశ
శము (Buddhist India) అనుగ్రంథమును,
3. ప్రొఫెస్సరు లక్ష్మీనర్సనాయఁడు గారి బౌద్ధమతసారము
(Essence of Buddhism) అను గ్రంథమును,

జాలసాయముగఁ గైకొంటి. ఆంగ్లేయ భాషలోనున్న
యాగ్రంథములఁ జదివి ముఖ్యాంశంబులశోధించి సంగ్రహముగ
నీచరిత్ర వ్రాయుటలోఁ గలిగిన శ్రమంబు సంగ్రహ గ్రంథకర్త
లకుఁ దెలియని విషయముకాదు. ఇది సంగ్రహ గ్రంథమగు
టచేఁ జిన్నదిగ నున్నను బెక్కు విషయంబు లిందు సందర్భాను
సారముగ వ్రాయుట కలిగినది. మఱియు నశోకుఁడు బౌద్ధమతా

వలంబియై తన్మతవ్యాపక మొనర్చుటచే ఆమతమును గూర్చి
యావశ్యకమయిన మేరకు వ్రాయఁబడినది. ఈచరిత్రను విపు
లంబుగ వ్రాసినయెడ నిట్టిపాత్రములు పదియైనను జాలకుండును.

6. గ్రంథ గ్రాహ్యగ్రాహ్యవిచారణ.

బౌద్ధమతమం దీశ్వరుఁడు కలఁడా లేఁడాయను విచారణ.
పెట్టుకొనక, వేదంబు లప్రమాణంబులనుటచే, ఆమతము నాస్తిక
మతమేయని యార్యు లభిప్రాయపడుచు,

ఉ. నాస్తికుఁడౌ నశోక సరనాయకుఁడెంతయు ధర్మమూర్తిగా!

నిస్తులకీర్తిశాలిగను, నిత్యపరార్థనుదత్తచిత్తుగాఁ|

బ్రస్తుతినేయఁ దచ్చరిత పాత్యము పాణ్యము నావచింప వ్య|

త్యస్తముగాను దోచునని యాస్తికు లేమయినం దలంచినక॥

దేహాత్మవాదులైన చార్వాకులకును బ్రహ్మము శాశ్వత
పదార్థమనెడి యార్యులకును, తన సిద్ధాంతము మధ్యస్థముగ
నుండునని బుద్ధుఁడు చెప్పినేకాని తాను కేవలము నాస్తికుఁడ
నని ప్రకటించు కొనలేదు. ఆసిద్ధాంతము మప్తమా నిర్దుష్టమా
యని విచారించుట యీచరిత్రకుం బ్రాముఖ్యంబుకాదు. అట్టి
మత మవలంబించినను బరమత సహనము కలవాఁడై,

మ. తన విశ్వాసమదెట్టులున్న నరులకొద్దరైక నిత్యప్రప|

ర్తనులంజేయ నమేయయత్నము లొనర్పంబూనె; నాధర్మమా|

ర్య నిషేవ్యరిబుగనుండె, దైవభజనం బొఁగాదు నాబల్కుఁడ|

య్యెను, బూజ్యుండగుఁగాక నింద్యుఁడై ధరత్రీకుం డశోకుండిలక॥

6. గ్రంథశైలి.

భాషాసామాన్యులకుఁగూడ సుగమంబుగ నుండునట్లే

చరిత్ర రచింపఁబడినది. కారణ మేమనఁగా ఆంధ్రభాషాయోష
యిక్కాలంబున శుష్కించి యుండెననుటకు నీ సంఘాభిధానమే
ప్రబలసాక్ష్యంబు. దానికిఁ అది యటుండ శైలివిషయమై.

చ. యమకములుండరాదు, బహుళార్థపదంబులు నుండరాదు, శ|
బ్దములరుదైనవై నులభవశ్యముకానివి యుండరాదు, భా|
వము కడుగూఢమై చదువువారిని సంకటపెట్టరాదు, సా|
మ్యము సరసంబుచుల్కనయి హాయి నొసంగుటె మంచిశైలిగా|
శ్రమపడలేక యెందఱో ప్రశంసయొనర్తురు నేటి పాఠకుల్॥

అయినను సంఘనామము సార్థికరించుటకై యచ్చ
టచ్చట నసాధారణపదంబులును, యమకాదులును, రసపోషణకై
కించిత్తుగ నలంకారములును, బ్రయోగింపఁబడినవి. అరసున్న
లును శకట రేఫములును బ్రాయికముగా నుపయోగింపఁబడినవి.

8. ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘయోగ్యత.

• ఇట్లులే నొనర్చిన చరిత్రంబు నంగీకరించి వ్యయప్రయా
సంబులతో సంఘమువారు ముద్రితంబు చేసిరి. ఆంధ్రభాషలో
మహాపురుషచరిత్రంబులును, విదేశచరిత్రములును లేవనెడి
లోపమును నివారించి స్వదేశాభిమానులై, స్వదేశోపకారులై
యింతగ శ్రమపడెడి యీసాంఘికుల కాంధ్రదేశీయులెంతయు
గృతజ్ఞతం జూపఁ దగు. ఈ సంఘమువారల మహోద్యమ
మాచంద్రాదర్శముగ వెలయుఁగాక.

ఇట్లు విన్నవించు
సుజనవిధేయుఁడు,
బేతపూడి లక్ష్మీకాంతరావు.

విషయసూచిక.

1-వ అధ్యాయము.

పుట.

మూర్యరాజ్యనిర్మాణము, చంద్రగుప్తుఁడు	... 1-10
గ్రంథప్రయోజనము	... 2
మూర్యవంశమూలపురుషుఁడును రాజ్యకర్తయు నైనచంద్రగుప్తుఁడు	2
అలెగ్జాండరు హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చుట	... 2
సెల్యూకసు	... ,,
చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడుట	... 3
చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజ్యాధిపతి యగుట	... ,,
సెల్యూకసు చంద్రగుప్తునితో సంతికొనించుకొనుట	... 4
మెగాస్థీనసు అనురాయబారి	... ,,
మెగాస్థీనసు వ్రాసినమగధరాజ్యవృత్తాంతము	... 5
పాటలీపుత్రనగరవైశాల్యము	... ,,
బానిసలు	... ,,
ప్రజాతరగతులు	... 6
రాజకీయోద్యోగులవిధులు	... ,,
పంచాయితలు	... ,,
సైన్యవ్యవస్థ	... 7
ఆయుధాదులు	... ,,

పంటలు	...	8
ప్రజాస్థితి	...	9
చారులు	...	9
రాజవినోదములు	...	8
శిక్షాస్పృశి	...	9
మార్యరాజ్యవిస్తీర్ణము	...	9
చంద్రగుప్తునిమగణము	...	10

2-వ అధ్యాయము.

అశోకుఁడు రాజగుట; కళింగరాజ్యసంపాదనము	...	11-19
బిందుసారుఁడు మగధరాజ్యాధిపతియగుట	...	11
అశోకుఁడు ప్రభువగుట	...	12
పట్టాభిషేక కాలయాపనకారణములు	...	9
అశోకునకు దుష్టాశోకుఁడని పేరువచ్చుట	...	9
బౌద్ధకాలహిందూ దేశచరిత్రకారుని యభిప్రాయము	...	9
అశోకచరిత్రకారుని యభిప్రాయము	...	13
అశోకుని జన్మవృత్తాంతము	...	9
అశోకుఁడొకవర్తకునికొమరితను వివాహమాడుట	...	14
అశోకుఁడు కళింగరాజ్యమును జయించుట	...	15
అశోకుని విచారము	...	9
13-వ శిలాశాసనమందలి అశోకుని విచారవచనములు	...	16
బౌద్ధభిక్షుల కల్పితకథలు	...	17
ఉపగుప్తుఁడశోకునికి ధర్మంబుఁ దెల్పె ననుట	...	18
అశోకుని వచనములు	...	9
చరిత్రకారుల యభిప్రాయములు	...	9

కళింగ రాజ్యజయానంతరము రాజ్యపరిపాలనయం దశోకుని
ముఖ్యోద్దేశము

... 19

3-వ అధ్యాయము.

అశోకుడు బౌద్ధభిక్షువై మత వ్యాపకము చేయుట ... 20-38

అశోకుడు భిక్షు వగుట ... 20

అష్టాంగమార్గమందుఁ బ్రవేశించుట ... ,,

అశోకుడు భిక్షువగుటనుగూర్చి పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము ,,

సూరపాలుఁ డనుజైనప్రభువు ... ,,

పాశ్చాత్యుల సంశయనివారణము ... 21

అశోకుడు ధర్మోపదేశకులను బంపుట ... 22

శాన్నిప్రదేశములకుఁ బంపలే దనుట ... ,,

సింహళద్వీపమునకు బోధివృక్షశాఖం గొంపోవుట ... 23

సింహళ పురాణములవలని యుపకారము ... 24

అశోకునకు బూర్వమునను దగ్ధాతను బుద్ధమతవ్యాప్తి ... ,,

బౌద్ధసన్యాసుల యధికారము ... 25

తిష్యుడు ధర్మోపదేశకులను బంపుట ... ,,

అశోకుని ధర్మకార్యములు ... 27

ధర్మసభలవిషయమై యశోకునియాజ్ఞ ... 28

ధర్మాధికారుల నేర్పఱచుట ... ,,

వారు చేయవలసినపనులు ... ,,

బౌద్ధధర్మసంగ్రహము ... 29

ఉపనిబంధనలు ... 30

అశోకుఁ డాటవికజనంబులఁ బాలించినవిధము ... 31

జంతుజీవపావనత్వము ... ,,

ధర్మయాత్రలఁజేయుట మేలని జనులకుఁ దెల్పుట	...	32
జంతుహింసఁ జేయఁగూడ దని యజ్ఞాపించుట	...	”
హింసంపఁగూడని జంతువులపేర్లు బ్రకటించుట, చిత్రవధ		
కూడదనుట	...	33
జంతుహింసా నిబంధనలు	...	”
మరణదండనా నిబంధనలు	...	34
ప్రజల మొఱల వినుకొలము	...	”
పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము	...	35
తదభిప్రాయ ఖండనము	...	”
బౌద్ధధర్మము నశోకుండు స్వయముగా నాచరించుట	...	”
బౌద్ధధర్మ వ్యాపకమందుప్రజలకువిరోధంబులేకుండుట	...	36
ధర్మవిధులు	...	37
మృగయా యాత్రలు	...	”
మృగయా యాత్రవర్ణన	...	”

4-వ అధ్యాయము.

అశోకుఁడుధర్మయాత్రలుచేయుట	...	39-55
ధర్మయాత్రయొక్క విశేషము	...	39
అశోకుఁడు ధర్మయాత్రలుచేయుట	...	39
వైశాలిదేశము.	...	”
బభ్రీరాసింహ స్తంభము.	...	”
కుసినగరము.	...	40
లంబిన్యారామమునందు శిలా స్తంభముస్థాపించుట	...	”
శాసనము.	...	”
కనకముని స్తూపమును దర్శించుట	...	41

శ్రావ స్తినగరమందు శిలా స్తంభము	...	41
వితిహ్యము	...	,,
పుణ్య క్షేత్రములు	...	42
వక్కులస్తూపము	...	,,
బౌద్ధధర్మము	...	,,
అశోకుని వచనములను బైబిలు వచనములతోఁ బోల్చుట	...	43
జన్మాంతరము	...	,,
పరమత సహిష్ణుత	...	44
ఆర్యమతలక్షణము	...	,,
విజాతీయ మతములు	...	45
మతకాఖిలు	...	,,
మతాచార్యులు, పరివ్రాజకులు	...	,,
శాస్త్రబోధ	...	46
సభామంధిరములు	...	,,
సామాజికులు	...	,,
సంఘ భేదంబులు, నామంబులు	...	48
బౌద్ధమత కాఖా బేధములు	...	,,
అన్యమతి సహనకృత్యములు	...	,,
బ్రాహ్మణాధిక్యము నడంచుట	...	49
బౌద్ధగ్రంథము లనిశ్చయములు	...	50
అశోకుని నామాంతరములు, ప్రియదర్శిని నామనిష్పాదనము	...	,,
మహేంద్రుఁడును సంఘమిత్రయు సింహళమందు బౌద్ధమత		
మును నెలకొల్పుట	...	50-51
మహేంద్రసంఘమిత్రలవృత్తాంతము కల్పిత మనుట	...	51

ఓల్డెబర్గు వ్రాసినది	...	52
సింహాశ్రమందు బౌద్ధమతాభివృద్ధికి కారణములు	...	"
కాశీరికి దక్షిణముగా నున్న పురాతనగృహములు	...	"
మహేంద్రుని నిజవృత్తాంతము	...	53
అశోకచరిత్రకారుని యభిప్రాయము	...	54

5-వ అధ్యాయము.

పరిషత్తులు, మౌర్యవంశ పరిపాలన కాలనిరూపణము... 56-67

బౌద్ధమతగ్రంథముల పేర్లు	...	56
పరిషత్తులు	...	57
పరిషత్తులనుగూర్చి చర్చ	...	58
మూడవ పరిషత్తు	...	"
ఓల్డెబర్గు వ్రాసినది	...	59
పురాణములలో వ్రాయబడినది	...	"
పరిషత్తులనుగూర్చి పురాణవ్యత్యయములు	...	"
పరిషత్తులు సంశయనీయములు	...	60
కానిష్కుని పరిషత్తు విశ్వసనీయము	...	"
సింహాశ్రపురాణమందలి మఱియొక యసంగతాంశము	...	"
అశోకుడు దురాచారుఁడనుట	...	61
బుద్ధుని మరణకాలమునుగుఱించి భిన్నాభిప్రాయము	...	"
కల్పితకాలాశోకుడు	...	"
అశోకుని పాలనము నిర్వివాదము	...	"
అశోకుని వంశపారంపర్యవిచారణ	...	62
చంద్రగుప్తుని పరిపాలనకాలనిర్ణయము	...	"
బింబిసారుని పరిపాలనకాలనిర్ణయము	...	"

చంద్రగుప్తబిందుసారుల కాలమందలి యన్యదేశరాజులు	...	68
అశోకుని పాలనారంభకాలనిర్ణయము	...	”
ముఖ్యాంశముల కాలక్రమవివరణము	...	64

6-వ అధ్యాయము.

అశోకునికిఁ బూర్వము బౌద్ధమత కాలమందలి రాజ్యాదుల.

వృత్తాంతము ... 68-93

రాజ్యముల వివరము	...	68
నాయక సత్తాక రాజ్యములు	...	73
సంఘవిచారణలు	...	75
కాంతాగారమును నిర్మించుట	...	”
గ్రామతోపులయందు సంఘవిచారణ	...	76
జీవనవృత్తులు	...	”
నేరములు	...	77
పోలీసు	...	”
దండనాధికారము	...	”
రాజ్యాధిపత్యము	...	”
ప్రసిద్ధపట్టణములు	...	78
గ్రామలక్షణము పరిపాలన	...	82
గ్రామస్వరూపము	...	”
విశాలమయిన యడవి	...	”
పశువులకొపరిలక్షణములు	...	88
పంటకొలువలు	...	”

ఆవరణములు	...	88
జిరాయితీహాస్క	...	„
భూమివిక్రయాదులు	...	84
దాయభాగములు	...	„
గ్రామసామాన్యపారంబోకులు, ఆడవులు.	...	„
గ్రామాధిపతియొక్క యధికారము	...	85
జనోపయోగములైనపనులు	...	„
భాగ్యస్థితులు	...	„
ప్రజాసౌఖ్యము	...	86
తామములు	...	„
పట్టణములసంఖ్య	...	„
గ్రామాభిమానము, స్వీయాభిమానము	...	87
వృత్తికారులజాబితా	...	„
వృత్తికారులసభలు	...	88
వాణిజ్యము	...	„
ఎగుమతి దిగుమతులు	...	„
మార్గములు	...	89
సరకులవినిమయము	...	„
స్వతంత్రజీవనము	...	90
వర్తకులభాగ్యస్థితులు	...	„
వర్తకమార్గములు	...	„
స్వతంత్రరాజ్యములకును నాయకసత్తాక రాజ్యములకును పరిపాలన భేదము	...	92
స్వతంత్రరాజుల మర్యార్గము	...	„

7-వ అధ్యాయము.

అశోకుని రాజ్యపరిపాలన	...94-120
రాజ్యవిస్తీరణము.	... 94
కాశ్మీరదేశము	... ”
నేపాలదేశము	... 95
బంగాళదేశము	... 96
కళింగదేశము	... ”
స్వతంత్రరాజ్యములు	... ”
దక్షిణపుటెల్ల	... ”
నాలుగెల్లలు	... 97
హ్యూక్ సియాంగుయొక్క గ్రంథసాక్ష్యము	... ”
ఇతర సాక్ష్యములు, స్తూపములు	... 98
గిరినరమను మడుగునుండికొల్పలు	... ”
సకూటాస్తూపములు	... ”
కంచిస్తూపములు	... ”
ఈశాన్యపుటెల్ల	... ”
అశోకునిరాజ్యములో జేరినప్రదేశముల పేర్లు	... 99
అశోకుని పాలనాపద్ధతి	... ”
అశోకుడు పాలించినరీతిని దెలిసికొనుటకు సాధనములు	... ”
అశోకుని నిరంకుశాధికారము	... 100
రాజప్రతినిధులు	... ”
తక్షశిలానగరమందు	... ”
ఉజ్జయినియందు	... ”
సువర్ణగిరి నగరమందు	... ”

నగరపరిపాలన	...	101
రజ్జుకు లనబడునధికారులు	...	"
దండనాధికారులు	...	"
ధర్మాధికారులు	...	"
స్త్రీధర్మాధికారులు	...	102
దండనాధికారులకును ధర్మాధికారులకును గలపరస్పర		
విరోధాధికారములు	...	"
ధర్మాధికారుల విధిక్రత్యములు	...	103
ఇతరోద్యోగులు	...	"
ప్రజలవిన్నపముల విచారించుట	...	"
వార్తాపత్రికలు	...	104
అశోకుని సంశయాత్మక	...	"
సేనాపరిమితి	...	"
సేనాంగవిచారణ ఆటుపంచాయతులు	...	105
పనిలేనియపుడు వాయాదుల యుపయోగములు	...	105
కొలిబంట్లను గుఱ్ఱములను యుద్ధసన్నాహముచేయు రీతి	...	106
నగరపరిపాలన	...	107
పరిపాలనాక్రమం బస్పష్టము	...	"
నీరుపాటుదలఁజేయు డిపార్టుమెంటు	...	"
రివిన్యూడిపార్టుమెంటు	...	108
రోడ్లు (బాటలు)	...	"
మైలుస్తంభములు	...	109
ఛాయావృక్షములు	...	"
పాటలీపుత్రనగరవర్ణన	...	"

మెగాస్థీనిసును చీనాయాత్రికులును వ్రాసిన గ్రంథముల సత్యత	110
అటు పంచాయతులు	...
పరిపాలనావిశేషములు	... 111
చంద్రగుప్తుఁడు కీర్తిని గోలుపోవుట
పరిపాలనాకాఠిన్యము	... 112
శిక్షాస్పృశియం దశోకుఁ డొనర్చిన సౌలభ్యము
సంవత్సరోత్సవము	... 113
అశోకుని పరిపాలన మప్పటివేళకాలానుగుణ్యముగా నున్న దనుట	..
అశోకుఁడు స్తవనీయుఁడు	... 114
కాళింగులయొడల నశోకుని యభిలాష
రాజ్యము సర్వవిషయములయందు సమర్థంబుగ నుండె ననుట	..
సాధనసామగ్రి
అశోకుని సౌమ్యమును, కాశల్యమును	... 115
అశోకుని పాలనమును గుఱించి పాశ్చాత్య చరిత్రకారుల	
యభిప్రాయములు
విక్టసెంటు డిస్మిత్
రైసు డేవిడ్సుయొక్క యభిప్రాయము
విశేషాభిప్రాయములు	... 117
చంద్రగుప్తుని సంశయము
అశోకుఁ డించుమించుగా చంద్రగుప్తుని రీతిని పాలించుట	
యుచితము	... 117
ధర్మబోధయొక్క యవసరము	... 118
ధర్మాచరణమువలని ప్రయోజనములు
శిక్షలు నిస్సారములు	... 119

అశోకుని ధర్మకృత్యములు	...	119
పరిపాలనసామర్థ్యము	...	120

8-వ అధ్యాయము.

కట్టడములు	...	121-164
-----------	-----	---------

శిలాభవనాదులఁ గట్టించినవారిలో నశోకుఁడు ప్రథముఁడు	121
అశోక నిర్మితభవనాదులను జనులు దేవతా నిర్మితము లనుకొనుట	122
ఫాహియాక్ వ్రాసినది	...
హ్యూక్ సియాంగు కాలంబున నాకట్టడముల స్థితి	...
అశోక కాలపు భవనాదు లగోచరములు	123
స్తూపములుమాత్రము దృశ్యములుగా నున్నవి	...
స్తూపస్వరూపము	...
సాంచిస్తూపవర్ణన	124
అత్యున్నతస్తూపములు	...
సాంచిస్తూపముయొక్క కంచె	125
అస్థికల బరణులు	...
విచిత్రస్తూప శేషము	...
బారహట్ స్తూపము	126
సాంచిస్తూపముయొక్క ద్వారబంధము	...
కలకత్తామ్యూజియము	...
సాట్నాయందలి రాతికంచెలు	127
విదిశాగిరియందలి రాతికంచెలు	...
దాతల పేర్లను శిలలపై జెక్కుట	...
దాతల నామంబులకుఁ బూర్వమున నుంచఁబడు విశేషణపదంబులు	128
నరవిగ్రహములు	129

ఏక శిలా స్తంభములు	...	130
సింహ విగ్రహములు	...	„
బాగుగానున్న శిలా స్తంభములు	...	131
బాఖిరా శిలా స్తంభవర్ణన	...	„
లారియా శిలా స్తంభవర్ణన	...	132
రాంపర్వ శిలా స్తంభవర్ణన	...	„
శిల్పులకాశల్యము	...	133
అశోక నిర్మిత శిలా స్తంభములు ఢిల్లీకిదీసికొని పోఁబడుట	...	„
శిలలను దూరదేశమునకుఁ గొంపోయినవిధము	...	„
శిలా స్తంభమును బండ్లమీఁదఁదీసికొనిపోవుట	...	134
మఱికొన్ని శిలా స్తంభములు	...	135
నిగ్లివియా శిలా స్తంభము	...	„
అశోక నిర్మిత నవసంఖ్యా స్తంభములంగూట్టి చీనాయాత్ర		
కులవ్రాతలు	...	136
శాసన స్తంభముల జాబితా	...	„
శాసనము లశోకునిపాలననిబంధనలఁ దెల్పును	...	140
కొన్ని శిలా స్తంభస్థలములు, వానిపైఁ గలశాసనవిశేషములు		„
క్షురోష్ఠిలిపిలో వ్రాయఁబడిన శాసనములు	...	141
రెండుశాసనములు తప్ప కడమవి బ్రాహ్మిలిపిలో వ్రాయఁ		
బడినవి	...	„
సాపారశిలాశాసనఖండములు	...	142
గిరినగరశిలాశాసనము	...	„
పదునాలుగు శాసనములప్రతులు	...	„
ఉత్తరపు ప్రతి	...	„

దక్షిణపు ప్రతి	...	143
పనునాలుగుశాసనము లున్నస్థలములు	...	„
లఘుశాసనద్వయము	...	„
బ్రాహ్మశాసనవిశేషము	...	144
అశోకుఁ డాజీవకులకు గుహావాసంబు లాసంగుట	...	„
శాసనముల తరగతులు	...	145
శాసనముల సంఖ్యయు నుపయోగమును	...	146
శాసనములయందు వాడఁబడినభాష	...	147
దేశీయవర్ణమాలయు భాషయు సంస్కరింపఁబడుట	...	148
వ్యావహారికభాష	...	149
అశోకునికాలమంగలిభాష	...	150
మాగధీయభాషలోఁ గొన్నిశాసనము లుండుట	...	„
అశోకునికాలమందలి శిల్పవిద్యావిశేషములు	...	151
శిల్పవిద్యానైపుణ్యము	...	„
దారునిర్మితభవనాలు	...	152
బంగారు పనివాండ్రు	...	„
నాగరికస్థితియొక్క యాన్నత్యము	...	„
చదువుటను వ్రాయుటను జనులు నేర్చియుండి రనుట	...	153
క్రీ. పూ. 8-వ శతాబ్దమందు భరతఖండమున వ్రాత సం		
కుచితావస్థలో నుండుట	...	„
కౌరణములు	...	154
బ్రాహ్మిలిపి యీదేశములోనికి వచ్చిన విధము	...	„
భారతీయవర్తకులు బాబిలను నగరమునకు వెళ్లుట	...	155
ఆవర్తకు లార్యులు	...	„

బాబిలన్ నగరలిపిని నేర్చుకొనుట	...	155
వర్తకులు నేర్చుకొనినలిపి బాబిలను నగరలిపియొ యని స్థిర పఱచుట	...	156
ఆలిపిని మార్చుట	...	,,
బాబిలనునగరముం దక్కాలపువ్రాత సామగ్రులు	...	,,
తాళపత్రములపై వ్రాయుట	...	157
తాళపత్రానులపై వ్రాయుట బౌద్ధకాలమునె యని నిరూ పించుట.	...	,,
బౌద్ధకాలములోనే యనుటను ఖండించుట	...	158
భరతఖండవాసుల యధికనాగరితకు కారణము	...	159
క్షురోష్ఠిలిపితోఁ గొన్ని శాసనములు వ్రాయఁబడియుండుటకుఁ గారణములు	...	,,
పౌరశీక దేశనాగరికత నీ దేశస్థులనుసరించి రనుటకు ఋజువులు		160
ఆశ్శీరియా దేశమునుండియు గ్రీసుదేశమునుండియుఁ గొన్ని చిత్తరువుపనులు గ్రహింపఁబడినవి	...	,,
దారువులకుమాటుగ శిలాదులతో శిల్పపు పనులు చేయుట	...	162
శిలాశిల్ప మద్భుతమైనను విన్నాణముగ లేదు	,,
శిల్పవిద్యానైపుణ్యము నిరూపింపజాలకుండుటకు గారణములు		,,
గణనీయములైన శిల్పపుపనులు	...	,,
శిల్పవిద్యా విశేషముల గూర్చిచరిత్రకారుల యభిప్రాయము		163
అశోకుని బుద్ధివై భవము	...	164

9-వ అధ్యాయము.

శిలాశాసనములు	...	165-210
ప్రథమశిలాశాసనము - జీవపావనత్వమును గుఱించి	165

ద్వితీయశాసనము - మనుష్యులయొక్కయు, జంతువులయొక్కయు సౌఖ్యమును గుఱించి భవిష్యత్నిబంధనలు.	...	166
మూడవశిలాశాసనము - 5 సంవత్సరముల కొకసారి సభగూడుటను గుఱించి	...	167
నాల్గవశిలాశాసనము - బౌద్ధధర్మాచరణము	...	„
అయిదవశిలాశాసనము	...	170
ఆరవశిలాశాసనము	...	171
ఏడవశిలాశాసనము	...	173
ఎనిమిదవశిలాశాసనము	...	174
తొమ్మిదవశిలాశాసనము - శుద్ధాచారమును గుఱించి	...	175
పదియవశిలాశాసనము	...	176
పదకొండవశిలాశాసనము	...	177
పండ్లెండవశిలాశాసనము - పరమతసహిష్ణుత	...	„
పదమూడవశిలాశాసనము - సత్యజయము	...	179
పదునాల్గవశిలాశాసనము - ఉపసంహార శాసనము	...	181
II. కౌళింగ శాసనములు	...	182
III. లఘు శిలాశాసనములు	...	186
ధర్మాచరణఫలము	...	187
ద్వితీయలఘు శిలాశాసనము - (బ్రహ్మగిరియందుండు శాసనప్రతి)		
బౌద్ధధర్మ సంగ్రహము	...	190
IV. బ్రాహ్మ శాసనము	...	„
(1) గుహా శాసనములు	...	191
(2) „తెరాయి” స్తంభ శాసనము	...	198
నిగ్దిలియా స్తంభ శాసనము	...	„

(3) సప్త శిలాస్తంభ శాసనములు	193
ప్రథమశాసనము - పరిపాలనవిధులు	194
ద్వితీయ స్తంభ శాసనము - ప్రభుద్యంష్టాంతము	"
తృతీయ స్తంభ శాసనము - ఆత్మశోధన	195
చతుర్థ శిలాస్తంభ శాసనము	196
పంచమ శిలాస్తంభ శాసనము	198
ఆఠవ శిలాస్తంభ శాసనము	200
సప్తమ స్తంభ శిలాశాసనము	201
రాణియొక్క శాసనము - రెండవ రాణియొక్క దానములు	205
కొకాంబి శిలాస్తంభ శాసనము	"

10-వ అధ్యాయము.

బౌద్ధసిద్ధాంత సంగ్రహములు	211-259
1 ప్రకరణము, బుద్ధనిచరిత్ర, మతసిద్ధాంతసంగ్రహము, బౌద్ధధర్మమునుగుఱించి విచారించవలసిన ముఖ్యాంశములు	211
(1) బౌద్ధధర్మనిర్ణాతయెవఁడు	212
(2) గౌతమబుద్ధుని సంగ్రహచరిత్రంబేమి?	"
బుద్ధనిజన్మస్థానము	213
గౌతము నామములకు గారణములు	"
బుద్ధుని బాల్యదశ	214
బుద్ధుని వివాహము	"
బుద్ధుఁడు నగరముఁ జూడఁబోవుట	"
దారాపుత్రాదులయందు విరక్తి	215
బుద్ధుఁ డరణ్యమునకుఁ బోవుట	215
బుద్ధుఁడు గురువుల సేవించుట	216

ఆరాదకాలపుడు	...	216
రుద్రక రామపుత్రుడు	...	”
దేవస్థానాచార్యులు	...	”
బుద్ధుడు యోగాభ్యాసము చేయుట	...	217
బుద్ధుడు సంబోధినిం గనుట	...	”
ధర్మబోధ చేయుటకై బుద్ధుడు కాశికి వెళ్లుట	...	218
సంఘనిర్మాణము	...	”
సంఘములతోఁ జేరినముఖ్యులు	...	”
స్త్రీసంఘము	...	220
బుద్ధునికిఁ గలిగిన శత్రుబాధ	...	”
దేవదత్తుడు	...	”
దేవదత్తుని పరితాపము	...	221
బుద్ధునికి ద్వేషులైనయన్యమతాచార్యులు	...	”
అన్యమతాచార్యులు బుద్ధునికిఁ జేసినయపకృతులు పొందిన పరాభవములు	...	222
బుద్ధునిబోధనాశక్తి	...	223
కృషిభారద్వాజుతోఁ బ్రసంగము	...	”
బుద్ధునిమరణము	...	224
అవస్థానవాక్యములు	...	”
బుద్ధునియస్థికలు	...	225
మల్లనాయకులు	...	”
అస్థికలపై నశోకుఁడు స్తూపంబులఁ గట్టించుట	...	”
(3) బౌద్ధధర్మలక్షణంబులు	...	”
ఈశ్వరుఁడు లేడు. వేదము అనవసరంబులు	...	226

బౌద్ధధర్మమునకు మతలక్షణము లేదు	226
ఈశ్వరవేదములను గుఱించి బౌద్ధుల యభిప్రాయమునకుం గల	
కారణంబు శ్రీగ్రంథమున కవసరంబు లేదు	"
ప్రత్యక్షానుమానములు ప్రమాణంబులు	"
ప్రపంచలక్షణము	227
కారణకార్యపరంపర	"
అహంపదార్థవిచారణ	228
మరణము	229
జన్మాంతరము	"
కర్మ	230
సత్యవచనచతుష్టయము	232
అష్టాంగమార్గమునం బోవలయును	233
అష్టాంగమార్గవివరణము	234
దశప్రతిబంధకములు లేక ఆపరాధంబులు	238
బౌద్ధధర్మమునకు శీలము ముఖ్యాధారము	240
శీలలక్షణములు	241
ఆపరాధముల నివారించుకొనుట కుపాయంబులు	242
సురాపానము కూడ దనుట	246
మైత్ర్యాదిగుణముల నభ్యసింపవలెను	247
II-వ ప్రకరణము బౌద్ధమతవ్యాప్తికారణములు ఆశోకుని	
భియలాప (4) బౌద్ధమతమునకు నార్యమతమునకుఁ గల	
భేదంబులు	"
(5) ఆర్యమతానుసారులై యున్న భరతఖండవాసు లట్టి	
భేదమతం బవలంబించుటకుఁ గారణములు	251

బౌద్ధధర్మలాభంబులు	...	252
(6) బౌద్ధధర్మములో నెంతవఱకశోకుండు వ్యాపింపజేసెను	...	253
(7) అశోకుఁడు బౌద్ధధర్మవ్యాపకము తనరాజ్యమందుఁ బట్టు దలతో నెనరించుట రాజ్యపరిపాలన కవసరమయ్యెనా	...	254
(8) తనరాజ్యమందె కౌక పరరాజ్యములయందుఁగూడ వ్యాపింపఁ జేయుట కశోకుని యభిలాష యేమి	...	255
సాధారణముగ రాజులయందుండు దోషములు	...	,,
సామాన్యుల దోషములు	...	,,
అశోకుఁడు సత్కార్యముల నెనరించి ప్రకటించెను	...	256
ఒకచరిత్రకారుని దురభిప్రాయము	...	,,
దంభగుణము లేదు	...	,,
బౌద్ధధర్మదానము చేసెను	...	257
అశోకుఁడు సత్కార్యముల నెనరించినది సత్యము	...	,,
అన్యమతస్తుతిఁ జేసికొనలేదు	...	258
అశోకుని పరిశుద్ధాంతఃకరణ	...	,,

11-వ అధ్యాయము.

సింహాశపురాణములు.

...260-278

సింహాశహిందూపురాణముల నిచ్చట వ్రాయుటకు

కారణములు	...	260
(1) అశోకుఁడు బౌద్ధమత మవలంబించుట	...	261
మగధరాజులు	...	,,
చంద్రగుప్తుఁడు ప్రభువగుట	...	,,
అశోకుఁడు రాజ్యాధిపతి యగుట	...	,,
వ్యగ్రోధుని జననము	...	262

ఆతఁడు చిత్తువగుట	...	262
అశోకుఁడు న్యగ్రోధుని జూచుట	...	263
అశోకుఁ డాతనిని గౌరవించుట	...	,,
అశోకుఁ డాబాలయోగివలన ధర్మం బెఱుంగుట	...	,,
అశోకుని పట్టాభిషేకము	...	264
అశోకుఁడు పవిత్రమందిరములను గట్టించుట	...	,,
అశోకునియందలి దైవమహిమలు	...	265
బుద్ధునిదర్శనము	...	,,
(2) మహేంద్రసంఘమిత్రుల వృత్తాంతము, సింహళదేశీయులు		
బౌద్ధులగుట	...	266
అశోకునికి నుంపుడుకత్తెవలనఁ బుత్రపుత్రికాసంతానంబుకలుగుట		,,
పుత్రికా వివాహము	...	,,
ధర్మసభ	...	,,
మహేంద్రుఁడు బౌద్ధసంఘములలోఁ జేరుట	...	267
బౌద్ధసంఘమందు వంచకజనులు ప్రవేశించుట	...	,,
సింహళరాజు రాయబారులం బంపుట	...	,,
ధర్మోపదేశకులం బంపుట	...	269
సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన యుపదేశకసంఘము	...	270
సంఘాభివృద్ధి	...	,,
సంఘమిత్రబోధివృక్షసహితముగా సింహళమునకువెడలుట	...	271
అశోకుఁడు వెంటఁబోవుట	...	,,
బోధివృక్షశాఖామహిమ	...	272
మహావిహారమఠము	...	,,
మహేంద్రుఁడు సంఘమిత్రయు నిర్వాణంబునెందుట	...	,,

బుద్ధమునియొక్క యస్థికలను సింహళ రాజుఁ దెప్పించుకొనుట ...	273
బిక్షువుల సంఖ్య యభివృద్ధియగుట ...	”
(3) తృతీయధర్మసభయొక్క వృత్తాంతము ...	”
బిక్షువులను బలవంతపఱచుట ...	274
మతాచార్యులను మంత్రి పఠించుట ...	”
అశోకుని పరితాపము ...	”
తిష్యమునిమహిమలు ...	”
మూడవ పరివృత్తు ...	275
బౌద్ధమతగ్రంథసంస్కరణము ...	”
(4) రాజ ప్రతినిధియైనతిష్యుని వృత్తాంతము ...	276
ఆయన సందేహము ...	”
తిష్యునికి మరణదండన విధించుట ...	”
తిష్యుఁడు మతమవలంబించుట ...	”
మహాధర్మరక్షితుఁ డనుయోగియొక్క మహిమలు ...	277
తిష్యుఁడు బిక్షు వగుట ...	”
(5) అశోకుని చివరిదినముల వృత్తాంతము ...	”
అశోకుఁడు తిష్య నక్షత్రను బెండ్లియాడుట ...	278
ఆమె బోధివృక్షమును నాశము చేయఁబూనుట ...	”
అశోకుని మరణము ...	”

12-వ అధ్యాయము.

హిందూబౌద్ధపురాణము.

... 279-305

(1) అశోకుని వంశానుక్రమణికయు కుటుంబమును బింబిసారుఁడు

సుభద్రాంగిని బెండ్లియాడుట

... 279

అశోకుని జననము

... 280

అశోకుఁడు ప్రభు వగు నని యొకయోగి తెల్పుట	...	280
తక్షశిలానగరవాసులపై నశోకుఁడు దాడివెడలుట	...	281
సుశీముని దుష్ప్రవర్తన	...	,,
సుశీముఁడు తక్షశిలావాసులపై దండెత్తియోడిపోవుట	...	282
సుశీముని దుర్మరణము	...	,,
(2) అశోకుని క్రూరప్రభుత్వమును బాద్ధమతావలంబనమును	...	,,
అశోకుఁడు మంత్రులను జంపుట	...	,,
అంతఃపురస్త్రీలను గాల్పించుట	...	283
అశోకుని మంత్రుల ప్రార్థన	...	,,
చండగిరికుని కారాగృహాధిపతినిగాఁ జేయుట	...	,,
ప్రాణిహింస	...	,,
బాలపండితుఁడు తనమహిమను జూపుట	...	284
అశోకుఁడు బాద్ధధర్మ మవలంబించి సన్తార్దుఁ డగుట	...	,,
అశోకునకు శుభ్రుఁడు గురువనుట	...	285
అశోకుఁడు బుద్ధుని యస్థికలను స్తూపంబులయందుఁ		
బ్రతిష్ఠించుట	...	,,
పద్యకావ్య మయిన యశోకావధానము	...	286
(3) అశోకుని ధర్మయాత్ర	...	,,
ఉపగుప్తుని జన్మవిశేషము	...	,,
ఉపగుప్తుఁ డశోకునియొద్దకు వచ్చుట	...	287
అశోకుఁడు పుణ్యయాత్రకై వెడలుట	...	,,
లంబినీవనమును దర్శించుట	...	,,
బోధివృక్షమును నేవించుట	...	288
ఋషిపట్టణముం జూచుట	...	,,

జేతవనాశ్రమమును దర్శించుట	...	288
వక్కులమునిస్తూపమును గనుంగొనుట	...	,,
ఆనందునిస్తూపమును వీక్షించుట	...	,,
(4) వీతశోకుని వృత్తాంతము	...	289
వీతశోకుఁడు బౌద్ధమతమును ద్వేషించుట	...	,,
వీతశోకుఁడు బౌద్ధుఁ డగుటకుఁ జేయఁబడిన కపటోపాయము	...	,,
వీతశోకుఁడు బిక్షువగుట	...	290
అశోకుఁడు పుండ్రవర్ధననగరవాసుల నురిదీయించుట	...	,,
వీతశోకుని దుర్మరణము	...	291
అశోకుఁడు మరణదండనను గొట్టి వేయుట	...	,,
ఫాహియాకా యాత్రికుఁడు వ్రాసిన పాఠాంతరము	...	,,
పాటలీపుత్రమం దశోకుఁడు శిలాభవనమును గట్టించుట	...	,,
హ్యూకాసియాంగు వీతశోకునికి మాణుగ మహేంద్రుని వ్రాయుట	...	292
(5) మహేంద్రుని వృత్తాంతము, సింహళ దేశీయులు బౌద్ధులగుట...	...	293
మహేంద్రుని నడత	...	,,
మహేంద్రుని దుర్మడతను మంత్రు లశోకునకుం దెల్పుట	...	,,
అశోకుఁడు మహేంద్రుని గతినముగ మందలించుట	...	,,
మహేంద్రుఁడు మహావిరాగియై యోగి యగుట	...	294
మహేంద్రుని మహిమ	...	,,
అశోకుఁడు శిలాభవనమును పాటలీపుత్రమందు నిర్మింపజేయుట	...	,,
కావేరినదియందుండు డెల్టాలో మహేంద్రుఁడు మరణముఁ గట్టించుకొనుట	...	295
మహేంద్రుఁడు సింహళ దేశమునకుం బోవుట	...	,,

(6) అశోకుని పుత్రుల డైన కునాలుని వృత్తాంతము	...	296
స్తూపము	...	"
తిష్యనక్షత్ర తనసవతిపుత్రుని మోహించుట	...	"
ఆమె ద్రోహచింతన	...	"
ఆమె ద్రోహకృత్యము	...	297
కునాలుఁడు రాజ్యాజ్ఞ ప్రకారము కన్నులఁ దోడించుకొనుట	...	"
కునాలుఁడు బిక్షుకుఁడై పాటలీపుత్రముం జేరుట	...	298
అశోకుఁడు కునాలునింజూచి దుఃఖించుట	...	"
తిష్యరక్షితను గాల్పించుట	...	"
ఘోషనామధేయఁ డగుమునిని నశోకుఁడు దర్శించుట	...	299
కునాలునికి మరల సేత్రములు లభించుట	...	"
(7) తిష్యనక్షత్రను గుఱించిన కథ	...	300
తిష్యనక్షత్ర రాజ్యాధికారము చేయుట	...	"
అశోకుఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁ డగుట	...	"
తిష్యనక్షత్ర యశోకుని జాడ్యనివారణ చేయుట	...	301
(8) అశోకుని వార్ధక్యము		"
బౌద్ధసంఘముకొఱ కశోకుఁ డమితవ్యయము చేయుట	...	"
అశోకుఁడు మృత్యుయపాత్రయంచు భుజించుట	...	302
అశోకుఁడు కుక్కుటారామనుతమున కామలకఫలంబుఁబంపుట		"
అశోకుఁడు మతస్థులకుఁ దనభూమి నంతయు ధారవోయుట	...	303
అశోకుని నిర్వాణము	...	304
బౌద్ధసంఘస్థులవలన భూమి నంతయు మంత్రులు మరలఁబడయుట		"
సంపాది రాజగుట	...	"

13-వ అధ్యాయము.

ఉపసంహారము.

306-311

అశోకుఁడు సహజముగ సుగుణకలితుఁడు ... 306

బాధమతముచే అశోకుని సుగుణములు పెంపొందుట ... ”

అశోకునియందు భూతదయాది సుగుణము లుండుటను నిరూ

పించుట ... 307

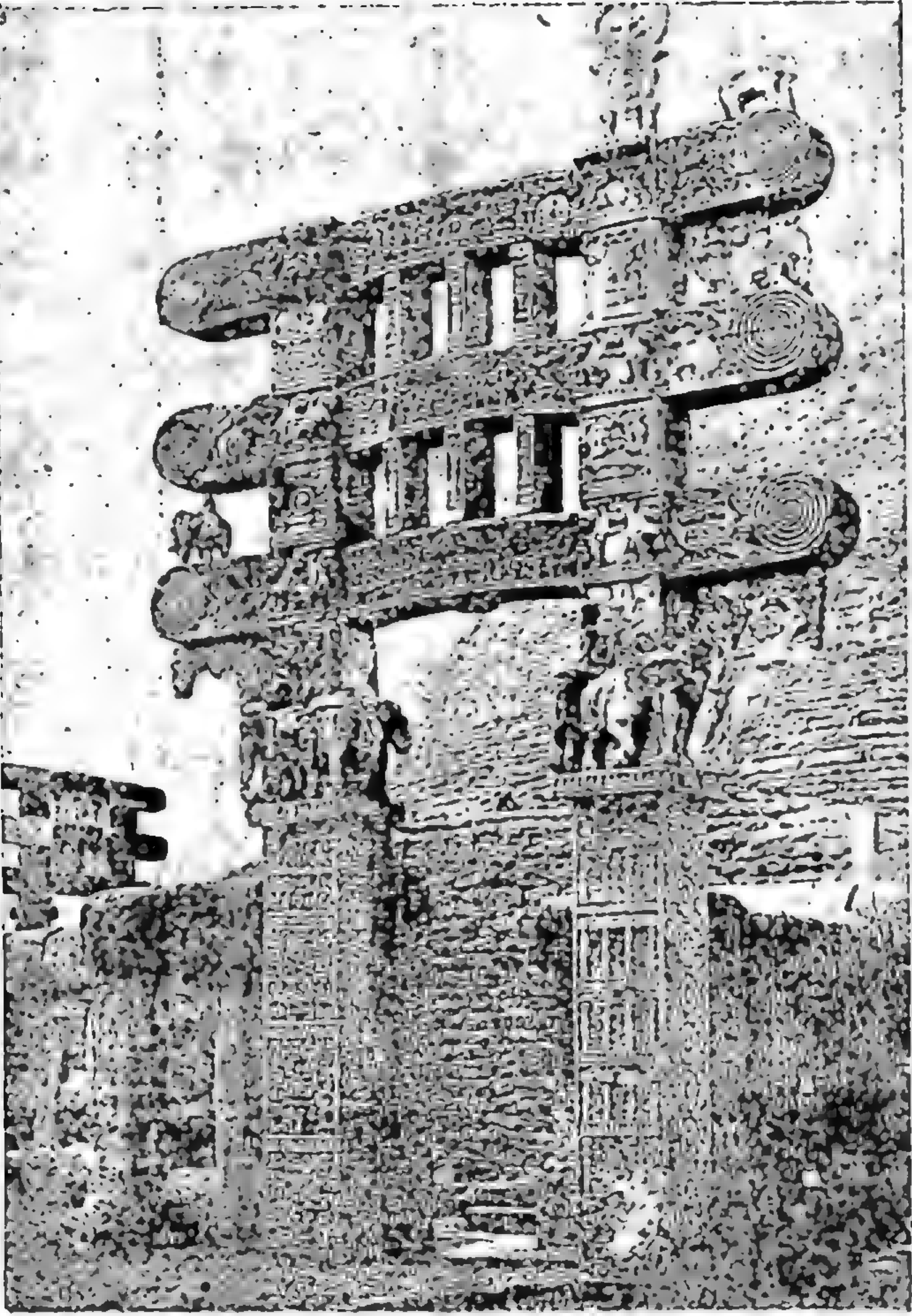
అశోకుఁ డెల్లప్పుడు స్మరణీయుఁ డనుట ... 309

అశోకుని చరిత్రనుండి కుటుంబపాలన ధర్మంబెఱుంగుట ... ”

పరమతనిరసనము కూడదనుట ... 310

అన్యమత ధర్మవిశేషంబుల గ్రహింపవలెను ... ”

ధర్మమును బరులకు బోధింపవలెను ... ”

సాంచిస్తూపముయొక్క దక్షిణ ద్వారబంధము
130 వ పుట చూడుము.

అ శ్లో క మ హా రా జ చ రి త్ర.

1-టి అధ్యాయము.

మౌర్యరాజ్య నిర్మాణము, చంద్రగుప్తుడు.

శ్రీమదఖండభూమండలమండనాయమానం బగుభరతఖండము యొక్క పూర్వచరిత్రం దెలిసికొనుటకు గ్రంథసామగ్రి సమగ్రంబుగ లేకున్నను జరిత్రకారులు వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసంబులను శిలాశాసనాదులను బహుళ ప్రయాసపడి పరిశీలించి యిప్పటికి రమారమి 4000 సంవత్సరంబుల నాఁట నుండి యీ దేశచరిత్రంబును సహేతుకంబుగ లిఖించియుండిరి. తత్కృతం బైన కాలవిభాగ మీక్రిందఁ బ్రదర్శింపఁబడును.

	సం॥ మొదలు.	సం॥ వఱకు.
1. ఋగ్వేద యుగము క్రీస్తుపుట్టక పూర్వము	2000	1400
2. తౌత్ర యుగము డిటో	1400	1000
3. నూత్ర యుగము డిటో	1000	500
4. షాద్ధ యుగము డిటో	500 క్రీ. వె.	500
5. పౌరాణిక యుగము క్రీస్తుపుట్టినవెనుక	500 క్రీ. వె.	1200
6. మహమ్మదీయ యుగము డిటో	1201 క్రీ. వె.	1576
7. బ్రిటిషు యుగము డిటో	1577	

ఈ వ్రాయంబూనిన చరిత్ర షాద్ధ యుగంబునకు సంబంధించి యుండును. మఱియు వసుంధరకు రత్నగర్భాభిధానంబును సార్థకం బొనరించు నీ భరత

ఖండంబును న్యాయంబుగను, ధర్తంబుగను బరిపాలించి ప్రజానురాగంబు
వడసి కీర్తి శేషులైన రాజశిరోమణులయొక్క
గ్రంథప్రయోజనము గాని సుగుణగణాలంకారులును, జగదుపకారు
లును, స్వదేశాభిమానులును, సత్యపరాయ
ణులు నైన మహాపురుషులయొక్క గాని చరిత్రలం బ్రకటించినయెడల నవి
నడువరులకు నమం దానంద దాయకంబు లయ్యెడును.

ఈ కథానాయకుడైన యశోక చక్రవర్తి కీ భరతఖండరాజ్య మీయన
పితామహుండగు చంద్రగుప్తమహారాజు నుండి
చంద్రగుప్తుని చరిత్ర. పరంపరాగతమై యుండె. చంద్రగుప్తుం డశో
కునకు వంశ మూలపురుషుండును రాజ్యనిర్మాణ
కర్తయుఁ గానఁ బ్రప్రథమమున నీచంద్రగుప్తుని చరిత్ర సంగ్రహముగా
నుడువఁబడును.

గ్రీసుదేశపు రాజయిన మహా అలెగ్జాండరు క్రీ. పూ. 327 సం॥లో భరత
ఖండముపై దండెత్తి వచ్చి సింధునదీ ప్రాంత
మహా అలెగ్జాండరు హిందూ దేశములను జయించి పదంపడి భరతఖండము
దేశముపై దండెత్తి నంతను జయింపవలెనని యధిక తృష్ణ గలిగి
వచ్చుట. యుండియుఁ గొన్ని యసందర్భంబులచే
మరలిపోవుచు జయించిన ప్రదేశముల యందుఁ
దన ప్రతినిధులను ససైన్యంబుగ నియమించెను. ఆయన బాబిలను పట్న
మున క్రీ. పూ. * 323 సం॥లోఁ గాలధర్తంబు
సెల్యూకసు. నొందఁగా నాయన ముఖ్యోద్యోగు లాయన

* క్రీ. పూ. యనిన క్రీస్తు (వీసు) పుట్టుటకు పూర్వము అని యర్థము.
క్రీస్తు పుట్టిన వెనుక 1908 సంవత్సరములు గడచినవి. క్రీ. పూ. 323 సం॥లో
యనిన నిప్పటికి 2231 సంవత్సరముల క్రిందట అని యర్థము.

రాజ్యంబు విభాగించుకొనిరి. అపుడు భరతఖండమం దాయన జయించిన దేశములు సెల్యూకసు అను పేరుగల యాయన సేనాని వంతునకు లభించెను.

అన్యదేశీయు లయిన యాగ్రీకువారి పాలన యందుండుటకు పంజాబు దేశవాసులు విగతాభిలాషు లై మఱియు చంద్రగుప్తుఁడు మగధరా వారికి ద్వేషులై తమ స్వాతంత్ర్యమును మర జ్యమునుండి వెడలఁ లం బడయఁ గలహోస్తుఖులుగా నుండిరి. ఏత గొట్టఁబడుట. త్కాలంబున మగధరాజ్యంబు మహోన్నత దశం గలిగి మహాపద్మనందుని పాలనంబునం దుండెను. తద్రాజ్యంబున చంద్రగుప్తుండనునాతఁడు యిరువదివత్సరంబుల ప్రాయముమాత్ర మే కలిగియున్నను శౌర్యధైర్య సాహసాది గుణోపేతుండై దేశాభిమాన ధూర్వహుండై ప్రజలకు లక్ష్యస్థానమం దుండెను. ఇట్టి వీరా గ్రేసరుఁడు తనరాజ్యమందుండినచోఁ దనకు నసాయం బొనర్పఁగలఁ డని శంకించి మగధరాజ్యాధిపతి తనరాజ్యమునుండి యాతని బహిష్కృతుంజేసె. చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజునకు శూద్ర స్త్రీవలన జన్మించె నని కిం వదంతి యొక టి యుండినను, అది చంద్రునికి గళంకము చంద్రగుప్తుఁడు మగధ వంటి దని యితని చరిత్ర యే నిరూపింపఁ రాజ్యాధిపతి యగుట. గలదు. ఇతని తల్లి పేరు “ముర” కావున నితడు మూర్యుఁ డయ్యెను. వంశము మూర్య వంశము. ఇతఁడు మగధరాజుచే బహిష్కృతుఁ డై యేకాకిగాఁ బ్రవాసము చేయుచుఁ బంజాబు దేశమునకుఁ బోయి యచ్చటి సాహసికులను, దేశాభి మానులను స్వాతంత్ర్యము గోరువారినిఁ గొందఱిని జేర్చుకొని ప్రబలుఁడై గ్రీకులతోఁ బోరి వారిం బారదోలి త ద్దేశాధిపతి యయ్యె. ఆ క్కాలం బుననె మగధ భూపాలుఁడు ప్రజానురాగ రహితుండై యుండుట చంద్ర

గుప్తుం డెఱిగి యశనిపై దండు వెడలి యాయనను రాజ్యపదభ్రష్టునిఁ జేసి రాజధాని యైన పాటలీపుత్ర మందు సింహాసనం బధిష్టించె.

ఇంతకుఁ బూర్వము చంద్రగుప్తుఁడు జయించి యున్న పంజాబు మొదలయిన భాగములును దీనంజేరుటంజేసి మగధరాజ్య మతి విపులమయ్యె. ఇట్లుండ ఘనతఁ జెందిన అలెజ్జాండరుచేఁ బూర్వము జయింపఁ బడి, కొంత కాలంబు తన స్వాధీన మొనర్చుకొఁబడి, పదంపడి మరలఁ దత్ప్రదేశ వాసుల వంశంబు లయిన, పంజాబు క్షిమొదలయిన ప్రదేశంబులఁ దిరిగి జయింప నుద్దేశకంబుఁ గలిగి సెల్యూకసు దండెత్తి వచ్చెను. కాని మగధ

రాజ్య ప్రాబల్యమును జంద్రగుప్త మహా సెల్యూకసుచంద్రగుప్తునితో రాజ ప్రభుత్వ సామగ్ధ్యంబును గ్రహించి సంధి కావించుకొనుట. సంగరోద్యమంబు నిరమించి సంధి కావించు కొనియె. దానంజేసియె యుభయరాజకుటుం

బములకు వైవాహికానుబంధంబులు కలిగెను. సెల్యూకసు తన కుమార్తెను చంద్రగుప్తున కిచ్చి వివాహముచేసెను. అలెజ్జాండరు భర్తృత్వంబునందు మున్ను జయించియున్న సమస్తప్రదేశములను నిప్పటి ఆఫ్ఘనిస్తానమును హిందూకూష పర్వతముల వఱకుఁ గల ప్రదేశములను జంద్రగుప్తుని కొసంగుట, చంద్రగుప్తుఁడు సెల్యూకసుప్రభువునకు 500 ఏనుగుల నిచ్చుటయుఁ గలిగెను. సెల్యూకసు సిరియా రాజ్యమునకుఁ

మెగాస్థినీస్ అను

రాయబారి.

బ్రభువయ్యె. ఈరాజులిద్దఱును సంధ్యనంతరము పరస్పరానురాగంబుఁ గలవారయి యుండుటంజేసియె సెల్యూకసుప్రభువు “మెగాస్థి

నిస్” అను బుద్ధికాలిని పాటలీపుత్రమునందు రాయబారిగా నుంచెను.

ఈ రాయబారి పాటలీపుత్రమందుఁ గొన్ని సంవత్సరము లుండెను. అతఁడు మగధరాజ్యవిశేషంబుల నశేషంబుగ లిఖించి తదనంతర చరిత్ర

కారులకు భరతఖండ ప్రాచీన వృత్తాంతసామగ్రి సుసంగినవాడయ్యె.
తల్లిభితాంశంబుల యందుఁ గొన్ని యసం
మెగాస్థినసు వ్రాసిన గతంబులును లోపంబులు నున్నను మహాప
మగధరాజ్యవృత్తాంతము. కారి యయ్యె ననియె యాయనను జరిత్ర
కారులు కొనియాడిరి. ఆయన లిఖించిన
యంశంబులు సంగ్రహముగా నీక్రింద విశదీకరింపఁ బడుచున్నవి:—

(1) రాజధానియగు పాటలీపుత్రము గంగా శోణా నదుల సంగమము
వల్ల నిర్మితమైన యంత ర్వేదిలో శోణాకు నుత్తర
పాటలీపుత్ర నగర మున రమారమిగా 10 మైళ్ల పొడవును, 2
వైశాల్యము, మైళ్లు వెడల్పును గలిగి యుండెను. దీని చుట్టు
మొక కందక ముండెను. దాని వెడల్పు 600
అడుగులు. లోతు 80 మూరలు. కుడ్యము పైనిఁ గిరీటంబుల వలె 570 బురు
జులును, 64 ద్వారములు నుండెను. పరిఖ యెల్లప్పుడు జలపూరితంబయి
యుండెను. ఈ వృత్తాంతముచే రాజధానియొక్క విస్తీర్ణ మపరిమితమని
యెన్నఁదగియున్నది.

(2). మగధరాజ్యమందు జనులందఱు స్వతంత్రులే గాని వీరిలో బాని
సలు లేరని యీ రాయబారి లిఖించెను. ఇతర
బానిసలు. గ్రంథసాక్ష్యమువల్ల విచారింపఁగా, నాకాల
మందు నేవకావృత్తి యతిముఖ్యాంశము
గాకున్నను సత్యము గాఁ గలదనియె చరిత్రకారులు తలఁచినారు. మఱియు
నాకాలమందు గ్రీసుదేశముననున్న బానిసవృత్తికంటె నిచ్చట బానిసవృత్తి
యొక్క సౌలభ్యమును జూచి బానిసవృత్తియే లేదని యీ రాయబారి యభి
ప్రాయపడియుండునని చరిత్రకారు లీయనను నిర్దోషిం జేసిరి.

(3) మగధరాజ్య ప్రజలు 7 తరగతుల తరగతులు.
లుగా నుండిరని యాయన లిఖించెను.

1. శాస్త్రవేత్తలు (తత్వజ్ఞులు)

5. యుద్ధభటులు.

2. వ్యవసాయకులు.

6. చారులు.

3. గొల్లలు.

7. ఆలోచనసభికులు.

4. శిల్పులు.

ఈ విభాగము సరిగా లేదనియు నానావృత్తులవారును గలరనియుఁ జరిత్రకారులు వక్కాణించిరి. స్థలాంతరమం దాయావృత్తులవారిం గూర్చి లిఖింపఁబడెను.

(4) రాజకీయోద్యోగస్థులు—

(1) కొందఱు భూములను గొలతలువేసి పెద్దకాల్వలనుండి చిన్న

విధులు.

కాల్వలకు నీరు పాటునటులఁ దూముల నేర్పాటుచేసి యందటికిని మాగాణివ్యవసాయముకొఱకు వలసినంత నీరు గలుగఁజేసి రాజా

ననుసరించియుండు మృగయుల (Royal huntsmen) పై విచారణచేసి వారి యర్హతకుఁ దగినట్టుల వారికి బహుమానముల నొసంగుటకును శిక్షించుటకును వా రధికారముఁ గలిగియుండిరి. భూమి పన్నులను రాఁబట్టి భూసంబంధవృత్తికారులయిన చెట్లనటుకువారు, వడ్రంగులు, కుమ్మరులు, గనులు శ్రవ్వవారు ఈ మొదలయిన వారిపై విచారణ చేయుచు, నాయావృత్తుల వల్ల రాజునకుఁ జెందవలసిన కప్పములం గొనుచుండిరి. రాజమార్గముల నేర్పఱచి చిన్నత్రోవలను దూరమును దెలుపుటకై స్తంభములను బాతించిరి.

(5) రాజధాని సంతకులు—6 పంచాయతులు గాను నొక్కొక్క

పంచాయితీకి 5-గు రుద్యోగస్థులుగాను నే పంచాయతులు. ర్పాటు చేయఁబడిరి. ఇట్లేర్పడిన 30 మంది

యుద్యోగస్థుల సంఘ మిప్పటికి నగర పారిశుద్ధ సంఘముతోఁబోలి యుండును. ఈ సంఘమువల్ల రాజకీయ వ్యాపారమంతయు సమగ్రముగా నెఱవేఱబడెనని గణింపవచ్చును. ఈసంఘవివరము ముం దశోకచరిత్రయందు విశదీకరింపఁబడును.

(6) సైన్యాంగము:—మహాప ద్ధనందుఁడు(ధననందుడు) పాలించు

నప్పుడు మగధరాజ్యము 2,00,000 కాలిబం

సైన్యాంగము.

ట్లను, 20,000 గుఱ్ఱపుదళమును, 2,000 రథ

సైన్యమును 4,000 గజసైన్యమును గలిగియుం

డెను. ఈ రాజ్యమును జంద్రగుప్తుఁడు జయించి పాంచాలమును సింధునదీ ముఖద్వారము వఱకుఁ గల ప్రదేశములను దీనితోఁ జేర్చి వృద్ధిచేసిన యనంతరము సేనాపరిమితి 6,00,000 యుద్ధభటులను 30,000 తురగసైన్యమును 9,000 గజములను 8,000 రథములను గలిగియుండె నని తెలియుచున్నది.

మగధరాజ్యమునకుఁ బశ్చిమ మోత్తర ప్రదేశముల యందు గుఱ్ఱములకును, మగధ యందు నేనుంగులకును, నియమముగా యుద్ధ కౌశలమును గలుగఁ జేయు వాడుక యుండెను. కనుక యీసేనాబాహుళ్యము విశ్వసింపఁ దగి యున్నదని చరిత్రకారులు తలఁచిరి. ప్రతి యుద్ధభటుఁడు మొకబల్లము,

మొకవింటిని ధరించెను. మనుష్యప్రమాణంబు

ఆయుధములు.

గల వింటినుండి విడువఁబడు బాణ మెట్టి

దాలునుగాని, కవచమునుగాని, భేదింపఁజాలి

యుండెను. గుఱ్ఱపురౌతు రెండుబల్లములను మొకదాలును గలిగియుండెను.

రథంబు రెండుహయంబులచేఁగాని నాలుగుహయంబులచేఁగాని లాగఁ

బడెను. దానిపై మొకసారథియు నిద్దఱురథికులు నుండిరి. ఇంతబాహుళ్యసైన్య

మును నిరంతరము తనయాజ్ఞానుసారముగ వర్తింపఁజేసి లోపాలోపములను

యథామోగ్యంబుగఁ బరిశీలించి శత్రుపీఠారహితంబుగఁ జంద్రగుప్తుఁడు

రాజ్యరక్షణంబు గావించెను. ఇదియే చంద్రగుప్తుని యసమానపాలనా సామర్థ్యంబును బ్రకటింపంజాలును.

(7) వ్యవసాయాభివృద్ధిని గుఱించి రాజకీయోద్యోగులలో గొంద

ఱు నియమించిన ట్లిదివఱకె వ్రాయఁబడి

పంటలు.

యున్నది. దానింబట్టి రాజధానికి సమీపము

నను దూరమునను నుండు క్షేత్రంబులకు జలస

మృద్ధి సమముగాఁగలిగి, దానిచే మంచుపంటలు పండుటయు, కలుపులు కలు వగుటయు సిద్ధించినందున భూమికిఁ బంటవలంతి యను నామంబు సార్థకం బయ్యె.

(8) ప్రజాస్థితి—జనులు సత్యసంఘులును, దంభ రహితులును, మిత వ్యయులగుటంజేసి యథాయోగ్యంబుగ నుఖంబు లనుభవింపుచు ననోన్యస్య విశ్వాసపాత్రులయి వివాదములు లేనివారై జీవించిరి.

(9) చారులు—సత్యసంఘులును, నూత్న గ్రాహులును, జాగరూకులు.

నయినవారిని చారులనుగా నియమించి వారి

ఉపయోగములు.

మూలకంబుగ రాష్ట్రంబునంతను నిరంతరము

చంద్రగుప్తుఁడు చూచుచుండు వాడయ్యె.

చారులు మృషావార్తలఁ దెల్పువారలు గానందున నీ నియామకంబు ప్రజల కును బ్రభువునకును నానందసంధాయకంబయ్యె.

మృగపణంబు లనఁగా గొఱ్ఱెలు, పొట్టేళ్లు, ఆఁబోతులు మొదలయిన

వానిని బండెములు వేయుటయు, మృగముల

రాజవినోదములు.

వేటాడుటయు రాజానకు వినోదకరంబులయి

యుండె. మృగయావినోదం బించుకంత వివ

రింపం దగియున్నది. వేటకు మిగుల వైభవముతోఁ బయలుదేరి యున్నత

ప్రదేశములయందుఁగాని, గజములమీఁదఁగాని నిల్చి మృగముల వేటాడుచుం

డిరి. ప్రభువు మృగయార్థము పోయిన దారి కిరుప్రక్కలఁ ద్రాళ్లు కట్టెదరు. అత్రాళ్లమధ్యగా నితరులు పోయినయెడల వారికిఁ గఠినశిక్షకలుగును. ఇంకొక విశేషము కలదు. మృగయనిమిత్తముగాని విలాసార్థముగాఁగాని స్థలాంతరములకుఁ బ్రభువు వెడలునప్పుడు యవనదేశస్త్రీలు వెంబడియుందురు.

స్వల్పనేరంబులకయినను ఘోరశిక్ష చేయుట కనఁగా మరణదండన విధించుటకుఁ జంద్రగుప్తుఁడు వెనుదీయఁడని చరిత్రశిక్షా స్మృతి. కారులు లిఖించియున్నారు.

భరతఖండములో * బియాసనదివఱకు అలెగ్జాండరు గెల్చియున్నప్రదేశమునెకాక ఆఫ్ఘనిస్థానములో ఆప్రభువు రాజ్యవిస్తీర్ణము. జయించియున్న ప్రదేశము లనఁగా హిందూ కూష పర్వతములవఱకుఁ గల ప్రదేశములును

ఆఫ్ఘని స్థానములోఁ బడమటిభాగమునుగూడ సెల్యూకసు చంద్రగుప్తునికి మొసంగెను. కాబూలు, గజినీ, గాంధారము, హిరటు పట్టణము లాయన మొసంగిన ప్రదేశములలోనె యుండెను. మఱియు భరతఖండములో దక్షిణమంసున్న స్వతంత్రరాజ్యము లనఁగా పాంశ్య, చోళ, కేరళ, రాజ్యములును కళింగ రాజ్యమును దప్ప శేషించిన ఖండమంతయుఁ జంద్రగుప్తుని యేలుబడిలో నుండెను. ఇదియంతయు మగధరాజ్య మనుపేరుచేఁ బరగెను. ఈరాజ్యవిస్తీర్ణమున కంతటికిఁ జంద్రగుప్తుఁడె కర్తయనుటకు వలనుపడదు. ఈయన మగధ రాజ్యమును జయించువఱకే యారాజ్యములో కోసలరాజ్యమును జేరి యుండెను. చంద్రగుప్తుఁడు రాజ్యాధిపతి యగుటకుఁ బూర్వమే మగధరాజ్యము సింధునదివఱకు వ్యాపించియెయుండె ననియు, అవంతిరాజ్యమును లోఁబఱచుకొనియుండె ననియుఁ దెలియుచున్నది. పదంపడి పంజాబుదేశమును, సింధు నదీముఖప్రాంతప్రదేశములను, బైనివా

* ఇది పంజాబు దేశమునందలి సింధునదియొక్క యైదుశాఖలలో మొకటి.

సినప్రకారము సెల్యూకసుచే మెసంగబడిన దేశములను, చంద్రగుప్తుడు మగధరాజ్యములలో జేర్చెను.

జన్త ప్రాభవంబు లేకున్నను వీర లక్షణోపేతుండై స్వసామర్థ్య సమర్థితంబైన మగధరాజ్యంబు నప్రతిహతకాస చంద్రగుప్తునిమరణము. నుండై, రాజ్యపరిపాలనదత్తుండై, 25 సంవత్సరములు పాలించెను. తనబుద్ధివై భవంబును బూర్తిగఁ బ్రకటించిన యీ చంద్రగుప్తుఁడు తత్తమప్రభుగణపరిగణనార్హుండయి క్రీ. పూ. 323-వ సం॥లోఁగీర్తి శేషుం డయ్యెను.

శా. సామాన్యుండగు చంద్రగుప్తుఁడు విశేషప్రజ్ఞయున్ ధైర్యమున్ భీమాటోపముఁ గల్గి, సాహసికులన్వేఁగూర్చి, పాంచాలము నూభమింగైకొని, నందునింగెలిచి తద్బాపాలుండై స్వీయమా నామంబే భయదంబుగాఁగ ధరవిన్నాణంబుగా నేలెఁగా॥

2-వ అధ్యాయము.

అశోకుఁడు రాజగుట, కళింగరాజ్యసంపాదనము.

- చంద్రగుప్తుని యనంతరము మగధమహారాజ్యమునకు క్రీ. పూ. 297 సం||
నం దాయనపుత్రుం డయిన బిందుసారుఁడు
బిందుసారుఁడు మగధ నిరాటంకముగాఁ బ్రభు వయ్యెను. ఇతనికి
రాజ్యాధిపతి యగుట. “అమిత్రఘాతుఁ” డని పౌరుషనామంబు
కలదు. అనఁగా శత్రువులను సంహరించువాఁ
డని యర్థము. దీనం జూడ నర్హదానదికి దక్షిణదేశములఁ గొన్నిటి నీయన
జయించియున్న ట్లూహింపఁ దగియున్నది. ఈతనికాలంబున సెల్యూకసు
కాలధర్తంబు మొందఁగా నాయనకొమారుఁడు శిరియాదేశమునకు రా
జయ్యెను. ఈరాజును, ఈజిప్టుదేశప్రభువును, బిందుసారునితో మైత్రిం
బాటించిరి. పాటలీపురమున “మెగాస్తనిసు”నకు మాటుగా “డీమెకా
సు”ను రాయబారిఁగా నా సిరియాదేశపురాజు నేమించెను. ఈవిషయంబు
• తప్ప బిందుసారుని గుఱించి పురాతనగ్రంథములలో విశేషములు లిఖింపఁ
బడి యుండలేదు. ఈ భూపతి క్రీ. పూ. 297-272 వఱకు నెమ్మదిగాఁ
బాలనఁ జేసెను. ఈ నెమ్మదికిఁ జంద్రగుప్తుని యనివార్యములయిన రాజ్య
నిబంధనలె కారణములని నిస్సందేహముగ గ్రహింపఁదగియున్నది. బిందు
సారుఁడు జీవించియుండఁగాఁ దదీయపుత్రుండగు నశోకుఁడు యువరాజపద
స్థంఁడై యాయన యాజ్ఞానుసారంబుగ మజ్జయినీనగరమంచు రాజప్రతి
నిధిగా నుండెను. క్రీ. పూ. 272 సం||లోఁ దండ్ర మరణింపఁగా ననంతర

మశోకుండు మగధరాజ్యాధిపతి యయ్యె. కాని పట్టాభిషేకమహా

అశోకుఁడు ప్రభువగుట. త్వవము తదనంతరము 3 సం॥ల కనఁగా
క్రీ. పూ. 269 సం॥లో జరిగెను.

ఈ కాలయాపనమును గుఱించి హేతుపూర్వకముగానె చరిత్రకారులు

పట్టాభిషేకకాలయాపన తన చరిత్రలలో నిట్లని లిఖింపఁబడియున్నది.

కారణములు. బిందుసారునికిపదునాఱ్ఱరుభార్యలవల్ల నూఱు

మొకరు పుత్రులు కలిగిరి. వారిలో జ్యేష్ఠుఁడు

సుమనాహ్వయుఁడు. కనిష్ఠుఁడు తిస్సనామధేయుఁడు. ఈ కనిష్ఠుని జననికి

కొండొక పురుషునివలన నశోకుండుద్భవించెను. భరతఖండ పశ్చిమప్రదే

శములకు రాజప్రతినిధిగా బిందుసారుఁడశోకుని నియమించెను. తండ్రికి

మరణవ్యాధి సంభవించె ననువార్త తనకుఁ దెలియఁగానె యశోకుఁడు ఉజ్జ

యిననగరమునుండి నిర్గమించి రాజధానియగు

అశోకునకు దుష్టాశోకుఁడని పాటలీపుత్రమునకు వెళ్లి తన జ్యేష్ఠసోదరుఁ

డయిన సుమనుని గడమసోదరులను దొంబది

యైనమండ్రను సంహరించి కనిష్ఠుఁడగు తిస్స

నామునిమాత్ర ముపేక్షించి మగధరాజ్యప్రభువనఁగా భరతఖండాదీశ్వరుం

డయ్యె. ఇట్లు సోదరుల నిందలను చంపుటంజేసి దుష్టాశోకుఁడని యప

ఖ్యాతిం జెందెననియు లిఖింపఁబడియున్నది.

ఈవిషయమై బుద్ధకాలపు హిందూదేశచరిత్రకారుఁ డిట్లు వ్రాసెను:—

“సింహళ పురాణంబులం దసంగతాంశంబు

లుండుటంజేసి యవి నిర్దుష్టంబు లనుటకు వలను

పడదు. మఱియు నవి యశోకుని కనంతరము

5 లేక 6 శతాబ్దములు కడచినపిమ్మట వ్రాయఁ

ప్రాయము.

బడినవి. అయినప్పటికి నవి శాసనాదులతోఁ జాలభాగ మేకీభవించుచున్నవని ననునఁ బూర్వవృత్తాంతములం దెలిసికొనుటకు ముఖ్యాధారము లగుచున్నవి. కాఁబట్టి యుద్ధప్రసక్తిలేకయే యశోకుఁడు మగధరాజ్యసింహాసన మధిష్ఠించియుండఁడు.”

ఇది యిటుండ నశోకుని సోదరసోదరీజనంబు లాయనప్రభుత్వ మధ్యకాలమువఱకు సజీవులయి యుండిరనియు, వారందఱును రాజకుటుంబములోఁ జేరియుండిరనియు నారలయందుఁ బ్రభువునకు నత్యంతాదరము కలదనియు శాసనంబులు ఘోషించుచున్నవి.

మఱియుచంద్రగుప్తుండు తన ప్రచండవోర్ధ్వండబలంబుచే నాన్జించి, యనుపమానంబును నిరాటంకంబు నగు శాసనంబుచేఁ బరిపాలించిన మగధరాజ్యంబు బిందుసారుని బాహుపీఠియందుఁ బంచవింశతి (25) వత్సరంబు లబాధితంబుగ వసియించె. తదనంతర మారాజ్య మశోకునిపాలనాధీనంబగుటకు ఘోరయుద్ధంబులుగాని, క్రూరహత్యలుగాని, రక్తప్రవాహములుగాని తటస్థించుటక వసరంబుండెనని నుడువుటకుఁ గారణంబుగానరాదనియు, నన్యతవాదులయిన సన్యాసులచే లిఖింపఁబడిన పూర్వచరిత్రలయందుఁ గల్పితకథలకుఁ గొడువలేదనియు, నశోకచరిత్రకారుఁడయిన విక్టసెంట్ ఎ. స్మిత్ సిద్ధాంతి

• కరించెను.

చంపాగ్రామవాసి యగు బ్రాహ్మణునికూఁతురయిన సుభద్రాంగిని ఆమె జనకుండు పరిణయార్థము బిందుసారునికి సమర్పింప రాజభార్య లామెను దాసింగాఁ గైకొనునట్లు తంత్రముచేసిరి. పదంపడి యామె తన కాశల్యముచేఁ దాను బ్రాహ్మణ కన్య

యగుటను బిందుసారునికి శ్రుతపఱచి నమ్మించి ప్రభువుయొక్క ప్రేమను

బడసెను. అశోకుఁడు, విగతశోకుఁడు అనుపుత్రద్వయంబు బిందుసారునివలన నామెకుఁ గలిగిరని నేపాళదేశమందున్న భరతఖండపూర్వచరిత్రవలనం దెలియవచ్చుచున్నది.

మఱియుఁ దత్పుత్రద్వయంబులూ జ్యేష్ఠుడైన యశోకునిమీఁదఁ గంటెఁ గడమభార్యలవలనఁ గలిగిన పుత్రసంఘములూ జ్యేష్ఠునిమీఁద బిందుసారుని కధికప్రేమ యుండెను.

అశోకునియందు మహావీరలక్షణంబులను గనిపెట్టినను ఆయన దైవబలంబు గలవాడని గ్రహించినను దన యవసానకాలంబున సింహాసనారోహణ మునకు బిందుసారుఁ డశోకునిం దలఁపక యాపుత్రునె రావించెను. అతని యందుఁ గొన్నికారణంబులచే నమాత్యాదివర్గంబు బద్ధద్వేషంబై కూహక వృత్తిచే నతఁడు మరణించునటులఁ జేసి యశోకునిరాజ్యపదంబు నందునిల్పి నటుల హిందూచరిత్రలవల్లఁ దెలియుచున్నది. ఎట్లయిన నశోకుని సింహాసనారోహణము కించిత్కలహపురస్సరం బైయున్నటులనె యూహింపఁ దగియున్నది. సింహాళదేశచరిత్రలును హిందూదేశచరిత్రలు నీచరిత్ర కను బంధములుగా లిఖింపఁబడును. కనుక వానివలనఁ దత్కాలస్థితులు సవిస్తరంబుగఁ జదువరులకుఁ దెలియఁగలవు.

వక్ష్యమాణచరిత్రాంశంబులకు నించుకంత సంబంధించియుండుఁ గాన నిం

కొకవిషయం బిచ్చట నె వక్కాణింపఁబడును.

అశోకుఁ డొకవర్తకుని జనక నియామకంబున నశోకుఁ డుజ్జయనియం కొమరితను వివాహమాడుట. దు రాజప్రతినిధిగ నున్నప్పు డొకవర్తకుని

కొమార్తెను బాణిగ్రహణంబుఁ జేసికొని

యామెవలన మహేంద్రుఁ డనుపుత్రుని సంఘమిత్ర యనుపుత్రికను బడసి తాను పాటలీపుత్రమునకుఁ బోవునపుడు హీనస్త్రీ యనుచు నామెను విడిచి వెళ్లె నని సింహాళచరిత్రలయం దున్నది.

అశోకుని ప్రభుత్వకాలముయొక్క యాద్యష్టవర్షముల విశేషంబులును
 జరిత్రలు గాని శాసనంబులు గాని విశదపఱచి
 అశోకుఁడు కళింగరాజ్య యుండలేదు. తొమ్మిదవసంవత్సరంబున కళింగ
 మును జయించుట. రాజ్యముపై నశోకుండు యుద్ధయాత్రఁ
 జేసెను. కళింగదేశము బంగాళాఖాత తీరమున
 మహానది గోదావరి నదులకు నడుమ నున్నప్రదేశము. ఈరాజ్యము నాకాల
 మం దనఁగా క్రీ. పూ. 262 సం॥లోఁ బ్రబలముగా నె యుండెను. అది
 60,000 కౌల్బలమును, 10,000 గుఱ్ఱపు దండును, 700 ఏనుఁగులను గలిగియుం
 డెను. కాళింగులు స్వాతంత్ర్యముం గోరి వీరావేశంబుతోఁబోరాడిరి. వీరు
 మగధరాజ్యమునకు నంతవఱకు లోఁబడియున్నట్లు కనుపట్టదు. ఘోర
 యుద్ధానంతరము దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిసమేతయై జయలక్ష్మి యశోకుని భుజదం
 డంబుల నలంకరించెం గాన కళింగరాజ్యము మగధరాజ్యమునకు లోఁబడెను.

ఈజయంబును బరరాజ్యసంపాదనంబు నశోకున కానందంబు నెసం

గక యెడతెగని విచారంబునకుఁ గారణంబు

అశోకుని విచారము. లయ్యె. మఱియు నీజయశాలి తనవిచారం.

బును విజితులకష్టంబులును శిలాక్షరంబులతో

శాశ్వతవచనంబులఁ జేసె. ఈశాసనగ్రంథంబు నెప్పుడు చదివిన నది

చదువరుల డెందంబులను వ్యసనంబుచే నుజ్జూత లూగించుటంజేసి యశోకుని

విచారంబు కాలప్రవాహంబుపై ననవరతయాత్రం జేయుచున్నట్లు దోఁచెడు.

అది యటుండ నీచింతాబీజంబు అశోకుని హృదయక్షేత్రంబున గాటంబుగ

నాటుకొని క్రమక్రమంబుగఁ బ్రవృద్ధంబై ప్రబలవృక్షంబై లోకానందకరం.

బయినధర్మఫలంబు నుదయింపఁజేసె నని ముందు చెప్పఁబోవువృత్తాంతం

బులు విశదీకరింపఁ గలవు. అశోకుండు తాను నిర్మించినశాసనములయందు

“ప్రియదర్శి” యనునామాంతరంబు వహించెను. కళింగయుద్ధానంతరము.

5. సం||లకు నిర్దిష్టపరిమిత పదమూడవ శిలాశాసనమునందు నశోకుం డిట్లు
చిఖింపఁజేసె.

13-వ శిలాశాసనము
మన్నవిచారవచనములు.

(1) ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి
ప్రభువు, సింహాసనమెక్కినపదంపడి తొమ్మి
దవ వత్సరంబునఁ, గాళిందులను జయించెను.

(2) ఒక లక్ష యేఁబదివేల జనులు చెఱఁబెట్టఁబడిరి. లక్ష సైనికులు
హతులైరి. ఇక నెందఱో గోగాదులచే నశించిరి.

(3) కళింగరాజ్యసంపాదనము మొదలుకొని ప్రభువు ధర్మసంరక్ష
ణంబుఁ జేయుచు బౌద్ధధర్మావలంబి యై తద్ధర్మశాసనములను బ్రకటించెను.

(4) కళింగరాజ్యము జయించినందుకు రాజు చింతించుచున్నాఁడు.
ఏలయన నూతన రాజ్యసంపాదనేచ్ఛవల్ల హత్య, మరణము, చెఱఁబెట్టుట,
యిట్టి ఘోర క్రూర కృత్యములు ప్రభువునకు గాఢవిచారకారణంబులు గా
నున్నవి.

(5) ఇంతకంటె విచారపడుటకుఁ గొండొక కారణంబు కలదు. ఏమనఁ
గ అట్టిదేశములయందు బ్రాహ్మణులు, యతులు, నానాజాతులవారు, సంసా
రులు నుందురు. వీరు మహాజనులకును జననీజనకులకును గురువులకును విధే
యులై మిత్రులను బరిచయులను జతకొండ్రును బంధువులను, సేవకులను,
యథాన్యాయంబుగ నాదరించుచు దైవభక్తియుతులై యుందురు.

(6) తాదృశులకు బలాత్కారమును, వధయుఁ, బ్రేమాస్పదులనుండి
వియోగమును బాటిల్లును.

(7) యుద్ధానంతరము సజీవు లయియున్నవారలు యుద్ధమందు నశిం
చిన తమ స్నేహితులను, బంధువులను, బరిచయులను బ్రేమచేఁ దలఁపక మా
నరు. కావున జీవించియున్నవారికిని నివ్వినంబుగ భేదంబులు కలుగఁజేయఁ
బడుచున్నది.

(8) ఇట్లు వారల నలముకొనిననుఖమంతయు రాజునకు విచార కరం బయ్యున్నది. ఏలనన బ్రాహ్మణులయొక్కగాని విరాగులయొక్కగాని సంఘములు లేనిదేశమును దమశాఖయందు మాత్రమే యభిమానంబు గలప్రజ లుండుదేశమును లేవు.

(9) కళింగదేశమందు మొద్దనిహతు లయినవారియొక్కగాని కారాగృహవాసులయొక్కగాని సంఖ్యతో శతాంశమయినను సహస్రాంశమయినను బ్రభువు నయినవాకు సాంద్రదుఃఖవిషయం బయ్యున్నది.

(10) ఏమానవుఁడు గాని తన కన్యనివలన బాధ కలిగినను సాధ్యమగువఱకు నాబాధను సహింపవలసినదె యని ప్రభు వభిప్రాయబడుచున్నాఁడు.

(11) తనరాజ్యమం దున్న యాటవికజనంబుల నన్వేషించి నిర్తూలంబు చేయు మని యమాత్యవర్గంబు హితోపదేశంబుఁ జేయుచున్నను వారిని బాధించుటకుఁ దాను సమర్థుం డై యున్నను వారియెడల రాజు కనికరముఁ గలిగియుండును. దుష్టకృత్యములను మానినయెడల వారిని నేను నశింపఁజేయ నని వారికిఁ దెలుపుచున్నాను. సమస్తజీవులును సురక్షితముగ నుండి యింద్రియోద్రేకముల నడఁచి చిత్తశాంతిఁ గలిగి సుఖం బుండుట ప్రభువుయొక్క యభిప్రాయము.

(12) ధర్మజయమే జయ మని ప్రభువుయొక్క తలంపు.

అశోకుఁడు బౌద్ధమతావలంబి యై జీవావధిగాఁ దదాచరణంబు స్వయా

ముగా నెనర్చుటకు నిశ్చయము కలవాఁడై

బౌద్ధభిక్షువుల

సర్వజనులచే నాచరింపఁజేయుఁ గుతూహలి

కల్పితకథలు.

యయ్యె నని గ్రహించుటకు నీపదమూడవ

శిలాశాసన మొక్కటియే ముఖ్యాధారము.

అసంగతములును విపరీతములు నయినకల్పితకథలను వ్రాయుటకు దత్తు

లయినభిక్షువు లీమహాప్రభువు తనమనస్సు నిట్లు ధర్మమార్గానుసారంబుగ
మార్చుకొనుటకు కారణంబులం దెల్పునట్టి వేదా కొన్ని కథలు వ్రాసిరి;
కాని ప్రభువు స్వయంబుగా వచించి వివరించిన యంశంబుల కపి యను
కూలించియుండనందున విశ్వాసపాత్రములు గాఁజాలవు. బౌద్ధమతబోధకుం
డొకానొకఁ డశోకునికి బౌద్ధమతమును బట్టుదలతో బోధించి హృదయం
బున నాటునటులఁ జేసి యుద్ధజనితము లయినఘోరకృత్యములకుఁ బరిత

పించులాగున నెసరించియుండవచ్చు ననియు,

ఉపగుప్తుఁ డశోకునికి ఆభిక్షువు ఉపగుప్తుఁ డయియుండె ననియుఁ

ధర్మంబు దెల్పెననుట బూర్వచరిత్రలు కూడఁ దెల్పుచున్నవి.

ఇట్లుండ నశోకుఁడు తాను పరబోధితుండు

గాక స్వయంబుగ బౌద్ధమతంబుఁ గైకొని యభివృద్ధిం జెందితి నని నెక్కి

వక్కాణించెను. ఆయినను బరబోధితుం

డనెనని వచనములు. డనియొ చరిత్రకారు లూహించిరి. ఎట్లయినను

గలిగిన జ్ఞానము నిత్యమై సత్యమై లోకోప

కారకమై యనేకశాసననిర్మాణమునకును వాని వినియోగమునకును సాధకం

బయ్యె. ఇచ్చట నెక్కివిశేషంబును గ్రహిం

చరిత్రకారుల యభి పవలసియున్నది. ఈభరతఖండమందుఁ గాని

ప్రాయము. యూరోపుఖండమందుఁ గాని యేరాజయి .

నను రాజసవృత్తి ప్రధానుఁ డయియుండిజ్ఞాన

మార్గావలంబి యగుట చిత్రంబుగఁ దోచును. మఱియు నాత్మయందుఁ గాని

దై వమందుఁ గాని లక్ష్యానుసంధానము లేకుండ కేవల ధర్మానుష్ఠానంబువల్లను

ఇంద్రియజయమువల్లను నిర్వాణపదంబు నెందెద నని బౌద్ధధర్మంబునువిశ్వ

సించి యట్టిరాజు కడంగుట చిత్రతరంబుగ నున్నది. సామాన్యబుద్ధికాలి

కిది దుస్సాధ్యంబు. కాబట్టి యశోకుం డనన్యసామాన్య మగుబుద్ధివికాసం

బును నిశ్చయజ్ఞానంబును గార్యనిర్వాహక సామర్థ్యంబుఁ గలవాఁడని చరిత్రకారులు పల్కిరి.

తాను స్వయముగానె బౌద్ధమతమం దభివృద్ధి నొందితి ననెడియశోకుని వాక్యంబు లాయన పరిపాలనకు వచ్చినపద కలింగరాజ్యజయానంతరము మూడవవత్సరంబునలిఖింపఁబడియె. కడపటి రాజ్యపరిపాలనయం శాసన మిరువదియెనిమిదవవత్సరంబున లిఖిత దశోకునిముఖ్యోద్దేశము. మయ్యె. ఈమధ్యకాలమందు లిఖింపఁబడిన యన్ని శాసనములయందు ధర్మమూలక మయిన జయమే జయ మనువాక్యంబునకు నసంగతంబుగ నేమియు నశోకునిచే వ్రాయఁబడలేదు. తనపరిపాలనకాలంబులోఁ దొమ్మిదవవత్సరంబునఁ జేయఁ బడినకలింగరాజ్యసంపాదన తప్ప మఱి యేయుద్ధకార్యము నశోకుఁ డొనర్చక తదనంతరము బౌద్ధమతసిద్ధాంతములను బ్రకటించి వ్యాపింపఁజేయుట చేఁ దనప్రజలకును ప్రాంతదేశప్రజలకును సౌఖ్యమును షేమమును గలుగ జేయు ముఖ్యోద్దేశముతో రాజకీయ వ్యవహారములయం దాయన తనపరిపాలనకాలం బపనయించె. ఆయన పాలనయొక్క పదునాల్గవవత్సరంబునఁ బనియవ శిలాశాసనము వెలయింపజేసె. వీనియందు ధర్మకీర్తికిని యుద్ధకీర్తికిని గలవ్యత్యయమును ముఖ్యముగాఁ బ్రదర్శించెను.

మ. ఘన మైనట్టికలింగరాజ్యమును సంగ్రామంబునం గెల్చి తజ్జని తానేకజనప్రణాశమునకుం బాలంగఁ జింతిల్లి తృష్ణను దూషింపుచు, నన్యరాజ్యములకై జన్యంబుఁ బాలింతు నాకును నారాజ్యము చాలునం చనె, నశోకుం డెంత ముఖ్యోకుఁడో॥

3-వ అధ్యాయము.

అశోకుఁడు బౌద్ధభిక్షువై మతవ్యాపకముచేయుట.

అశోకునకు అశోకవర్ధనుఁడనియు నామంబు కలదని చరిత్రలవల్లఁ గనఁ
పట్టుచున్నది. ఈప్రభువు పాలనమునకు వచ్చిన
అశోకుఁడు భిక్షువగుట. తొమ్మిదవయేట ననఁగా క్రీ. పూ. 263-వ
సంవత్సరములో బుద్ధమతోపాసకుఁ డయిన
టీయన వచనములవల్లనె యగపడుచున్నది. తదనంతరము తత్తత్సద్ధాంత
శ్రవణసంజాతోత్సాహియై యాసిద్ధాంతంబులు స్వర్ణద్వారకవాటపాటనం
బొనర్చి యీజన్తమందును ముందఃజన్తమందును మానవకోటికి ట్లేమ సుఖ
దాయకము లగునని భావించి తత్సద్ధాంతరక్షణవ్యాపకంబులయందుఁ దన
జీవితకాలమును రాజ్యసాధనములను నుపయోగించుటకుఁ గృతనిశ్చయుఁ
డయ్యెను. ఈకారణంబుననె యశోకవర్ధనుఁడు క్రీ. పూ. 268-వ సంవత్స
రాంతమంగు సప్రమాణంబుగ భిక్షువయి సంఘ
ప్రవేశం బొనరించెను. పిమ్మటఁ బదుమూడవ
పాలనా వత్సరములో బౌద్ధమతాంగమార్గ
మందుఁ బ్రవేశించిన ట్లేనిమిదవశిలాశాసనము
ప్రకటించుచున్నది.

మహారాజవైభవానుభవంబందున్న యీ యశోకవర్ధనుఁడు దాని సకార
ణంబుగఁ ద్యజించి భిక్షువగుటకు సాహసిం
చుట వర్తమాన యూరోపుఖండ వాసులకు
గూర్చి పాశ్చాత్యుల సుశయాస్పదం బగుటంజేసి మొదటిలఘుశిలా
శాసనంబునంగల యశోకునిస్వవచనంబు లనఁ

గా సార్థద్యయ (2½) వత్సరంబులవఱకు నిర్లక్ష్యోపాసకుండనుగా నుంటినను
లిఖితం బాధారంబుఁజేసికొని యాయన స్వీకరించిన భిక్షుత్వము నేమారీతిగ
వారన్వయింపందొడంగిరి. ఆశోకుని వచనంబుల శబ్దార్థానుసారంబుగ నన్వ

యించి యంగీకరించుటకు సంశయింపఁ దని

శూరపాలుఁడను జైన లేదు. చాణక్యవంశ ప్రభువయిన కుమార

ప్రభువు. పాలుఁ డనుజైనఁడు తాను బౌద్ధమత సం

ఘాధిపతినని విరుదువహించి యిదిగువ నియ

మంబుల ననుసరించెదనని ప్రమాణంబుల ననేకపర్యాయములు నేసినట్లు
బూలరు చరిత్రకారుఁ డుదాహరించి యుండెను.

1. ఇంద్రియముల వశపఱచుకొనుట;

2. అన్నపానములయందుఁ బరిమితత్వము;

3. జంతుమాంసవర్జనము;

4. సాంఘికులసొమ్మును ప్రభువు గ్రహింపకుండుట.

తద్విధంబున నె యశోకుండును జేసియుండవచ్చును.

సింహాశద్వీపమందును బర్తాయందును సామాన్యజనులు ప్రమాణంబులు

చేసి బౌద్ధధర్మం బవలంబించి కొంతకాలం

పాశ్చాత్యుల సంశయ బాచరించి పిమ్మట విరమించుట యిప్పటికిని

నివారణ. గలదు. సామాన్యులకె యిట్టి యవకాశం

బున్నప్పుడు ప్రభువున కేమిప్రతిబంధకం బుం

డును? ఇదియునుగాక బుద్ధమతబ్రవేశనిబంధన లనివార్యములను జీవితకాల

దీక్షఁగలవియుఁ గావు. భిక్షుత్వముచుగూడ స్వనగరియందెరాజు ములభంబుగ

నెఱవేర్చుకొనఁగలఁడు. ఇది యిట్లుండ నశోకుని తరువాతే 1000 సంవ

త్సరములకు నీ దేశమున కేతెంచిన చీనాదేశయాత్రికుఁడు శిలాప్రతిమలయం

దశోకుఁ డొకవిధమయిన భిక్షువేషము ధరించినట్లుండెనని లిఖించెను. ఈ

కారణంబులం బట్టి యశోకుఁడు భిక్షువగుటకు సందియం బుండదని యశోక చరిత్రకారుఁడైన విన్ సెంట్ ఎ. స్టిల్ సమర్థించియుండెను.

బౌద్ధమతరక్షణమునందును వ్యాపకమందును నభిలాష వృద్ధియయిన కొలంది స్వరాజ్యమందు మతాభివృద్ధిఁ

అశోకుఁడు ధర్మోప దేశముటయే కాక ధర్మోపదేశకుల నన్యరాజ్యః

దేశకులను బంపుట.

ములకుఁ బంపుటయను మహోద్యమము నుప క్రమించెను. పదునెకండవ పాలనవత్సరా

నంతరము రెండు సంవత్సరములలో సింహళమునకును దక్షిణప్రాంతముల

నున్న స్వతంత్రరాజ్యములకును, బాంబాయితీరమునకును, మహారాష్ట్రదేశ

మునకును, హిమాలయపర్వతములకును, కాశ్మీరదేశమునకును, గాంధారమున

కును, పైగోదేశమునకును, ధర్మోపదేశకులను బుత్తెంచెను. ప్రతిదేశమునకు

నయిదుగురిని సమూహముగాఁ బంపెను. వారిలో నెకఁడు ప్రధానోప

దేశకుఁడు కడమవారు సహాయోపదేశకులు.

సిరియా, ఈజిప్టు, మాసిడోనియా (Macedonia), ఎపిరసు (Epyrus).

కైరీను (Kyrene), దేశములకుఁగూడ ధర్మోప

కొన్ని దేశములకు ధర్మోప దేశకులను బంపినట్లు పదుమూడవశిలాశాసన

దేశకులను బంపలేదనుట. మంగున్నది. పైనుదాహరింపఁబడినవారుగ్రీసు.

దేశపురాజు లయి యుండిరి. ఆ దేశములకు

ధర్మోపదేశకులను బుత్తెంచియుండుట యవాస్తవంబనియుఁ బరదేశాధిపతియు

విజాతీయుఁడు నైన బ్రభువు చేయు నుపదేశంబులను విశ్వసించి వాగు తమ

మతసిద్ధాంతములను దృఢించియుండరనియుఁ దెల్పుచు, నటుల ధర్మోపదేశ

కుల నాదేశములకుం బుత్తెంచిన విషయము పురాతనచరిత్రలయందుఁ గానం

బడదు. మఱియుఁ బ్రభువు లాత్మస్తవలోలురు. కనుక తద్దోషం బించుకంత

యశోకునియందుఁ బొడనూపేనేమొ యని బౌద్ధకాల హిందూదేశచరిత్ర

కారుడైన దేవిడ్సుదొర వ్రాసియుండెను. ఇది యల్పవిషయంబని తలచి యేమొ దీని నశోకచరిత్ర కారుఁ డుదాహరింప కుపేక్షించెను. ధర్మోపదేశకులు వెల్లిన ప్రతి ప్రదేశమందును బౌద్ధమత మవలంబింపఁబడిన దని భిక్షులు వ్రాసిన కల్పితకథలను నమ్మఁగూడకున్నను, ఆయా దేశములయందు బౌద్ధమతమునకుఁ బునాగులయిన నేర్పడినట్లు నుడువవచ్చును. సింహళమునం దప్పటినుండి నేటివఱకును బౌద్ధమతావలంబన మున్నది.

సింహళద్వీపమునందు బౌద్ధమతస్థాపనవిషయమై కొంతవిశేషంబు కలదు.

బోధగయయం దున్నవృక్షంబుక్రింద నాసీ

సింహళద్వీపమునకు బోధి నుండై శాక్యముని విజ్ఞానవంతుం డయ్యె నని వృక్షశాఖను గొంపోవుట. తత్స్వేషశాఖను మహావైభవముతో నుత్సవం

బొనర్చుచుఁ గొనిపోయి సింహళమందుస్థాపిం

చిరి. ఈవైభవం బంతయు సాంచివనప్రాగ్మిలాద్వారమందుఁ బ్రతీమాకౌరంబుగాఁ జెక్కఁబడియె. ఈశిలాప్రతిమ లీవిషయమువలననే పురాతనములయియుండెను. దిగువభాగమం దున్నప్రతిమలలో మధ్యగా బోధివృక్షము చెక్కఁబడినది. ఇట్లే గయయం దున్నబోధివృక్షముచుట్టు సగ మెత్తున నావరణగా నశోకునియాలయ మున్నది. శిలాప్రతిమలలో బోధివృక్షమునకు నిరుప్రక్కల గాయకజన ముండిరి. తూర్పున రాజకీయుఁ డొకఁడు హయావరోహణం బొనర్చుచున్న ట్లున్నది. ఈరాజకీయుం డశోకుం డయియుండును. ఈప్రతిమలలో నుత్తరభాగమం దున్నవానిలో నొకకుంభమందుఁ జిన్నబోధివృక్షంబు ప్రదర్శింపఁబడియె. దానికిఁ బడమరగా గొప్పపరివారమును అనిగుద్ధపురమొ లేక తామరలిప్తినగరమొ చెక్కఁబడెను. ఈయిభయనగరములలో దేనికో బోధివృక్షమును సింహళమునకుఁ గొనిపోవుటకుఁ బూర్వము తీసికొనిపోయి యుందురు. దిగువభాగమం దొకపార్శ్వంబున మయూరంబులను రెండవపార్శ్వంబున సింహములను జెక్కిరి. ఇంట్లు

మయూరములు మార్కవంశపుగుఱుతులుగను సింహములు సింహశప్రభువుల
గుఱుతులుగను ఉన్నవి. మయూరశబ్దమునుండి కొన్నిమాఱ్ఱులు పొంది
మార్కశబ్దము వచ్చియుండును. ఇవియును మఱియు ననేకవిషయంబులును
సవిస్తరముగా సింహశచరిత్రలయందున్నవి. తద్విషయంబుల నన్నిటిని జరిత్ర
కారు లేకగ్రీవముగా విశ్వశింపకున్నను బోధివృక్షము నింతయుత్సవము
తోను వైభవంబుతోను గొనిపోవుటమాత్రము సత్య మనియె యెంచవలెను.

ఈవిషయమై సింహశచరిత్రలు మనోహరములుగాను జ్ఞానబోధకములు

గాను లిఖింపఁబడినవి. తదాదిగ నింతవఱకును

సింహశపురాణములవలని బుద్ధమతగ్రంథసామగ్రిని సమృద్ధిగా నుంచి

యుపకారము.

తాత్కాలిక పరిజ్ఞానులు తదనంతరసంతతులకుఁ

బారంపర్యజ్ఞానఫలదాత లయి చరిత్రకారుల

కప్పటిబౌద్ధహింసానుతంబులవివరంబు విశదంబుగఁ దెలియఁజేసిరి. ఇట్లని

బౌద్ధకాలహిందూ దేశచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. పైని వ్రాసినప్రకారము

ధర్మోపదేశకులను బంపుట మానవచరిత్రలో బహుయుఖ్యవిషయమై యున్నది.

అశోకుఁడు బౌద్ధమతము నవలంబింపక పూర్వ మీమతము రెండువందల

యేఁబది సంవత్సరములు గంగానది పల్లపు

అశోకునికిఁ బూర్వమునను భూములందు మాత్రమే వ్యాపించియుండెను.

దరువాతను బుద్ధమత

ఇంతసంకోచముగా తత్కాలమం దున్నమత

వ్యాప్తి.

మీయశోకునికాలమందు బహుదేశమత మగు

టంజూడ బౌద్ధమత మనులతను బుద్ధమునిసిం

హుడు తనబోధరసంబుచే వృద్ధి గావించి సంఘమనుపందిలి నేర్పఱచి కొంత

వఱకు వ్యాపింపఁజేసె ననియుఁ బదఁపడి 250 సం॥లకు నశోకుఁ డనుధర్మ

క్షేత్రకృషికుఁడు శాసనములను స్తంభంబులను బహుప్రదేశములందు స్థాపించి

సంఘ మనుపందిలిని విస్తరించి, తననిర్మలబోధరసంబుచేఁ దన్నతరూపలతను

తెస్సంగః బోషించి, దానిని నిరాతంకముగ వ్యాపింపజేసి, యాలతా సంరక్షణార్థము ధర్మోపదేశకులను కావలికాండ్ర నుంచి, నిర్వాణఫలంబుఁ గావించె ననియు వర్ణింపఁదగియున్నది.

బౌద్ధ సన్యాసులు వ్రాసినవింతచరిత్రలయందు నశోకుండు మతాచార్యుల

యధీనమం చుండి వారిచేతులలోఁ గీలుబొమ్మ

బౌద్ధ సన్యాసుల

యధి కారము.

వలె నాడుచుండె ననియు ధర్మోపదేశకులను

బంపుట యనుమహత్కార్యవిఖ్యాతి గురువు

లకే చెందవలయు ననియు వ్రాసిరి; ఇందుకు

తిష్యుఁడుధర్మోపదేశకులను

బంపుట.

నిదర్శనముగా సింహళదేశమం దున్నమహా

వంశచరిత్రలో 12-వ అధ్యాయములో నిట్లు

వ్రాయఁబడియున్నది. మొగ్గలిపుత్రుండును

తిష్య (Tissa) నామధేయుండు నగుబౌద్ధమతసన్యాసి ధర్మోపదేశకుల నీదిగువ నుదాహరింపఁబడిన ప్రకారము పంపెను.

ఉపదేశకుని పేరు.

ప్రదేశములు.

మధ్యాంతిక (Majjhantika)

కాశ్మీరగాంధారములకు.

మహాదేవ (Mahadeva)

మైసూరులో నున్నమహిష మండల మునకు.

రక్షిత (Rakhsita)

ఉత్తరకన్నడములోనున్న వనవాసికి (Vanavasi)

యవనధర్మరక్షిత (Yonadharma Rakshita)

బొంబాయికి నుత్తరముగా సమద్ర తీరమందున్న అపరాంతకమునకు.

మధ్యమ (Mjjhima)

ఈయనసహచరులు

కశ్యప (Kasyapa)

హిమాలయ పర్వతములకు.

ఉపదేశకుని పేరు.

ప్రదేశములు.

మాలికాదేవ (Malikadeva)

దుంధుభిన్నోస (Dundhubhinno-
ssa)

సాహసదేవ (Sahasadeva)

సోనా (Sona)

ఉత్తర (Uttara)

మహాధర్మరక్షిత (Mahadharma
rakshita)

మహారక్షిత (Maharakshita)

మహామహేంద్ర (Mahamahen-
dra)

ఈయనయనుచులు

ఇత్తియ (Ittiya)

ఉత్తియ (Uttiya)

సంబల (సంబల)

భద్రశాల (Bhadrasala)

వీరందరును మొగ్గలిపుత్రుడైన టన్న
యొక్క శిష్యులు.

హిమాలయ పర్వతములకు.

స్వర్ణభూమికి (Sovarnabhumi)
(Pegu)

మహారాష్ట్రదేశమునకు.

వాయువ్యమూలనున్న యవదేశము
నకు.

సింహళమునకు.

మధ్యముఁడు కశ్యపుఁడు మొగ్గలిపుత్రుడైన టిస్సా వీరలయొక్క యస్థిక
లొకపాత్రయొక్క దుంచబడి సాంచి (Sanchi) స్తూపమునందు నిక్షి
ప్తము చేయబడినవి. ఆలాగుననే యచ్చటనే యన్యపాత్రయందు కశ్య
పుని యస్థికలు భూస్థాపితము చేయబడినవి. ఈపాత్రలయందు వారి

పేర్లు చెక్కఁబడినవి. మఱియు దుంచుభిస్సారునకనంతరము హిమాలయ ప్రదేశములయందు ధర్మోపదేశకుఁడైన గొటిపుత్రుని (Gotiputta) యస్థికల పాత్రకూడ వక్కడనే యున్నది. దానియందును బేరు చెక్కఁబడియో యున్నది. ఈప్రబలసాక్ష్యములం బట్టి ధర్మోపదేశకులను బంపువిషయము వఱకు మహావంశగ్రంథము విశ్వాసపాత్రం బని వక్కాణించుచు టిస్సా వారిని పంపె ననుటకు నశోకచరిత్రకారుఁడు సమ్మతింపలేదు.

తత్త్కీర్తి సర్వంబును స్వాస్థ్యతం బని యశోకుఁడు లిఖించియుండె. విస్తీర్ణరాజ్యంబును బహుకాలంబు పాలించి తన యనన్యసామాన్యప్రజ్ఞావిశేషంబును వెలయింపఁజేసిన యశోకుఁడు గురువులహస్తంబులలోఁ గీలుబొమ్మ వలె నుండె ననుట యసంగతంబు గానఁ దత్త్కీర్తి నశోకునికె చెందింపఁ దగియున్నది.

ఈపుణ్యపురుషుండు తనరాజ్యంబునందు ఛాయాదానఫలప్రదానదక్షంబు లగువృక్షంబుల నుద్భవింపఁజేసి, బావులఁద్రః అశోకుని ధర్మకార్యములు. స్వించి బాటసారులకు విశ్రాంతి గృహనిర్మాణంబు గావించి రాజబాటలయం దుచితదూరంబులందు పానీయశాలలఁ జలినేంద్రలఁ బెట్టించెను. నైద్యంబున కనుకూలం బగుమొక్కలను మూలికలను దనరాజ్యమందె గాక సమీపమం నున్నమిత్రస్వతంత్రరాజ్యములయందును గూడ మొలిపించి వినియోగించు నటుల నెనర్చె. మఱియు మానవవ్యాధులకే కాక పశుజాడ్యములకుఁ గూడ నౌషధశాలల నేర్పఱిచి సౌఖ్యంబుఁ గలుగఁజేసె. ఇవ్విధంబున నశోకుండు మనుష్యులకును బశువులకును సర్వవిధంబుల సౌఖ్యదాయకుం డయ్యె. ప్రజాకుటుంబములఁ దనకుటుంబములుగ భావించి దానంజేసి తాను బహుకుటుంబి ననుకొని తద్బహుకుటుంబరక్షణార్థము బహుళాయాసంబుఁ బడియె.

తన సాలనయొక్క పదమూడవవత్సరంబున నిట్లని యాజ్ఞాపించె. ఆయా

ప్రదేశాధికారులు పరిష్కర్తు నేర్పఱచి యట్టిసభల

ధర్మసభలవిషయమై

యందు ధర్మమును జనులకు బోధించి, వివరించి

యశోకునియాజ్ఞ.

సాధక బాధక విచారణ చేయవలెను. క్రింది

తరగతులయంద్యోగస్థులట్టిపరిష్కర్తులకు విధిగా

వచ్చి తమయధికారులవలన బోధల విని పిమ్మట వాని నాచరింపవలయును.

ఇట్లు వచ్చుటచే రాజకీయవ్యాపారంబులకు భంగము కలుగఁగూడదు.

ప్రభువే ధర్మబోధనఁ జేయుచుండె నని ప్రజలు గ్రహించుట కిట్టియాజ్ఞ ముఖ్యసాధనంబుగ యోచించెను. బహుప్రదేశములయం దీపరిష్కర్తు లయిదు వత్సరంబుల కొకసారిగను, బాంచాలదేశములోని తక్షశిలయందును, మధ్యహింమాస్థానములో నుజ్జయినియందు నుండురాజప్రతినిధులు మూడు సంవత్సరముల కొకపర్యాయమును జరుపవలయు నని కూడ శాసించెను.

ఇట్లొకవత్సరం బయినపదంపడి తనబోధలు సార్థకంబు లగుటకు రాజకీయోద్యోగులఁ బ్రత్యేకంబుగ నియ ధర్మాధికారుల నేర్పఱచుట. మించి ధర్మాధికారు లని నామింబిడి యశో కుఁడు వారికి విధించినపను లేమనఁగా.

(1) ప్రభువునకు లోబడి విశ్వాసపాత్రులుగా నున్నవారికె గాక రాజాజ్ఞానుసారముగ స్వతంత్ర సాలనములో వారు చేయవలసినపనులు. నున్న సరిచూడ్దరాజ్యములయందలి ప్రజలకును బౌద్ధమతమును బోధించి వృద్ధి చేయవలయు.

(2) అన్ని జాతులప్రజలకు షేమసౌఖ్యములు కలుగుటకుఁ దనుశక్తి నంతయు నుపయోగింపవలయును.

(3) దరిద్రులకును వృద్ధులకును గలలోపాలోపములను శ్రద్ధతోఁ గనిపెట్టవలయును.

(4) చెజసాలయందుఁ బెట్టుట శరీరదండన చేయుట యిట్టిశిక్షల విధించుటయం దక్రమముల నివారింపవలయును.

(5) వృద్ధనేరస్థుఁడు బహుకుటింబి యయి యాక స్థికదుఃఖములలో మునిగియున్నప్పుడు శిక్షలను నుపేక్షింపవలయును.

(6) రాజసోదరసోదరీ జనులయొక్క యంతఃపుర స్త్రీపరిజనంబులను గుఱించి రాజధానియందుఁగాని తద్బాహ్యప్రదేశములయందుఁగాని పైవిచారణఁ జేయుచుండవలయును.

(7) ధర్మకృత్యములనుజేయుప్రజలపై నుపద్రవ్యలుగానుండవలయును. తదనంతరము రాజకీయధర్మప్రవర్తకసంఘము (Royal Almaner's Department) నేర్పాటుచేసెను. ఈసంఘకృత్యములు పైని జెప్పినధర్మాధికారులును గొప్ప రాజకీయోద్యోగులును నెఱవేల్చుచుండిరి. రాజు గాని రాణులు గాని యొసంగు దానములను వీరు సద్వినియోగంబుఁ జేయింపవలయును. రాణిగారిపేరిట నొక ప్రత్యేక శిలాశాసన మిప్పటికిని జెడకుండ నున్నది. ఈధర్మప్రవర్తకసంఘమునకు నశోకచక్రవర్తి విధించినయాజ్ఞలు శాసనములయందున్నవి.

శిలాశాసనములయందును శిలాస్తంభశాసనములయందును బుద్ధధర్మసంగ్రహము లనేకము లున్నవి. ఈయనేక శాసన బుద్ధధర్మసంగ్రహము. సంగ్రహసారం బీదిగువ విశదం బొనరింపఁబడుచున్నది.

(1) స్వజనులను రాజాత్మీయసంతానముగా భావించును గాన వారాయనయెడలఁ బుత్రపుత్రికాయోగ్యమయిన విధేయతం జూపి యాయన వలన జనకయోగ్యం బయినశ్రద్ధాధికమును బడయుట కర్హులయియుందురు.

(2) ప్రతిమనుజుఁడు నింద్రియవశత్వమును, మనశ్శుద్ధియుఁ, గృతజ్ఞతయు, విశ్వాసము, నిట్టిసుగుణములను బ్రయత్నించి పడయుటకువిధింపఁబడు

చున్నాడు. మరియు దురహంకారము, క్రూరత్వము, గర్వము, నసహిష్ణుత్వము నిట్టి దుర్గుణములను ద్యజింపవలయును. ఆత్మశోధనను సత్యసంధత్వమును నభ్యసించవలయును.

(3) పశుపక్ష్యాదులును బవిత్రంబు లని భావించి వానియొడల దయాశువు లయియుండుట యనివార్య మని తలఁపవలయును.

(4) మాతాపితలయొడల విధేయతఁ జూపుటయు, వృద్ధులను గురువులను బూజించుటయు నవశ్యాచరణీయంబులు.

(5) బంధువులను, యతులను బ్రాహ్మణులను స్నేహితులను బరిచయములను యథాయోగ్యంబుగ గౌరవించి యాదార్యమును జూపవలయును.

(6) ధర్మముఖ్యాంశంబు లందఱికిని సమ్మతంబై యగుటచేతను మన శృద్ధియు జితేంద్రియత్వము నందఱు నపేక్షించుటంజేసియు బుద్ధధర్మమార్గం బనుసరించువారు ఇతరులమతం బవలంబించుట యెంతమాత్రమును దగదు.

రాజ్యసంబంధంబునఁ గొన్నియుపనిబంధనలఁ జేసె. అవి ఎన్ని యనినః

(1) పరిశుద్ధమనస్కుం డగునుద్యోగి యసహిష్ణుత, పారుష్యము, అనుమానము, నివి లేనివాఁడై యుండవలెను.

ఉపనిబంధనలు.

(2) సోమరితనమును, నిరుత్సాహమును నివారిం చెడి పట్టుదలను, ధృఢనిశ్చయమును గల

వాఁడై రాజకీయోద్యోగమందు వన్నె కెక్కవలయు. (3) రాజాజ్ఞల నుల్లంఘించువారు దైవానుగ్రహమునకుఁ గాని రాజానుగ్రహమునకుఁ గాని పాత్రులు గానేరరు. కలింగరాజ్యోద్యోగులు తమకు విధింపఁబడినపనులఁ గొంత వఱకె నెఱవేట్చేసెందుకు నిందింపఁబడిరి.

ధర్మజయబోధక మగు పదుమూడవ శిలాశాసనములో మగధరాజ్య ప్రాంతదేశవాసు లగునాటవికజనంబుల సంహరించుటకుఁ దన కిష్టము లే

దని యశోకుండు ప్రకటించి యుండెను. ఆజనంబు లిక్కలంబునను
గళింగరాజ్యప్రాంతమందునివసించుచుందురు.

అశోకుఁ డాటవికజనం పదునాల్గవపాలన వత్సరంబున లిఖింపఁబడిన
బులఁ బాలించిన విధము. యీశాసనము మిక్కిలిమనోహరాంశంబులం
గలిగియుండును. దీనియందు నాటవికజనం

బులయెడల నడుచుకొనవలసినవిధుల నాప్రదేశప్రభువునకును దండనాధి
కారులకును అశోకుఁడు ప్రకటించిన ట్లున్నది. జనులందఱును (అడవిజనులు
సయితము) తనబిడ్డలె యని మఱలఁ బ్రకటించి రాజకీయోద్యోగులు తన
యభిప్రాయముమేరకు నడుచుకొనక తప్ప దని యశోకుండు శాసించెను.
ఆటవికజనంబులకు సౌఖ్యమె కలుగఁజేయునభిలాష కలదు. కాని దుఃఖ
పెట్టుటయం దభిలాష రాజయినతమ్మునకు లే దనియు వా రట్లు విశ్వసించు
నటులఁ జేయవలయు ననియుఁ బైన నుడవఁబడినయధికారులకు నశోకుఁడు
ఖండితముగా నాజ్ఞాపించెను. ప్రభువుయొక్కనిష్కపటస్వభావమును వా
రెఱింగి నమ్మిరేని వారు కలత నెందక నెమ్మదిగ మెలఁగుచు రని యాయన
సెక్కి వక్కాణించెను. ధర్మోపదేశములను ద్రికరణశుద్ధిగ వా రభ్యసించి
రేని వారియెడల రాజున కనుగ్రహ ముండు ననియు నిహపరలోకంబుల
వారికి శుభంబు గలుగు ననియు నమ్మునటుల నడవిజనులను బ్రోత్సాహపఱచ
వలయు నని రాజకీయోద్యోగులకు విధించెను. ప్రాంతాధికారు లీయాజ్ఞలను
సంపూర్ణముగ నెఱవేట్చిరేని యశోకుఁడు కృతార్థుఁ డయ్యె ననియె యెంచ
వలెను. కాని యాశ్లాఘాపాత్రశాసనము నిప్పటికిని శేషించియున్నప్పటికి
నవి చక్కగ నెఱవేఱిన స్థేమియుఁ దెలియదు.

అశోకునిముఖ్యోపదేశములలో సెకటి యైనజంతుజీవ పావనత్వమును
నప్రయోజకముగఁ జేయుటకుఁ దత్ప్రభుకృ
జంతుజీవపావనత్వము. తము లయినయనంతరప్రయత్నముల ననేక

శిలాశాసనములు ప్రచురించుచున్నవి. ఆయన పాలనలో మొదటయెనిమిది వర్షంబులయందు జంతుజీవములు సావకము లనియె తలపఁలేదు. ఆకాలమందు రాజభోజనము నిమిత్తము వేలకొలఁది జంతువుల హతముఁ జేయుచుండిరి. 9-వ వత్సరము మొదలుకొని 13-వవత్సరము పర్యంతము దినదినము రెండు నెమల్లను ఒకలేడిని సువారముకొఱకుఁ జంపుచుండిరి. తదనంతర వత్సరమునుండి శాసనములు నిర్దిష్ఠపఁబడినవి. కాన నాస్వల్పహత్యయు వారింపఁబడియె. కుక్షింభరత్వమునకు జీవహింసఁ జేయుట యనుచిత మని విరమించుట కశోకుఁడు కృతనిశ్చయుం డయ్యె.

పదు నొకండవ పాలనావత్సరములో సత్యజ్ఞానమార్గమందుఁబ్రవేశించెను.

మృగయాత్రకుఁబ్రతిగా ధర్మయాత్రలు సేయు
ధర్మయాత్రలఁ జేయుట టయు నట్టియాత్రలయందు దానముల నొసం
మే లని దెల్పుట. గుటయు ధర్మబోధలఁ గావించుటయు ధర్మ
విచారణల నొనర్చుటయు జనులకు నియమిం
చెను.

పదుమూడవ పాలనవర్షంబులో సువారంబుకొఱకుఁ జేయుజంతుహింసను

నివారించుటయె కాక తనరాజధానియందు
జంతుహింస చేయఁగూడ బలి నిమిత్తము చేయు పశువిశసనముం గూడ

దని యాజ్ఞాపించుట. నిషేధించెను. ప్రజలందఱు అంగీకరింపరేమొ

యని తనరాజ్యమం దంతట నీనిషేధమును

వ్యాపింపఁజేయలే దని సులభముగా నె గోచరించుచున్నది. జంతువధాచా

రంబె గలయుత్సవంబులు రాజధానియందు జరుగఁగూడ దని యాజ్ఞా

పించెను. ప్రజలు కిమ్మని యనక తనయాజ్ఞలను శిరంబుల ధరియించుటం

జూచి యశోకుండు ప్రబలాత్సాహి యై జంతుజీవపావనత్వమును గూర్చి

తత్తదనుగుణవిషయంబులం జేర్చి యొకస్మృతిం గూర్చెను. జాతిభేదంబు

లను గాని సంఘాచారంబులను గాని మతాభిప్రాయములను గాని వివక్షింపక ప్రజల కందఱికి నాస్త్వతిని విధించెను.

ఏజంతువులం జంపుట నూచముట్టుగ నిషేధించెను వాని నామ వివరణ పట్టిక (జాబితా) ప్రచురించెను. ఈసర్వనిషేహింసింపఁగూడనిజంతువుల ధము చతుష్పాత్తులయందె వ్యాపించెను.

వివరణ.

ఏజంతువుల కళేబరములు భక్షణమునకుఁ గాని

తదితర కార్యములకుఁ గాని యనర్హము లయియుండును వానిం జంపఁగూడ దని నిషేధించెను. ఈశాసనమువల్ల మృగయుల స్వాతంత్ర్యమున కాటంకము కలిగెను. ఏలయన దానిం బట్టి వ్యాఘ్రములనుగాని సింగంబులనుగాని సంహరింపఁ

చిత్రవధ.

గూడదు కదా. భక్షణయోగ్యము లయినజంతువులను గుఱించియు వివిధచిత్రవధ యనఁగా

నంగ చేర్చదము యొక్కనిషేధమును గుఱించియుఁ గొన్ని నిబంధనలులిఖించెను.

సంవత్సరములో నేబదియాఱు ముఖ్యదివసములయందు మత్స్యగ్రహణ

జంతుహింసా

విక్రయంబులు చేయఁగూడ దనియు వేటాడి

నిబంధనలు.

జంతువులం జంపఁగూడ దనియు శాసించెను.

పండుగదినములయందును నితరనియమితదిన

ములయందును నెద్దులకుఁగాని యితర చతుష్పాత్తులకుఁగాని విత్తులు తీయఁ

గూడ దనియు నాజ్ఞాపించెను. సర్వకాలములయందును గుక్కుటములకు

విత్తులు తీయఁగూడ దనియు విధించెను. నిరూపింపఁబడిన పంచపక్షముల

యందు గుఱ్ఱములకును నితరపశువులకును వాతలువేయుట యధర్మ మని ప్రక

టించెను. ఈనూత్తనియమముల నన్నిటిని జరిపించుచునని ధర్మోపదేశకులకును

దండనాధికారులకు నపరిమితముగ నుండియుండవచ్చును.

అశోకప్రభువు మరణదండనను గొట్టివేసె నని, యనేకకల్పితకథల

వలెనె, గ్రంథములయందు బౌద్ధమతసన్న్యా
మరణదండనానిబంధనలు. సులు లిఖించియున్నారు. అట్టితలం సాయన
కెన్నఁడును బుట్టియుండ దనుట కాచక్రవర్తి
నిర్దించినన్న్యాచట్టములె తార్కాణంబులు. మరణదండన యనివార్య
మనియు నించుకంత సదుపాయముగఁ జేయవచ్చు ననియుఁ జక్రవర్తి
యొక్క యభిప్రాయ మయియున్నట్లాయన వచించినవాక్కులవల్లనె
గ్రహింపం దగియున్నది. దండనాధికారులు మరణదండన విధించుట యవ
సరంబని యభిప్రాయపడుచు నట్టిదండనను త్సమించునధికారమును దన
యందే యుంచుకొని యాత్మీయపట్టాభిషేక సంవత్సరోత్సవకాలంబునఁ
గారాగృహవాసుల కశోకుఁడు బంధమోక్షం బొసంగెను. మరణదండనకుఁ
బాత్రుం డైనప్రతిసేరస్థునకును దండనదివసంబునకుఁ బూర్వము లోకాం
తరగమనసన్నద్ధం డగుటకై దినత్రయవిశ్రాంతి యొసఁగవలయు నని యిరు
వదియేడవపాలనవత్సరంబున విధానం బొనర్చెను. చంద్రగుప్తుని శాసనం
బీవిషయమున విపులంబును గఠినంబు నగుటంజేసి యాచక్రవర్తి కొంతసౌల
భ్యంబుఁ గలుగఁజేసి వన్నెకెక్కె.

రాజద్వారమునకు వచ్చి ప్రజలు తమవిన్నపములను దనతో సర్వకాల
సర్వావస్థలయందును మనవిచేసికొనవచ్చునని
ప్రజలవిన్నపముల వినుటకు యీకరుణామయుఁ డైనప్రభువు ప్రజల కిచ్చిన
కాలము.

దీచక్రవర్తికిఁ గలసత్యాభిలాషను వేనోత్తఁ
బొగడఁదగియున్నది. అట్టిమనవులను వ్యావహారిక క్రమచర్యారహితంబు
గనె తీర్మానించినను దానిం గఠింపక నిరాతంకముగఁ బ్రభువు దర్శనం బిచ్చు
టనె భరతఖండవాసులు నేటికిం గొనియాడెదరు. ప్రజల కింతసులభంబుగ
దర్శనం బిచ్చియవ్యవధానంబుగఁ యథేచ్ఛగ దీర్మానించుట పాశ్చాత్యుల

పాశ్చాత్యుల
యభిప్రాయము.
తదభిప్రాయఖండనము.

దృష్టికి నసంగతంబుగను వ్యవహార ధర్తాపే
తంబుగను గన్పట్టినను బ్రజానురాగసంపాద
కంబయినచర్య నింతకంటె నేభరతఖండప్ర
భువును జరుపలేడు. ఈ యిచ్చినస్వతంత్రం
త్రం బిట్లుండ నీప్రభువు నెక్కి వక్కాణిం
చినపలుకులు చూడుడు.

“చాలినన్నిప్రయత్నములను నే నొనరించుచున్నా నని కాని
చేయవలసినంతవేగముగ వ్యాజ్యములఁ దీర్తానించుచున్నా
నని కాని నేను తృప్తి నొందఁజాలను. లోకోపకారార్థము
నేను కృషి చేయవలెను. జీవకోటికి నాబుణముఁ దీర్చుకొనుట
యనఁగా వారిలోఁ గొందఱికియైన నీలోకంబున సుఖంబుఁ
గలుగఁజేసి తన్మూలకమునఁ బరలోక సుఖప్రాప్తులనుగా నొన
రించుట నాసర్వప్రయత్నములయొక్క ముఖ్యోద్దేశ మయి
యున్నది.”

ఇట్టివాక్యంబులం జూడ నీప్రభూద్దేశ మట్టిదయకాక యన్యం బని యె
ట్లూహింపవచ్చు? కావున నిశ్చంకముగా నమ్మవలసినదే. బుద్ధునిమతమందు సు
త్యాభిమానియై తత్ప్రబల్యమునకై యధికారపురస్కరంబుగ నీప్రభువు చేసిన
యత్నములు నిష్ఫలంబులు కాలేదు. ఈయనకుఁ గలయుపదేశకాభిలాషకుఁ
బ్రతికూలస్థితియు భంగములును బాటిల్లినను న్యాయంబుగనె యది జయం
బొందినది.

బుద్ధమతోపదేశములను దానె యాచరించినయెడలఁ దన్మప్రజలును దన
రాజ్యప్రాంతజనంబులును తన్మతావలంబు
లగుట కుత్సాహంబును విశ్వాసంబును
స్వయముగా నాచరించుట. గలవా రగుచు రని తిరంబుగ నమ్మి త్రికరణ

శుద్ధిగఁ దా నాచరించి వారికి బురోగామియయ్యెను. తాను మహత్కార్యంబు లనేకంబుల నొనర్చితినని శాసనంబులయం దనేకపర్యాయంబులు లిఖించి రాజభక్తు లగుప్రజలు నట్లాచరించుచుండిరని నమ్మెను. ఈవిషయమై యశోకుం డిట్లు లిఖించె. “ఏయేయుత్కృష్టకార్యంబుల నే నొనరించుచుంటి నొ వానిం బ్రజలు గ్రహించి యాచరించుచున్నాడు. దీనంజేసి మతం బభివృద్ధి యగుచున్న దని నిశ్చయింపవచ్చును. ఇంక నభివృద్ధియై మాతా పితృభక్తి గురుభక్తి వృద్ధజనారాధనము, బ్రాహ్మణయోగి జనాదరణమును, దరిద్రులను దుఃఖితులను సేవకులనుగూడ దయతో నాదరించుటయు, నిట్టి సుగుణసంపత్తు శీఘ్రకాలంబుననేప్రజలకుఁ గలుగవచ్చును.”

రాష్ట్రాధిపతి యవిలంఘితశాసనంబుడై సత్తతావలంబియై తదాచరణశీలుండు ప్రకాశించుచుండఁ బ్రజలును దదనుగుణాచరణపరాయణు లగుట యేమియబ్బరంబు.

అశోకప్రభువు తాను శౌద్ధమతా యత్తచిత్తుండ నయితినని వెల్లడిగా బా బ్రాశిలాశాసనమునందే లిఖింపజేసెనుగాని శౌద్ధధర్మమవలంబింపుడని యీసంగతి యితరశాసనములయందు లేదు. ప్రజలనునిరోధింపకుండుట. భారతీయులు తమ కనుకూలమయినయెడల శౌద్ధమతబోధల ననుసరింపవచ్చు ననియొకడమశాసనములయం దున్నది. శౌద్ధమతగురువులకుఁ జెప్పినవచనములె బాబ్రాశాసనమందు లిఖింపబడినవి. కావున నాశాసనమును దూరస్థమయినపర్వతమం దున్నయొకమతమందు స్థాపించిరి కాని యాయంశంబులను బ్రజల కందఱకుఁ బ్రకటనఁ జేయలేదు. మతమందు వెట్టియభిమానము కలవాఁడై యామత మవలంబించుటకుఁ బ్రజలను నిర్బంధపెట్టె నని యీ బాబ్రాశాసనమువల్ల నూహింపందగదు. ప్రజలు నీతిమార్గానుసారు లగు మేరకె మతమును రాజకీయంబుగాఁ బ్రదర్శించెను గాని ప్రజలు తత్తతా

వలంబు లయిరో లేదో యనెడుగాధవిచారణ యశోకుండు పెట్టుకొన లేదు.

జంతుప్రాణరక్షణఁ జేయుటయుఁ గ్రూరహింసలను మాన్పించుటయు

నింక ననేక ధర్మనియమంబులఁ గావించుటయు

ధర్మవిధులు.

నిట్టి సద్విషయంబులంగూర్చి యనేకసూక్ష్మ

విధుల లిఖించితి నని తృప్తిఁజెందెను గాని

ప్రజలు ధర్మమార్గపర్యాయలోచనమై పరిశుద్ధమనస్కులు కానియెడలఁ దాఁ జేసినవిధు లన్నియు ధర్మంబు నుజ్జీవింపఁ జేయ నేరవని యశోకుండు నిష్కళంకంబుగ భావించెను. సాధారణముగ స్త్రీలొనరించుపుణ్యాకర్మలు దూష్యములును నిరర్థకములు నని గణించి వానియం దాదరము లేక యశోకప్రభువు ధర్మావలంబనము, త్సణభంగురము లయినయైహిక సుఖంబుల నీజాలకున్నను పరలోకానంతపదవి మొసంగఁగల దని యాప్రమేడితంబుగ వచించెను.

మృగయాయాత్రలకు మాటుగఁ బుణ్యక్షేత్రాలలోకన యాత్రలు చేయం

బడుట యెనిమిదవ శిలాశాసనము దున్నట్లు

మృగయాయాత్రలు.

గతంబున విశదీకరింపఁ బడియున్నది. శౌద్ధ

ధర్మమవలంబింపక పూర్వ మశోకరాజుయొ

క్క వేఁట వినోదము లీయనపితామహుఁ డైనచంద్రగుప్తునివినోదంబులనె పురడించుచుండెను. ఆవినోదములను మెగాస్తినసు రాయభారి యిట్లు లిఖించి యుండెను.

“రాజధానినుండి ప్రభువు బయలు వెడలుటకు మణియొక కార్యము దేవ

తలకు బలియిచ్చుటయె. మూడవ కార్యము

మృగయాయాత్రవర్జన.

మృగయాయాత్ర యైయుండెను. ఈకృత్యం

బునకు నపరిమిత సురాపానవివశాత్తు లై ప్రభు

వును దదనుచరులు నుందురు. ప్రభువు స్త్రీజనంబుచేఁ బరివేష్టింపఁబడియుం

డును. వీరిని జాట్టుకొని యీటెగాండు దుందురు. యాత్రామార్గమున కిరు
దెసలను ద్రాళ్లు కట్టుదురు. ఆత్రాళ్లునడుమకుఁ బోవుపురుషులుగాని స్త్రీలు
గాని మరణదండనకుఁ బాత్రులగుదురు. వాద్యవిశేషంబులతో డంబముగా
ముందు కొందఱు నడుచుచుందురు. మృగయార్థము నిర్దిష్టబడినయా
వరణాలయందు రాజు మృగముల వేటాడి యున్నతప్రదేశమందుండి బాణం
బుల విడుచును. ఆయనపార్శ్వమం దాయుధంబు ధరించి యిద్దఱుగాని
ముగ్గురుగాని స్త్రీలుందురు. బహిరంగప్రదేశములయందు వేటాడునేని
గజముపైనుండి రాజు శరంబుల సారించును. యువతీజనంబులలోఁ గొంద
ఱదంబు లెక్కుదురు. గొందఱు హయారోహణం బొనరించెదరు. మఱి
కొందఱు గజారోహణంబుఁ జేసెదరు. రణరంగయాత్రకుంబలె వా రాయుధ
హస్తలై కూడ నుందురు.”

యుద్ధశూరత్వము గల స్త్రీలను ముఖ్యముగా (యవన) స్త్రీలను భటులను
గా నుంచుకొనుట భరతఖండరాజులకుఁ బరంపరాగతాచారం బయియున్నది.
రాజునగరినుండి వెలువడినప్పు డెల్ల వెంట నీభటు లుండవలసినవారె.

ఉ. తా నెనరించి ధర్మమును దద్దతి స్వీయులుఁ బాలితప్రజ
ల్తానుగఁ జేయ శాసన మమందగతిం బ్రకటించి, తత్క్రియా
నూనప్రవర్తనంబును గనుంగొనఁగా నధికారివర్గముం
బూనికతో నశోకుఁడు ప్రభుప్రవరుం డొనగూర్చె, భక్తుఁడై.

ఉ. రాజవినోదకృత్సృగయ ప్రాణులహింసకు మూలమంచు నీ
రాజు తలంచి, మానుకొని, రాష్ట్రమునందున జంతుహింస నే
యోజ్యునైన నెవ్వఁ డింక నెప్పదుచేయఁగ నంచుఁ బల్కి, వి
భ్రాజితశాసనంబుఁ బ్రచు రంబొనరించె నశోకుఁ డొప్పుగన్.

4-వ అధ్యాయము.

అ శో కు ని తీ ర్థ యా త్ర.

గతాధ్యాయాంతమందు వర్ణింపఁబడినవై భవంబుఁ గలమృగయావినోదంబు లటుండ ధర్మయాత్రావిశేషంబులం జూడుఁడు. ఈతీర్థయాత్రలందు బ్రాహ్మణులను, సన్యాసులను దర్శించి దానంబు లొసంగుటయుఁ బెద్దలను సేవించుటయు, దేశమును జనులను బరశీలించుటయు, బుద్ధధర్మమును బోధించి సాధక బాధకంబుల విచారించుటయు, సువర్ణ తీర్థయాత్రావిశేషంబులు. దానంబులఁ జేయుటయును నిట్టిసత్కృత్యము లొనరింపఁబడె నని యెనిమిదవ శిలాశాసనంబునఁ బ్రకటింపఁబడియున్నది. తత్కాలంబున నట్టిమృగయావినోదంబు లనుభవించినయశోక చక్రవర్తియే తత్కాలంబున ధర్మయాత్రకంటె సంతోష దాయకం బయినది మఱియొకటి లే దని వచించె.

అట్టితీర్థయాత్ర నశోకమహారాజు తనపాలనకాలములలో నిరుపదియొకటవయేట నొనరించెను. బుద్ధమహాముని అశోకుఁడు ధర్మయాత్రలు తనమరణకాలమునకుఁ గించిత్పూర్వము గమనించినయాత్రామార్గమువెంబడియె యశోకుఁ డించుమించుగా వెళ్లినట్లు గనంబడుచున్నది. రాజధాని యగుపాటలీపుత్రమునుండి యాయన నిర్గమించి గంగానదిం దాటి వైశాలిదేశముఁ బ్రవేశించెను. దీని నిష్పాదు ముజాఫరుపురము చంపారణజిల్లా లందురు. బఖిరా సింహస్తంభముఁ దీనియందు బఖిరా (Bakhira) అను సింహస్తంభ మున్నది. ఈవైశాలిదేశ మిష్పాదు పాడు పడియున్నది. పిమ్మట కేసరియ

(Kesariya) స్తూపముఁ జూచెను. (జరిగియున్న గొప్పవిషయమును గాని, గొప్పస్థలమును గాని సూచించుటకు బొద్దులు జ్ఞాపకార్థము నిర్తించి పవిత్రము అని భావించెడుకట్టడములను స్తూపము లందురు.) తదనంతర మాయన లారియా అరరాజి (Lauria Araraj) లారియా నందనగర్ (Lauria Nandangarh) అనుసింహ స్తంభములను వీక్షించెను. పదఁపడియశోకుఁడు

సింహ స్తంభమునుండి రామపర్వకుఁ దూర్పు

కుసినగరమునకు వెళ్లెను. గా వెళ్లి తరువాతఁగొండకనమలదారిని కుసినగ

రమునకుఁ బోయియుండును. ఈనగరమందె

బుద్ధుని నిర్వాణము జరిగియుండెను. అటుల కుసినగరమునకు వెళ్లక పశ్చిమ

దిశఁగాఁ బోయి గండకీనదిని దాఁటి (Tarai)

లంబిన్యారామమందు దారిని లంబిన్యారామమున కాయన వెళ్లి

శిలా స్తంభమునుస్థాపించి యుండును. ఈయారామమందె బుద్ధముని

శాసనముఁ జెక్కించెను. జన్మించె నని చెప్పుదురు. ఈపవిత్ర స్థానమం

దాయన యొకశిలా స్తంభంబు నిర్మించి దాని

యగ్రంబున హయ ప్రతిమను నెలకొల్పి యా స్తంభంబుపై జీవాక్షరము

లతో నీదిగువ నుదాహరింపఁబడునంశముల లిఖింపజేసె.

“ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిభూపతి తన యిగువదియొకటవ పాలనవత్స

రమందు స్వయంబుగ నేతెంచి యీసావన

శాసనము. తేత్రంబును గౌరవించెను. కారణం బేమి

యన శాక్యమునియైనబుద్ధుఁ డీతేత్రంబును

తనజననంబుచేఁ బవిత్రంబు నేసె; కావున శిలా స్తంభంబు నిర్మింపఁబడి దాని

శిఖరంబుగా సౌకయశ్వంబు సంఘటింపఁబడియె. ఆయనజన్మకారణంబు

చేతనే యీతేత్రంబు రాజధర్మపాత్రం బగుటంజేసి దానిని మతాచార్యు

లకు ధారాదత్తంబుఁ జేసితిని.”

అంతటఁ గొన్నిమైళ్లు పశ్చిమంబుగఁ బోయి శాక్యమునికిం బూర్వబౌద్ధుఁ
డైన కనకమునియొక్క స్తూపము నశోకుండు
కనకమునిస్తూపమును సన్మానించె. అక్కడ మఱియొక శిలాస్తంభ
దర్శించెను. మును స్థాపించి యాయన తనపదునేనవపాలన
వర్షంబున నీస్తూపంబును ద్వితీయపర్యాయ
మభివృద్ధిచేసితి నని లిఖింపించె. నేపాలమునం దున్న “లలితా” పట్టణము
కొట్టాండు నగరములవఱకును బదంపడి పడ
శ్రావస్తి నగరమందు శిలా మరగా “శ్రావస్తి” నగరము (Sravasti)
స్తంభమును స్థాపించెను. వఱకును వెళ్లి యారాజయాత్రికుఁడు పూర్వము
శాక్యముని నివసించి పోధించినస్థలములను
గౌరవించె ననుటకు సంశయమే లేదు. ప్రతిదియు 70 అడుగులయున్నతముఁ
గల స్తంభములను శ్రావస్తియందు నిర్మించె ననియిప్పటికిని జెప్పుకొందురు
కాని యవి దృగ్గోచరంబులు కాలేదు. కావున నవియెన్నియొ తెలియదు.
ఈయాత్రను రుజువుపఱచుటకు రెండువిషయములు మాత్రము ప్రకృతమందు
లిఖించినవి.

ఈయాత్రావిషయ మంతయు నొకరైతిహ్యమం దున్నది. అది యొక
యద్భుతకల్పనాకథ. “అశోకావధానము”
వితిహ్యము. అనుగ్రంథములో సంస్కృతభాషతో లిఖిం
పఁబడియున్నది. బుద్ధుని కొకశతాబ్దము తరు
వాత నశోకప్రభువు పాలించె నని యాగ్రంథమున లిఖింపఁబడియుండుట
ప్రత్యక్షముగా నసంగతమైయున్నది. దానిబో వ్రాయఁబడినకడను విషయ
ములు నమ్మఁదగియుండలేదు కాని టారె (Tarai) యందున్న శాసనము
అశోకునిధర్మయాత్రను స్థిరీకరించుచున్నది.

ఉపగుప్తుఁ డనునామంబుగల బౌద్ధమతాచార్యుని మార్గదర్శిగా నేర్ప

అచుకొని వరుసగా లంబిన్యారామమును,
అశోకుఁడు దర్శించిన కపలవస్తును, బుద్ధగయయం దున్న బోధివృక్ష
పుణ్యక్షేత్రాదులు. మును, వారణాశిని కటంబుననున్న బుషి

పట్టణమును, కుశినగరమును, శ్రావస్తియందున్న
జేతవనమఠమును, వక్కులస్తూపమును, ఆనందస్తూపమును, నశోకుండు
దర్శించి ప్రతిస్థలమందు నధికముగా సువర్ణదానము చేసినట్లు ముందటి

యథ్యామములో వ్రాయఁబడుకథవలనం దెల్లి
వక్కులస్తూపము. యును. వక్కులస్తూపమందు ఐక్కులాహ్వ
యుం డగుముని ప్రజలకొఱకు శ్రమలుపడి
యేమియు నుపకారం బొనర్పలే దని యొక్కరాగినాణెమును మాత్ర మశో
కుఁడు దానముచేసెను.

వక్కులస్తూపమునందు నెంతమాత్రమును దానముజేయలే దనువిషయము
పూర్వచరిత్రలయందు మాత్రము కన్పట్టుచున్న
బౌద్ధధర్మస్వరూపము, ను నటుల దానంబు చేయకుండుట వాస్తవమే
యనుకొందము. అయినను శాసనానులయందు
నశోకభూపతి ప్రకాశింపఁజేసిన తనయుత్తమగుణంబుల కది యనుకూలించియో
యున్నది. బుద్ధమతబోధ యెంతపరిశుద్ధమయిన మానవధర్మమొ యెంత
యథ్యాససాధ్యమొ యాయాశాసనంబుల శ్రద్ధతో గమనించువారికిఁ గర
తలామలకంబుగఁ గన్పట్టు. ఈబోధలయొక్కచరితార్థమంతయు నరునకును
బశువునకును సౌఖ్యం బొసంగుటయే. బౌద్ధధర్మోపదేశకుండు మాతాపితల
యెడలఁ బుత్రభక్తి మొదలయిన సుగుణసంపత్తియిహపర సౌఖ్యదాయకంబని
యవితర్కితంబుగ నిర్ధారణంబొనర్చును. సుగుణమార్గము (ఈశ్వరతత్వవిచా
రణ) కాని నిర్గుణమార్గము (పరతత్వవిచారణ) కాని బుద్ధమతతత్వమున
కవసరములేదు. మతేమనఁగ స్వతస్సిద్ధములును నభ్యాసలభ్యములును నగు

ధర్మములె బాధ్యులకుఁ బట్టుగొమ్మ లయియున్నవి. కనుక నె నిర్వాణపద ప్రాప్తికై ధర్మాచరణశీలురగుటకు సర్వజనులును బాధ్యులచే ప్రేరేపింపఁ బడుచున్నారు.

“ఘనతఁజెందినప్రియదర్శి మహాప్రభువుయొక్క కృషియంతయుఁ బాప మనెడిగొడవంబడని జన్మాంతరస్థితినిఁ గూర్చియె. ఆట్టిపాపవిమోచన మల్పు నకుఁగాని యధికునకుఁగాని దృఢమయినస్వయంకృషియు వైరాగ్యమును లేనిచో లభించుట దుర్లభము. ఉన్నతదశయం దున్నవారికి నధికదుర్లభము.” (పదుమూడవ శిలాశాసనమునం దిట్లున్నది).

ఈవచనములు నింక ననేక వచనములును బైబిలు (క్రైస్తవవేదగ్రంథము).

ను బోలియున్నవి. కాని, యభిప్రాయ బైబిలునకును నశోకుని భేదంబు పూర్ణముగఁ గలదు. మనుష్యునకును

వచనములకును గల దేవునకును గలసంబంధమును, మనుష్యుఁడు భేదము. దైవకృపాధీనుం డగుటను, నీరెండువిషయము

లను బైబిలుయొక్క ప్రాచీనభాగమును

(Old Testament) నవీనభాగమును (New Testament) బూనికతో బోధించుచున్నవి. అశోకుఁడు నాస్తికభావమునుఁ బ్రతిపాదింపకున్నను దేవునిమాటం దలఁపక పాపరహితుడై యిహపరంబులయందు సుఖింబం దుటకు మానవుండు యత్నింపవలయు ననిమాత్రము తనయాచార్యోపదేశాను సరణంబుగ నుపదేశించెను.

జన్మాంతరమునుగుఱించి యశోకచక్రవర్తియొక్కనిశ్చయాభిప్రాయ మే

మొ స్పష్టంబు కాలేను. భవిష్యజ్ఞస్త మని

జన్మాంతరము.

కొన్నిచోట్లను పరలోకమని మఱికొన్నిచో

ట్లను వచించియుండెను. ఇది విచారణీయ

మయియున్నది. “భవిష్యద్భయము” లనఁబడుగ్రంథమం దిట్లు వ్రాయఁబడి

యున్నది. “వ్యాధి, వన్యమృగబాధ, మొదలయినదేహోపద్రవములు సన్యాసులకుం గలుగును. తదాపన్నివారణంబుకొఱకు సకాలంబున నూతనయత్నంబులఁ జేయవలయు. బౌద్ధమతసిద్ధాంతమునందును దదాచరణమునందును నపభ్రంశంబు లుండుటయు, దస్తతగ్రంథములయందలిసాహిత్యవిశేషంబులఁ గణింపుచుఁ దత్సారవిముఖు లగుటయు, నశ్రద్ధయు, విషయాభిలాషయు, సంకరజనసహవాసాపేక్షయు, నిత్యాదికములు ధర్మవిరోధములు. కావున సన్యాసి తద్దోషవిష్టుండు గాకుండుటకు జాగరూకుడై మెలంగవలయు.” హిందువు లందఱును జన్మాంతరమును విశ్వసించినట్లే యశోకుండు కొంత పఱకు విశ్వసించియుండును. కాని యాయన నుడివినస్వర్గం బీజన్తనుండె సదుపాసనవలనం గలుగుపరిశుద్ధచిత్తావస్థగా నుండవచ్చును. జీవపావనత్వ నిశ్చయాభిప్రాయము బుద్ధమతమునకును జైనమతమునకును సామాన్యలక్షణ మయియున్నది. ఇది జన్మాంతరసిద్ధాంతమునకుఁ జేరువగా నె యున్నది. దీనిచే సమస్తజీవకోటిని నెక్కగొలుసున బంధించిన ట్లుండును. వీరు జీవాత్మ ప్రత్యేకముగా లేదనియుఁ గాఁబట్టి దానికి జన్మాంతరమును లేదనియుఁ జేయఁబడినపుణ్యపాపకర్తకు జన్మాంతరము కలదనియువీరిసిద్ధాంతము. దీనిని గూర్చి ముందు శౌద్ధసిద్ధాంతములోఁ గొంత విశదీకరింపఁబడును.

పరమతసహన మవశ్యాచరణీయం బని యశోకధరణీవల్లభుఁడు పలు

మాఱు పట్టుదలతో నుపదేశించుట మిక్కిలి

పరమతసహిష్ణుత. స్తవనీయముగా నున్నది. కాని భరతఖండం

బునఁ దత్కాలంబున విజాతీయమతములు

లేవనిమనము తలఁపవలయును. క్రైస్తవమహమ్మదీయజోరోష్టరు (Zoroaster) మతములవా రాకాలమున భరతఖండమందు లేరు. ఆర్యమత మొండు మొండుగ వ్యాపించియుండె. దైవతత్వమును గుఱించి గాని యాత్మతత్వమును గుఱించి గాని మఱి యేధర్మవిషయమును గూర్చి గాని తమయభిప్రాయము

యములను బ్రతిపాదించి వాదించి నిరూపించుటకును, అన్యభిప్రాయములను ఖండించుటకును ఇక్కలంబునందువలెనే యాకలంబునందునను ఆర్యులు స్వాతంత్ర్యముఁ గలిగియుండిరి. వారిలోఁ బ్రబలులయినవారియభిప్రాయంబువలన నంతర్భాగము లనేకము లేర్పడెను. ఇందువలన మతభేదంబులకును మతవివాదములకును వార్యమతము పుట్టినిల్లుగ నుండెను. ఈయార్యమతమం దుండు వార లొకశాఖను విడిచి మఱియొకశాఖ నవలంబింపవచ్చును. దురన్నమును దినుటయు నుక్కునయం గొనుటయు మాత్ర మీమతమందు గొప్పనిషేధములు.

బౌద్ధమత జైనమతము లార్యమతమునుండి చీలివచ్చినవే. ఇవి తొలుత హిందూమతసంస్కారులచే నిరూపింపఁబడిన శుద్ధజ్ఞానసంఘము లయియుండియుఁ గాలక్రమంబునఁ బుక్కిటిపురాణములతోఁ గూడియుండెను.

పరమతసహనం బవశ్యకర్తవ్యం బని యశోకభూజాని విధించుట సామాన్యవిషములయం దేకీభవించుచుఁ గ్వచిత్పక్ష విజాతీయమతములు, ములయందు భేదించుచుండు హిందూమతశాఖల నుద్దేశించియే కాని కలహోన్ముఖములును నిర్బంధకములును మతాంతరములును అయిన క్రైస్తవ మహమ్మదీయ మతముల నుద్దేశించి కాదు.

పైని నుదాహరింపఁబడిన బౌద్ధమత జైనమతములె కాక యాభరతఖండమం దక్కలంబున నింక ననేకభేదమతం మతశాఖలు. బులుకలవని చరిత్రలవలనఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈ క్రింద నవి విశదీకరింపఁబడుచున్నవి.

పూర్వకాలంబున ననఁగా బౌద్ధయుగమునకుఁ బూర్వమే మతాచార్యులలోఁ గొందఱు మునులుగాను గొందఱు పరిమతాచార్యులు పరివ్రాజకులుగాను నుండిరి. మును లరణ్యములయం దాశ్రమములు కట్టుకొని తమ తమ శాఖా

ధర్మానుసారముగా వేదశాస్త్రధ్యయనాధ్యాపనాది వైదికకర్తలయందుఁ దమ
కాలంబుఁ గడపిరి. పరివ్రాజకులు మత బోధకులుగాఁ గాని మతవాద

కులుగాఁ గాని యుండి ప్రతివత్సరంబున

శాస్త్రబోధ.

నెనిమిది లేక తొమ్మిది మాసములు దేశ

సంచారము చేసి ధర్మశాస్త్రము, వేదాంత

శాస్త్రము, ప్రకృతి శాస్త్రము మొదలయిన శాస్త్రముల యందు

శాస్త్రచర్చలను గావించుటయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గలవారైయుండిరి.

వీరిలోఁ గొందఱు కుతర్కవాదులుగాను బరవంచకులుగాను నుండినను

విశేషభాగము లోకాచార్యులుగను లోకోపకారులుగను బ్రవర్తించినందున

వీరియందుఁ బ్రజలధికగౌరవముఁ గలవారలై వారు మతచర్చలఁ జేసి వారి

వారి మతము సిద్ధాంతీకరించి స్థాపించుటకుఁ

సభామందిరములు.

గొన్నిగామములందు వారికొకటకు సభామంది

రములను గట్టించిరి. ఇట్టిమందిరము శ్రావస్తి

యందుొకటియున్నది. వైశాలినగరసమీపమందున్న మహారణ్యమునందుొకటి

యున్నది. చంపకవనమందు నొకటియున్నది. ఇంక నిట్టిమందిరము లనే

కము లున్నట్లు గన్పట్టును.

ఏజను లేగురువుయొక్కమత మవలంబించిరో వా రామతసంఘమువా

రని పిలువఁబడిరి. ఇట్లు బౌద్ధమతావలంబ

సామాజికులు.

కులను శాక్యపుత్రసామాజికులనియు జైన

మత మవలంబించినవారిని నిర్ఘంఘు లనియు

వారిలోనె కొందఱిని అజీవకు లనియుఁ బేర్కొనిరి. పాణిన్యాచార్యుల

వారు చేసినవ్యాకరణముయొక్క భాష్యమందు బ్రాహ్మణులలోఁ గర్తవ్యమని

లని పారాశరు లని యిరుతెగలవా రుండినట్లు కన్పట్టును. పైని నుడువఁబడిన

మునులలోఁ గాని పరివ్రాజకులలోఁ గాని మతభేదములును నందువలన

సంఘభేదములునుఁ గొన్ని కన్పట్టుచున్నవి. కాని వాని నామములు మాత్రమే తెలియుచున్న వని చరిత్రకారులు వ్రాసిరి. అవియెవ్వి యనఁగా—

(1) ముండిక సేవకులు—వీరు ముం సంఘభేదముల నామంబులు. డుల (సన్యాసుల)యొక్క శిష్యులు.

(2) జటిలులు—వీరు జడల ధరించెదరు. బ్రాహ్మణు లయినసన్యాసులే జడలు ధరింపవలసిన దని నియమము కలదు. ఇతరులు దాల్చినయెడల వార లాసంఘమువారు కాకపోయిరి.

(3) మగండికులు—వీరిని గుఱించినగ్రంథము లేమియు లేనందున వీరి లక్షణములు బొత్తిగాఁ దెలియవు.

(4) త్రిదండికులు—వీరు త్రిదండమును ధరించిరి. బ్రాహ్మణు లైన పరివ్రాజకులకు బౌద్ధ వీరేరు పెట్టియుండురు. ఈత్రిదండికులు తమమత విధానముల ప్రకారము జటలను ధరింపఁగూడదు. శిరోముండన మయినను జేయించుకొనవలెను. లేక ముందు సిగనుమాత్ర మయిన నుంచుకొనవలెను.

(5) అవిరుద్ధకులు, అనఁగా సర్వమిత్రులు—వీరిని గుఱించి యేమి తెలియదు.

(6) గౌతమికులు—వీరు గౌతమశిష్యులు. వీరిలో విశేషభాగము దేవదత్తుని శిష్యు లయియుండిరి. దేవదత్తుఁడు బుద్ధుని జ్ఞాతి. బుద్ధుఁడు తనమతధర్మముయొక్క నియమములను జనుల కతిసులభముగఁ జేసినాఁడనియు, మునివృత్తికిఁ బ్రత్యర్థిగ నుండె ననియు, ఈతఁడు నూతనసంఘ మేర్పాటుచేసెను.

(7) దేవధార్మికులు—వీరు బహుదేవతారాధనయొ యేకదేవతారాధనయొ చేసిరి. మఱియు నజీవకులయొక్కయు, నిర్గ్రంథులయొక్కయు, నవిరుద్ధకులయొక్కయు, భిక్షువులయొక్కయు లక్షణంబులు తమయందు నుం గలవని పైని నుడువఁబడినసంఘములవారు వాదించిరి.

ఈయంతర్భేదములె కాక జౌద్ధమతారంభమునుండియు దానియందు
 ననేక భిన్నసంఘము లేర్పడియున్నట్లు చరి
 జౌద్ధమతశాఖాభేదములు. త్రలవలన నిస్సంశయముగఁ గన్పట్టుచున్నది.
 జౌద్ధమతములో నాలుగు శాఖలును బదు
 నెనిమిది యుపశాఖలు నుండెను. ఒక శాఖలోనివారె తమసిద్ధాంతము విష
 యమై భిన్నాభిప్రాయములుగా నుండిరి. కడమశాఖలవారిసిద్ధాంతములవిష
 యమై వా రెట్లుండిరో వచింపనేల. ఒకరి సాంప్రదాయములను మఱియొకరి
 సాంప్రదాయములు ప్రతిఘటించుచుండెను. ప్రత్యుపశాఖలో సౌత్రాంతి
 కులు, వై నాయకులు, ఆభిధార్మికులు అను మూఁడు మతసంబంధములైనతెగ
 లుండినవి. ఒక యుపశాఖలోనిసౌత్రాంతికులును, ఆభిధార్మికులు నేకాభి
 ప్రాయములుగా నుండరైరి. ఒక శాఖయందలిసౌత్రాంతికులకును బ్రత్యర్థిశాఖ
 యందలిసౌత్రాంతికులకును మతవివాదములుండెను. ఇప్పటికైనను జౌద్ధ
 లను మూఁడుశాఖలుగా విభజింపవచ్చును. ఎట్లనఁగా సింహళము, బర్మా,
 సయాం, యానాము దేశములవారు దక్షిణశాఖవా రనియు; తిబెటు, చీనా,
 మంచూరియా, మంగోలియా, సైబీరియా యం దుండువారు ఉత్తర
 శాఖవా రనియు; జపాను, ఫార్మోజా యందలివారు తూర్పుశాఖవా రని
 యు, మూఁడు శాఖలవారు కలరు. వీరిలో దక్షిణశాఖవార లధమస్థితి
 వారు, అనఁగాఁ గేవలపాపకులు. వీరిని “శ్రావకయాను” అందురు.
 ఉత్తరశాఖవారు మధ్యమస్థులు. వీర లర్హతపదంబు నొందినవారు. వీరిని
 “ప్రత్యేకబుద్ధయానులు” అందురు. తూర్పుశాఖవారు త్తమస్థితిం జెందిన
 వారు. వీరిని “బోధిసత్వయానులు” అని పేర్కొనెదరు.

పైని నుదాహరింపఁబడినప్రకార మన్నిమతభేదము లశోకునికాలమం
 దుండినను భరతఖండమందు నానామతశాఖలవారును బ్రధానధర్మములయందు
 (సత్యవాక్యపరిపాలన మొదలయిన విషయములయందు) ఏకాభిప్రాయు లని

యు, వై రాగ్యమును మనశ్శుద్ధిని నిష్కపటముగ నందఱును గోరువా రనియు నశోకప్రభు వెఱింగియున్నాఁడు. కనుక నే జైనులకును బ్రాహ్మణులకును నానాప్రకారంబుల గౌరవముం జూపుట ధర్మమనియె యాయన యుద్దేశము. బౌద్ధపీఠములకును మఠములకును ముఖ్యముగా ధనవ్యయము కావించునప్పు డాయన బ్రాహ్మణయోగులకొఱకును బర్వతశిలలఁ బొలిపించి విశాలగుహల నిర్మాణంబుచేయించుటకు ధనవ్యయంబొనరించెను. తాదృశధర్మకార్యములను జైనులకొఱకును జేసెను. కాని జైనులకుఁ గట్టించినమఠము లిప్పుడు కాన రాకున్నవి. అశోకప్రభువు నియమించిన ధర్మోపదేశకులు సమభావముతో బౌద్ధులను బ్రాహ్మణులను జైనులను విచారింపవలసినవారైయుండిరి. ఇట్లు మత సహనములే తదనంతర భూపాలురును గమనించిరి. ఇందుకుఁ దార్కాణముగా ఓడ్రజేశప్రభు వయిన ఖారవిల (Kharivela) త్రాను నానాహిందూమత శాఖలవారిని గౌరవించితినిని యశోకరాజు వచించినట్లే వచించెను.

అన్యమతసహనం బీరీతిగా నశోకభూనాథుఁడు ప్రకటించి యాచరించి

బ్రాహ్మణాధిక్యము
నడంచుట.

నను బ్రాహ్మణులు తాము భూలోకదేవతల
మని నుడువుట కొడంబడక వారి యాన్నత్య
మును సడలించితి నని యశోకుండు కించిద్గర్వ
భూయిష్టుండయ్యె ననియు ఆయన యిట్లొన

రించియుంటి ననుట దంభవచనం బనియుఁ గొందఱు చరిత్రకారులు. వక్కా
ణించుటకు సాహసించిరి. అశోకుఁడు బ్రాహ్మణాధిక్యము నోర్వనందుననే
బ్రాహ్మణులు తమగ్రంథములయం దాతనిమాటయె యుదాహరింపక యొక
శాసనమందు మాత్ర మాయనను సూచించియుండుటచే నశోకుఁడు బ్రాహ్మ
ణాధిక్యంబు నడంచె ననియెయశోకచరిత్రకారుఁడు సాధించెను.

అశోక ధరారమణుఁడు బౌద్ధమతమును వ్యాపింపఁజేయుటయందును దాని
యాధిక్యమును స్థిరపఱచుటయందును నుడుగని యత్నంబుల నొనరించె

నని బౌద్ధమతగ్రంథకర్తలె బహుముఖంబులఁ బల్కియుండిరి. కాని యా

ప్రభువు పాలనవిషయ మగుచరిత్రను విస్రంభపాత్రములు గానిసంగతుల

తోను, మతపాక్షికాంశంబులతోను నింపిరి.

బౌద్ధగ్రంథముల విశ్వస

నీయములు.

ఈకారణంబుననే యవి స్వతంత్రగ్రంథములు

కాఁజాలక యశోకప్రభువుయొక్క నిజవృ

త్తాంతమునకు వ్యాఖ్యానగ్రంథములు గాఁ

గాని శేషపూరణగ్రంథములు గాఁగాని యుపచరించుచున్నవి.

అశోకునకు బౌద్ధపురాణములయందు అశోకవర్ధనుడనియు రుద్రదామ

నను శాసనములో అశోకమౌర్యుడనియు

అశోకునినామాంతరములు.

నామాంతరములు కలవు. ప్రియదర్శిని యని

మఱియొక నామం బున్నట్లు గతంబున లిఖింపఁ

బడియున్నది. అశోకుడె ప్రియదర్శిని యని కొంతకాలమువఱకుఁ జరిత్ర

కారులు నిర్ణయింపఁజాలకైరి కాని కడకు నీదిగువ నుదాహరింపఁబడుప్రబ

లాధారమునుబట్టి నిరూపించిరి. బుద్ధుని జన్మ

ప్రియదర్శినినామనిష్ఠా

దనము.

స్థాన మయిన లంబినీవనమం దున్నశిలాస్తం

భంబు నశోకరాజు స్థాపించినట్లు చీనాదేశపు

యాత్రికుఁ డైనహ్యూన్ సయ్యాంగు వ్రాసి

యున్నాఁడు. ఆ స్తంభశాసనమందు ప్రియదర్శినిప్రభువు దానిని నిర్మించినట్లు

లిఖింపఁబడియున్నది. కానఁ బ్రియదర్శిని యశోకుండెయని నిర్వివాదంబుగ

వారు పల్కిరి.

గతంబున నశోకనరేంద్రుడను సింహళద్వీపమునకు ధర్మోపదేశకులను బంపి

యుండుటనుగూర్చి సవిస్తరంబుగ లిఖింపఁబడి

మహేంద్రుడను సంఘ

మిత్రయు సింహళమందు

యున్నది. కాని యావిషయమై గొప్పవివా

దాంశం బొందు కలదు. ఏమనిన నశోక

బౌద్ధమతమును నెల
కొల్పుట.

ప్రభువుయొక్క జారపుత్రుఁడును జారపుత్రిక
యు నైన మహేంద్రుఁడు, సంఘమిత్ర యను
వారి యద్భుతకృత్యములవల్ల సింహళద్వీప

మందు బౌద్ధమతము నెలకొల్పఁబడె నని యించుమించుగఁ దద్దీపవాసు
లందఱును దస్తతావలంబులయిరనియు సింహళపురాణములు నిశ్శంకముగఁ
బ్రతిపాదించుచున్నవి. ఆయావిషయంబులకు సంవత్సరములను గూడ నుదా
హరించుచు నీయుపదేశకులనుగూర్చి యాపురాణములయందు లిఖింపఁబడిన
వన్నియుఁ గల్పితకథలరాశి యనియు విశ్వసింపఁదగ వనియుఁ జరిత్రకారుఁ
డైన ఓల్డెర్బర్గు పండితుఁడు వానిని దృఢిం చెను. విషయోల్బణంబుకొఱకుఁ
జొన్నింపఁబడిన దైవమహిమలను నిరాకరించి శేషంబునైనను దత్పురాణం
బులనుండి స్వీకరించుట చరిత్రకారుల కుచితంబుగా దని యొకచరిత్రకారుని
యభిప్రాయము.

బౌద్ధాచార్యసంఘమునకు మిత్రురాలు అని యన్వయించు సంఘమిత్ర
నామ ముండుటయే సంశయాస్పదము. ఏతద్వి
మహేంద్రసంఘమిత్రల ప్రియకచరిత్ర యంతయుఁ గల్పితం బనుటయే
వృత్తాంతము కల్పితమనుట. మేలుగా నున్నది. ఇందుకుఁ గారణములు—

తనకొడుకును గూతురును నుపదేశకులనుగాఁ
బుత్తెంచిన ట్లశోకుం డేశాసనములందును నితరగ్రంథములయందును లిఖించి
యుండలేదు. పమమూఁడవశిలాశాసనమందు చోళపాండ్యరాజ్యములకును
సింహళమునకును ఉపదేశకులం బంపిన ట్లున్నది. సింహళము పరరాజ్యముల
లో నొకటి యనియుఁ దద్రాజ్యమునందు మనుష్యులకును • బశువులకును
నొషధంబుల నశోకుఁడు వినియోగించె ననియు రెండవశాసనమందున్నది.
సింహళమునుగూర్చి యాయన లిఖించినది యీశాసనద్వయమునందె. అశో
కుఁడు సింహళమునకుఁ దనపుత్రునిఁ బుత్రుని నుపదేశకులనుగాఁ బుత్తెంచి

ప్రజల నందఱను బౌద్ధమతావలంబులనుగాఁ జేసినట్లయిన నియ్యది యాయన కీర్తిని నినుమడింపఁగలదు. అట్లుండఁగ నశోకుం డీవిషయము నేల యుదాహరింపకపోయెను? దీనింగూర్చి పండితుఁ డైనఓల్డెన్బర్గ్ (Oldenburg)

ఇట్లు వ్రాసెను. “సింహళదేశముం దున్న

ఓల్డెన్బర్గ్ వ్రాసినది. బౌద్ధదేవాలయ ముతాదులనుగుఱించి బౌద్ధ స

న్యాసు లొకచరిత్రం గల్పించి దానిని దస్తత

ప్రసిద్ధిప్రవర్తకుఁ డైనయశోకునితో సంబంధపఱచిరి. మఱియును ఆద్వీప మందు బౌద్ధమతము కాలక్రమమున వ్యాపించియుండఁగా నద్భుతవ్యాపకం బయినట్లు లాచరిత్రకారు లధికనర్ణనలఁ జేసియుండిరి.”

చాళరాజ్యముం దొకస్తూపమును పాండ్యరాజ్యముం దొకస్తూపమును

అశోకుఁడు కట్టించినట్లు హ్యూన్ త్సియాంగు

సింహళముందు బౌద్ధమతా (Huen Tsiang) వ్రాసియుండెను. ఇవి

భివృద్ధికీఁ గారణములు. స్వతంత్రరాజ్యములయియున్నట్లు శాసనములు

తెల్పుచున్నవి. అయినను ఆరాజ్యాధిపతుల

యనుకూలముం బడసి యశోకుం డాస్తూపములను నిర్మించియుండును. ఆ

రాజ్యములలోనికి బౌద్ధమతము ప్రవేశముఁ గన్న దని యాస్తూపంబులఁబట్టి

నిశ్చయింపఁదగియున్నది. ఆరాజ్యములు సింహళదీప్వమునకు సమీపముం

దుండుటచే దీనికి వానితో నిరంతరసంబంధము కలిగి దీనియందుఁ గాల

క్రమమున మతాభివృద్ధియు గ్రంథపౌష్కల్యమును సమకూడియుండును.

కావేరినదికిదక్షిణముగా నున్న దేశముం

కావేరినదికి దక్షిణముగా

దుండిన పురాతనగృహములను గూర్చిస్తప్తము

నున్న పురాతనగృహములు.

గా హ్యూన్ త్సియాంగ్ గిటు విశదీకరించెను.

“కొందఱు బౌద్ధమతస్థులు, కడమవా రన్యమతస్థులుగా నున్నారు.

వారికి విద్యమీఁదఁ గంటె వర్తకముం దెక్కువయభిలాష. కొన్నిమఠములు

పాడుపడినవి, గోడలు మాత్రము కానవచ్చుచున్నవి. మతగర్హచరణులు లేరనియె చెప్పవచ్చును. అనేకశతముల దేవాలయములు కలవు. నిర్మింధులను తెగలోఁ జేరినవా రనేకు లున్నారు.

రాజధానికి సమీపమునఁ దూర్పుగా సంఘారామ మనుమత మున్నది. దీని గోడల పునాదులు తప్ప శేషం బగోచరంబుగా నున్నది. ఇది యశోక ప్రభువుయొక్క కన్యిష్ఠసోదరునివల్ల నిర్మింపఁబడినది.

ఈమతమునకుఁ బ్రాగ్దిశ నైకస్తూప మున్నది. దీని శిఖరాగ్రము తప్ప శేషించిన దంతయు భూమిలోఁ బూడిపోయినది. దీనికి నిర్మాణకర్త యశోక భూనాథుఁడు “వాణిజ్యలక్ష్మికి నాలయంబుగ నుండు తంజావూరును దాని చుట్టుప్రదేశమును అశోకప్రభువుకాలమందునను, దదనంతరము బహుకాల ముపఱకును బుద్ధమతమునకుఁ బ్రధానస్థాన మయినూడనుండె”నని హ్యూన్ సియాంగు వ్రాసినమనోహరవృతాంతమువల్ల గ్రహింపఁదగియున్నది.

అశోకుని సోదరుఁ డైనమహేంద్రుఁ డేకాంతవాసమును నెమ్మదిని

గోరినవాఁ డని తెలియఁజేయుచు ఆయనను

మహేంద్రుని నిజ గుఱించికొన్ని కథలనుఘాహియాన్ (Fahien)

వృత్తాంతము. రాయబారి వ్రాసెను. హ్యూన్ సియాంగు

రాయబారి యంతకంటె విస్తృతంబుగ నిట్లు

వ్రాసెను.

“సింహళరాజ్యమునఁ బూర్వకాలమందు నీతిబాహ్య మయినమతారాధన వ్యాపించియుండెను. బుద్ధుని మరణానంతరము పంచశతాబ్దములు గడచినతరువాత నశోకుని కన్యిష్ఠసోదరుఁ డైనమహేంద్రుఁడు విషయాభిలాషలకు విముఖుడై “అర్హత” పదంబునకై తీవ్రేచ్ఛం గలిగియుండెను. మానుష తీతశక్తుల నాటించిని మోక్షసాధకముల నెనిమిదింటిని సాధించెను. వాయువేగశక్తి చే ఆయన యీదేశమునకు వచ్చి బౌద్ధధర్మ ముపదేశించి బహుళముగ.

వ్యాపింపఁజేసెను. అంతట నీదేశజను లామతమందు ధృఢవిశ్వాసముఁ గల వారై 20,000 మతాచార్యులకుఁ దగిన 100 మఠములను గట్టించిరి. వారు మహాయానుల తెగవారియొక్క స్థావిరమార్గప్రకారము బౌద్ధమతబోధల నంగీకరింతురు.”

(1) దివ్యదృష్టి, (2) దివ్యశ్రోత్రము, (3) పూర్వనివాసానుష్ఠానము, (4) పరిచిత్తజ్ఞానము, (5) అప్రత్యక్షవిషయజ్ఞానము, (6) వియద్గమనా గమనవియోగాదిలక్షణమైనబుద్ధి—ఇవి మానుషాతీతశక్తులు.

(1)యమ, (2)నియమ, (3)ఆసన, (4)ప్రాణాయామ, (5)ప్రత్యాహార, (6)ధ్యాన, (7)ధారణ, (8)సమాధి లప్త సాధనములనియుగ్రహింప వచ్చును.

సింహాశదేశమందు బౌద్ధమతప్రదేశవ్యాప్తులను గుఱించి యిట్లు ప్రాప్తిం

చిన ద్వివిధగ్రంథములను బరిశీలించి యశోక

అశోకచరిత్రకారుని

చరిత్రకారుఁ డిట్లు తీర్మానించెను. తద్దేశ

యభిప్రాయము.

మందుఁ దత్కార్యదత్తుఁడు మహేంద్రుఁడె.

ఇతఁ డశోక చక్రవర్తికి సన్నిహితబంధు.

వనియు ఈయన సింహాశమునందు మఠములు కట్టించెననియుఁ మీరాణంబులం

దుండుటంబట్టి యీ పేరుగల బౌద్ధమతాచార్యుఁ డెవఁడో వచ్చి కట్టించి.

యుండు ననియే స్థిరపడును. కావేరీదక్షిణ ప్రదేశమందు శిథిలమైయున్న

మఠమువలనఁ దక్కినపురాణకల్పనలెట్లున్నను ఈవిషయముయొక్కవాస్తవము

పైనివ్రాసినట్లే బోధపడుచున్నది. అశోకుని కనంతరము సింహాశమునందుఁ

గాలక్రమమున బౌద్ధమత మతిశీఘ్రముగా నభివృద్ధియై యుండును. మ

హేంద్రుఁ డశోకుని తమ్ముఁ డనియు ఆయనవల్ల బౌద్ధమతవ్యాప్తి సింహాశ

మునందుఁ గలిగె ననియు యాత్రికులు వ్రాసినగ్రంథములు తెలుపుచున్నవి.

ఇవి యే కొంతవఱకు విశ్వసింపఁ దగియున్నవి. కాబట్టి మహేంద్రుఁ డశో

కు నిపుఁడు కాడనియు సంఘమిత్ర యాయన పుత్రిక కాదనియు వారివల్ల

సింహశమందు బౌద్ధమతప్రవేశాభివృద్ధులు కాలేదనియు నిశ్చయింపవలెను. సింహశపురాణ మిట్లు విశ్వాసపాత్రము కాదయ్యె. బౌద్ధులకు సంబంధించిన సింహశహిందూపురాణముల యందలి మఱికొన్ని యసంగతాంశంబులు ముందధ్యాయములోఁ వివరింపఁబడును.

చ. కరుణ యొకింత లేక జనకంటక మా గతి దండయాత్రలం

బొరిఁ బొరిఁ జేసి, యుద్ధజయముం బడయక రసహీనకృత్యమం

చరసి, దయాశువై జనహితార్థముగా వరధర్తయాత్రలం

బరువడిఁ జేసి, ధర్తజయప్రాప్తి నశోకుఁడు గోరె ధీరుడై.

5-వ అధ్యాయము.

శిలా శాసనముల యందును స్తంభ శాసనముల యందు నశోకుని చరిత్ర యనుక్రమముగా లేనందునఁ జరిత్రకారులు ముఖ్యముగా నీ దిగువ పురాణ గ్రంథములను నింక నితరగ్రంథములను సంప్రతించుచు నసంగతములను ద్యజించుచు నీచరిత్రను వ్రాసిరి.

(1) బౌద్ధసంస్కృతములో వ్రాయఁబడి నేపాలదేశమందున్న యశోకావధానము.

(2) పాలిభాషలో వ్రాయఁబడి బర్మాదేశమందున్న దీపవంశము.

(3) వినయపేటిక మీది వ్యాఖ్యానము బుద్ధగోషుఁడు వ్రాసినవృత్తాంతము.
బౌద్ధమతగ్రంథములు.

(4) పాలిభాషలో వ్రాయఁబడి సింహళదీప్వమందున్న మహావంశ గ్రంథము.

పైని వ్రాయఁబడిన వినయపేటికను గుఱించి తెలిపెడి—

బుద్ధుఁడు నిర్యాణమొందిన సంవత్సరములో ననఁగా క్రీ. పూ. 477 సం॥ లో బుద్ధుని యుపదేశములను బౌద్ధమతాచార్యులు పేటికాత్రయంబుగ విభజించిరి.

(1) సూత్రపేటిక:—ఇది యుపదేశకాండ.

(2) వినయపేటిక:—సాంప్రదాయనిబంధనకాండ

(3) అభిధర్మపేటిక:—మతసిద్ధాంతకాండ

గతాధ్యాయములయందు నసంగతంబులను గొన్నిటిఁ జర్చించి యథార్థమును

నిరూపించుట కలిగె. మహావంశపురాణముతోఁ జాలభాగము కడమగ్రంథము
లనుకూలపడియున్నందున నాగ్రంథాంశములనె చర్చించుట కలుగుచున్నది.

పరిషత్తులను గుఱించియు నశోకుని పాలనకాలనిర్ణయమును గుఱించియుఁ

గొంతఁ జర్చింపవలసియున్నది. సింహళపురా

పరిషత్తులు, అనఁగా గ్రంథములయం దిట్లువ్రాయఁబడియున్నది.

మహాజనసభలు, బుద్ధుని మరణానంతరము మగధరాజ్య రాజ

ధానిగా నుండినరాజగృహ మనుపట్టణమందు

జరిగినప్రథమపరిషత్తులో మతాచార్యులచే బుద్ధమతము సంస్కరింపఁబడినది.

బుద్ధుని యనంతర మొక శతాబ్దమునకు వైశాలినగరమందు జరిగిన ద్వితీయ

పరిషత్తులోఁ గూహకబౌద్ధులు మతమందుఁ జొన్నిన యధర్మనిబంధనలను

నిషేధించి బుద్ధమతమును యథాన్యాయముగా శోధించి సిద్ధాంతపఱచిరి.

బుద్ధుని నిర్యాణానంతరము 236 సం॥లకు అనఁగా అశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ

డయిన పదునెనిమిది వత్సరంబులకుఁ బాటలీపుత్రమందుఁ దృతీయపరిషత్తు

సమకూర్పఁబడినది. బౌద్ధులమని నటించుచు మతధర్మాచరణములను సప్త

వత్సరపర్యంతము భంగపఱచిన కపటబౌద్ధుల నడంచి తద్ధర్మంబును బున

స్సంస్కారంబు చేసి వెలయించుట కై యీ మూడవ పరిషత్తు ప్రవర్తకం

బయినది. ముద్గలుని పుత్రుండగు టిస్సానాముఁడు (Tissa) త త్పరిషత్తున

కధ్యక్షుఁడయి కథావత్తు అనఁబడు గ్రంథమునాదత్కాలంబునఁ బ్రకటించెను.

హిందూకథాసంగ్రహకారుఁ డా పరిషత్తుల కాలము నిట్లు విశదీక

రించెను —

క్రీ. పూ.

1 పరిషత్తు ... 477

2 ,, ... 377

3 ,, ... 242

ఈపరిషత్తుల విషయమై అశోకచరిత్రకారుఁ డిట్లు చర్చించెను. అశోక
 మహారాజు యొక్క పదుమూడవ పాలనా
 పరిషత్తులనుగూర్చిచర్చ. వత్సరంబునకుఁ బూర్వ మనేక ధర్మోపదేశ
 కులను బంపినట్లును, వారివలన ననేకులు
 బౌద్ధమత మవలంబించినట్లును, శాసనములు నిస్సందేహముగాఁ బ్రకటించు
 చున్నవి. ఆ ప్రభువు తన యేలుబడికొలములోఁ దొమ్మిదవవత్సరంబునసామా
 న్యోపాసకుఁడయి 2 సం॥ 6 మాసములు విశేషాభిలాషఁ గలవాఁడుగా
 నుండలేదని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. తత్కారణంబుననే తన పాలన
 యొక్క పదునెకండవయేట బహుజనమును ధర్మోపదేశకులనుగాఁ బంపిన
 ట్లనివార్యముగ నూహింపవలసియున్నది. కాఁబట్టి యా ప్రభువుయొక్క
 పండ్రెండవ పాలన సంవత్సరంబుల్లో ననఁగా పదుమూడవ వత్సరంబున
 రెండవ, పదుమూడవశిలాశాసనముల స్థాపించుటకుఁ బూర్వము సింహళద్వీప
 మునకు ధర్మోపదేశకులు పోయియుందురు. ఈయంశంబులం బట్టి విచారింపఁ
 గా నశోకుని పదునెనిమిదవపాలన వత్సరములోఁ దద్దీపమునకు మతబోధ
 కులు వెల్లిరని యీద్వీప పురాణచరిత్రలు దెల్పుట యసంగతంబుగ నున్నది.
 అశోకుని యాజ్ఞానుసారముగ పాటలీపుత్రమం దాయన పాలనయొక్క

పదునెనిమిదవ యేట ననఁగా బుద్ధుని మరణా
 మూడవపరిషత్తు. నంతరము 236 సంవత్సరములకు క్రీ. పూ.
 242 సం॥లోఁ దృతీయ పరిషత్తు జరిగెననుట

యశంకితంబుగ నున్నది. అశోకమహారాజు పాలనావిశేషములలో నీ పరిష
 త్తొకటియై యున్నది.

ఓల్డెబర్గ్ అను చరిత్రకారుఁడు ప్రథమపరిషత్తు కొంతకొలముక్రిందటి
 కల్పితవిషయ మనియు, రెండవ పరిషత్తులో మతవిరుద్ధాంశములను బదింటిని
 నిరాకరించి రనునది వాస్తవమే కాని ధర్మము నంతయు సంస్కరించి రనుట

యబద్ధమనియు, మూడవ పరిషత్తును గూర్చి
 పరిషత్తులను గూర్చి ఓర్డెన్ శంకింపవలసినది లేదని స్పష్టపఱచెను. కాని
 బర్గు వ్రాసినది. యీ పరిషత్తును గుఱించి శాసనములయం
 దశోకుఁ డుదాహరింప కుండుట యేల నె
 దురవగాహంబుగ నున్నది. ఈపరిషత్తు జరిగినదనుటకు సింహళపురాణములే.
 యాధారములు. వీనిం బోషించునితరగ్రంథము
 పురాణములలో వ్రాయఁ లిక్కలంబునకు సంభవింపలేదు. ఈమూడవ
 బడినది. పరిషత్తున కధ్యక్షుఁడగు టిస్సా (Tissa)
 విషయమై చీనా టిబెటు నేపాళ చరిత్రలలో
 నేమియు గానరాదు. ఈచరిత్రలయందు టిస్సాకుఁ బ్రత్యామ్నాయముగా
 ఉపగుప్తు నేర్పఱచిరనియు నీయనయె యశోకుని కుపదేశకుఁ డనియు మతా
 చార్యుఁ డనియు వ్రాయఁబడియున్నది.

ఈచరిత్ర కనుబంధములుగా ముందు వ్రాయఁబోవు సింహళపురాణంబుల
 యందును హిందూపురాణముల యందును
 పరిషత్తులనుగూర్చి హిందూ గొన్ని విషయము లుపగుప్తునకును టిస్సాకును
 సింహళ పురాణములలోని సమానముగా నుండును. మఱియుఁ బ్రథమ
 వ్యత్యయములు. ద్వితీయ పరిషత్తులలో జరపఁబడిన చర్యలు
 మిశ్రము లగునటుల వ్రాయఁబడినవి. త
 త్పరిషద్వ్యయమునందును బ్రధానపురుషుఁడు వ్యాసుఁ డని (Vyasa) లిఖింపఁ
 బడి యున్నది. పాంబిస్తూపములో లభించిన యస్థికపాత్రములలో నొక
 దానియందు నామరహితముగ మొగ్గలియొక్క పుత్రుఁడనిమాత్ర మున్నది.
 ఈ మొగ్గలి యశోకప్రభువునకు నించుమించుగ సమకాలికుఁడు అయినను
 రెండు మూడు పరిషత్తులలో జరపఁబడిన వని పురాణములు దెల్పెడు
 చర్యలు విశ్వాసపాత్రములుగా లేవు. ఇది యిట్లుండ సింహళపురాణముల

యం దశోకచక్రవర్తికి జతగా కాలాశోకుని మొకని సృష్టించినట్లే వా, వముగాఁ బ్రవృత్తమయిన పరిషత్తునకుఁ దోడుగా నింకొకపరిషత్తును గల్పిం రని యూహింపఁదగియున్నది. మఱియు ఈకల్పితపరిషత్తెవరికాలముఁ దెక్కడ జరిగినదియు నిశ్చయింప చుష్కరముగానున్నది.

పురాణంబులు ప్రతిపాదించు మూఁడు పరిషత్తులయందును బ్రవృత్తంబు

లయిన విషయంబు లేకవిధంబుగనే యుండు

పరిషత్తులుసంశయ

టంజేసియు మతధర్మసంస్కరణమునె తెలు

నీయములు.

పుటంజేసియు సంశయనీయములగునీపరిషత్తులు

చరిత్రకు నర్హమయినవిగా నుండవు. ఏల

యనఁగాఁ చరిత్ర యధార్థవిషయములనె బోధింపవలయును. మఱియు

క్రీ. శ. 40 వత్సరంబున భరతఖండోత్తరభాగ చక్రవర్తి యయిన కాని

మ్కుని కాలము దొక పరిషత్తు జరిగినదని చీనాగ్రంథములయందున్నది.

ఈ విషయము సింహళచరిత్రయందు లేదు, బైబిలులో న్యూటెస్టుమెంటు

వలెనె బుద్ధధర్మమును కాలక్రమమునఁ బ్రజా

కానిమ్కుని పరిషత్తు

నుకూలంబుగఁ బెంపుఁజేంది యుండె ననియు

విశ్వసనీయము.

బూర్వకాలపు పరిషత్తులవల్ల సంస్కరింపఁబడ

లేదనియు నూహింపఁదగియున్నది. కానిమ్కుని

నికాలపు పరిషత్తునందుఁ గొన్ని భాష్యములు కూడ లిఖింపఁబడిన వనువృత్తాం

తము యధార్థమని నమ్మవచ్చును.

సప్తవత్సరంబులకాలము ప్రజలు బుద్ధమతాచారవంతులుగా నుండనం

దున “టిస్సా” యను బౌద్ధమతాచార్యుఁ

సింహళపురాణమందలి

డాకాలమున వనవాసిగా నుండెనని సింహళ

మఱియొక యసంగ

పురాణంబులు పల్కట యశోకుఁడు బౌద్ధ

తాంశము.

మతావలంబి యగుటకుఁ బూర్వము దురాచార

అశోకుఁడు దురాచార సంపన్నుఁడనియుఁ ద దనంతరము సత్ప్రవర్తన పరుఁడయ్యె ననియుఁ దెల్పుటకె యయి వంతుడు. యున్నది. బుద్ధమరణమునకును అశోకునిపట్టాభిషేకమునకును మధ్య 218 సం॥ లకాలవ్యవధి యయినదనియు బుద్ధుఁడు క్రీ. పూ. 543 సం॥ లో నిర్యాణమును బొందెననియు సింహళ పురాణములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. చీనా రాయబారులు దెల్పినవృత్తాంతములును, ఇతర గ్రంథములును, ద ద్భిన్న కాలనిరూపణము చేయుచున్నవి. మఱియు నశోక చక్రవర్తికిఁ బూర్వ మింకొక యశోకుని కల్పితకాలాశోకుఁడు. గల్పించి యాయనకు కాలాశోకనామం బిడి సింహళపురాణముల యందుఁ దండ్రిపతం డంబులుగ నశోకుని గుఱించి కన్పట్టు నసంగతంబులకును, నాయా వృత్తాంత ములకును సాంప్రదాయిక కాలనిరూపణము చేయుటయందుఁ గనఁబడు పరస్పర విరుద్ధాంశములను సమన్వయము చేయుటకొఱకు నశోకు లిద్దఱని యొక గతిఁబూర్వచరిత్రకారులు కల్పింపవలసివచ్చెనేమో. అయినను బ్రథమా శోకుని వృత్తాంతము వ్రాయుటకు నాధారము లేమియుఁ గన్పట్టవు. క్రీ.పూ. మూఁడవశతాబ్దములో 40 సం॥లు పాలనచేసియున్నట్టియు బిందుసారుని పుత్రుఁడును చంద్రగుప్తుని పౌత్రుఁడు నయిన ట్టియు నశోకచక్రవర్తి యొక్కఁడె చరిత్ర నలంకరించుచున్నాఁడు. అశోకచరిత్రయొక్క కాలనిర్ణయ మొనరించుటకు ‘జస్టిక్’ వ్రాసిన చరిత్రయు, శాసనమును, బ్రబలాధారములు. మహావంశాదిపురాణాంతర్గతకల్పన లీప్రమాణంబులను బ్రతిఘటింపలేవు.

ప్రియదర్శియయిన యశోకుఁడు తన వంశపారంపర్యమును గూర్చి
మానము వహించినను బుద్ధ, జైన, హిందూ
అశోకుని వంశపారంపర్య పురాణసాక్ష్యములును రుద్రదామనుశాసనము
విచారణ. లోఁ గొంతవఱకును దత్ప్రభువు మార్యవంశ
ములోఁ దృతీయుఁ డనియుమార్యవంశ మూల

పురుషుఁడైన చంద్రగుప్తుని మనుమఁ డనియు విశదీకరించుచున్నది. ఈ చంద్ర
గుప్తుఁడు సెల్యూకసునకు సమకాలీనుఁ డని గతంబున నుదితంబయియుండె.
చంద్రగుప్తుని రాజ్యారంభము క్రీ. పూ. 321 సంవత్సరమని యశోకచరిత్ర
కారుఁడు వచించెను. హిందూదేశకథాసంగ్రహమందు క్రీ. పూ. 322 అని
యున్నది. ఇది స్వల్పభేదము. 321 సం॥ అగుటకుఁ గారణములు:—

మహాఅలెగ్జాండరు క్రీ. పూ. 323 సం॥లో వేసవియందుఁ గాలధర్మము
మొందెను. ఆయన సంబంధులయిన యధికారులు వెంట నె పంజాబునకువచ్చిరి.

పిమ్మట నక్కడి ప్రజలు చంద్రగుప్తునిచే నడి
చంద్రగుప్తుని పరిపాలన పింపఁబడి క్రీ. పూ. 323-322 లో ఆయధి
కారుల నెదిరించిరి. కాబట్టి క్రీ. పూ. 321
కాలనిర్ణయము. సం॥లోచంద్రగుప్తుఁడు రాజ్యాధిపతి యయ్యె.

ననుట నిర్వివాదముగ నున్నది. ఆయన యిరువదినాల్గు వత్సరంబులు పరిపా
లించె నని దీపవంశ మహావంశ గ్రంథము లేకగ్రీవంబుగ నిర్ణయించుచున్నవి.

ఇదియు నిర్వివాదంబై బిందుసారుఁ డిరువది
బిందుసారుని పరిపాలన యెనిమిది వత్సరంబులు పాలించెనని మహా
కాల నిర్ణయము. వంశపురాణము పల్కుచున్నను గడమ పురా

ణంబులు దెల్పు పంచవింశతి (25) వత్సరంబుల
కాలమే చరిత్ర కనుకూలమయి యున్నది. కాన నదియే స్వీకరింపఁబడియె.
ఇట్లుతదుభయులపరిపాలనకాలము 49వత్సరంబులని తేలుచున్నది. మఱియుఁ

దత్తాలము తత్కాలీనులైన యన్యదేశరాజుల కాలమున కనుకూలించి యున్నది. కాన చంద్రగుప్తాశోకులయొక్క కాలానుక్రమము తృప్తికరముగా నిశ్చయింపఁ బడుచున్నది. ఎట్లనఁగా చంద్రగుప్తుఁడు క్రీ. పూ. 321 లో రాజ్యమునకుపచ్చిన ట్లింతకుఁబూర్వము లిఖింపఁబడియె. తదనంతరము 49 సం॥లకు ననఁగా క్రీ. పూ. 272 సం॥లో నశోకుండు రాజ్యాధిపత్యయి యుండవలెను.

చంద్రగుప్తబిందుసారులకాల పైని లిఖింపఁబడిన యన్యదేశ రాజు మందలియన్యదేశరాజులు. తెవరనఁగా :—

- (1) సిరియా ప్రభువయిన ఆంటియోకసు.
- (2) ఈజిప్టు రాజయిన టాలమిఫిలాడెల్ఫసు.
- (3) మేసిడోనియా రాజయిన ఆంటిగోనసు.
- (4) ఇపిరసు ప్రభువయిన అలెగ్జాండరు.
- (5) సిరీసు ప్రభువయిన మాగాసు.

వీరి పేర్లన్నియుఁ బదుమూడవ శిలాశాసనమం దున్నవి. వీరందఱును జీవించిన సమ కాలము క్రీ. పూ. 258. అశోకుని శిలాశాసనములన్నియు ఆయన యొక్క పాలనకాలములోఁ బదుమూడవ, పదునాల్గవ వత్సరములయందు నిర్మింపఁబడినవి. అశోకుఁడు క్రీ. పూ. 272 లో రాజ్యాధిపతి యయ్యె

ననియు, క్రీ. పూ. 269 లో రాజ్యాభిషిక్తుఁ

అశోకుని పాలనారంభ డయ్యెననియుఁ దేలిసికొనవలెను. ఇవిధముగ

కాలనిర్ణయము. విలియంజోన్సు, జేముస్ప్రిక్సెపు లిఖించిన

నిర్వివాద వృత్తాంతములవల్ల నశోకుని పాల

నారంభకాలము నిర్ణయింపఁబడినది.

క్రీస్తు పుట్టుకకుఁ బూర్వవత్సరంబులు

అశోకచరిత్రయందుదాహ క్రీస్తుపుట్టువఱకుఁ దగ్గుచుండుననియు క్రీస్తు

రింపఁబడిన ప్రసిద్ధవిషయం పుట్టుక సంవత్సరము మొదలుకొని యది
బులకుఁ గాలానుక్రమణిక. సౌచ్చుచుండుననియుఁ జదువరుల కందఱకుఁ
దెలియకపోవచ్చునని వివరింపఁబడినది.

ముఖ్యాంశములయొక్క కాలక్రమవివరణము:—

క్రీ.పూ.

విషయము.

ఆధారము.

327-22 అలెగ్జాండరు హిందూదేశముపైఁ జేసిన } ఆరియన్(Arian &c.)
యుద్ధయాత్రలు

325 చంద్రగుప్తుఁడు అలెగ్జాండరును గలిసి
కొనుట

పూటార్కు.

323-22 చంద్రగుప్తుని నాయకత్వము క్రిందఁ
బంజాబుదేశవాసు లెదరించుట

జస్టిన్.

321 చంద్రగుప్తుఁడు ఇండియా చక్రవర్తి
యగుట

311-6 సెల్యూకసు సిరియాదేశములకు జయిం
చుచు ఇండియాకు వచ్చిచంద్రగుప్తు
నితో సంధిచేసికొనుట

306 సెల్యూకసు సిరియాదేశ ప్రభువగుట

305 సెల్యూకసు చంద్రగుప్తునికి ఇండియా
లోని తనభాగము నిచ్చివేయుట

,, మెగ్నాస్తినిసు రాయబారిగవచ్చుట.

297 బిందుసారుఁడు చక్రవర్తియగుట

272 ప్రీయదర్శిని యను నామాంతరము గల
యశోకుఁడు రాజ్యాధిపతి యగుట

క్రీ.పూ.	విషయము.	అధ్యాయము.
269 1	పాలనవత్సరము ఆశోకుడు రాజ్యాభిషిక్తుఁడగుట.	
261 9	,, ఆశోకుడు కళింగదేశమును జయించుట బుద్ధధర్మముం దాయన ప్రవేశించుట	శిలాశాసనము నం 13 రు.
259 11	,, ఆశోకుడు బుద్ధమతాపాసకుఁడయి మృగయావినోదమును మాని తీర్థయాత్రఁజేసి ధర్మోపదేశకులను బంపుట	నం 8 రు శిలాశాసనము నం 1 రు లఘుశాసనము నం 13 రు శిలాశాసనము.
257 13	,, నం 3, 4 రుల శిలాశాసనములను ఆశోకుడు నిర్మించుట	నం 3, 4 రుల శిలాశాసనములు.
,, ,	,, బ్రాహ్మణాజీవకులకొఱకు బరాబరునందు నం 1, 2 రుల గుహాలను శాసనసహితములుగ నిర్మించెను	బరాబరు గుహాశాసనము.
257 13	,, బుద్ధధర్మసంరక్షణ కొఱకు 6 సం॥ల కొకసారి పరిషత్తు జరుగవలెనని యాజ్ఞాపించుట	నం 3 రు శిలాశాసనము.
256 14	,, ఆశోకుడు పదునాలుగు శిలాశాసనములను కళింగరాజ్యప్రాంతదేశములకొఱకుఁ బ్రత్యేక శిలాశాసనము నెం 2 రును బ్రకటించుట	నం 5 రు శిలాశాసనము ప్రాంతదేశ శిలాశాసనము.

క్రీ.పూ.

విషయము.

అధారము.

అశోకుడు ధర్మాధికారులను నియమించుట } నం 5 రు శిలాశాసనము
ప్రాంతదేశశిలాశాసనము.

255 15

కపిలవాస్తునగరమందు
బుద్ధనిస్తూపమును అశోకుడు వృద్ధి
చేయించుట } నిగ్గీవాస్తుంభశాసనము.

254 16

అశోకుడు కళింగరా
జ్యమందుండు నాగరికజనవిషయమై
నం 1 'రు ప్రత్యేక శిలాశాసనము
ప్రకటించుట.

252 18

అశోకుడు లఘుశిలా
శాసనములను భాబ్రాశాసనమును
ప్రకటించుట } నం 1 రు లఘుశాసనము.

250 20

అశోకుడు బ్రాహ్మణా
జీవకుల నిమిత్తము బరాబరునందు
నం 3 రు గుహను నిర్మించుట. } నం 3 రు బరాబరు శిలా
శాసనము.

249 21

బౌద్ధపుణ్య క్షేత్రముల
కు అశోకుడు వెళ్లి లంబినీవనమునం
దును కొణకమునిస్తూపమునందును
జ్ఞాపకార్థముగా స్తంభములను స్థా
పించుట } నిగ్గీవియా రుమ్మింది స్తంభ
శాసనములు.

248 27

అశోకుడు నం 6 రు
స్తంభశిలాశాసనమును నిర్మించుట } నం 6 రు స్తంభశిలాశాస
నము.

క్రీ.పూ.	విషయము.	అధికారము.
242 28	అశోకుడు సప్తస్తంభ శిలాశాసనములను బ్రకటించుట	7రునం ముస్తంభశిలాశాసనము.
240 30	అశోకుడు పరిశిష్టశిలాస్తంభశాసనములను నిర్మించుట	
232 38	అశోకుని మరణము	మహావంశపురాణము.

ఉ. చిత్రవిచిత్రకల్పనల సింహళ హిందు పురాణరాజి ది
 ద్భాత్రము నైన సత్వమును గాఢముగా వచియింపఁ జాలమిం
 బాత్రములైన శాసనపుఁబల్కుల సచ్చరితాళిఁ జూచి చా
 రిత్రము దీనివ్రాసిరి, ధరిత్రి నశోకుని కీర్తి భాసిలన్.

6-వ అధ్యాయము.

అశోకునికిఁ బూర్వము బౌద్ధమతకాలమందలి రాజ్యాదుల వృత్తాంతము మూర్యవంశజులలో ప్రథముఁడు చంద్రగుప్తుఁ డనియు, ద్వితీయుఁడు బిందుసారుఁ డనియు, తృతీయుఁ డశోకుం డనియు గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది. చంద్రగుప్తునకుఁ బూర్వము బుద్ధునికాలమం దనఁగా క్రీ. పూ. ఆఱవశతాబ్దమందు భరతఖండరాజ్యముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయు స్థితులనుగుఱించి కొంతవృత్తాంతము విశదీకరించినయెడల చంద్రగుప్తాశోకుల రాజ్యవ్యాప్తి పాలనవిశేషంబులు చదువరులకు సుగమంబులుగను మనోహరంబులుగ నుండునని, యప్పటిస్థితులు సంగ్రహముగ నీక్రిందఁ బొందుపఱపఁబడుచున్నది.

1-వ ప్రకరణము రాజ్యముల వివరము—

బుద్ధమతారంభమునకుఁ గించిత్పూర్వమందుఁ గాని యారంభమందుఁ గాని పదియాఱురాజ్యంబు లున్నట్లు పూర్వచరిత్రంబులయందుఁ బ్రాయశముగ నుడువఁబడినది ఆరాజ్యంబులకు జాత్యభిధానములే కాని స్థలాభిధానంబులు లేవు. ఎట్లనఁగా మాగధజను లుండురాజ్యమునకు మగధరాజ్యమని పేరు. ఈనామము స్థలమును బట్టి వచ్చినది కాదని తెలియుచున్నది.

(1) మగధరాజ్యము. ఇది యిప్పటి బేహారు జిల్లా. అప్పటి దీని యెల్లులు—ఉత్తరమున గంగానది. తూర్పున చంపానది. దక్షిణమున వింధ్య పర్వతములు. పడమట శోణనది. బుద్ధుని కాలములో అంగదేశసహితము గా దీని యందు 8000 గ్రామము లుండెను. దీనిచుట్టుకొలత 23వందల మైళ్లుండెను.

(2) కాశీరాజ్యము. ఈరాజ్యప్రజలు కాశీనగరప్రాంతజనంబులె యయియుందురు. బహుపూర్వకాలమునుండి వినుతికెక్కిన యీరాజ్యము కాలక్రమమున నెంతక్షీణదశలోకి వచ్చిన దనిన నీరాజ్యము కోసలమగధ రాజ్యాధిపతులకుఁ గలహామిషం బయ్యె ననఁగా వారిరువురును దమకుఁ దద్రాజ్యము రావలె నని ఘోరయుద్ధములు చేసిరి. తుదకుఁ గోస లాధీశునికే యీరాజ్యంబు లభించె. ప్రజలందఱు నిప్పటికి నీరాజ్యమును స్వతంత్రరాజ్య మనియె తలఁచెదరు. కనుక నది యొకప్రత్యేక రాజ్యముగా నిం దెన్నఁబడినది. దీని చుట్టుకొలత రెండువేల మైళ్లని చరిత్రలయందు న్నది కాని యీరాజ్యము మరల స్వాతంత్ర్యము నొందలేదు. దీనియొల్లలున వగతంబులుకాలేదు.

(3) కోసలరాజ్యము. దీనిని కోసల తెగవారే యేలుచుండిరి. ఇది క్షత్రి యప్రభుత్వకాలమునుండి పురాణప్రసిద్ధం బయినరాజ్యంబు. దీని రాజధాని యప్పటికాలంబున శావస్తి. ఈపట్టణము గౌరాక్షురమునకు వాయవ్యమూ లగా 70 మైళ్లదూరంబున నుండె. కాశీ, సాకేతనగరములు దీనిలో నె చేరి యున్నవి. ఈరాజ్యమునకు దక్షిణమున గంగానదియుఁ దూర్పున గండకీ తరంగిణియు, నుత్తరమున హిమాచలములు నెల్ల లయియుండెను. క్రీ. పూ. 7-వ శతాబ్దములో నె శాక్యవంశస్థు లీరాజ్యమునకు లోఁబడియుండిరి. ఈరాజ్య మతిశీఘ్రముగాఁ బ్రబలి యవ్యవధిగ మగధరాజ్యమునకు నని వార్యమయిన ప్రత్యర్థియగుటయే బుద్ధకాలరాజ్యవిశేషములలో బహు ముఖ్యవిషయముగ నుండెను. కోసలప్రజ లించుమించుగాఁ బర్వతవాసు లయినకతన వారిని తొలిగుండెఁగలవా రనవచ్చును. వీరు హిమవత్పర్వత ములకును గంగానదికిని నడుమనుండు ప్రదేశ వాసులను దమలోనికి నీడ్చు కొనిరి. తూర్పున నుండు తెగలవారు స్వతంత్రు లగుటవల్ల వారుమా త్రము వీరి వలలోఁ జిక్కలేదు. భరతఖండ మంతయు కోసలరాజునకు,

జెందినదా? మగధరాజునకుఁ జెందినదా? యనెడు గొప్ప వివాదాంశముఁ
 లిచ్చివు లనఁబడు ప్రబలమైన తెగవారు మాగధులకుఁ దోడ్పాటుసంగుట
 చేఁ గట్టకడకు మగధరాజ్యపక్ష మాయెను. దర్భసేన, కంసులను
 రాజులచే నడపింపఁబడి కోసలులు కాశీరాజ్యముపై ననేకపర్యాయములు
 జయప్రదము లయినదండయాత్రలు బుద్ధుఁడు జన్మించుటకుఁబూర్వము
 చేసియుండిరి. తుదకు “కాశీరాజ్యజయశాఠి” యను శాశ్వతవిరుధు కంస
 రాజునకే లభించెను. కోసలరాజ్యమును గుఱించి రెండువిశేషంబులు కలవు.
 బుద్ధమునికి సమకాలీనుఁడై యీ రాజ్యమును బాలించిన ప్రసన్నధీ యను
 రాజోత్తముఁడు సార్థకనాముఁడైయుండెను. ఈయన సుగుణవిశేషంబులను
 సత్ప్రవర్తనను బురాతనచరిత్రలం దధికముగ వర్ణించియుండిరి. వాయవ్య
 మూలనున్న తక్షశిలానగరపాతశాలయం దాయన సమగ్రంబుగ విద్యలు నేర్చి
 రాఁగానె యాయన జనకుండైన మహాకోసలప్రభు వాయనను సింహాసనాసీ
 నునిఁ జేసెను. ఆ ప్రసన్నధీ రాజకీయవ్యవహారములయం దభిలాషియై
 సజ్జనపక్షపాతియై ప్రభుత్వంబుఁజేసె. సర్వసుమతసమపక్షత్వము భారతీయ
 లక్షణంబు, కనుక దాని కాభారతీయప్రభువు లక్ష్యంబై పరమతసహిష్ణుతఁ
 గలవాఁడుగ నుండెను. బుద్ధునితో నొకప్పుడు ప్రసంగించుటచే ఆయన
 బుద్ధమతానుసారి యయ్యె. అది మొదలుకొని పరమతసహనమం దాయన
 యకాదార్యము ప్రబలమయ్యెను. “మహాపండితు లయిన పెద్ద లనేకు లుండఁ
 గా నీవు ఇంతబాల్యమందుండి సూక్ష్మమైన తత్వజ్ఞానమును వారికంటె
 నధికముగ నెఱుఁగుదునని యెట్లువక్కాణింపఁగలవు?” అని యా ప్రభు
 వొకప్పుడు బుద్ధునిఁ బ్రశ్నించెను. పిన్నచేతిదివ్వ పెద్దగావెలుగదా యని.
 వేమనమహాయోగి వచించునట్లుగానె బుద్ధముని యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.
 “బాలుఁ డగుటంజేసి తత్వవేత్త తిరస్కారపాత్రుండుకొఁడు. రాజకుమారుఁడు
 బాలుఁడనియు, ద్రాచుపాముచిన్నదనియు, నగ్నిస్వల్పమనియు,

నెవఁడునిర్లక్ష్యముఁజేయును. బోధకుని తత్వజ్ఞానమే విచారణీయము కాని ప్రాయంబుకాదు” అని బుద్ధుఁడుచెప్పెను ప్రసన్నధీ యొక్క మేనత్త యీప్రసంగమును విని బౌద్ధమతావలంబనమును దక్షణమే చేయందలఁచి యుఁ గొన్నియాటంకములవల్ల వ్యవధిగా బౌద్ధభిక్షుని యయ్యెను. ఇది యొకవిషయము. మఱియొకవిషయ మేమనఁగా బుద్ధముని శాక్యవంశ జుఁడు, కాన న మ్మహనీయుని కతంబున శాక్యవంశంబును బావనంబని యెంచియేమో ప్రసన్నధీ శాక్యనాయకులలో నొకనిపుత్రికను బరిణీయంబుకొ టకుఁ దన కొసంగుమని యడుగఁగా వారు కోసలులవంశము తమవంశమంత పరువుఁగలది కాదని తలఁచియు రాజునకు వెఱచి దాసీపుత్రిక నొకదానిని తమపిల్లయై యని కపటోపాయంబుగ వివాహంబునకు నొసంగిరి. దానిని బ్రసన్నధీ పెండ్లియాడి దానివలన నొక కొమరునిం బడసి వానికి విద్యుదాభుఁ డని పేరుపెట్టెనట. కాలాంతరంబున విద్యుదాభుఁడు శాక్యవంశ కృతకపటవిన్యాస మెట్టులనో తనకుఁ గర్ణతాడితంబు కాఁగా దండతాడిత భుజంగంబువలెఁ గోపాటోపపరవశుండయ్యును నసమయంబగుటంజేసి తఱి వేచి యుండి ప్రభుత్వంబు కైవశంబు కాఁగానే యుద్ధసన్నద్ధుఁడై శాక్య నాయకులపై వెడలి వారి రాజధానిం బట్టుకొని శాక్యనాయకుల నాబాల వృద్ధంబుగ స్త్రీపురుషవివక్ష లేకుండఁ దెగటార్చి పేర్చి పగఁదీర్చుకొని వచ్చె నట. ఈ కథాంశంబులు పురాతనచరిత్రలలోఁ గన్పట్టవనియు విద్యుదా భుఁడు శాక్యులను సంహరించినది సత్యమేయనియు, ద్వేషకారణ మేదియో రాజకీయ వ్యత్యయంబయి యుండును గాని కపటవివాహము కాదనియు ఈ సంహారము బుద్ధుని మరణమునకుఁ బూర్వము 2,500లకు జరిగియుండు ననియు బుద్ధకాలహిందూదేశ చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. బుద్ధుని మరణా నంతరమే యాసంహారము జరిగెనని హిందూదేశ కథాసంగ్రహమున నున్నది.

(4) వంశరాజ్యము. దీనియందు వత్సలులను తెగయుండెను. దీనిరాజధానికొశాంబి. ఈరాజ్యముఅవంతికి సుత్తరముగా యమునానదీతీరముననున్నది.

(5) కురురాజ్యము. కురుతెగవారు దీని నాక్రమించుకొనిరి. దీని రాజధాని యిప్పటి ఢిల్లీపట్టణమునకుఁ జెంగటనుండు ఇంద్రప్రస్థపురము. దీనికిఁ దూర్పున పాంచాలరాజ్యమును దక్షిణమున మత్స్యరాజ్యము నున్నవి. ఈ రాజ్యవిస్తీర్ణము 2000 మైళ్లని పరంపరాగతచరిత్రలవలనం గ్ననృపట్టుచున్నది. బుద్ధుని కాలము దీనిరాజ్యము ప్రసిద్ధిం గాంచలేదు. ఇచ్చట బుద్ధుని యనేక ధర్మోపదేశములు చేసెను. రటపాలుఁడు తత్కాలప్రభువు.

(6) పాంచాలరాజ్యము. ఇది కురురాజ్యమునకుఁ బ్రాగ్దిశయందును అరావళిపర్వతములకు గంగానదికిని నడుమనున్నది. ఇది ఉత్తరపాంచాలమని దక్షిణపాంచాలమని రెండు రాజ్యములు. రాజధానులు కాంపిల్య, కొశాంబి నగరములు.

(7) మత్స్యరాజ్యము. ఇది కురురాజ్యమునకు దక్షిణముగాను యమునానదికిఁ బడమరగాను నుండెను. దీనికిని దక్షిణపాంచాలమునకును యమునానది నడుమ నున్నది.

(8) శూరసేనరాజ్యము. మత్స్యరాజ్యమునకు నైరుతీమూలగాను యమునకుఁ బడమరగా నుండెను.

(9) (అశ్వక)రాజ్యము. ఈ రాజ్యపు ప్రజలయిన అశ్వికులు బుద్ధుని కాలమందు గోదావరీ తీరమందుండిరి. వీరి రాజధాని “పాటాన” లేక “పాటలి” నగరము. మగధరాజ్యముతో అంగరాజ్యము చేరియున్నట్లే అవంతిరాజ్యముతో నిదియుఁ జేరియున్నది. ఇది యవంతి శూరసేన రాజ్యములకు మధ్య నున్నట్లు గనుపట్టుచున్నది. దీనింబట్టి గోదావరీ తీరమందుఁ బిమ్మటఁ గొంతకాలమువకు వారు నివాసముచేసిరని యూహింపఁదగియున్నది. ఈ తెగవా రెట్టివారో కూడ బాగుగాఁ జెలియదు.

(10) ఆవంతిరాజ్యము. దీని రాజధాని ఉజ్జయినీ పట్టణము, ఆకాల మందు దీనిప్రభువు చండప్రద్యోతుఁడు. భయంకరుఁడగుటంజేసి యాయన కీపేరు వచ్చినది. ఈరాజ్యము మిగుల ఫలవంతమయిన దగుటచే నార్యులు దీనిని జయించియే మఱి యేవిధమునను నివాసభూమిం జేసికొనిరి. దీనినె యేడవ లేక యెనిమిదవ శతాబ్దమునుండి మాళవదేశ మనుచుండిరి.

(11) గాంధారరాజ్యము. దీనికి వర్తమాననామము కాండహరు. దీని యందు ఆఫ్ఘనిస్థానము యొక్క తూర్పుభాగమును, పంజాబు యొక్క వాయువ్యమూలప్రదేశమును జేరియుండును. గాంధారరాజయిన “పుష్క సాతి” బుద్ధునికాలములో మగధదేశాధీశుఁడైన బింబిసారునియొద్దకు రాయబారులను బంపినట్లు చెప్పుదురు.

(12) కాంభోజరాజ్యము. ఇది వాయువ్యమూలగా గాంధారమునకుఁ బొరుగురాజ్యమయి యున్నది. దీనికి హ్వరకానగరము రాజధాని.

నాయఁకసత్తాకరాజ్యములు.

(13) శాత్రునాయకులు. వీరిరాజ్యము రాజగృహపట్టణమునకు 450 మైళ్లును వైశాలీపట్టణమునకు 375 మైళ్లును శావస్తీనగరమునకు 50 లేక 60 మైళ్లును దూరముననున్నది. బహుశః యిది నేపాలరాజ్యమును ఇంగ్లీషువారి రాజ్యము నానుకొనియుండును. “దేవదాహ” మొదలయిన 8 పట్టణములు వర్తకప్రసిద్ధములయిన వీరిరాజ్యమం చున్నట్లు పురాతనగ్రంథములు దెల్పు చున్నవి. మఱియు బుద్ధునికిఁ దండ్రెవైపున 8000 కుటుంబములును దక్షిణై పున 8000 కుటుంబములును బంధువులుగా నున్నట్లు బుద్ధభూషుఁడు పురా తనగ్రంథములో వ్రాసెను. కుటుంబమునకు 6 లేక 7 గురు జనము చొప్పున శాత్రురాజ్యములో లక్షజన ముండియుండవచ్చును. ఈ కారణములను బట్టి శాత్రురాజ్యము విపుల మయియుండెనని యూహింపందగియున్నది. దీని రాజధాని కపిలవాస్తు.

(14) వజ్జీయననాయకులు. వీరెనిమిది గోత్రములవారు. ఈ కాఖిల వారిలో లిచ్చివులును (Licchavis) విదేహులనువారును ముఖ్యులు. విదేహ రాజ్యము పూర్వకాలమందుఁ బ్రత్యేకరాజ్యమని పురాణములలో నున్నది. అప్పుడు దీని విస్తీర్ణము 28 వందల మైళ్లనియు దీని రాజధానియైన మిథిలా నగరము లిచ్చివులరాజధానియైన వైశాలినగరమునకు 36 మైళ్ల దూరమున వాయవ్యమూలగా నుండెననియుఁ బూర్వగ్రంథములలో నున్నది. మఱియు బుద్ధమతారంభమునకుఁ గించిత్పూర్వమందు నీ విదేహరాజ్యమును జనకమహారాజు పాలించియుండెను. తత్కాలమందు మహోన్నతదశంజెందిన యీ విదేహరాజ్యము బౌద్ధయుగమందు నాయకపాలితమైన హీనదశ కేల వచ్చెను యది దురూహ్యంబుగ నున్నది. లిచ్చివులరాజధాని వైశాలినగర మయి యుండెను.

(15) మల్లనాయకులు. వీరి ముఖ్యపట్టణములు కుశీనర, పావా, యనునవి. వీరిరాజ్యము చీనాదేశపు యాత్రికులు వ్రాసినప్రకారము చూడఁగా శాక్యరాజ్యమునకుఁ బ్రాగ్దిశను వజ్జీ యనురాజ్యమునకు నుదగ్గిశ నున్న పర్వత ప్రాంతములయందుండియుండును. శాక్యరాజ్యమునకు నక్షీణముగాను “వజ్జీయన” రాజ్యమునకుఁ బ్రాగ్దిశను నీ రాజ్యముండెనని కొందఱు చెప్పెదరు.

(16) చేదిరాజ్యము. (Cetis or Cedis) వీరి నివాసములు రెండు చోట్లనిచెప్పవలెను. ఒకటి నేపాళమందుండు పర్వతప్రదేశములు. రెండవది, కౌశాంబినగర సమీపప్రదేశము. ఇంతవఱకుఁ జెప్పిన పదియాఱు రాజ్యములలోఁ బండ్లెం డించుమించుగా స్వతంత్రరాజ్యములును నాలుగు నాయక పాలితరాజ్యములు నయి యున్నవి. స్వతంత్రరాజ్యములవార లన్యోన్య వివాహసంబంధములఁ గలవారలై వివాహకారణంబులవల్లనై, దురహంకార దురభిమానాదులవల్లనై కలహంబులయందు లంపటత్వముఁ జెందిన

వారలై యుండిరి. నాయకరాజ్యపరిపాలనంబునఁ గొన్నివిశేషంబు లీదిగు.
వఁబొందుపఱపబడును.

2-వ ప్రకరణము నాయకరాజ్యవిశేషంబులు—

శాక్యనాయకులలోఁ బిన్నలునుఁ బెద్దలును గపిలవాస్తు(రాజధాని)
యందున్నశాంతాగారమును నొకమందిరంబున
సంఘవిచారణము. సంఘీభూతులయి రాజకీయవ్యవహారములను,
న్యాయవిచారణకార్యములను నెఱవేర్చుకొను
చుండిరి. కోసలరాజయిన ప్రసన్నధీయనునాతఁడు శాక్యనాయకునికూఁతురిని
దనకు వివాహార్థ మొసంగమని కోరియుండెనని యంతకుఁ బూర్వము లిఖింపఁ
బడియున్నది. ఆవిషయమును శాంతాగారమందు విచారించిరి. ఒకనాయకుని,
సంఘమున కధిపతిగా మహాజను లేర్పఱచుకొందురు. ఈయధిపతి సంఘ
విచారణ లేనియపుడు రాజ్యవ్యవహారముల గమనించును. ఇతనిని రాజ
నిరి. బుద్ధుని తండ్రియయిన శుద్ధోదనుఁ డొకప్పుడు రాజుగా నేర్పఱచు
కొనఁబడెను.

బుద్ధుఁడు “మహావన” మనఁబడు నరణ్యములో న్యగ్రోధారామమం
దుండఁగాఁ గపిలవాస్తునగరమందు శాంతా
శాంతాగారమును గారము కట్టఁబడెను. దానియందే యన్నిమత
నిర్దించుట. ముల భిక్షువులయునికికి వీలు కలుగఁజేసిరి. శాం
తాగారగృహప్రవేశోత్సవము తనయాధిపత్య
ముక్రింద జరుపుమని ప్రజలుకోరినప్రకారము బుద్ధుఁడు జరిపించెను. అచ్చట
బుద్ధుఁడును ఆయన శిష్యులయిన ఆనందుఁడును, మొగ్గలనయు, రాత్రుల
యందు ధర్మోపన్యాసములనుజేసిరి. ఆయుపన్యాసములను ధర్మగ్రంథముల
యందుఁ దత్తతాచార్యులు సంగ్రహంబుగ లిఖించియుండిరి. ఇట్టి యాగా
రము లన్యస్థలములయందును నిర్మింపఁబడినట్లు చెప్పుదురు. చుట్టునుగోడలు

లేకుండ పైఁగప్పునుమాత్రముఁ గలచావడులె యాయాగారములు. ఇవియె
 వ్యవహారస్థానములును. గ్రామతోపులయందు
 గ్రామతోపులయందు కుటుంబాధిపతులుకూడి ప్రతిగ్రామమందును
 సంఘవిచారణ. సంఘముగాఁజేరి గ్రామవ్యవహారములు మా
 ట్లాడుకొనిరి.

శాక్యప్రజలకు పరిపాలములును బశువులును జీవనాధారములు. గ్రామ
 ములు పరిపాలములచుట్టునుండెను. గ్రామ
 జీవనవృత్తులు. ముల నానుకొనియుండు నడవులయందుఁ
 బశువులు మేయుచుండెను. ఆ యడవు లందఱ

కును సమిష్టిభోగమందుండును. ప్రతిగ్రామమందును సమర్థులయిన శిల్పులనఁ
 గా వడ్రంగులు కమ్మరులు మొదలగువారు కలరు. వీరికిఁబ్రత్యేకగ్రామము
 లుండుటయుఁ గలదు. పౌరోహితబ్రాహ్మణులకు నివ్వధమున నె యగ్రహార
 ములుండెను. వీరుగ్రామజనులకు హవ్యకవ్యములు చేయించుచుండిరి. పైని
 జెప్పినచేతిపని వాండ్రు శాక్యవంశజులుకారు. ఖోమదుస్స (Khomadu-
 ss2) అనుగ్రామము బ్రాహ్మణాగ్రహారమె. సమీపరాజధానులలో నున్నట్టి
 శాక్యరాజ్యమందు వర్తకులుగాని సాహుకారులుగాని యున్నట్లు గనుపడదు.
 బజారులయందుఁ గొన్నియంగళ్లుమాత్ర ముండెనని చెప్పదురు. గ్రామములు
 చిట్టడువులచే వేటుపడియుండెను. ఈయడవులు మహావనమనెడు సరణ్యము
 యొక్క భాగము లయియుండెను. ఈమహారణ్యము హిమాలయములనుండి
 గంగానదివఱకు వ్యాపించియుండెను. ఈ నాయకరాజ్యములను సమీపరా
 జ్యములవారు నశింపఁజేసినపదంపడి యామహారణ్యము నాయకరాజ్యప్రదే
 శముల నాక్రమించెను.

ఈయరణ్యము దొంగలకొలయమయి బహుకొలముండెను. అయినను
 వీరుగాని గ్రామవాసులుగాని నేరములు చేసియున్నట్లు కనుపడదు. గ్రామాభి

నేరములు.

మానులై జనులు గ్రామపాలనమొనర్చు కొను
నపుడు నేరములెట్లుజరుగును. ఇప్పటివలె

న్యాయస్థానములయందు నివాసము చేయుచు జను లెందుకుందురు ప్రత్యేక
దుస్తు ధరించెడుపోలీసువా రిప్పటివలెనె తత్కాలమందును రాజులయొద్దను
నీనాయకరాజ్యములయందును గలరు. వీరు

పోలీసు.

బలాత్కారముగా లంచములు మొదలయినవి
ప్రజలవలన గ్రహించెదరని యప్రతిష్ఠ జెందిరి.

దండన విధాయకన్యాయశాస్త్రమును వజ్జయననాయకులు గమనించిన

విధ మిట్టిదని యొకపారంపర్య వృత్తాంతము

దండనాధికారము.

కలదు. న్యాయకర్తలు, న్యాయవాదులు, ధర్మ
శాస్త్రవచన పాఠకులు, అష్టగోత్ర ప్రతినిధిసం

ఘము. సేనాధిపతి, యువరాజు, రాజు, వీరందలు నప్పటియధికారులు. వీరి

లో నెవరైన నిరపరాధిని విడుదలఁజేయఁ గలిగియుండిరి. అపరాధియని

తోఁచినప్పు డుత్తరోత్తరాధి కాదులకు నీవేదించిరి. ధర్మశాస్త్రము సారముగ

దండనను విధించుటకు రాజు చరమాధికారి యయి యుండెను. ఇట్టి వ్యవ

హారధర్మ మల్పగోత్రముల యందున్నట్లు గన్నట్టను. వజ్జయననాయకుల

యందును నీ దుర్మటవ్యవహారసరణి యుండె ననుట సందేహస్పదమని

చరిత్రకారులు తలఁచిరి. ఈ నాయకరాజ్యములయందు రాజునకుఁ ప్రభు

త్వము పరంపరాగతమై యున్నప్పుడు రాజు

రాజ్యాధిపత్యము.

నకుఁ బ్రజలనియామక మవసరములేదు.

రాజ్యము స్వాతంత్ర్యము గలదియు నగును.

శాక్యరాజ్య ప్రజలవలెనె కడమ నాయకరాజ్యజనులు నించు మించుగా

నుండిరని గ్రహింపవలయును.

3-వ ప్రకరణము—

క్రీ. పూ. 7-వ శతాబ్దమందు భరతఖండములోని ప్రసిద్ధపట్టణములు.

(1) అయోధ్య—ఇది కోసలరాజ్యమందు సరయునదీతీరమందున్న యొకనగరము. రామాయణ చరిత్రకాలమందు నిదియొక ప్రసిద్ధపట్టణమై యున్నట్లగ్రంథకర్త వ్రాసెను. మహాభారతమందు దీనినిగుఱించి యేమియు నుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. బుద్ధుని కాలమందీది ప్రసిద్ధిలో నెంతమాత్రమును లేదు.

(2) వారణాసి—ఇది గంగానదియు వారణానదియుఁ గలియు చోట నున్నది. గంగా, అసి నదులయొక్క మధ్యప్రదేశమే వారణాసి. కాశీ రాజ్యము స్వతంత్రముగా నున్నప్పుడు వారణాసియే రాజధానిపట్టణము. అప్పుడు ప్రాంతప్రదేశములను గల్పుకొని 85 మైళ్లు విస్తీర్ణముఁగలిగి యుండెను. దీనియందు నొక సభామందిర ముండెను. ఈరాజ్యము కోసల రాజ్యాధీనమయి పదంపడి యీసభయందుబుద్ధమతచర్చలనేకముగాజరిగినవి.

(3) చంపానగరము—ఆపేరుగల నదియొద్దననె యీ నగర మున్నది భాగల్పురమునకు 24 మైళ్లదూరమునఁ బ్రస్తుతకాలమందా పేరుగల గ్రామ ప్రదేశమే యీ నగరప్రదేశమని చరిత్రకారు లూహింపుచున్నారు. దీనియందు గర్గరాయనఁబడు మనోహరమైన సరస్సున్నది. దీనిని గర్గరాయను నామంబుగలరాణి నిర్మించెను. దీని గట్లమీఁదఁ జంపక వృక్షము లున్నవి. ఈ చెట్లయొక్క పుష్పములు శ్వేతములును సుగంధకలితములు నయి ప్రసిద్ధిం జెందియుండెను.

(4) కాంపిల్యనగరము—ఇది యుత్తరపాంచాలుల రాజధాని. గంగానదియొక్క యుత్తరపుగట్టున నున్నది. దీని స్థల మిప్పటికిని బాగుగా నిరూపణము కాలేదు.

(5) కాశాంబినగరము—ఇది వంశరాజుల రాజధాని. ఇది యమునా తీరమందున్నది. దక్షిణమునుండియుఁ బశ్చిమమునుండియు నేతెంచు బాటనా.

కులకును సరకులకు నిది కూడ విస్తాన మైయుండెను. ఈ నగరముయొక్క ప్రాంతగ్రామములయిన భద్రిక, కుక్కుట, పోషిత ఆశ్రమ వనములయందు నాశ్రమములుండెను. వీనియందు బుద్ధుడనేక ధర్మోపన్యాసములను జేసెను.

(6) మధురానగరము—ఇది యమునాతీరమందున్నది. శూరసేనులకు రాజధాని. ఇది యిప్పటి మధురానగర ప్రదేశమునందె యుండి యుండ వచ్చును. బుద్ధుని కాలమందు నీమధురా నగరరాజునకు అవంతీపుత్రుడనియు నామంబుకలను. అందువలన నీయన ఉజ్జయినీ రాజకుటుంబములో చేరిన వాడుగాఁ దోచెడును. ఈ నగరమును దనదర్శనముచే బుద్ధుడు పావన ముచేసియుండెను. మఱియు బుద్ధుని ప్రేయశిష్యులలో నొకఁడయిన “మహా కంకాణ” యనుభక్తుడే నగరవాస్తవ్యుడయి యుండెను. ఈయన పాలి భాషాన్యాకరణమును బ్రథమమున సంస్కరించుటచే దానికి నీ యననామ మునె పెట్టిరి.

(7) మిథిలానగరము—ఇది తిరుహోతుజిల్లాలో నున్నది. దీని విస్తీర్ణ మేబదిమైళ్లని ప్రాయోగముగా నుడువఁబడెను. ఇది జనక, మాఖదేశమహా రాజులకు రాజధానియై వినుతికెక్కెను.

(8) రాజగృహనగరము—ఇది మగధరాజ్యమునకు రాజధాని. దీని ప్రస్తుతనామము రాజగిరి. ఇది రెండు ప్రత్యేకపట్టణములుగా నున్నటు గన్పట్టును. ఒకటి గిరివ్రజమును నామంబుచేఁ బరగెను. ఇది పర్వతదుర్గము. మిక్కిలి ప్రాచీనమైన నగరము. మహాగోవిందుఁ డనుశిల్పి దీనిని నిర్మించెను దీనిచుట్టుకొలత $4\frac{1}{2}$ మైళ్లు. బుద్ధుని సమకాలీనుడైన బింబిసారునిచే రెండవ నగరమయిన రాజగృహమా పర్వతముక్రిందఁ గట్టింపఁబడెను. ఇది బుద్ధుని కాలమందును బుద్ధునికి ననంతరము కొంతకాలంబు వఱకును మహాన్నతదశ ననుభవించెను. దీని వైశాల్యము 3 మైళ్లు. దీనిని బదంపడి శిశునాగుడను నృపాలుఁడు త్యజించి వైశాలినగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. ఈ

యనపుత్రుఁడు కాలాశోకుఁడు ప్రస్తుతపు పాట్నానగర సమీపముగా నున్న పాటలీపుత్రమును పట్టణమును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను. గిరివ్రజము యొక్క తాతిగోడలకంటె పురాతనములయిన తాతిగోడ లీ దేశమునలేవు.

(9) రోరుకనగరము—దీని నె “రోరువ” అనియు నందురు. ఇది సోవీరప్రభువుయొక్క రాజధాని. ఇప్పుడు నూరత్తను పట్టణనామ, మా రాజనామజనితంబె. ఈ రోరుకనగర మాకాలమందు రేవువర్తకమునకు మిగుల విఖ్యాతిఁ జెందెను. సోలోమోను ప్రభువుయొక్క నావలు రోరుక నగరముతో వర్తకవ్యాపారముఁ గలిగియుండెనని హీబ్రూపురాణముల వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ నగరముయొక్క స్థలముస్పష్టముగాఁ దెలియకు న్నను “కచ్చి” సింధు శాఖాతీరమం దుండెనని తోచును. దీని వైభవము క్షీణింపఁగా బరోచిపట్టణము ప్రసిద్ధిఁజెందెను.

(10) సాగలానగరము—ఈ పేరుగలవి మూఁడుపట్టణము లున్నవి. వీనిలో ముఖ్యమయినది యీ దేశమునకు మిక్కిలి వాయవ్యమూల నున్నది. ఇచ్చట నె యీ దేశవాసులచే అత్యంతం దరు ఘోరముగ నెదిరింపఁబడెను. మిలాందప్రభువు దీనియందె రాజ్యముచేసెను. దీని ప్రదేశమును నిరూపించు టకు నిప్పటికిని శక్యంబుగాకయె యుండె.

(11) సాకేతనగరము—ఇది శాయినదీ తీరమందు నిప్పటి అయోధ్యపరగణాలోనున్న “యునాయో” (Unao) జిల్లాలోనున్నది. ఇది కోసలరాజ్యములో పూర్వకాలము ముఖ్యపట్టణముగాను గొంతకాలము దానికి రాజధానిగా నుండెను. బుద్ధుని కాలమందు “శ్రావస్తి”యే రాజధాని. సాకేతనగరమును అయోధ్యానగరమును నొకటెయని యనుకొందురు ఈ రెండు నయోధ్య సన్నిహితనగరములయి యున్నవి. భరతఖండ ప్రసిద్ధ పట్టణమట్కములో సాకేతనగరం బొకటియై యున్నది. కాని, అయోధ్య కాదు. సాకేతనగర సమీపమందున్న అంజనారణ్యములో బుద్ధధర్మనూ

త్రము లనేకములు నుడువఁబడినవి. సాకేతనగరమునుండి యుత్తరముగా శ్రావస్తీవఱకు 45 మైళ్లు దూరము. ఈ మార్గమందు చోరభయంబు మెండుగా నుండెను.

(12) శ్రావస్తీనగరము—ఇది యుత్తరకోసలమునకు రాజధాని. దీని యందుఁ “బ్రసన్నధీ” యేలెను. మఱియు నిది బుద్ధుని కాలమందు ప్రసిద్ధి బొందిన యాఱుపట్టణములలో నొక్కటి. ఇది. సాకేతనగరమున కుత్తరముగా 12 మైళ్లు, రాజగృహమునకు వాయవ్యముగా 90 మైళ్లు, సుస్పార్కకు నీశాన్యముగ 200 మైళ్లు, సంకస్సుకు 60 మైళ్లుదూరమున అచిరావతి నదిగట్టున నున్నది.

(13) ఉజ్జయినీనగరము—ఇది అవంతికి రాజధాని. బుద్ధుని ముఖ్య శిష్యులలో నొకఁడయిన కంకాణునకును సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన ప్రసిద్ధధర్మోపదేశకుండును ఆశోకచక్రవర్తి కుమారుఁడు నయిన మహేంద్రునకును ఈ నగరము జన్మభూమి. ఈ యవంతిరాజ్యమునకు మాహిష్మతీనగరము పూర్వపురాజధానిగా నుండెను.

(14) వైశాలినగరము—ఇది “లిచ్చివులను” నాయకులకు రాజధాని. వీరు తత్కాల మగధరాజులకును మౌర్య, నేపాలరాజులయొక్క పూర్వులకును, గుప్తవంశ్యులకును సన్నిహితబంధువులు. మహాబలశాలులయిన యీ నాయకులు అజాతశత్రుఁడను రాజుచే నోడింపఁబడిరి కాని నిర్భూలము మాత్రము చేయఁబడలేదు. తాత్కాలిక స్వతంత్ర నాయకరాజ్యములలో ఈ నగరము మిగుల మేలుబంతిగా నుండెను. ఈ నాయకరాజ్యములు క్రీ. పూ. 6-వ శతాబ్దములో సాంఘికవ్యావహారిక స్థితులయందుఁ బ్రాముఖ్యతం జెందియుండె. ఈ వైశాలినగరముయొక్క స్థలనిరూపణము నెవ్వరును నింత మట్టుకుఁ జేయలేదు. ఇది తిరుహూతుజిల్లాలో గంగాతరంగిణి కుత్తరముగా 25 మైళ్లును, రాజగృహనగరమునకు 38 మైళ్లును దూరముగా నుండియుం

దును. దీనియందు లిచ్చివులను నాయకులు 7707 మంది యండిగనియు వీరందఱు నీనగరమందున్న యొకపవిత్రసరమునం దుపదేశముల నొంది రనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈనగరము వెనుక నున్న మహాజనమను నరణ్యమందు బాద్ధపీఠస్థు లొకయాశ్రమమును గట్టిరి. ఇచ్చట బుద్ధుఁ డనేక ధర్మోపన్యాసములఁ జేసెను. దీని సమీపప్రదేశమందె జైనమతోద్ధారకుడైన మహావీరుఁడు జన్మించెను.

ఇంతవట్టుకు క్రీ.పూ. 6 శతాబ్దంబునందుండిన రాజ్యములు రాజధానులు వాని విశేషంబులు సంగ్రహముగా విశదీకరింపఁబడియె. ఇంకఁ దత్కాలంబున గ్రామపరిపాలనంబును బ్రజలవృత్త్యాదికంబులు నెట్లుండెనో గొంత విమర్శింపఁబడును.

4-వ ప్రకరణము (d) గ్రామలక్షణము—పరిపాలన:—

ఈ కాలంబునందుంబలె నక్కాలంబునను గ్రామప్రజలు తమగృహంబుల నొండొకటికి చేరువుగఁ గట్టుకొనుచుండిరి.

గ్రామస్వరూపము. ఆ యిండ్లనడుమ వీధులవంటి స్థానములుండెను.

గ్రామమున కౌశ్రయంబుగ నొకతోపుండును.

పూర్వారణ్యమును ఛేదించి గ్రామసంరక్షణార్థముగఁ బ్రజలిట్టితోపుల నాపుకొనిరి. ఈ తోపులకన్వల సాగుఁబడి భూమియుండెను. ఇది సాధారణంబుగ వరి పండునదిగానె యుండెను. ప్రతిగ్రామమునకుఁ బశువుల మేతకై బీడు భూమియుండెను. మఱియు పంటచెఱుకు మొదలయిన ప్రయోజనములకై గ్రామ సామాన్యముగఁ గొంత

విశాలమయినయడవి. విశాలమైన యడవియుండెను. ప్రతికుటుంబమునకును బశువులుండెను గాని ప్రత్యేకముగాఁ బశువులపాలములులేవు. పంటకోసినతర్వాత పాలములమీఁద బశువులను విడుతురు. పంటకాలమందుఁ బశువులను బశువులకొపరివశంబు చేయఁగా

వాఁడు గ్రామసామాన్యమైన బీడుకుం దోలికొనిపోవును. అప్పటిపశువుల కాపరి లక్షణంబు లిట్లు వర్ణింపఁబడియుండె.

పశువులకాపరి లక్షణంబులు.

(1) తనవశంబున నున్న ప్రతిపశువుయొక్క గుర్తుల నెఱింగియుండును.

(2) పశుచర్తాశ్రియములయిన గోమారులు మొదలయిన కీటకంబులఁ బొటవంబునఁ గీటడంచును. వ్రణంబుల మాన్పును.

(3) ధూమంబుచే మశకంబుల వెడలంగొట్టుటకు నగ్నిని ప్రజ్వలింపుచుండును.

(4) రేవులను పానీయస్థానములను నెఱింగియుండును.

(5) పచ్చికపట్లను నెమకంజాలి యుండును.

(6) పొదుగులయందుఁ బాలం బదిలంబుగఁ బొదలఁ జేయును.

గ్రామజనులు త్రవ్వించుకొను కౌలువలకు గ్రామయజమానుఁడు సక్రమంబుగ జలంబును బ్రసరింపఁజేయఁ గేదాపంట కౌలువలు. గంబు (వరిమల్లు) లన్నియు నొక్కసారిగానె సాగుచేయఁబడును. ప్రత్యేక వ్యవసాయకునకుఁగాని అగ్రహారికునకుఁగాని తమజేత్రంబుల కావరణంబుల నేర్పఱచుకొన నవసరంబులేదు. పొలముల కన్నిటికి నొక్కటె యావరణముండెను. నీటికాలువల కట్టలె పొలములను వేరుపఱచెను.

కుటుంబయజమానుల సంఖ్యానుసారంబుగ పొలంబులు విభజింపఁబడియుండెను. ప్రతికుటుంబమును దమవంతు జిరాయితీహాక్కు. పంటను బుచ్చుకొనెను. ఏపొలంబునుగాని స్వీయమనుట కెవనికిని యధికారంబులేదు.

కనుక నె యెవఁడును గ్రామపాలంబు నన్యనకు విక్రయించుటకుఁగాని
తాకట్టు పెట్టుటకుఁగాని వలను పడకుండెను. అటుల నెనరించుటకు గ్రామ

సభికుల యనుమతిఁ బడయవలసియుండెను.

భూమివిక్రయాదులు. అడవికొట్టి పొలముగాఁ జేసికొనినవాఁడు

స్వీయ మనుటయును విక్రయించుటయుఁ

గలదు. మఱియుఁ బొరోహితులకు జీవనార్థంబుగ క్షేత్రంబు నిచ్చుటయుఁ

గలదు. కాని “భూదేవి తననిచ్చివేయవలదన్నది” యనుమాటల నట్టి

విక్రయపత్రంబులయందు దాన పట్టాలయందును లిఖించిరి.

మరణశాసన పూర్వకముగా నైనఁ దనకుటుంబములో దాయవిభాగంబు

చేయుటకు నెవనికిని స్వాతంత్ర్యములేదు.

దాయవిభాగములు. అట్టి దంతయు నాచారాను కూలంబుగాను

గ్రామసభాపతుల యభిప్రాయానుసారంబు

గాను బరిష్కరింపఁబడెను. ఇందుచే వివాదావేశంబులును న్యాయస్థాన

ప్రవేశంబులును ధనగౌరవాది వినాశంబులును నిప్పటివారికివలె నప్పటి

వారికి లేవు.

గ్రామసామాన్య భుక్తములో నున్న పచ్చిక నేలలయందుఁగాని, యడవి

ప్రదేశములయందుఁ గాని యెవనికిని గ్రయము

గ్రామసామాన్య పార్థం వల్లను, వారసత్వమువల్లను విశేష స్వాతంత్ర్య

భోకులు, అడవులు. ముండదు. గురువులకుఁ బ్రభువు లగ్రహారి

ముల దానంబాసంగునప్పడైనను దానపత్రి

కలయందుఁ బడెనుదాహరింపఁబడిన గ్రామసామాన్యభుక్త ప్రదేశంబు లివి

అని నిరూపించివ్రాసిరి. మఱియు నట్టిగ్రామంబులవల్ల రాజునకు వచ్చు

నాదాయము మాత్రము దానము చేయఁబడెనని యట్టి దానశాసనము భోధిం

చెను గాని భూమిస్వాంత్ర్య మొసంగెనని యర్థమియదయ్యె. వ్యవసాయ

కులకు భూమియందుఁగల భుక్తిస్వాతంత్ర్యమేనిమిత్తంబునను భంగమొందుట లేదు. రాజునకుఁ బ్రజలు భూమిసుంకమును జెల్లించుకొరణంబున రాజు వారల మానప్రాణధనంబుల నెల్లప్పుడు కొపాడుచుండెను.

గ్రామాధికారిమూలమున రాజకీయ వ్యవహారంబంతయు నడిపింపఁ బడును. ప్రజలవిషయంబుల నీయనె రాజునకు గ్రామాధిపతియొక్క సమయానుకూలంబుగ నివేదించెను. గ్రామాధియధికారియు. కొరమునకు నెవరినైనను నియమించుట యిట్టి వల రాజునందె యున్నట్లు న్యాయచట్టముల వల్లఁ గన్నట్లుచున్నను, దత్కలంబున వారసత్వమువల్లనైనను గ్రామసభ వారివల్లనైనను గ్రామాధికారి నియమింపఁబడెను.

గ్రామజనులు సంఘీభవించి సభామందిరములను, విశ్రాంతివనములను, జలాధారములను నిర్మించుటయును, తమగ్రామజనోపయోగములయిన మమునకును సమీపగ్రామములకును నడుమ పనులు. నుండు బాటలను (రోడ్లను) బాగుచేసికొనుట యును, నుద్యానవనముల నేర్పఱుచుటయును గలదు. సర్వజనోపయోగములయిన యిట్టి సత్కార్యంబుల నొనర్చుట యందు స్త్రీలును నభిలాషఁగలవారలయి యున్నట్లు గన్నట్లును.

గ్రామవాసుల భాగ్యస్థితులును సామాన్యములుగానె యుండెను. ఇప్పటి కాలపు భాగ్యవంతులం బోలువార లప్పుడు లేరు. మేడలు మిద్దెలు కట్టవలెనను పెద్దకొరి కలు వారికిలేవు. వారి సామాన్యవాంఛలకుం దగినట్లు వారి యాదాయాదులుండెను. వారన్యోన్య విశ్వాసపాత్రులుగా నుండిరి. వారు స్వతంత్ర జీవనాపేక్ష కలవారెగాని పరులనాశ్రయించియొ నేవించియొ జీవించుటకు వారి కిష్టములేదు. గ్రామములో నేరములుజరిగినను

బహుస్వల్పముగా జరిగెను. గ్రామజనేతరులవల్ల గ్రామములో దొంగతనము. చోపిడిమొదలయిన నేరములు జరుగుచుండెనె కాని గ్రామజనులవలన నట్టి యక్రమములు జరుగుటలేదు. రాష్ట్రాధికారు లట్టిబందిపోటు మొదలయిన యక్రమములను నివారించుచుండుటంజేసి గ్రామవాసు లన్యోన్యాను రాగంబుగలిగి సంతోషభరితులై తమహస్తములయందు శిశువుల నుపలాలింపు

చు గవాటంబుల బంధించి నిద్రింపవలెనను.

ప్రజాసౌఖ్యము.

నవసరంబు లేకుండిరి. ఇవ్విధంబుగ నిచ్చులు

నిచ్చదీని నచ్చపుసుఖంబుల ననుభవింపుచు.

మొందొరులయెడఁ బొరపొచ్చెంబు లేక మచ్చికనుండు గ్రామవాసు లిక్కలంబునఁ గలికంబునకైనఁ గానరారు కదా.

ఇట్టి సుఖజీవులకు పలుపుచే దానంజేసి కలుపుచే నింటరముకల్గుట

యొక్కటి సంభవించుచుండెను. క్రీ. పూ.

తొమ్ములు.

నాల్గవ శతాబ్దమందు “మెగాస్థినసు” అను

రాయబారి పాటలీపుత్రమందుండి తత్కాల

స్థితులను విశదీకరించి వ్రాసినగ్రంథములో వ్యవసాయవ్యవస్థ రాష్ట్రాధిపతిచే

నిర్దోషంబుగ గమనింపబడుటఁజేసి తొమ్ములు లభావంబు లయ్యెనని దృఢం

బుగ వక్కాణించె. దీనిని జరిత్రకారులంతగ విశ్వసించలేదు. అయినను

తొమ్ములు గలుగుట యసంభవము కానికతన సకృత్తుగనైన నదిసంభవించి

యుండె ననవచ్చు.

అప్పటి ప్రజాసంఖ్యలో నూటికి నెనుబదిమంది వ్యవసాయమువల్లను

యితరవృత్తులవల్లను స్వచ్ఛందజీవనము కల

పట్టణములసంఖ్య.

వచ్చె యుండిరి. శేషించినవారు గురువులు,

రాజులు, రాజకీయులు, గారడీవాండ్రు, యుద్ధ

భటులు, పౌరులు, సన్యాసులు మొదలయినవారు. వీరు తమతమ వ్యవహారం.

బుల యథాక్రమంబుగఁ జేయుచుండిరి. వర్తమానకాలమున నున్నవాని కంటెఁ దత్కాలంబున గ్రామంబు లెక్కువగను బట్టణంబులు తక్కువగ నుండెను. కనుక నె గాంధారము మొదలుకొని కలకత్తావఱకును హిమాలయ ప్రభృతి కచ్చిశాఖాపర్యంతమును గల విస్తీర్ణప్రదేశమునందుఁ బట్టణంబు లిరు వదికంటె నధికంబుగ లేవు.

ఇప్పటి గ్రామవాసులకంటె నప్పటివారు పరువుమర్యాదలయం దధికు

లైయుండిరి. వారు దురదృష్టదేవతా పీడితులై

గ్రామాభిమానము, నష్టదుతప్ప కూలిచేసికొని జీవించుట మర్యా

న్వీయాభిమానము. దహీనమని తలఁచిరి. ప్రతిమనుష్యుఁడు తాను,

తనకుటుంబము, తనగ్రామము ఘనమని

తలఁచుకొనుచుండెను. వారిగ్రామాధికారులు వారిపంశ్యులు కాని వారి

గ్రామవాసులు కాని యైయుండిరి. మఱియు నా యధికారులను వారు

తమ యాచారములకును నూహలకును దగురీతిని నియమించుకొనిరి.

6-వ ప్రకరణము—

ఈ విగుప్తచెప్పంబడు వృత్తులు చేయువాం డ్రాకాలమందుండిరి.

వృత్తికారులు జాబితా.

- (1) దారుకర్తకారులు (వడ్రంగులు).
- (2) లోహకర్తకారులు (కిత్తురులు కంచరులు మొదలగువారు).
- (3) శిలాకర్తకారులు (తొలంజెక్కు వారు).
- (4) తంతువాయులు (సాలెలు).
- (5) చెర్తకారులు (తోలుతో పనిచేయువారు).
- (6) కుంభకారులు (కుమ్మరవాండ్రు).
- (7) దంతపుపనివాండ్రు.
- (8) వస్త్రములకు రంగువేయువారు.

- (9) ఆభరణములు చేయువారు (కంసాలులు).
- (10) ధీవరులు (చేపల బట్టువారు).
- (11) మాంసవిక్రయకారులు.
- (12) మృగయులు (వేటకాండ్రు).
- (13) పాకకర్తకారులు (వంటలజేయువారు).
- (14) అంబష్టులు (తొరకులు). అంగమర్దకులు (ఒడలుపట్టువారు.)
- (15) పుష్పమాలాకరులు (పూలదండలగట్టువారు). పుష్పవిక్రయులు.
- (16) నావికులు.
- (17) కటకారులు (మేదరులు).
- (18) చిత్రకారులు.

ఈ వృత్తులవారు తమతమ వృత్తులయం దతినిపుణులై లోకప్రసిద్ధము
లైన పనులు చేసినట్లు గన్పట్టును. వీరిలోఁ
వృత్తికారులసభలు. గొన్ని ముఖ్యవృత్తులవారికి సభలుండెను.
సభాధ్యక్షులు బలవంతులును, ధనవంతు

లును, వ్యవహారదక్షులు నయియుండిరి. ఒక సభవారికిని మఱియొక సభ
వారికిని వివాదములు కలిగినప్పుడు సభాధిపతులకుఁ బైవిచారణకర్తయగు
మహాసభాపతి త ద్వివాదలఁ బరిష్కరించెను.

6-వ ప్రకరణము—వాణిజ్యము.

ఇంతనఱకు వ్యవసాయమును వృత్తులును విశదీకరింపఁబడియె. తత్కాల
వాణిజ్య విశేషంబులంగూర్చి కొంత వివరింపఁ
ఎగుమతి దిగుమతులు. బడును, వర్తకులు తమసరకులను గొప్ప
నదులమీఁదఁగాని, సముద్రతీరము వెంబడిఁ

గాని యెగుమతి దిగుమతులను జేయుచుండిరి. అట్టిసదుపాయము లేనప్పుడు
బిడారులు కట్టుకొని బండ్లమీఁదఁ దీసికొనిపోవుచుండిరి. బండ్లను జూల్పు

గాఁ గట్టుకొని సార్థవాహులు వెడలిరి. రాచబాటలుగాని పంతెనలుగాని లేవు. అడవులలో బండ్లబాటవెంబడి యనేక శ్రమలంజెందుచు గంట 1-కి రెండు మైళ్లుచొప్పునం బ్రయాణంబుచేసిరి. క్రొత్తదేశముఁ బ్రవేశింపఁ గానె వారు హాశీలుచెల్లించిరి. ఒక దేశమునుండి మఱియొకదేశమునకు నడుమంగల అడవులం దాటుటకు గ్రామపోలీసువా రనఁగాఁ గావలి వాండ్రు బండ్లవెంట నుండెదరు. వీరు దారిదోపిడి మొదలయిన యపాయముల నెందకుండ బండ్లను గాపాడుదురు. వీరి కధికముగా సామ్యియ్య వలసియుండెను. ఇందువల్ల నె సరకులయొక్క విలువయు నధికమయ్యెను.

ఇప్పటికివలె నప్పుడు సదుపాయంబులైన మార్గంబులు లేమింజేసి వర్తకమువిరివిగా జరిగియుండలేదు. పట్టు, మజ్జిను, సరిగె బుటేదారిసరకులు, పరిమెళములు, మందుదినసులు, దంతము, దంతపుపనులు, బంగారపునగలు ఇట్టి సరకులనె వర్తకులు విక్రయార్థ మితరదేశములకుఁ దీసికొని పోవుచుండిరి.

క్రీ.పూ. 6-వ శతాబ్దమునకు ముందు సరకులకు సరకులనె వినిమయంబు చేయుచుండిరి. 6-వ శతాబ్దకాలమునందా సరకుల వినిమయము. పద్ధతి లేశంబును గన్పట్టుటలేదు. మఱియు రాజముద్రాంకితములైన నాణెంబుల వాడుటయు లేదు. 146 గ్రేనులయొత్తుఁగల చదరపురాగి నాణెమువల్ల క్రయ విక్రయంబులఁ జేయుచుండిరి. ఈ నాణెములో అర, పాతికయును గలవు. హుండీలు, ప్రామిస్సరినోట్లు మొదలయిన దస్తావేజులును వర్తకవ్యాసారమందు వినియోగింపఁబడుచుండెను. వడ్డీ 100-కి సం॥నకు 18 చొ॥ నిర్ణయించుకొనినట్లు గానఁబడుచున్నది. బ్యాంకులు లేనందున ధనమును గృహములయందు దాచుకొనుట, ముంతలలోఁబోసి పాతిపెట్టుట, స్నేహి

తునియొద్ద దాచుకొనుట యిట్టి వాడుకలుండెను. ఈ ప్రకారమొనర్చినపుడు లిఖితపత్రం బుంచుకొనిరి.

తత్కాల ప్రజలయొక్క యధికమధ్యమాధమస్థితులం బరికింప నిట్లు గన్పట్టుచున్నది. పట్టణములయందు దరిద్రుల స్వతంత్రజీవనము. లిప్పటికాలంబునందుఁబలె యక్కాలంబున నల్లాడుట లేదనవచ్చు. స్వతంత్రంబుగఁబ్రతు కఁదగినవాఁడు కూలిచేసికొని జీవించెనేని వానిని ఘోరదురదృష్టుఁడనిరి. నివాసదేశములకు సమీపములయందుండు యడవులఁగొట్టి బాగుచేసికొనిన వారి కౌభూములు జీవనార్థముగా నుపయోగించెను. సామాన్యజనంబు లెట్టులనైనఁ గష్టించి మర్యాదగ జీవించుటనె కోరియుండిరి.

అప్పటి వ్యవహారస్థితినిబట్టి విచారించినను భాగ్యవంతులసంఖ్య బహుస్వల్పముగా నుండెను. ఇక్కాలపుస్థితింబట్టి వర్తకులయొక్క చూడ మఱియు నల్పంబగును. కోటిశ్వరులగు భాగ్యస్థితులు. వర్తకులు పండ్రెండుగురు తక్షశిల, శ్రావస్తి, కాశి, రాజగృహ, వైశాలి, కాశాంబి నగరములయం దుండిరనియు, చంతకంటె న్యూనంబుగ నుండు మధ్యస్థులైన వర్తకు లెక్కువసంఖ్యగా నుండిరనియుఁ దెలియవచ్చును. కాఁబట్టి యధిక సంఖ్యఁ గలప్రజలు వ్యవసాయమువల్లను గులవృత్తులవల్లను జీవించుచుండిరి.

వర్తకులు విదేశములకుఁ బోయిన మార్గములుకూడఁ దెలియందగియున్నవి. వర్తకమార్గములు.

(1) ఉత్తరమునుండి నైఋతీమూలకుఁ ద్రోవ శ్రావస్తినుండి ప్రతిష్ఠాన పట్టణమునకు నీదారిని రాకపోకలు చేయుచుండిరి. దారియందు మహిష్ఠతీ, ఉజ్జైన్, గోనాథ, విదిశా, కాశాంబి, సాకేతనగరము లుండెను. ఈ నగరములయందు బాటసారులుగాని వర్తకులుగాని విశ్రాంతి నొందుచుండిరి.

(2) ఉత్తరమునుండి యాగ్నేయమూలకు మార్గము. ఈ మార్గమున శ్రావస్తీనుండి రాజగృహమునకుఁ బోయిరి. ఇది సరళమయిన త్రోవకొడు. చుట్టుదారి. ఈ దారిని విశ్రాంతిస్థలంబులు (మకాంచోట్లు) సేతవ్య, కపిలవస్తు, కుశీనర, పావా, హస్తీగ్రామము, భండగ్రామము, వైశాలి, పాటలీపుత్రము, (పాట్నా), నాలంద, రాజగృహమును నగరంబులు. ఈ మార్గమే గయకుఁ గూడఁబోవును. అక్కడ తామరలిప్తితీరమున కాశీమార్గములొక గలియును.

(3) తూర్పునుండి పడమరకుఁ ద్రోవ. ముఖ్యముగా నదులమీఁద నెయిప్రయాణంబు చేసిరి. గంగానదికి నెగువుగా సహజాతివఱకును యమునానదికి నభిముఖముగా (ఎదురుగా) కాశాంబివఱకును బోయిరి. దిగువగా గంగానది ముఖద్వారమువఱకును నంతటనుండి సముద్రతీరము ననుసరించి బర్హావఱకును బ్రయాణముచేసిరి. చంపానగరమువఱకును దిగువగాఁబోయి యంతటనుండి యెగువగా కాశాంబి పర్యంతముఁ బోయి దక్షిణమునుండి యక్కడకు వచ్చుసరకులను దీసికొని యంతట యాగ్నేయమునకుఁ గాని వాయవ్యమునకుఁ గాని ప్రయాణముచేసిరి.

ఈ పైచెప్పినత్రోవలె గాక విదేహపట్టణమునుండి గాంధారమునకును, మగధనుండి సౌవీరమునకు, భరుకచ్ఛమునుండి సముద్రతీరము వెంబడి బర్హాదేశమునకును, గాళినుండి గంగాముఖద్వారమువఱకును బిష్ణుట బర్హాదేశము పర్యంతమును చంపానగరమునుండి బర్హాదేశమునకును వర్తకులు పోవుచుండిరి. రాజపుత్రస్థానమునకు పశ్చిమంబున నున్నయెడారిలో వర్తకులబిడారు రాత్రులయంఁకుఁ బ్రయాణముచేసెను. నక్షత్రములంబట్టి మార్గముంజూపు మార్గదర్శియొకండు వీరివెంబడి నుండెను. ఇట్లు మార్గదర్శకు లక్కొలంబున నుండుట జగత్ప్రసిద్ధమే. సముద్రముమీఁద బాబిలన్ నగరమునకుఁ గూడ వర్తకులు వెళ్లినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇట్లు క్రీ. పూ. 6, 7 శతాబ్దములయందుఁ గొన్ని స్వతంత్రరాజ్యములును
 స్వల్పంబుగ నాయఁక సత్తాక రాజ్యంబు లుం
 న్స్వతంత్రరాజ్యములకును డెను. నాయఁకరాజ్య పరిపాలనయందు ప్రజ
 నాయక సత్తాకరాజ్య లు స్వరాజ్యాభిమానులై సుఖంబుండిరనియు
 ములకును పరిపాలన స్వతంత్రరాజ్యముల రాజులనోన్యన్యకలహాశీలు
 భేదము. రయి యుండిరనియుఁ గన్పట్టును. మఱియు
 స్వతంత్రరాజులకు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యమందు
 వాంఛయతిశంబు. కనుక కాలక్రమంబున నాయఁకరాజ్యముల స్వాధీనం
 బులుగఁ జేసికొని యుండిరి. మహా అలెగ్జాండర్ దేశముపై దండెత్తివచ్చినప్పు
 డనఁగా క్రీ. పూ. 4-వ శతాబ్దాదిమభాగమందు మగధరాజ్య మున్నత
 దశయందుండెను. కాని సామంతరాజు లక్కాలంబున సంతకలహంబుల
 యందు లంపట్టులైయుండిరి. మఱియు పంజాబుదేశంబునం దక్కాలంబున
 ననేక చిన్నరాజ్యము లుండెను.

ఈ రాజ్యాధిపతులు దుర్న్మయంబున ననోన్యన్య వంచనాపరాయణులై
 యుండుటంజేసివారిలోఁ గొందఱు విదేశప్రభు
 స్వతంత్రరాజుల వగు నలెగ్జాండరునకుఁ దోడ్పాటొసంగి తమ
 దుర్మార్గము. వైరిరాజుల భంగించి తుదకుఁ దామును భం
 గంబు మొందిరి. ఎవఁడయినను మచ్చరంబునఁ
 దనపొరుగింటికిఁ జిచ్చుఁబెట్టిననోఁ దనయిల్లును బిమ్మటఁ గాలకుండునా?
 కావున పరస్పరవైరంబు కుటుంబమునకేమి రాష్ట్రమునకేమి యనర్థమూలం
 బును వినాశకరంబు నగును. ఇందు కడియాలంబుగ ఈ భరతఖండంబున
 నలెగ్జాండరు జయించినదేశమున కాయనయె యధిపతియయ్యెను.

ఉ. భూపతియా నశోకునకుఁ బూర్వము బౌద్ధులకాలమందు ధా
 త్రీపతులొండొరుల్లినిస్తి, తేకువలేమిని బోరుచుంటచే

నాపదలయ్యె లోకులకు నప్పటికుండెను నాయకౌఘసం
స్థాపితరాజ్యముల్ జనహితంబు సుఖంబొనఁగూడె నచ్చటన్.

7-వ అధ్యాయము.

అశోకుని రాజ్యపరిపాలన.

1-వ ప్రకరణము.

అశోకుని కాలముం దున్న మౌర్యరాజ్యము.—

ప్రథమాధ్యాయమందు చంద్రగుప్తుని రాజ్యవిస్తీర్ణము వివరింపఁబడి యుండె. తద్రాజ్యం బంతయు ఆయన పుత్రుండగు మౌర్యరాజ్య విస్తీర్ణము. బిందుసారునికిని తదనంతర మాయన పౌత్రుండగు నశోకచక్రవర్తికిని నిర్వివాదంబుగ స్వాధీనం బయ్యె. అశోకచరిత్రకారుఁడు మౌర్యరాజ్యవిస్తీర్ణ మశోకుని కాలమందు సహేతుకంబుగ నిట్లు నిరూపించెను.

(1) కాశ్మీర నేపాళ దేశములు మౌర్యరాజ్యములోఁ జేరియున్నట్లు

పురాణంబులవల్లం దెలియుచున్నది. కాశ్మీర

కాశ్మీరదేశము.

మునకు నిప్పటికిని రాజధానియైన శ్రీనగరము

నశోకుఁడు ప్రతిష్ఠించెనని చెప్పుదురు. ఇప్పుడు

పాడుపడియున్న యనేక కట్టడము లశోకచక్రవర్తియొ కట్టించె ననియు,

తన పుత్రులలో నొకఁడయిన జలాక (Jalauka) యనునతని కాశ్మీరదేశ

పాలకునిగా నశోకుఁడు నియమించె ననియుఁ గాశ్మీరదేశచరిత్రమందున్నది.

అర్హతులకొఱకు 500 మఠములు కట్టించి యీ కాశ్మీరదేశమును మతాచార్యుల

కళోకుఁడు దానం బొసంగె నని “హ్యూన్-సియాంగు” అను చీనా

దేశపు యాత్రికుఁడు వ్రాసిన యద్భుతచరిత్ర యొకటికలదు.

(2) నేపాలదేశపు పల్లపుభూము లీ మార్వరాజ్యములోఁ జేరియుండుటను నిగ్లివియా (Niglivia) రుమిందే నేపాలదేశము. (Ru-mmindei) శిలాశాసనంబులు నిర్వివాదంబుగఁ దెల్పుచున్నవి. అశోకుఁడు మున్ను చేసియున్న తీర్థయాత్రయందు గొరామసాన్ (Goramasan) కనమలమార్గమున నీ పల్లపుదేశములకుఁ బోయియుండెను. ఈ ప్రదేశముల కప్పటిరాజధాని మంజాపట్టణము. ఇది యిప్పటి “ఖాట్మాండు” (Khatmundo) నగర ప్రదేశమందె యుండెను. తన తీర్థయాత్రను బ్రజలు సర్వకాలము జ్ఞాపకమందుంచుకొనుటకును దన భక్తివిశేషంబును దన దానధర్మములను బ్రకటించుకొనుటకును ఘనమయిన గృహదులను నిర్మాణం బొనరించి యొక పట్టణంబును నూతనముగాఁ గట్టింపవలెనని యశోకచక్రవర్తి సంకల్పించి యాయన పూర్వపు రాజధానికి నా గ్నేయమూలగా రెండు మైళ్లు మిట్టప్రదేశము నందు నిప్పుడు లాలిపట్న మనఁబడు పట్టణమును నిర్మించెను. దాని మధ్య నొక దేవాలయమును గట్టించెను. ఇది యిప్పటి రాజభవనమునకు దక్షిణముగా నుండును. ఈ లాలిపట్టణమునకు నాలుగు మూలలయందున నర్థచంద్రాకృతిగల నాలుగు స్తూపములను గట్టించెను. అవి నేటివఱకును దృశ్యమానములయి యున్నవి. ఈ పట్టణంబున రెండు పీఠములను నొక సమాధినిఁ గూడ నశోకుఁడు కట్టించె నని చెప్పుదురు. అశోకుని కుమారియు దేవపాలుఁడను క్షత్రియుని గృహిణియు నైన చారుమతి తన జనకునితోఁ దీర్థయాత్రఁ జేయుచు బుద్ధమతావలంబిని యై యోగినియై ఖాట్మాండునగరమునకు రెండుమైళ్ల దూరమునఁ బశుపతినాథ మను మఠముఁ గట్టించి దానియందు నివసించుచుండెను. ఈ మఠ మిప్పటికిని నీమెపేరం బరగుచున్నది.

(3) కలకత్తాకు 85 మైళ్ల దూరమున మిథునాపురిపు (మిడ్నాపూరు) జిల్లాలో నున్నయిప్పటి తాంలూకు (Tamluk) నగరమునప్పుడు తామ్రలిప్త

బంగాళాదేశము.

నగరమనిరి. రేవుపట్టణమగుటచే సింహళము

నుండి వెడలుబాటసారు లీపట్టణమందుఁ బర

వాసము చేసిరి. ఈ నగరము మౌర్యరాజ్యములోనిదే. ఇది బంగాళాదేశమం
దున్నది. చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజ్యమును దీసికొనినప్పు డీ బంగాళదేశము
దానిలోనే చేరియున్నది.

(4) మహానది మొదలుకొని “పులికాటు” సరస్సువఱకు బంగాళా

సముద్రతీరమందున్న కళింగరాజ్యము నశో

కళింగదేశము.

కుండు తాను ప్రభుత్వమునకు వచ్చిన తొమ్మి

దవ వత్సరంబున జయించి తన రాజ్యముతోఁ

జేర్చుకొనె నని గతంబున లిఖింపఁబడియుండె.

(5) మైసూరునందున్న సిద్ధాపురశాసనములవల్లను దక్షిణమందున్న

స్వతంత్రరాజ్యములనుబట్టియు మౌర్యమండల

స్వతంత్రరాజ్యములు.

ముయొక్క దక్షిణపరిమితి గ్రహింపఁదగి

యున్నది. శోళరాజుల కాలంబున తిరు

చినాపల్లికి సమీపమందుండు ఉరయూరు (Uraiyur) పట్టణము రాజధా

నిగా నుండెను. దానికి దక్షిణముగా పాండ్యరాజుల రాజధానియగు

మధురానగర ముండెను. పడమటికనమలకును అరాబియాసముద్రమునకు

నడుమగా “కన్యాకుమారి” అగ్రము వఱకును వ్యాపించి కేరళరాజ్యముం

డెను. ఈమూఁడురాజ్యములును సింహళమును స్వతంత్రరాజ్యములని యశో

కుండు ప్రకటించెను.

కొబట్టి మౌర్యరాజ్యముయొక్క దక్షిణపుపాలిమేర, తూర్పున పుదు

చ్చేరి మొదలుకొని పడమర కన్ననూరు వఱకు

మౌర్యరాజ్యముయొక్క

రేఖఁ గీసిన ట్లుండెను. ఉత్తరమున హిమా

దక్షిణపుమేర.

లయపర్వత హిందూకూషపర్వతముల వఱకు

మౌర్యరాజ్యముయొక్క విస్తీర్ణము. ఈరాజ్యమంతయు అశోకుని స్వంత పాలనమందుఁగాని యాయనకు లోబడిన సామంతరాజుల సాలనమందుఁగాని యుండెను. ఈ రాజ్య మంతయు, బర్తాదేశముగాక శేషించినయిప్పటి బ్రిటిషిండియాను మించి యుండెనని శిలాశాసనములవల్లను, అశోక నిర్మితములని హ్యూయెన్సాయాంగు పరిగణించిన స్తూపములవల్లను వక్కాణింపఁదగియున్నది. హిమాలయపల్లపు ప్రదేశములు, మౌర్యరాజ్యముయొక్క బంగాళాఖాతము, మైసూరురాజ్యము, అరాచియాసముద్రము, ఈనాలుగింటికి మధ్యనున్న ప్రదేశమంతయు మౌర్యరాజ్యమేయని శిలాశాసనములు ప్రకటించుచున్నవి.

అశోకుఁడు 180 స్తూపములను గట్టించెనని హ్యూయెన్సాయాంగు వ్రాసెను. ఇవిగాక యాయన యనేక మఠాదులను గట్టించినట్లు పురాణము వల్లఁ దెలియవ. గ్రంథసాక్ష్యము. చుచున్నది. ఆస్తూపములలోఁ గొన్ని వరరాజ్యములయందుఁ గట్టించెనట. ఇట్లుకట్టించుటకు నాయా రాజ్యాధిపతుల యనుమతిం బడసియే యుండును. తక్కిన స్తూపము లన్నియుఁ దన పాలనదేశమునందే కట్టించెను. మూఁడుస్తూపముల నిప్పటి యాఘ్నిస్థానములోఁ గట్టించెను. నూఱడుగుల యెత్తుగల “పిలుసార” (Pilusara) స్తూపమును “కాపిశ” (Kapisa) యందుఁ గట్టించెను. జలాలాబాదు దగ్గఱ “నాగరహార” నగరమునకు భూషణముగా 300 అడుగుల యెత్తుగల శిలాస్తూపము వెలయుచున్నది. శిలను దొలిచి యనేక చిత్రరేఖలతో నీ స్తూపము నిర్మించిరి. ఈ బ్రహ్మాండమైన స్తూపమునకు దక్షిణముగా చిన్న స్తూప మొకటి గలదు. ఇంకఁ బ్రసిద్ధము లయిన స్తూపములు స్వాతు (Swat valley) పల్లపుప్రదేశములయందున్నవి. తక్ష

శిలయందు 3 స్తూపము లున్నవి. కాశ్మీరమును 4 స్తూపములచే నశోకుఁ
డలంకరించెను. మరియు నాదేశమందె 500 మఠములను గట్టించిన ట్టిదివ
జ్జకె లిఖింపఁబడి యున్నది.

తూర్పుతీరమందు తామరలిప్తిలోను సందర్భందు దీవులయందున్న సామ
తాత పట్టణములోను, ఓడ్రదేశము
ఇతర సాక్ష్యములు స్తూపములు. లోను, కళింగదేశములోను, అశోక
నిర్మితములయిన స్తూపము లున్నవి.

భరతఖండమునకుఁ బడమటి దిశయందున్న గుజరాతు దేశములో వల్లభి
(Valabhi) పట్టణమందును సింధుపరగణా
గిరినరమను మడుగు యందును దానితోఁజేరిన ప్రదేశములయం
నుండి కౌల్వలు. నును అశోకుఁడు కట్టించిన స్తూపములు సమృ
ద్ధిగ నున్నవి. “కత్తియవారు” పర్యాయ
ద్వీపమందు నశోకునిచే నుంచఁబడిన పరిపాలకుఁడు చంద్రగుప్తుని కాల
ములో నిర్మింపఁబడిన గిరినరము (Girnar) అను మడుగునుండి కౌల్వలను
ద్రవ్యించె నని రుద్రదామను (Rudrada-
man) అను శాసనము తెల్పుచున్నది. సకూ
టా (Tsaukuta) పరగణాలో దశస్తూపం
ములు నశోకుఁడు కట్టించెను.

ద్రవిడదేశపు రాజధానియైన యిప్పటి కంచీయందును చన్నపట్నమునకు
48 మైళ్ల దూరమున నిప్పుడు వెంగిపట్టణ
కంచీస్తూపము. మనఁబడు నాంధ్రరాజ్య రాజధానియందును
అశోకుఁడు స్తూపములను గట్టించెను.

సిరియా రాజ్య మశోకుని రాజ్యమునకుఁ బ్రాంతరాజ్య మయినట్లు శాసన
ములు విశదపఱచుచున్నవి. దీనింబట్టియు నశోకుని రాజ్యమునకు నీశాన్యపు

ఈశాన్యపు టెల్ల.

టెల్ల హిందూకూషపర్వతములనియితర సాక్ష్యమునకుఁ దోడ్పాటుగాఁ బల్కందగియున్నది.

అశోకుని రాజ్యములోఁ జేరిన ప్రదేశముల పేర్లు.

కాబట్టి అశోక చక్రవర్తియొక్క రాజ్యమునందు నీ క్రింద వివరింపఁబడిన ప్రదేశములు చేరియుండెను.

(1) 12-వ అక్షాంశమునుండి హిమాలయ పర్వతముల వఱకుంగల మధ్యహిందూస్థానమును, (2) నేసాళ కాశ్మీర పల్లపుప్రదేశములును, (3) స్వాతు (Swat) పల్లపుదేశమును, దాని పరిసరప్రదేశములును, (4) యూసి ఫుజా (Yusufzai) దేశమును, (5) హిందూకూష పర్వతముల వఱకు ఆఫ్ఘానిస్థానమును, (6) సింధుదేశమును (7) బెలూచిస్థానమును.

అశోకుని కాలమందుఁ గలింగరాజ్య మొకటి మగధరాజ్యముతోఁ జేరియుండెను. శేషించిన దంతయు నించుమించుగాఁ జంద్రగుప్తుని కాలమందుండిన రాజ్యమయి యుండెను.

2-వ ప్రకరణము - రాజ్యపరిపాలన.

ఇండియాదేశపు ప్రథమచక్రవర్తియైన చంద్రగుప్తుఁడు తన బుద్ధివిశేషంబుచే నేర్పఱచిన పాలనవిధానమునె అశోకుని పాలనాపద్ధతి. యశోకుం డించుమించుగా ప్రధానవిషయముల యందు ననుసరించి నూతన నిబంధనలఁ గొన్నిఁటినిఁ జేర్చి తన పితామహుఁడైన యా చంద్రగుప్తుని శాసనములలోఁ గొన్ని మార్పుల మొనరించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

గ్రీకుదేశపు రాయబారియైన మెగాస్థీనసు చంద్రగుప్తుని యేర్పాటులను గుఱించి దాదాపుగ సమగ్రముగ వ్రాసిన వృత్తాంతమును, శాసనగ్రంథములును, అశోకుఁడు పాలించిన రీతిని దెలిసికొనుటకు అశోకుని పరిపాలనక్రమం బెట్లుండెను తెలి

సాధనములు.

సికొనుటకుఁ జాలవలయు సాహాయ్యము చేయు
చున్నవి.

అశోకచక్రవర్తియొక్క

యధికారము నిరంకుశముగానే యుండెను.

అశోకుని నిరంకు

అన్నియేర్పాటు లాయన చిత్తానుసారము
గానే చేయఁబడెను. ఆయన యాజ్ఞలు రాజ

శాధికారము.

కీయ ప్రధానోద్యోగుల మూలమునఁ గ్రింది
యధికారులకుఁ దెలియఁజేయఁబడెను. అట్టి

ప్రధానోద్యోగులకు శిఖరములుగా ప్రతినీధు లుండిరి. ఆ ప్రతినీధిస్థానముల
యందు రాజయొక్క పుత్రులుగాని రాజసన్నిహితబంధువులుగాని యుండిరి.

ఆ ప్రతినీధులలో మొదట ప్రసిద్ధమయిన తక్షశిలానగరమం దుండెను.

ఈ నగరము పఞ్జాబుదేశములో “రావ
రాజప్రతినీధులు తక్ష
శిలానగరమందుంటు.

ల్పిండి” (Rawalpindi) జిల్లాలో “షాలి
ధేరి” (Shalidheri) అను చోటఁ బాడు
పడియున్నట్లు కనిపెట్టఁబడినది. శతద్రు

(Satlej) నదికిఁ బడమరగ హిందూకుశపర్వతములవలకుఁ గల ప్రదేశ మం
తయు నీ ప్రతినీధియొక్క పాలనయం దుండెను. రాజప్రతినీధి మఱియొకఁడు

ఉజ్జయినియందు. “మావా” (Mahwa) లోనున్న పురాతన
పట్టణమైన ఉజ్జయినియందుండి ఇందియాదేశ
పశ్చిమభాగ మేలెను. తన తండ్రియైన బిందు

సారుఁడు రాజ్యాపతిధిగా నుండఁగా అశోకుఁడు ప్రతినీధిగాఁ బాలించినది.
యీ నగరమందె యనియుఁ దండ్రీకి మరణవ్యాధి కలుగఁగా నచ్చటనుండియే
బయలుపడలేనినియు గతంబున లిఖింపఁబడి యున్నది. సువర్ణగిరియను

నగరమందు మఱియొక ప్రతినీధి యుండెను.

సువర్ణగిరి నగరమందు. ఈనగర మెచ్చట నుండెను యిప్పటికిని దెలి

యలేదు. వేటొకప్రతినిధి తోసలి (Tosali) నగరమందుండి కళింగరాజ్యమును బాలించెను. ఈ నగరముయొక్క స్థాన మీనాటికిని నిశ్చయముగా నెఱుంగఁబడలేదు. జంగద (Jangada) అని ప్రకృతంబున వాడుకొనఁబడు చోట నుండవచ్చునని చరిత్రకారు లూహింతురు. ఇట్లు నలుగురు రాజన్యులు ప్రతినిధులుగా నున్నట్లు ధౌలి (Dhauri) పరిశిష్టశాసనముల రెంటియందును సిద్ధాపుర లఘుశిలాశాసనమందును బ్రకటింపఁబడి యున్నది.

ఈప్రకారంబున మగధరాజ్యములోఁ జేరిన ప్రాంతదేశములను బ్రతినిధులమూలకముగాఁ బాలించి యశోకుఁడు నగరపరిపాలన. స్వదేశమును బ్రదేశాధికారులవల్ల స్వయముగాఁ బరిపాలనం బొనర్చెను.

ఈ ప్రతినిధులకుఁ గ్రిందియధికారులను రజ్జ (Rajjukas) కులని చెప్పుదురు. వీరిప్పటి కమిషనర్ల వంటివారు.

వీరు లక్షలకొలది జనులను బాలించిరి.

రజ్జకులనఁబడు ఈ యధికారులకు దిగువనుండు నధికారులు నధికారులు. ప్రాదేశికులు (జిల్లాఅధికారులు) అనఁబడిరి.

దండనాధికారులకు మహామాత్రులని యధికార నామము. ఇది సామాన్యనామము. ఈ యధికారముందు కించి దండనాధికారులు. దేబ్బదములను దెలియఁ జేయుటకై విశేషణ పదములను మహామాత్రపదమునకుఁ బూర్వముం దుపయోగించిరి. ఎట్లనఁగా ధర్తాధికారులును దండనాధికారులలోఁ జేరినవారె కనుక వీరిని ధర్తమహామాత్రులని పిలిచిరి. ఈ ధర్తాధికారులను దనపాలనకాలములోఁ బనునాల్గవ వత్సరమున నూతనముగా నశోకుఁడు నియమించి నట్లు రవ శిలాశాసనమందున్నది. అన్నియు

ధర్తాధికారులు. మున నూతనముగా నశోకుఁడు నియమించి నట్లు రవ శిలాశాసనమందున్నది. అన్నియు

ముల ప్రజలయొక్క యోగక్షేమములను విచారింపవలసినదనియుఁ దన పాలనయం దున్నప్రజల కందఱికి బుద్ధధర్మసిద్ధాంతమును సలక్షణముగ బోధించి దానిని వ్యాపింపఁజేయవలసినదనియును దనపాలనకు లోబడియు లోబడనట్లు లుండుయవన గాంధార ప్రభృతులయిన ప్రాంతదేశప్రజలకును ధర్మోపదేశ మాప్రకారమే చేయవలసిన దనియును అశోకుండే ధర్మాధికారులకు విధించెను. మఱియు నిర్దోషులను కారాగృహమం దుంచుట, అన్యాయమైన శరీరదండన విధించుట, యిట్టి యక్రమములను నివారింప వలసిన దనియు వీరికి నాజ్ఞాపించుటయే కాక షయోవృద్ధత్వమును బట్టియు హఠాత్సంభవమయిన కష్టమునుబట్టియు బహుకుటుంబభారమును బట్టియు క్షమించుటకు నర్హుఁ డయ్యెనేని యిట్టి నేరస్థుని విడుదలఁజేయుటకు నీ ధర్మాధికారుల కశోకుం డధికారమిచ్చెను. ఇదియునుంగాక స్వనగరమందును నితర బస్తిలయందును రాజకుటుంబములలోఁ జేరిన యంతఃపుర స్త్రీలయొక్క క్షేమమును విచారించుట యనుసన్నితమైన పనినిగూడఆయన వీరియందెఱుఁగించెను. వీరు తక్కినరాజకీయోద్యోగములతోఁబాటుగా రాజుగానియాయనరాణులుగాని బంధువులుగాని యొసంగు ధర్మములను సద్వినియోగము చేయుచుండిరి.

స్త్రీలకుఁ బ్రత్యేకధర్మాధికారుల నశోకుండు నిర్తించినట్లు చెప్పెదరు.

కాని పైన నుదాహరింపఁబడిన ధర్మాధికారుల

స్త్రీధర్మాధికారులు. కును వీరికిని నధికారములయం దేమిభేదముం

డెను సులభముగా నెఱుఁగఁబడకుండెను.

కేవల దండనాధికారులకు సహాయార్థముగా నీ ధర్మాధికారులను నియ

మించిన ట్లూహింపఁదగి యున్నది కాని

పరస్పరవిరోధాధి యధికారములు విస్పష్టముగా లేనందున నధి

కారములు. కారములను జెల్లించుటలో వారికిని వీరికి

వభిప్రాయభేదములును స్పర్థలును విశేషముగాఁ గలిగితిఱవలెను.

చట్టములకు వ్యతిరేకముగ జంతువులను జంపుట లేక చిత్రవధచేయుట
యనఁగా నేదోయొక యవయవమును గోసి
ధర్మాధికారుల విధి వేయుట, తల్లిదండ్రులను పెద్దలను మొద
కృత్యములు. లయినవారిని మిక్కిలి నగౌరవముచేయుట
యిట్టి నేరములను ధర్మాధికారులు విచారణ
చేసియుందురు. రాజస్థ్రీల యక్రమపునడతలను గూడ వారె విచారణ
చేసియుందురు. స్థ్రీలయొక్క యధర్మప్రవర్తనలను విచారించుపని స్థ్రీ
ధర్మాధికారులదె యయి యుండును. వీరుకూడ నంతఃపురస్థ్రీల క్రమప్రవ
ర్తనకు బాధ్యులయి యుండవచ్చును. ఈ స్థ్రీధర్మాధికారులు తెలియఁజేయు
సంగతులను సమాచారనివేదకులు (Reporters) అయిన రాజకీయోద్యో
గులు నిరాకరింపక పైయధికార్లకుఁ దెలియ చేయుచుండిరని మెగాస్థీనిసు
వ్రాసియుండెను.

నానావిధోద్యోగశాఖల (డిపార్టుమెంట్లు) కొఱకు ననేక తరగతుల
యుద్యోగులను నియమించితి నని యశోకుఁడు
ఇతరమయిన యుద్యోగ గులు. వ్రాసియుండెను. విచారణకర్తలను (ఇన్వెస్టి
గేటర్లను) గొందఱిని నియమించిన ట్లుదాహ
రింపఁబడియుండెనుగాని వారికి విధింపఁబడిన
పనులయొక్కవివరము తెలియలేదు. ఉద్యోగులలో మార్గరక్షకు లనఁబడు
తరగతివారుండిరి.

ఎవఁడయినను దన కన్యాయము కలిగినదని ప్రభువుతో మనవిచేసికొనఁ
దలచినయెడల వానికి నెచ్చటి నైన నేకాల
ప్రజల విన్నపములను మండ్లినఁ బ్రభుదర్శనం బనాయాసముగ
విచారించుట. నగుటకు గట్టి యేర్పాటు చేయుట బహు
ముఖ్యకార్యమని యశోకుఁడు తలఁచి వచ్చి

నటువంటి యన్ని వ్యాజ్యములను, రిపోర్టులను, తన యిబ్బందిని విచారించు కొనక వెంటనే తీర్మానముచేసెనని 6వ శిలాశాసనమందుండెను. తన తాత గార్తెన చంద్రగుప్తుని యేర్పాటులనె యనుసరించి వానినె బలపఱచుటకు నశోకుఁ డిట్టి యుత్తరువులఁ జేసి యాప్రకారమె నడచుకొనెను. చంద్ర గుప్తుఁడు తాను సేవకులచే నెడలు పట్టించుకొను సమయమునందైన నూర కుండక దినమంతయు దివాణములోనుండి రాజ్యకార్యముల నెఱవేర్చు చుండెనట.

రాజకీయోద్యోగులు తమతమ వ్యవహారముల నెట్లు నెఱవేర్చుచుండిరో

యావిషయంబులఁ గనిపెట్టి విశేషవార్తలఁ దెలిసికొని లిఖించుటకు నీ ప్రాగ్దేశ ప్రభువుల వారై పత్రికలు.

వలెనె యశోకుండును వార్తా పత్రికలను

వ్రాయువారిని నియమించియు అట్టి పత్రికాముఖంబునం దెలియు వార్తలను విశ్వసించెను. ఎన రెప్పుడు ద్రోహముచేయుదురో యను సంశయముచేఁ జంద్రగుప్తుఁడు పగటిపూట నిద్రింపక రాత్రులయందుఁ దన శయనమంది

రము నప్పటికప్పటికి మాఱుచుండెను. ఇవి

అశోకుని సంశయాత్మ. ధంబుననె యశోకుండును సంశయాత్మ కల

వాడై చేయుచుండెనట. తన తాతగారి

యడుగుజాడల వెంబడియె రాజకీయసరణియం దశోకుండు నడచెనని వక్కాణింపవచ్చును.

అశోకుని సేనానైపుల్య మిట్లులుండెను. 600,000 కౌల్బలమును,

30,000 గుఱ్ఱపుదళము, 9,000 ఏనుగులు

అశోకుని సేనాపరిమితి: నెన్నియో రథములు, పూర్వకాలమం దేరా

జులకును నింత యధికసైన్యము లేదని చెప్ప

వచ్చును.

3-వ ప్రకరణము - సేనాంగవిచారణ.

సేనాంగవిచారణకు ముప్పది మంది
ఆఱుపంచాయతులు. యుద్ధోగులను పంచాయతి 1కి 5గురు చొ
ప్పున పంచాయతులనుగా నియమించెను. ఈ
పంచాయతులకుఁ బనులను వేఱువేఱుగా నేర్పాటుచేసెను.

1-వ పంచాయతి—నావిక సేనాధిపతితో సంప్రతించుచు నావిక
సేనావిచారణ చేసిరి.

2-వ పంచాయతి—సేనలయొక్క స్థలాంతర గమనాగమన విచా
రణ చేయుట వారికి భోజనసామగ్రులు మొదలయినవి యమర్చుట. వారి
వలనఁ బనులుగొనుట, యిట్టి కార్యములు నెఱవేర్చిరి. మఱియు రంజలు
వాయిండువారు, గుఱ్ఱపునవుకర్లు, ఆయుధములను చేయువారు, గడ్డికోత
కొండ్రు ఇట్టివారియొక్క పైవిచారణకూడ నీ పంచాయతియే యునర్చెను

3-వ పంచాయతి—కొల్బలముయొక్క పైవిచారణ చేసిరి.

4-వ పంచాయతి—తురగసైన్య విచారణం గావించిరి.

5-వ పంచాయతి—యుద్ధరథసైన్యముయొక్క బాధ్యతఁ గలిగి
యుండిరి.

6-వ పంచాయతి—గజసైన్యవిచారణం బొనర్చిరి.

పని లేనియప్పు డాయుధముల నాయుధాగారమందు భద్రపఱచిరి. ఏనుఁ

గులకును గుఱ్ఱములకును బ్రత్యేకముగా శాల
యుద్ధవ్యాపారము లేని లుండెను. గ్రామాంతరములకుం బోవునపుడు
యపుడు హయాదుల శకటములకు హయంబులం గట్టక యెడ్లం
యుపయోగము. గట్టిరి. ప్రతియుద్ధ రథంబునకు రెండుగాని

నాలుగుగాని తురగంబులం బూన్చి దానిపై
నిద్దఱు రథికులు మొక సారథియుఁ గూర్చుండిరి. విహారంబుకొఱకు రాజ

అనుగాని కొనలు లోనికుండునట్లు లచ్చటచ్చట నాటించి దానిని గుఱ్ఱము-
 మూతికిఁ దగిలించెదరు. ఈ మేకుల కొనలు మిక్కిలి వాడిగ నుండవు.
 భాగ్యవంతుఁ డాచర్తములో దంతపు మేకులను నాటించెను. గుఱ్ఱము
 నోటిలో నినుపకోలను బెట్టి దాని చివరలకు కళ్లేమును బంధించెదరు.
 గుఱ్ఱపుసవారు కళ్లేమును లాగునప్పుడు నోటిలోనున్న యినుపకోలకుఁ
 గుఱ్ఱము లోఁబడియుండును. ఈ కోలయందుండు ముండ్లవంటి మేకులు
 నోటిలో గుచ్చుకొనుటచే సవారు చెప్పినట్లు గుఱ్ఱము వినును.”

4-వ ప్రకరణము - నగరి పరిపాలన.

ప్రజాపరిపాలనను గుఱించి శిలాశాసనములయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన

పరిపాలనాక్రమం . యంశములఁ గొన్నిటి నిదివఱకె విశదీకరించి.
 బప్పప్రము. యుంటిమి. ప్రజాపరిపాలన విషయమైన యే
 ర్పాటులు మిక్కిలి చిక్కక యుండుటంజేసి.
 యిదమిద్ధంబని స్పష్టీకరించుటకు వలనుపడె.

కున్నది. అయినను వినుతికెక్కిన మహమ్మదీయ ప్రభువులయిన షర్హా,
 అక్బరు వీరి పరిపాలనాసరణికి నశోకుని పరిపాలనక్రమము మొత్తమునఁ
 దీసిపోవునది కాదు.

ఈజిప్టుదేశమునం దాకాలమున నున్నట్లువలె నీరుపాటుఁదలచేయు పరి
 పాలనశాఖ(డిపార్టుమెంటు) ఒకటియుండెను.

నీరు పాటుదలచేయు ఈడిపార్టుమెంటులోఁ జేరిన యుద్యోగులు
 డిపార్టుమెంటు. నదులలోనుండి కాల్వలను ద్రవ్వించి తూము

లేర్పఱచి మాగాణి వ్యవసాయకులకు వలసి.

నంత నీటి నిచ్చుచుండిరి, అశోకునిచే సౌరాష్ట్రదేశమునకు నధికారిగా నియ-
 మింపఁబడిన పారసీకప్రభువు చంద్రగుప్తుని కాలములోఁ ద్రవ్వింపఁబడిన
 గిరినగరమును మడుగునుండి కాలువలను ద్రవ్వించి వంతెనలను గట్టించి నీరు

పాణుఁడల చేయించి యుండెనని క్రీ. వె. 150 సం॥లోఁ బ్రచురింపఁబడిన రుద్రదామను (Rudradaman) అను శాసనమువల్లఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈ సారాప్రదేశము పాటలీపుత్రమునకు 1,000 మైళ్లకంటె నెక్కువదూరమున నున్నది. ఇంత దూరప్రదేశములకు నీరు పాణుఁడలఁ జేయించి వ్యవసాయాభివృద్ధిఁజేసి భూమిశిస్తుఁ బెంపొందించుట యొక్కటియే యీయశోకుని జాగరూకతను మనమెంత కొనియాడఁ దగినదో తెల్పుటకుఁ జాలియున్నది కదా.

ప్రభువుయొక్క భాండాగారమును నింపుటకు ముఖ్యాదాయమయిన భూమికప్పమును సేకరించుట యిప్పటివలెనే రివిన్యూడిపార్టుమెంటు. యాకాలంబునను రివిన్యూయద్యోగులయందుండెను. వ్యవసాయపు భూమియంతయుఁ బ్రభువుయొక్క సొత్తైయుండెను. వ్యవసాయకులు పంటలో నాల్గవవంతుఁ దీసికొని నట్లొక గ్రంథమునందుఁ గానుపించెను. భూమిసుంకము. నియామకములేని శిస్తుకై పంటలోఁ జతుర్థ భాగమును వ్యవసాయకుఁడు ప్రభువునకుం జెల్లించినట్లు మఱియొక గ్రంథమునందుఁ గన్పట్టును. ఈచివరఁ జెప్పినదియే వాస్తవమయి యుండును.

వ్యవసాయముతో సంబంధించిన కులములవా రనఁగా వడ్రంగులు, కట్టెలఁగొట్టువారు, కమ్మరులు, గనులను ద్రవ్యువారు వీరందఱు రివిన్యూ అధికార్లకు లోఁబడియుండిరి.

రాజకీయాధికారులె బాటలను సంరక్షణచేసిరి. రాజమార్గములయందు మైలురాళ్లకు మాఱుగా స్తంభములను ఒకటిం బాతిక మైలెడముగ స్థాపించిరి. అనేక శతాబ్దములకుఁ బిమ్మటఁ బరిపాలించిన మొగలాయి బాటలు.

మైలు స్తంభములు. చక్రవర్తు లిట్టి మైలు స్తంభముల నె నిర్దిష్ఠఁ జేసిరి. అవి యిప్పటికిని దృష్టిగోచరంబు లగు.

ఛాయా వృక్షములు. చున్నవి. రాజమార్గములయందు ఛాయా వృక్షంబులను ఒండొంటికి సమీపంబుగ నడ.

బావులను, బాటసారులకుఁ గలుగఁ జేసినని యశోకుండు తనలోనుష్పాంగు. చుండెనట. సత్కార్యంబుల నొనర్చువారు పొంగినను బొంగవచ్చునుగదా.

సోనా (Sona) గంగానదుల సంగమస్థానమున సోనానది దక్షిణఘట్టము

మీఁద నిప్పటి పాట్నాపట్టణ ఘట్టముమీఁద

పాటలీపుత్ర నగర నిప్పటి పాట్నాపట్టణమును బాంకిపురపు న్నేషనుండు పట్టునఁ బాటలీపుత్రము నుండెను.

సోనా (స్వర్ణ) నదీప్రవాహ మార్గముమీఁది.

బాంకిపురమునకును పరిధనపుర శిబిరముదగ్గర గంగతోఁ గలియుచున్నది.

కొని దాని పూర్వమార్గము నిప్పటికిని గనిపెట్టవచ్చును. ప్రస్తుతపు పాట్నా

నగరమువలెనె పాటలీపుత్రము పొడుగుగాను సన్నగాను ఉండు సమాం

తర చతుర్భుజాకృతిం గలిగియుండెను. దీని ద్వైర్ఘ్యము తొమ్మి

ది మైళ్లు. వైశాల్యము ఒకటిన్నర $1\frac{1}{2}$ మైలు. మెగాస్థినసు అను రాయ

బారి తానుచూచినట్లు వ్రాసిన దారునిర్ణితములైన కోటగోడలచుట్టు విశాల

ముగాను లోతుగానుండు కందకము నగరమునకు సంతృప్తముగా నుండెను.

మఱియు నీగోడలపై 570 బురుజులును, గోడలయందు 64 ద్వారములు

నుండెను. నగరమునకు వెలుపల నొకరాతి గోడను ఆశోకుఁడు కట్టించి

విశేషాలంకార భూయిష్టము లయిన యనేక శిలాభవనంబులచేఁ బాటలీ

పుత్రనగరమును బహు మనోహరంబుగఁ జేసెను. కనుకనె తదనంతర కా

లంబునఁ బ్రజలు వానింజూచి యవి వేవతానిర్ణితము లయియుండెనని

భావించిరి. ఈ ప్రాచీననగరమునందు చాలభాగము పైని చెప్పబడిన

నదులయొక్క నీటియడుగుననుండు బురద నేలలయందు పాట్నా, బాంకి
పుర పట్నములకు నడుగున 10 మొదలుకొని 20 అడుగులలోతు వఱకుఁ
బూడిపోయి యుండెను. కొయ్యగోడలయొక్క శేషము లనేక స్థలముల
యందు నేలను ద్రవ్వినప్పుడు గోచరములగుచున్నవి. ఆకాలపు పెద్దయిటుక
గాళ్లయొక్కయు, దివ్యభవనములయొక్కయు జాడలు కనుగొనఁ బడు
చున్నవి. కొన్నియిటుక లోగిండ్లుపాడుపడి యిప్పటికిని భూమిపైఁ గాన
వచ్చుచున్నవి. తగుశ్రద్ధతో నచ్చటిభూమిని ద్రవ్వించి పరిశీలించినయెడల
నశోకుఁడు కట్టించెనని చీనాదేశపు యాత్రికులు వ్రాసియున్న కట్టడములును
గనుపింపవచ్చును.

మెగాస్థినసు రాయబారియు, చీనాదేశపు యాత్రికులును మౌర్యరాజు
ధానియయిన పాటలీపుత్రముయొక్క విస్తీ
మెగాస్థినసును, చీనా ర్ణమును బౌన్నత్యములను గుఱించి లిఖించి
యాత్రికులును వ్రాసిన యున్న వృత్తాంతములు వాస్తవములయినట్లు
గ్రంథములయొక్క నేటివఱకుఁ జేయంబడిన ఖననములవల్లఁ గానఁ
సత్యత. బడుచున్నది.

ఇంతఘనతఁ జెంది యింతవిస్తీర్ణముయియుండిన నగరమును అశోకుండు సమ
గ్రంబుగఁ బరిపాలించెను. సేనాపరిపాలనఁ
ఆఱుపంచాయతులు. జేసినరీతినె నగరపరిపాలనంబుఁ గూడఁ బంచా
యతికి 5 గురు చొప్పునఁ గల 6 పంచాయ
తుల మూలమున నెనర్చెను.

1-వ పంచాయతి—శిల్పిలను శిల్పపుపనులను బైవిచారణచేయుట
వీరిపని.

2-వ పంచాయతి—పాటలీపుత్రమునకు వచ్చు పరదేశీయులను బరా
మర్శించుట వీరిపని. పరదేశులకు బసలుకుదిర్చి వారివెంబడి సేవకులనుంచి

యా సేవకులవలన వారిజీవన మర్యాదల నెఱుంగుచు వారునగరమునుండి నిర్గమించునపుడు వారికి వీరు దారింజూపుచుండిరి. వారికి మరణము సంభవించినయెడల దహనాది క్రియలంజరిపించి వారిసొత్తును వారివారసులకుఁ బంపుచుండిరి. వారు రుగ్గతం జెందినప్పు డౌషధాది సేవల వీగొనరించిరి.

3-వ పంచాయతి—సుంకములను వసూలుచేయుటకును గొప్పవారి లోను, కొద్దివారిలోను సంభవించు మరణములు ప్రభువునకుఁ దెలియఁ జేయుటకును వీరు జననమరణముల పైవిచారణఁజేసిరి.

4-వ పంచాయతి—పర్తకవ్యాపారములపై విచారణఁ గావించిరి. తూనికరాళ్లను, కొలపాత్రలను వీరు స్థిరపఱచిరి. ఆయాకాలముల యందు ఫలించు పంటలకు ధరలుజాబితాను బ్రకటించిరి. ఒక్కసరుకుకంటె నెక్కువ సరకులలో వ్యాపారము చేయువాఁడు వృత్తిపన్ను ద్విగుణమివ్వవలయును.

5-వ పంచాయతి—వీరు సరకులనుజేసి వానివెలను బ్రచురపఱచిరి. ప్రాతసరుకును గ్రొత్తసరుకును మిశ్రమము చేసినయెడల వీరు జరిమానాకుఁ బాత్రులయిరి. దిగుమతియగు సరకులకుంగల చట్టములె యీసరకులకుఁగూడ నుపయోగించిరి.

6-వ పంచాయతి—అమ్మకపు సరకుల వెలలలోఁ బదియవవంతు వీరు వసూలుచేసిరి. ఈ పన్నుఁ జెల్లింపక మాయఁజేసిన వానికి మరణదండనవిధించిరి. ఈ ఘోరమయిన చట్టము చంద్రగుప్తుని కాలములో నేర్పడెను. చంద్రగుప్తునిశిష్యాస్థతి మిక్కిలి క్రూరమయినదని దెల్పు విషయములలో నిదియొకటి కాని అశోకుఁ డా శిష్యాస్థతియొక్క కౌతన్యమును కొంతవఱకు తగ్గించెను.

5-వ ప్రకరణము - పరిపాలన విమర్శ.

చంద్రగుప్తుని కఠిన పరిపాలనంగూట్టి “జస్టిక్” అనుచరిత్రకారుఁ

డిట్లు లిఖించెను. “చంద్రగుప్తుఁడు భరత

చంద్రగుప్తుఁడు కీర్తిని ఖండవాసులను గ్రీకుదేశస్థుల పరిపాలననుండి

గోలుపోవుట. విడుదలజేసి తాను వారికిం బ్రభువయి తన పాలన కఠినత్వముచేత స్వాంతత్ర్య ప్రదాత యను గీర్తిని గోలుపోయెను. ఏలయనఁ దత్ప్రభువు వారిని హింసించి యూడి గముఁ జేయించుకొనెను. మూనిసిపలుపన్ను పరిపాలనా కౌఠిన్యము. లఁ జెల్లింపనివారికి విధింపఁబడు శిక్షలు పైన నుదాహరింపఁబడినట్లుండఁగ ఆప్రభువు బహు కఠినముగాఁ బ్రజల శిక్షించెననుటకు నితరదృష్టాంతములు గ్రంథస్థములయి యున్నవి. మృగయాగ్ధము రాజువెడలిన త్రోవందెల్పుటకుఁ గట్టఁబడిన త్రాళ్లునడుమకు వచ్చినవారిని చంగ్రగుఱ్ఱుఁ దురితీయించెను. శిల్పకారుని హస్తమునకుఁ గాని నేత్రమునకుఁ గాని యపాయముఁ గలుగఁ జేసినవానికి నురిశిక్షయై, ఏలయనగా నిపుణులయిన పనివాండ్రు మిక్కిలిగా రాజున కుపయోగముగ నుండురు. ఎవఁడయినను మఱియొకని యవయవచ్ఛేదంబు చేసెనేని యట్టి యవయవమునే వానియంగమునుండి ఖండించి వాని సవ్వ హస్తమునుగూడ ఛేదించిరి. అబద్ధపు సాక్ష్యమిచ్చిన వారి నాలుకల కొన లను గోసిరి. ఇవిగాక యేవియొ కొన్ని ఘోరాపరాధంబులఁ జేసినవారి శిరోముండనంబుఁ గావించిరట. ఈ కడపటిశిక్ష మిక్కిలి యవమాన కరమని యప్పటిజనులు భావించిరి.

ఈ ఘోరమయిన శిక్షాస్త్రాన్ని నశోకుండు స్వల్పంబుగ నులభంబుచేసి నట్లు గన్నట్లును. మరణదండన విధింపఁబడిన శిక్షాస్త్రాన్నియం. దశోకుం నేరస్థులకు దండనకుం బూర్వము దినత్రయ దొనర్చిన సౌలభ్యము. విక్రాంతి యొసంగెదరని గతంబున లిఖింపఁ బడియున్నది. ఇట్టి యాజ్ఞను బ్రకటించు

శిలాశాసనములలో ఘోరములగు నేరములసంఖ్యగాని మరణశిక్షాపాత్రుల సంఖ్యగాని తక్కువపడినట్లు లిఖింపఁబడలేదు. నేరస్థుల విషయమై ధర్మాధి

కారులు కొన్ని కారణంబులంబట్టి కనికరించుట కధికారముఁ గలిగియుండి గని యిదివరలో లిఖింపఁ బడియున్నది. కాని దండనాధికారులు ప్రత్యేకముగా నియమింపఁబడియున్నందున ధర్మాధికారు లెంతవఱకు నేరస్థులను త్సమింపఁ గలిగిరో స్పష్టంబుగఁ జెలియదు.

అశోకుఁడు సింహాసనం బధిష్ఠించిన దినమునందుఁ బ్రతిహాయనంబున నుత్సవంబుఁ జేయఁబడెను. అట్టియుత్సవదినం సంవత్సరోత్సవము. బున మరణ శిక్షాపాత్రులయిన దోషులు త్సమింపఁబడి విడుదలఁ జేయఁబడిరి కాని పైని లిఖింపఁబడిన ప్రకార మురిదీయుటకుఁ బూర్వము మూఁడుదినములె విశ్రాంతికాలము కనుక నట్టి రాజానుగ్రహమువలన మేలుఁబొందిన వార లెక్కువగా నుండియుండరు. లిఖించినంతవఱకు గ్రంథసాక్ష్యముగాని శాస నసాక్ష్యముగాని పరిశీలింపఁగాఁ దనపితామహుని చండశాసనము నే యశో కుఁడు కించిన్యూనంబుగ ననుసరించెననియె యూహింపఁ దగియున్నది.

కరుణామయుడైన యశోకుఁడు తన పితామహుడైన చంద్రగుప్తుని ప్రచండశాసనము నించుమించుగా ననుసరించిన అశోకుని పరిపాలన మాత్రన నశోకుని ధర్మవచనములు దంభ మప్పటి దేశకాలాను వచనములని యాయన కరుణావిశేషము కపట గుణ్యముగానుండుట. విన్యాసముని యెంచుట యెంతమాత్రమును సరసముకాదు. అప్పటి దేశకాలపాత్రముల కనుగుణముగాను నేరముల విచారించి శిక్షల విధించుటయందు ప్రాగ్దేశ రాజ్యముల మర్యాద కనుకూలముగాను, అశోకుఁడు పరిపాలనఁజేసియుం డెను. అశోకుఁడు తన యుద్యోగస్థులకు బోధించిన పద్ధతులప్రకారము వారు నడచుకొనినయెడ రాజ్యపరిపాలనయం దధికన్యాయమును, దత్కాల మందున్న ఘోరాభ్యాసములు కొంతవఱకయినను తీగించుటయును, నిస్సం

దేహముగా సిద్ధించియుండును. అట్టిపద్ధతుల
అశోకుఁడు స్తవనీయుడు. నేర్పజ్ఞి నందునకు నశోకునిఁ గొనియాడ
వలయును.

జయింపఁబడిన కళింగదేశముయొక్క పరిపాలకులకును దండనాధికారుల
కును బ్రచరించిన ధాలి (Dhali) జంగద
కాళింగుల యెడల నశో (Jangada) అను పరిశిష్ట శాసనములం జూ
కుని యభిలాష. డఁ గరుణామయుడై నిదానంబుగ రాజ్య
పరిపాలనంబొనర్చుట కశోకుని పూర్ణాభిలాష
స్పష్టంబుగఁ దెలియుచున్నది.

ఈ విస్తీర్ణరాజ్యము చంద్రగుప్తునుండి బింబిసారునికి బింబిసారునుండి
యశోకునికి నిర్వివాదంబుగను నిరాటంకము
రాజ్యము సమర్థంబుగ గను వచ్చియుండుటం బట్టి రాజ్యపరిపాలన
నుండెననుట. నిబంధనలయందు లేశంబయినఁ గొఱంతలే

కుండె ననియు, విదేశరాజుల దండయాత్రల
సరకుఁ గొనక పరరాజ్యవిజయం బొనర్చుటకుం జాలిన ప్రబలసేనాంగముండె
ననియు, గ్రహింపందగియున్నది. ఇంతసమర్థంబుగ నుండుటంబట్టియే యీపరి
పాలన నిబంధనలు ప్రజాసౌఖ్యంబునకు సంబంధించిన పనులనుగూడ సమ
గ్రంబుగ నెఱవేర్చుం జాలియుండెను. చంద్రగుప్తుఁడు మొదలుకొని యశో
కునివఱకు ముగ్గురు చక్రవర్తులకును పాటలీపుత్రమే రాజధానిగ నుండెను.
మఱియు వీరిరాజ్యము బంగాళాఖాతము అరాబియా సముద్రములకు నడుమ
నిప్పటి బ్రిటిషుఇండియా అనఁగా ఇంగ్లీషువారి పాలనక్రిందనున్న హిందూ

దేశముకంటె నెక్కువగనుండెను. ఇక్క
సాధన సామగ్రి. లపు నవీననాగరికమున కవసరంబులైన ప్రబల
సాధనసామగ్రి అశోకునికప్పుడు లేకుండినను

దనరాజధానికి 1200 మైళ్లదూరముననున్న కొబూలునందునను, 1000 మైళ్ల దూరముననున్న గెరినగరమందునను అశోకుడు తన యజ్ఞను జెల్లించు

కొనెను. రాజ్యమునకువచ్చిన తొమ్మిదవ వత్స

అశోకుని సౌమ్యమును రంబున నశోకుండు శతృభీకరంబయిన తన

కౌశల్యమును. ఖడ్గమును కళింగయుద్ధంబునఁ బ్రకాశింపఁ

జేసి పిమ్మట పరిపాలింప శక్యముగాని యా

టవిక జనంబులను సహనముచే వశపఱచుకొనెను. మఱియుఁ దనరాజ్యమందు

మనోహరము లయిన భవనంబులం గట్టించి నీతిని ధర్మమును బట్టుదలతో

వ్యాపింపఁజేసెను.

దీర్ఘకాలమువఱకు జగత్ప్రసిద్ధంబుగ నిట్లు పరిపాలించిన యశోకున

కనంతరం బాయన యేర్పాటు లెంతకాలము

అశోకుని పాలనవిషయమై గమనింపఁ బడెనె తెలియదు. ఆయనకుఁ

వికాసెంటు. ఏ. స్థితు దరువాత వచ్చిన రాజులను గుఱించియు

యొక్క యభిప్రాయము. మౌర్యరాజ్యము క్షీణించి యంతరించుటను

గూర్చియు నేమియుఁ దెలియదు. అప్పటి

కాలపువారీ మౌర్యవంశమం దసూయచేఁ దద్వృత్తాంతంబులను గారణం

బులను వ్రాసియుండలేదని యూహింపఁ దగియున్నది. అశోకుని రాజ్య

పాలన విమర్శను దచ్చరిత్రకాగుడయిన వికాసెంటు. ఏ. స్థిత్ పైన నుడి

విన విధంబుగ లిఖించియుండెను.

రైసు. దేవిడుస్యొక్క

యభిప్రాయము.

బుద్ధకాల హిందూదేశ చరిత్రకారుఁ

డశోకుని పరిపాలనాదికమును గుఱించియిట్లు

వ్రాసెను.

స్వల్పలోపములు పరిపాలనమందున్నను అశోకచక్రవర్తి ప్రపంచ

ములో విశేషప్రజ్ఞావంతులనియు సర్వజనానురంజకులనియు వినుతికెక్కిన

వారిలో నొకండని నిస్సంశయముగా నుడువవచ్చును. శాసనములం జదువు నప్పుడు కలుగు నావేశము మటువవలసినదికాదు. ఆశాసనములయందు వ్రాయబడిన వచనంబు అశోకునివదనంబునుండి వెడలినవేయయియున్నవి. తనయపరాధంబుల నొప్పుకొనుచు దానిట్లు చరించెదనని ప్రకటించుచు, శాసనములయం దమ్మహనీయుఁడు లిఖింపఁజేసిన వచనంబులను ఆయన కన్యండు కఱపెనని యనఁగలమా? కాని శాసన వచనంబులు రసవంతము లుగఁ గనుపడవు. మఱియుఁ బునరుక్తి దోషంబులతో నిండియున్నవి. ఇట్టి చరిత్రకారుఁ డిచ్చట నాక్షేపించెంగాని ధర్మాచరణమందుఁ దనకుఁగల యా దరమునుబట్టి తనవచనంబులు పునరుక్తంబులుగ నుండననియే పదునాల్గవ శిలా శాసనంబున నశోకుఁడు ప్రకటించియుండె. మఱియు ధర్మోపదేశమే యశో కుని ముఖ్యాభిలాషకాని సాహిత్యవిశేషంబును దద్రచనయుఁ గాదని చదు వరులు గ్రహింపఁదగియున్నది. జనులయొక్క కష్టసుఖములను గుఱించియు, నడతలనుగుఱించియు, అశోకుని యభిప్రాయము గర్వములేనిదిగను, సత్య మైనదిగను, సర్వసమ్మతమయినదిగానునుండెను. అక్కలమందుఁ బ్రాగ్భృమ దేశములలో సర్వజనులకుంగల మూఢభక్తి యాకాలంబుననే యశోకుని విడిచిపోయెను. మూఢభక్తి పూర్ణంబుగ నశోకుని విడుచుటకు బౌద్ధమతా చార్యులబోధ కారణ మైయున్నది. కాని యటుల మూఢభక్తిని ద్యజించుట తనబుద్ధి విశేషంబుచేతనే కలిగెనని యశోకుండు బల్కియుండెను. ఏది కారణమొయని కొంచెము విచారింపవచ్చును. గ్రీకుదేశపు రాజులెందఱో మహాబుద్ధిశాలులక్కలంబున నుండిరి. వారును అశోకునివలె వినుతికెక్కఁ జాలియుండిరి. కాని సంభవింపలేదు. కావున నప్పటికాలమందు బుద్ధివై భవంబు భరతఖండవాసులకే సగటున నధికమయి యుండెననియే చెప్ప వలెను. ఆయినను నశోకుఁడు బౌద్ధాచార్యులవల్ల గొంతవఱకైనను బోధింపఁ బడియుండవలెను లేనియెడల నశోకుండు మానుషాతీత ప్రజ్ఞావిశేషంబుగల

వాడని నుడువవలసివచ్చును. శంకరాచార్యులు మొదలయిన మహనీయులెందఱో యమానుష ప్రజ్ఞావంతులై భరతఖండ పుత్రులుగ జన్మించియుండఁగా నశోకుండు వారిలో నొకఁడయి యుండవచ్చునని, యీచరిత్రకారుఁడూహింపజాలఁడయ్యె. అశోకుని జన్మాది సంవత్సరంబు లన్యవిధంబుగఁగడపఁబడినవి. చిరకాల ప్రభుత్వమునుబట్టి యీయనపూర్ణమయిన దేహదార్ధ్యముగలవాడని తలఁపవలెను. మఱియు నీయన చలింపని మనోనిశ్చయము కలవాడనియు ధర్మాచరణమం దాసక్తిగలవాడనియు, నింద్రియ జయంబుగూడఁ గలిగియుండెననియు, వచించుటకు లేశమాత్రమయినను సందేహములేదు. ఇట్లు పాశ్చాత్యచరిత్రకారు లుభయులు నశోకుని సుగుణంబులను బరిపాలన విశేషంబులను ఘనంబుగఁ గొనియాడిరి.

మఱియుఁ గొన్ని విశేషాంశంబులు గ్రహింపఁదగియున్నవి. చంద్రగుప్తుఁడు

రాజసగుణప్రధానుడై తనశౌర్యధైర్యాదుల

మఱికొన్ని విశేషంబులు. : చేఁ బ్రబలమగధరాజ్య పరిపాలన మొన

చంద్రగుప్తుని సంశ ర్చెను. కాని యేకాలంబున నేరూపంబునఁ

యము. దనకు శత్రుబాధకలుగునో యని నిరంతరము.

శంకావిష్టుండైయుండఁ గాన రాజ్యంబు సమ

ర్థంబుగఁ బాలించుచు నేనాంగంబుఁ బలపఱచుకొని నేరస్తులకుఁ గఠినశిక్షల

విధించుచు చండశాసనుండని పేరు వడసెను. ఆయన కుమారుడైన బింబి

సారుఁడు అమితఘాతుఁడని బిరుదుఁజెంది తండ్రియేర్పాటులనే యనుస

రించెను. అనంతరమువచ్చిన యశోకుఁడును దనతాతగారివలెనే శతృపీడ

కలుగునేమోయని సందేహమనస్కుడై యుండుటంజేసి య్మాయన కఠినపద్ధ

తులనే కొంతవఱకు నవలంబించి యుండెను.

అశోకు డించుమించుగ అశోకుని పాలనానంతమువఱకు రాజ్యమున

చంద్రగుప్తునిరీతిని పాలిం శేయపాయంబు లేకుండుటయే వీరిపరిపాలన

చుట యుచితమే.

నము తత్కాలానుకూలమయి యుండెనని

నిర్వివాదంబుగఁ దెల్పుచున్నది. రాజ్యసం

రక్షణార్థము కఠినశిక్షలఁ గొంతవఱ కశోకుఁడు విధించినను, శిక్షలకుంగార

ణములు నేరములనియు నేరముల ధర్మమంబునం బొడముచున్నవనియు,

అధర్మంబు ధర్మాచరణంబున నశించుననియుఁ

ధర్మబోధావసరము.

దధర్మాచరణంబునకు ధర్మబోధ యవసరం

బనియు యోచించెను. ఈ ధర్మాచరణం

బయినను బ్రజలకుఁ గష్టసాధ్యంబుగ నుండలేదు. ఏలయనఁగా వారాచ

రింపవలసిన ధర్మంబులు:—(1) తల్లిదండ్రులను బూజించుట. (2) పెద్ద

లను గౌరవించుట. (3) పశువులనయినను హింసింపకుండుట. (4) పరోప

కారము చేయుట. (5) సత్యవచనము బల్కు

ధర్మాచరణము వలని

ట మొదలయినవి. ఈ ధర్మంబుల జనులభ్య

ప్రయోజనములు.

సిం చెదరేని అన్యోన్యవైరంబులకును నపకా

రంబులకును కారణంబులయిన కామక్రోధా

దులు తలఁతెత్తవుకదా. క్రమక్రమంబుగ నవి నిర్మూలంబులగును. అన్యో

న్యానురాగంబులును బ్రవర్తల్లును కాన నేరంబులు నభావంబులగును. శిక్షల

కవసరంబె యుండదు. ఇట్లుండుట సత్యగుణప్రధానుడైన ప్రభువునకొనంద

జనకంబె కదా. దీనంజేసి ప్రజలకును నిహపరలోక సౌఖ్యము చేకూరును.

ఇట్లే నప్తమ శిలాశాసనమందు నశోకుండు ప్రకటించియుండెను. రాజ్యరక్ష

ణార్థము మరణదండన విధించినప్పుడు నేరస్థునికి మూడుదినముల విశ్రాంతిని

నశోకుం డొసంగెననుట యట్టి కఠినశిక్షను విధించుట కాయన చునను

ష్టోభించె ననియె తెల్పును. అశోకునకుఁ బూర్వపురాజులుగాని యనంతర

రాజులుగాని యీ నేటికాలము వఱకు నేరస్థుల శిక్షించి పరిపాలించుచుం

డిరి కాని అశోకునింబోలి ప్రజలను ధర్మాచరణ మూలంబునఁ బరిశుద్ధమన

స్కూలనుగాఁ జేయఁబూనిన వారెవ్వరుండిరి?

శిక్షలు నిస్సారములు. శిక్షలవలనఁ బ్రయోజనంబుండదా యనినచో

నేరస్థుని కారాగృహవాసునిగఁ జేసినప్పుడు

వానిశరీరమే కారాగృహమందుండును గాని వానిమనస్సు నుండుననిచెప్పఁ

గలమా? మఱియు వాడచ్చటనుండి పునర్దోషాచరణంబునకు వెరవు పరి

కించుచుండుఁ గాని పశ్చాత్తాపంబు నొందుచుండునా? ఇట్లు నేరంబులును

శిక్షలును నిరంతరము జంటగాఁ బోవుచుండుటయెల్లరకును దెలిసినవిషయంబే

కదా. కావున శిక్షలు దుర్వృత్తులను నిర్మూలంబుఁ జేయఁజాలవు. ధర్మంబే

వానిని నిర్మూలంబు చేయఁగలదు. ప్రజల కుపదేశించిన ధర్మంబునే యశో

కుండు తాను స్వయముగా నాచరించుట మఱియొకగొప్ప విషయంబని

గ్రహింపఁదగును. ఈ ధర్మోపదేశంబును దదాచరణంబును దత్కారణ

ప్రయోజనంబులును సవిస్తరంబుగ ముందటి యధ్యాయంబులో విశదీకరింపఁ

బడును కనుక నింతవఱకు సంగ్రహంబుగ లిఖింపఁబడినది. మఱియుఁ బాట

సారులకు రాచబాటల (హైరోడ్లు) యందుఁ జలివేంద్రులను, శ్రమదీర్చు

కొనుటకు విశ్రాంతి శాలల నేర్పఱచుటయును,

అశోకుని ధర్మకృత్య

వారు రోగపీడితులయినప్పు డౌషధసేవయు,

ములు.

నుపచారాదులం జేయించుటయు, పరదేశు

లకుమార్గగమనంబునఁదోడ్పాటొసంగుటయు,

నిదియునుంగాక పశువులకును రోగనివారణంబు కొఱకు నౌషధశాలల నేర్ప

ఱచియే తన్నిమిత్తమై వనమూలికలఁ దెప్పించి వానిని బ్రజలునాటి పెంచు

నటుల బహుళ ప్రయత్నంబుచేయుటయు, నిట్టి ధర్మకార్యంబు అశోకుని

భూతదయాశుత్వమును జాటుచున్నవి.

ధర్మకార్యపరాయణత్వ మిట్లుండ నశోకుండు రాజ్యతంత్రమందు నేక

చ్ఛత్రాధిపతియై స్వచ్ఛందాధికారియై తనయసమానసామర్థ్యంబును నైపు

ణ్యంబును జగ ద్విదితంబుగఁజేసె. ఇంతయేల
 పరిపాలన సామర్థ్యము. ధర్మలక్షణంబును, ప్రభులక్షణంబు నశోకు
 నియందు మూర్తీభవించి నట్లున్నవి. మఱియు
 ధర్మప్రభు లక్షణంబు లిట్టివియని తనయనంతరరాజులకు బోధించుట కశో
 కుండాచార్యుండయ్యె. ననందగియున్నది. కాని యమృహనీయుని లక్షణం
 బుల గ్రహించి యాచరించిన వారాయనకుఁ దరువాత నేలిన భరతఖండ
 ప్రభువులందుఁ దఱచుగాఁగానంబడరు. కనుక నశోకునికినిసాటి యశోకుండె
 యని వచింపవచ్చును. ఇట్లశోకచక్రవర్తి యీ భరతఖండమును క్రీ. పూ.
 272 సంవత్సరము మొదలుకొని 41 సం॥ల నుపమానంబుగ ధర్మపాలనంబు
 చేసి క్రీ. పూ. 231 సం॥ము నందు శాశ్వతకీర్తి శేషుండయ్యె.

ఉ. రాజ్యము నేలె సర్వజనరంజకమాగతి, నాత్మసంపదల్
 భోజ్యము నేసె భిక్షులకు భూమిసురాళికి నర్థికోటికిం,
 ద్యౌజ్యము నేసె దుర్నయము, నందఱకు న్నహనీయ ధర్మముం
 బూజ్యము నేసె, సత్వగుణభూమి యశోకుఁడు మోక్షకాముఁడై.

8-వ అధ్యాయము.

జాపకార్థమే కట్టబడిన కట్టడములను గుటించి.

అశోకుని కాలమునకుఁ బూర్వమే యనఁగా నిప్పటికి 2000 సం॥ల క్రిందటనే నిపుణులైన శిల్పులకీ భరతఖండము శిలాభవనాదుల గట్టించిన ప్రసిద్ధికెక్కి యుండెను. ఈ శిల్పులను నిపు వారిలో నశోకుఁడు నిర్ణయించుకొని యుండిరి. పాశ్చాత్యులు వ్రాసిరి కాని సమస్త శాస్త్రనిర్ణాయకులైన భరతఖండవాసులను వారు మించియుండిరనుట యెంతవాస్తవమో తెలియదు. పూర్వకాలంబున నీదేశ శిల్పులు వారువుల మీఁదఁగాని, శిలలమీఁదఁ గాని చిత్రవిచిత్రంబులుఁ దమపనితనముం జూపియుండిరి. అప్పటి ప్రభువులును సిల్పులఁ జక్కగ నొదరించి ప్రోత్సహపఱచి శాస్త్రములయిన కట్టడంబులఁ గట్టించి రమ్యంబులును మనోహరంబులు నగుచిత్రపులం జెక్కించి సత్య కీర్తులయి వెలసిరి. అట్టి రాజోత్తములలో నశోకుం డొకఁడై యుండె. దారుని ర్శితములయిన కట్టడంబులకుఁ బిఠీలికాదులచేఁ గాలాంతరమున నష్టంబు వాటిల్లునని యెంచి శిలామయంబులయిన కట్టడములును శాసనంబులును శాస్త్రంబులుగ నుండునని భావించి యట్టిపనులఁ జేయించినవారిలో మొదటి బుద్ధిశాలి యశోకచక్రవర్తియే. ఈమహనీయునిచే నిర్మితములయిన శాసనాదులలోఁ బోయినవి పోగా లభించియున్నవియే యక్కాల చరిత్రం దెలిసికొనుట కాధారంబులయి యున్నవని చరిత్రకారులు సంతోషముతో వ్రాసిరి. అట్టి కట్టడములను వానియందు గోచరించుచున్న శిల్పనైపుణ్యమును

గుఱించిన వృత్తాంతమును సంగ్రహంబుగఁ దెల్పినట్లయినఁ జదువరులకు నానందకరంబుగ నుండునని యది విశదీకరింపఁ బడుచున్నది.

అశోకచక్రవర్తి 84000 పవిత్రసమాధులను గట్టించెనని పురాణంబులందు నతిశయోక్తిగ లిఖింపఁబడి యున్నది. అశో

కనిర్మిత భవ కుఁడు కట్టించిన కట్టడములయొక్క విశాల నాదులను జనులు దేవతా తను, రమణీయతను జూచి యద్భుతపడి నిర్మితములనుకొనుట. యంత యతిశయంబుగ వర్ణించి యుండురు.

మఱియు ఆయనకట్టించిన కట్టడములను దేవతలు నిర్మించిరని జనులు భ్రమించునంతగా నవి మనోహరములయి యుండెను. క్రీ. పూ. 5-వ శతాబ్ద ప్రారంభమందు “ఫావాయాన్” అను చీనాదేశ యాత్రికుఁడు పరిశీలనాశక్తిఁ జక్కఁగ లేనివాఁడగుటఁజేసి యట్లు వ్రాసెనని యొకచరిత్రకారుఁ డభిప్రాయపడెను. ఆయాత్రికుఁడు వ్రాసిన దేమనఁగా :—

“పూర్వమునందువలెనే యీ 5-వ శతాబ్దమందును పాటలీపుత్రమను పట్టణమునకు మధ్యరంగమందున్న రాజమంది “ఫావాయాన్” వ్రాసి రమును సభాభవనంబును దేవతానిర్మితములె నది. కాని మానవనిర్మితములు కావు. ఆదేవత అశోకుని యాజ్ఞప్రకారము ప్రశస్తతగులయిన శిలలఁదెచ్చిపేర్చి గోడలను ద్వారములను నిర్మించి వానిపై భువనమోహనములైన చిత్తరువులను జెక్కియుండిరి. ఆపనులు మనుష్యుని శక్తికి మించి యున్నవి”. యనివ్రాసెను.

తరువాత రెండుశతాబ్దములకు “హ్యూన్సియాంగు” అను పేరుగల చీనాదేశ యాత్రికుఁడు పాటలీపుత్రనగరము హ్యూన్సియాంగు నకు వచ్చినప్పుడా నగరము పాడుపడియుం

కాలమున నాకట్టడ డెను. దానిని బ్రజలు విడిచిపోయిరి. ఆకా
ములస్థితి. శమును జుంబించిన దానిబురుజులును, దాని
విచిత్రములైన రాజభవనంబులును దానియం
దుండు పవిత్రదేవాలయములును, గంగా స్వర్ణనదులలోఁ బూడిపోయి
యున్నవి. అవి పూడియున్న ప్రదేశము మీఁద దూరుపు ఇండియా యినుప
దారియును, పొట్నాపట్టణమును, బాంకిపూరు సివిలు స్టేషనును గట్టఁబడినవి.
విలాసార్థముగా నశోకుఁడు కట్టించిన భవనాదులలో నొకటియు నిక్కా
లంబున గోచరించుట లేదు. కాన వాని
అశోకకాలపు భవనాదుల యేర్పాటులను శిల్పవిశేషంబులను బరిశీలించు
గోచరములుగా నున్నవి. టకు వలనుపడకుండెను. బాంకిపురమును
పొట్నానగరంబును గలుపు రైలుదారికి దక్ష
ణముగానున్న “కుమ్రాహారు” అను గ్రామముయొక్క పొలములక్రిందను
ఇండ్లక్రిందను మూర్త్యుల రాజభవనశేషము లడఁగియున్నవి. ఇంతవఱకు
భూమిని ద్రవ్యి కనిపెట్టఁబడిన శేషములు సుబోధకములుగ నుండలేదు.
రాజ్యములో బహుస్థలములయం దశోకుఁడు నిర్మించియున్న యనేక
గొప్ప మఠములకు రాజభవనముల గతియే
స్తూపములు మాత్రము సంభవించెను. వానిలో నొక్కటియు నిపుడు
దృశ్యములుగానున్నవి. గుర్తిపండగిన స్థితిలోలేవు. అశోకుఁడువిశేష
ధనవ్యయముఁజేసి కట్టించిన స్తూపములలో
ననేకములు మథ్య హిందూస్థానమందున్న “షాంచి” యం దదృష్టవశం
బున మంచిస్థితిలో నున్నవి.
బుద్ధునియొక్కగాని బుషియొక్కగాని శల్యములను బ్రతిష్ఠించుట
కయినను లేక బుద్ధమత విషయకమైన
స్తూప స్వరూపము. ప్రసిద్ధసంగతిని జ్ఞాపకము చేయు కొఱకయి-

నను వాడుకగా స్తూపమును (సమాధిని) బౌద్ధులు గట్టించిరి. కొన్ని సమయములందు బుద్ధుని గౌరవార్థముగాఁ గూడ స్తూపముఁ గట్టించిరి. అశోకుని కాలమందు స్తూపముయొక్క నిర్మాణంబిట్లుండెను. చదరమైన యడుగు భాగముగల స్తంభముమీఁద నర్థవలయాకౌరముగా నుండు రాతి కట్టడమయి యుండెను. పూజకులు పోవుటకు దానిచుట్టును దారియుండెను. ఆరాతికట్టడముయొక్క పైభాగము బల్లపఱపుగాఁజేసి దానిమీఁదఁ జదరము గనుండు దైవపీఠము నిర్మించిరి. పీఠముపైన రాతితోఁ జెక్కఁబడిన ఛత్రము లుండెను. ఆకట్టడముయొక్కయడుగు భాగమున రాతికంచె యుండెను. దీని స్తంభములను, కడ్డీలనుమదురు తొలను, బహునైపుణ్యంబుగఁ దొలిచి వీనిపై నుబ్బెత్తుగఁ బెద్దవిగ్రహములఁ జెక్కి యలంకరించిరి.

షాంచి వనమందున్న గొప్పస్తూప మిటుకతోను రాతితోను గుమ్మటము వలెఁ గట్టఁబడి యుండెను. దీని వ్యాసము

షాంచి స్తూపవర్ణన. 106 అడుగులు. దీని యడుగున నుండు

స్తంభము 14 అడుగులయెత్తు. ఆస్తూపము

యొక్క పైభాగము డాబావలెనుండి 34 అడుగుల వ్యాసముఁ గలిగియుం

డెను దానిచుట్టు రాతికంచెయు నాకంచెలోపలఁ జదరమైన పీఠముండెను.

దీనిచుట్టు నెకరాతి కంచెయుండును. ఈస్తూపముయొక్క యున్నత

మంతయు 100 అడుగులను మించియుండెను.

అశోకుఁడు కట్టించిన యనేకస్తూపము లింతకంటెఁ జాల నెత్తు

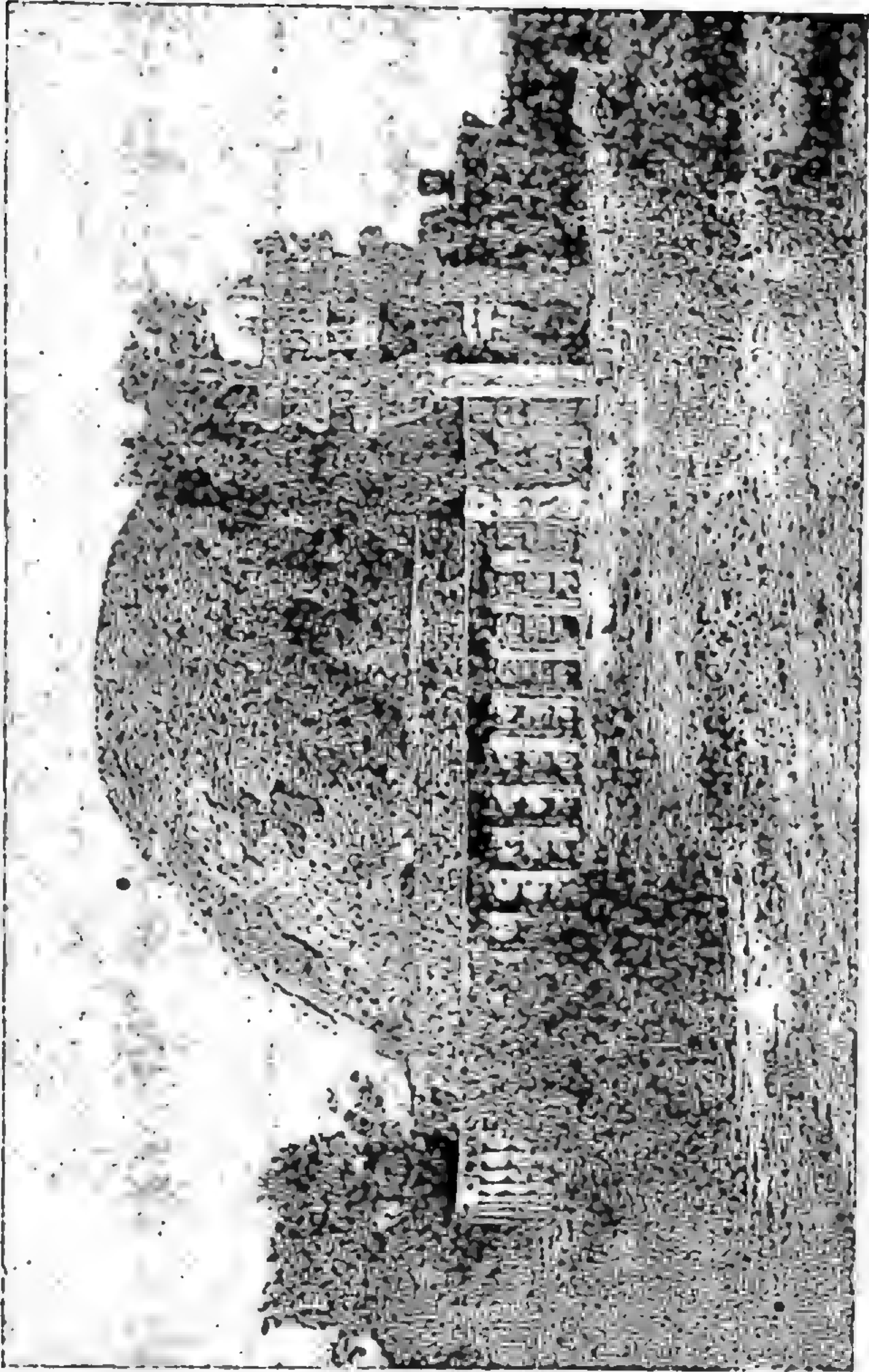
గా నుండెను. ఆఘని స్థానములో నశో

అత్యున్నత స్తూప కుఁడు కట్టించిన స్తూపము 300 అడుగు

ములు. లెత్తుగ నుండెను. సింహళములో నెకస్తూ

పము, 400 అడుగులకు మించి యెత్తుగా

నుండెను.

సాంచిస్థూపము.

షాంచియందున్న గొప్పస్తూపముయొక్క పునాదిచుట్టున నెక పెద్ద

రాయి కంచెగాఁ దొలవఁబడెను దాని యెత్తు

షాంచి స్తూపముయొక్క 10 అడుగులు. ఇది యాపావనమయిన స్తూప

కంచె. మునకు చుట్టును నెక మార్గముగా నుండు

ను. మిక్కిలి యలంకారముగ నుండునట్టి

యీకంచె యశోకునికిఁ దరువాత నిర్మింపఁబడినది.

షాంచి యందుఁగాని సమీపమందుఁగాని యున్న కొన్ని స్తూపముల

ద్వారములఁ దెఱచిచూడఁగా నారాతి కట్ట

అస్థికలబరణములు. డము లోపల నస్థికలబరణములు కనుగొనఁ

బడెను. రెండవ నంబరులో నస్థికలనుంచిన

యర, మధ్యభాగమునకు రెండడుగులు పడమరగానుండెను. ఆయరలో

నిసుకరాతి పెట్టెయ్యుండెను. దీనిపొడవు 11 అంగుళములు, ఎత్తు 9½ అంగు

ళములు. దీనిలో నస్థికలుంచఁబడిన నాలుగు సుబ్బురాళ్ల పాత్రములుండెను.

ఆ నేకులయిన బౌద్ధమత ఋషులయొక్కయు బౌద్ధమతా చార్యులయొక్క

యు నస్థికలని దెల్పుటకై యీపాత్రములయందు వారి నామములు చెక్కఁ

బడినవి.

అశోకుని కాలమందు నిర్మితమయిన యొక విచిత్ర స్తూపము యొక్క

శేషమును 1873 సం॥ లో సర్. అలెగ్జాండరు

విచిత్ర స్తూపశేషము. కన్నింఘము అలహాబాదు పట్టణమున కాగ్నే

యముగా 95 మైళ్లదూరమున భాగెల్ ఖండు

(Bhāgelkhand) జిల్లాలోనున్న బారహుట్ (Barahut) గ్రామము

నందుఁ గనుగొనెను 68 అడుగుల వ్యాసముఁ గలిగి యశోకుని శాసనము

లలో జెక్కఁబడిన. యక్షరములవంటి యక్షరములతో ననేక శిలా లేఖన

ములను గలిగి యద్భుతముగాఁ దొలవఁబడిన రాతికంచెను ఆవరణముగాఁ

గలిగిన యితికతాల స్తూపముయొక్క శేషమును ఆయన కనుపెట్టెను. ఈస్తూపమునకు గచ్చుచేసి, దీపములు పెట్టి ప్రకాశమానముగా నుంచుటకై ముమ్మాలలుఁగల వందలకొలఁది గూళ్లను గట్టిరి. పండుగ దినముల యందు నన్ని గూళ్లలో దీపములు పెట్టి పూలు పూలదండలు కేతనములు మొదలయిన వానితో స్తూపముల నలంకరించుట బౌద్ధులకాచారము.

భారహాటు (Bharhut) స్తూపము 7 అడుగుల యెత్తుండెను అతి

శృంగారము లయిన దీని ద్వారములయొక్క

భారహాటుస్తూపము. శేషము లిప్పటికిని గోచరించున్నవి. అయిన

నవి సాంచియందు నిప్పటికిఁ గొంచెము

బాగుగాఁ గానవచ్చుచున్న స్తూపశేషములవలెనే ఘనముగాను శృంగారము గాను నిర్మింపఁబడినవే యయియున్నవి.

సాంచిస్తూపముయొక్క ద్వారబంధములలో సంపూర్ణముగానున్న యొక

ద్వారబంధము దక్షిణ కెన్సింగుటను(South

సాంచిస్తూపముయొక్క Kensington) పట్టణములో ఇండియన్

ద్వారబంధము. మ్యూజియము(Indian Museum) అనఁగా

. హిందూదేశపు విచిత్రవస్తు ప్రదర్శనశాలలో

నుంచఁబడెను. దీనిని బోలియే భారహాటు ద్వారబంధముండెను. గ్రామ

జనులచేఁ బాడుచేయఁబడని భారహాటు శిల్పపుపనులు కలకత్తాకుఁ దీసి

కొని పోఁబడి యక్కడనున్న రాజకీయమైన

కలకత్తామ్యూజియము. మ్యూజియములోఁబ్రధానవస్తువులుగానుంచఁ

బడియున్నవి. ద్వారబంధములలో నొకటి

కొంతవఱకుఁ గనుపడుచుండును. వర్తులాకారములోఁ జతుర్థభాగముగా

నుండు రెండుకంచెలు దాని ప్రక్కగా నుంచఁబడెను. వీనిని దర్శించు

వారికి నప్పటి శిల్పకార్యమిట్టిదియని కొంతవఱకు బోధపడును. ఆకంచెకు

స్తంభములు, మూడు అడ్డకడ్డీలు, మెకబరువయిన మదురునుండెను. ప్రతి
స్తంభము నేక శిలగానుండి ప్రతివైపున నడుమ నుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడిన
యొకబిళ్లయు, శిఖరమున నర్ధవలయముగాఁ జెక్కఁబడిన యొకబిళ్లయు,
నడుగున నటువంటి బిళ్లయొ మఱియొకటియు నుండెను. కంచెయొక్క ప్రతి
భాగముమీఁదను నచ్చతమైన శిల్పపుపని కన్పట్టుచున్నది. బౌద్ధచరిత్ర
కంతకు నీశిల్పకృత్యములు మిగుల వన్నెఁబెట్టుటయొ కాక యాచరిత్రను
గూడఁ జాలభాగము జ్ఞోధించుచున్నవి. ఏలయనఁగాఁ దత్కాలిక శిలా
లేఖనములవల్ల నప్పటి చరిత్ర తెలిసికొనఁ బడుచున్నది.

అశోకుని కాలమందు నిర్మితములయిన కంచెలయొక్క శేషములు బుద్ధ
గయయందున్నవి. బాబు పి. సి. ముక్కర్జీ
నాట్నాయందలి రాతి పాట్నాయందు భేదములయిన మూడురాతి
కంచెలు. కంచెలనుగనుఁగొనెను. వీనిలోఁగొన్నియశోకు
నికేఁబూర్వమే నిర్మితములయియుండవచ్చును.

అశోకుని కుమారుఁడును గుమార్తెయునైన మహేంద్రుఁడు, సంఘమిత్ర
యనునారియొక్క తల్లియైన దేవి అను నామె
విదిశాగిరియందలి రాతి యొక్క జన్మస్థానమగు విదిశాగిరియందు
కంచెలు. మహాత్ముల కర్పించినట్లు
వీనిమీఁద లేఖనములున్నవి.

పూర్వకాలమందు బౌద్ధులును జైనులు నాదేవాలయములను, పీఠములను,
మఠములను మొదలయినవానిఁ గట్టించుటకు
దాతల పేర్లను ధర్మముల నార్జించి యట్టి దాతల యొక్క
శిలలపైఁ జెక్కుట. గాని దాతల సంఘముయొక్కగాని నామ
ములను నేదోయొక శిలా స్తంభము మీదఁ నె,

మదురుగానుండు శిలమీఁద నె యట్టి కట్టడముయొక్క యితరభాగము మీఁద నె చెక్కించెడు నాచారము కలదు. (ఇట్టి యాచార మిప్పటికి నక్కడక్కడఁ గన్పట్టుచునుండును). ఇట్టి సదాచార మాశియాఖండమందును గ్రీకుల పాలన క్రిందనున్న దేశములయందును గానవచ్చుచున్నది. కెయిరో (Cairo) యందున్న లెబ్రాండా (Labranda) దేవాలయమందు నెయిరో (Nairo) చక్రవర్తికాలములో నిర్మితములైపలకలు దీర్పఁబడిన పండ్రెండు స్తంభములున్నవి. ఈ స్తంభముల నెవరు ధర్మార్థముగాఁ గట్టించిరో వారి పేర్లు వానిమీదఁ జెక్కఁబడియున్నవి. ధర్మములను రొక్కముగాఁ బోగు చేసి శిల్పకారున కియ్యఁగా నతఁడు సాధారణమైన స్థాను ప్రకారము కట్టి యుండును. తమపేర్లు భూమియందు శాశ్వతముగ నుండుటకును దమకును దమ కుటుంబమునకును బుణ్యలోక ప్రాప్తికొఱకును ధర్మదాత లటులఁ దమ నామంబులఁ జెక్కించుకొందురు. హిందూదేశమందుండు శిలాలేఖనములన్నియు నిట్టి యభిలాషతో నేర్పడినవే యయి యున్నవి.

ఇట్లు దాతలు తమపేర్లను శిలలపైఁ జెక్కించు కొనుటలో నొక విశేషంబు కలదని చరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది.

దాతల నామములకుఁ ఒక కట్టడములో నెవరే భాగము కట్టించి బూర్వమందుండు యుండిరో యాభాగమునందే వారిపేర్లను విశేషణ పదములు. జెక్కించి కొనిరి. మఱియు నొకరికంటె నెక్కువమంది యేక నామములైన యెడల

విశేషణ పదంబులు వారి నామములకుఁ బూర్వమునఁ జేర్పఁబడెను. అట్టి విశేషణ పదంబులలోఁ గొన్ని యీక్రింద నుదాహరింపఁబడుచున్నవి.

1. ధర్మకథక—ధర్మమును బోధించు వాఁడనియర్థము. ధర్మసూత్రము లంగల వినయ పేటికను విడిచి తత్త్వ సిద్ధాంతమును, నీతిమార్గమునుబోధించువారికిఞ్చాద్ధవిద్యాలయంబులయందు ధర్మకథకులని సంకేత నామముఁ బెట్టిరి.

2. పేటిక — సూత్ర పేటికను గంతతః వల్లించిన వాడని యర్థము. సాంప్రదాయ ప్రశంస లీ పేటిక యందుండెను. పేటికయనఁగాఁ బెట్టె యని గ్రహింపవలయును. తమ సిద్ధాంతముయొక్క కొంతభాగ మీగ్రంథ మందుంటుంటేని వీనికిఁ పేటికయని సాంకేతిక నామమును బుద్ధులు పెట్టిరి.

3. సూత్రాంతిక — సూత్రములను వల్లించినవారని యర్థము.

4. సూత్రాంతికిని — సూత్రములను వల్లించిన స్త్రీయని యర్థము. జౌద్ధమత సిద్ధాంతములలోని కొన్ని భాగములను ముఖ్యముగా బుద్ధుని సంభాషణలను బ్రత్యేకముగా వల్లించిన వారి కిది సాంకేతిక నామమయి యుండెను. సూత్రాంతిక మనఁగా సూత్రములయొక్క పర్యవసానము. బుద్ధునియొక్క సంభాషణలు సూత్రములయొక్క సారమును విపులముగా బోధించుటంటేని యాసంభాషణలనే సూత్రాంతికములని పేర్కొనిరి.

5. పంచనికాయక — పంచనికాయమును వల్లించిన వారని యర్థము. నికాయము లనఁగా సముదాయములు. ఇవి జౌద్ధధర్మసూత్రములకు సంబంధించియుండు శాస్త్రములు. అయిదు నికాయములలో రెండుసూత్రాంతములు. మఱి రెంటియందు సూత్రములను ద్వివిధముగాఁ జేసిరి. శేషించిన దానియందు నిటీవలి గ్రంథములు చేర్పఁబడినవి. ఈ నికాయముల నె పిమ్మట నాగమములని వాడుకొనిరి.

జంతు శిలా విగ్రహములె కాక యింక కొన్ని చిత్ర శిల్పములు మార్కుల ప్రభుత్వకాలములో నిర్మింపఁబడినవి. మంచి నరవిగ్రహములు. స్థితిలో నవి కొన్ని యున్నవి. ఈచిత్ర శిల్పములలో బ్రహ్మాండమయిన మహుష్య విగ్రహ మొకటి యేడడుగుల యెత్తుగలది మధుర, ఆగ్రానగరముల మధ్యనుండు గ్రామమయిన “పరఖాము” (Parkham) లోఁగనఁబడెను. అద్భుతముగా నునుపుచేయఁబడిన బూడిదవర్ణముగల యిసుక రాలిని జెక్కి యావిగ్ర

మును జేసిరి. దీని చేతుల నన్యాయముగ నెవరో విఱుగఁ గొట్టిరి. ముఖమును జెడఁగొట్టిరి. దీనియందుఁ గనుపజుపఁ బడిన దుస్తు వింతగానున్నది. ఒక వసులు చొక్కాయును దానిపైనఁ బోరచుట్టు నొక కట్టును నడుముచుట్టు నొక కట్టునుండెను. ఇంత యన్భుతమైనది స్త్రీవిగ్రహం బొకటి 6 అ. 7 అం. ఎత్తుగలది విదిశానగరమం దుండెను. ఈవిగ్రహ మొక్కటియే యాకాలమం దుండిన విగ్రహములలో స్త్రీవిగ్రహము. ఇది యొక్కటియే కనుపడినందున బహు వినోదకరముగా నున్నది. సాంబియందున్న గొప్ప స్తూపమునకుఁ బరిసరమునందుఁ బ్రత్యేకముగనుండు స్తంభమున కుపరిభాగమున నొక ఋషి నిలిచియున్నట్లు పరివేశముతో నొక శిలా విగ్రహమున్నది. ఇండియాదేశపు శిల్ప విద్యానైపుణ్యముం దెల్పు నధిక సుందరమయిన విగ్రహములలో నిది యొకటియై యుండెనని కన్నింగ్ హాము (Cunningham) తలఁచెను.

బ్రహ్మాండము లయిన యేకశిలా స్తంభములను నిర్మించుటయం దశోకుని

కథికాభిలాషకలదు. కాన వాని ననేకము

ఏకశిలా స్తంభములు. లుగ స్థాపించెను. వానిలోఁ గొన్నిటియందు

లేఖనములున్నవి. కొన్నిటియందు లేవు. “సాం

చి” స్తూపములోఁ బ్రవేశించునపు డుత్తరద్వారమునం దొకటియు దక్షిణ

ద్వారమం దొకటియు నిట్టి శిలా స్తంభంబులు నేత్రానంద కరములుగ నున్నవి.

పైనఁజెప్పిన ఋషి విగ్రహమున కాధారంబైన యుత్తర దిశా స్తంభము 45

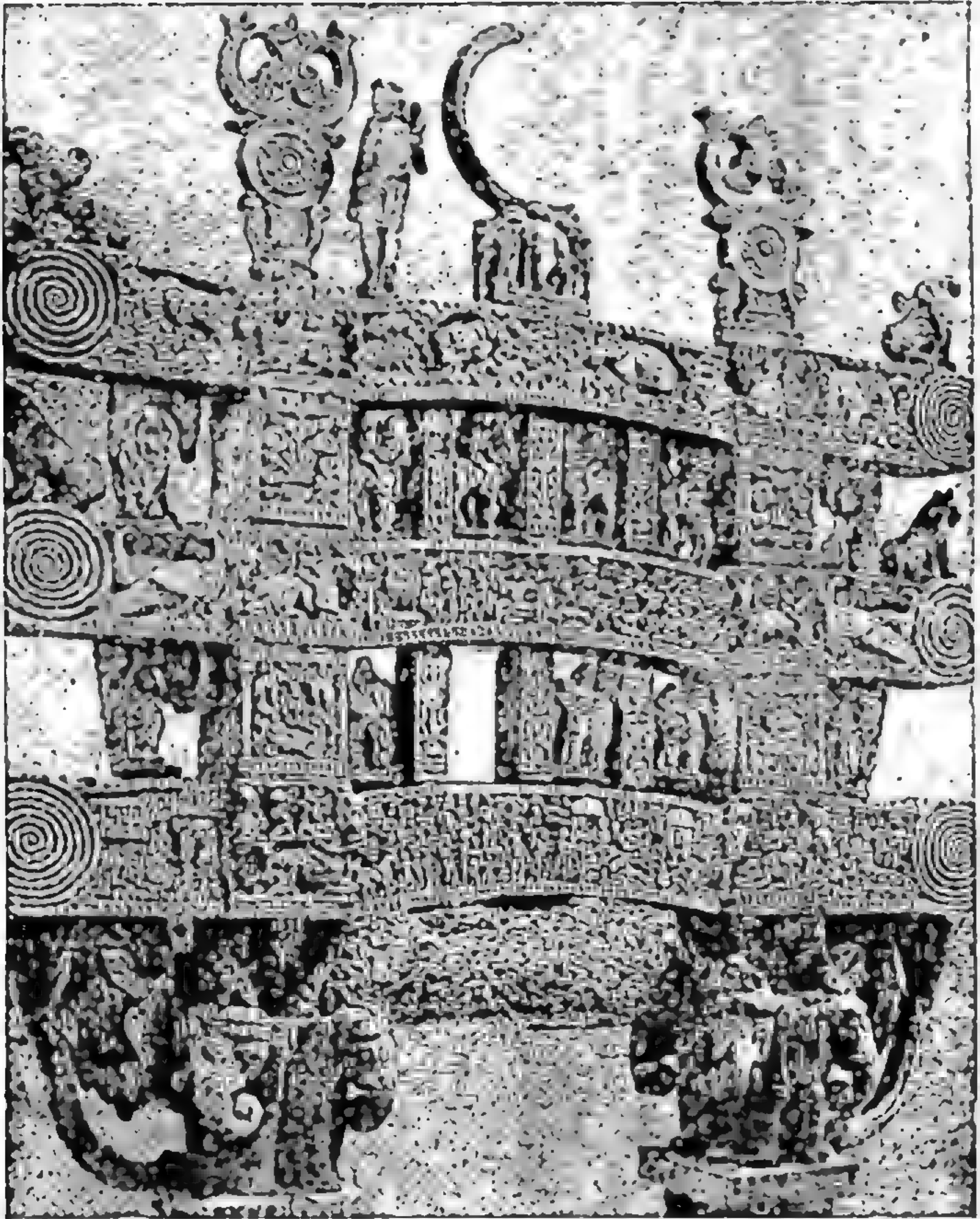
అడుగుల యెత్తుగా నుండెను. దక్షిణ దిశనున్న

సింహ విగ్రహములు. స్తంభము దానికంటె 5 అడుగులు తక్కువ.

దీనిమీఁదఁ బృష్ఠభాగంబులచే నెదుర్కొను

చున్న నాలుగు సింహ విగ్రహములున్నవి. ఈ రెండు స్తంభములును కడమ

వానివలెనే యధికముగ నునుపుచేయఁబడిన యసుక రాళ్లచే నిర్మింపఁబడి

సాంచిస్థూపముయొక్క ఉత్తరపు ద్వారబంధము.

యున్నవి. పునాది మొదలుకొని శిఖరము వఱకు మధ్యనుండు నిడుపాటి భాగ మీ దక్షిణస్తంభమందు 32 అడుగుల యెత్తుగా నుండెను.

సాంబియంనుండు స్తంభములలో దక్షిణస్తంభము అలహాబాదు స్తంభము మీదనున్న కౌశాంబి శాసనముతో బాగుగనున్న శిలా సంబంధించు శాసనము గలదియై యున్నది. స్తంభములు. కాని సాంబి యంనుండు స్తంభము లన్నియుఁ గ్రిందఁ బడద్రోయఁబడి యుపయోగము లేకుండ నున్నవి. అశోకునిచే నిర్మింపఁబడిన శిలాస్తంభములలో రెండు మాత్రము బాగుగా నున్నవి. ఒకటి ముజాఫరుపూరుజిల్లాలో బాసారు (Basar) దగ్గర బఖీరా (Bakhira) లోనున్నది. రెండవది చాంపరన్ (Champaran) జిల్లాలోన “లారియా నందఘరు” (Lauriya Nandagarh) లోనున్నది. ఈ రెండు స్తంభములయొక్క సమగ్రవర్ణనవల్ల నీ తరగతిలోఁ జేరెడు నన్ని స్తంభము లిట్టివేయని తెలియును. కనుక నీదిగువ విశదీకరింపఁబడు చున్నవి.

బాఖిరా స్తంభము (Bakhira) సొగసైన యొక యిసుకరాయి. ఇది విశేషముగా నునుపుచేయఁబడినదై నీటి మట్ట బాఖిరా శిలాస్తంభవర్ణన. మునకుఁ బైన 32 అడుగుల యెత్తుగా నుండెను. దీనియొక్క అడుగు మట్టము చదరమై మూడు మెట్లు కలిగి నీటిలో నుండెను. నీటిమట్టమునుండి శిఖరము వఱకు నడుమనుండు స్తంభము, మొదట * 49 అ. 8 అం. లావుగనుండి క్రమముగా స్థూలము తగ్గి శిఖరము దగ్గర 38 అ. 7 అం. స్థూలముగ

* ‘అ’ యనిన అడుగులనియు “అం” యనిన అంగుళము లనియు గ్రహింపవలయును.

నుండెను. శిఖరము ఘంటాకృతిగా నుండెను. ఇది 2 అ. 10 అం. ఎత్తు. దీనిపైన 12 అంగుళముల యెత్తుగల యొక రాతిపలక, $4\frac{1}{2}$ అడుగుల యెత్తుగలిగి మండివేసికొని కూర్చుండు నట్లుండు సింహ విగ్రహమునకుఁ బీఠముగా నుండెను. నీటిపైని యెత్తంతయు 44 అ. 2 అం. నీటిబోనున్న భాగమును గలుపుకొని స్తంభమంతయు 50 అడుగుల యెత్తుండవచ్చును. ఈ స్తంభముయొక్క బరువు 50 టన్నులుండును.

లారియా స్తంభము యొక్క యేర్పాటుకూడఁ బై స్తంభము వలెనే యుండెనుగాని యిది దాని యంత బరువుగలది లారియా శిలా స్తంభవర్ణన. కాదు. మధ్యనుండు స్తంభము నునుపుగలిగి 32 అ. $9\frac{1}{2}$ అంగుళము లెత్తుగానుండి మొదట

$35\frac{1}{2}$ అంగుళములు లావుగను జీవఅకు $22\frac{1}{4}$ అంగుళములు లావుగ నుండెను. దీని శిఖరము పైని పీఠము వర్తులాకారముగనుండి రెండు బాతు లాహారము నేలుకొని తినుచున్నట్లు బైత్తుగా, నంచున శృంగారముగాఁ జెక్కఁబడెను. శిఖరము దానిమీఁద నుండుసింహ విగ్రహముతోఁ గూడ 6 అ. 10 అం. ఎత్తుగ నుండెను. కాఁబట్టి స్తంభమంతయు 40 అడుగుల యెత్తుండెను.

వికలాంగముగాఁ జేయఁబడి యాజిల్లాలోనె “రాంపర్వా” (Ram-parwa) లో నుండిన శిలా స్తంభము పై

రాంపర్వ శిలా స్తంభ వర్ణన. పేరాలో వ్రాసిన శిలా స్తంభమునకుఁ బ్రతియయి యుండెను. స్వచ్ఛమయిన రాగిని

బీపాయొక్క యాకారముగఁజేసి దానితో

స్తంభమును పాని శిరమును గలుపఁబడెను. ఈరాగి బీపాయొక్క పొడవు 2 అ. $0\frac{1}{2}$ అం. వ్యాసము $4\frac{5}{16}$ అం. చివరలు 3 $\frac{5}{8}$ అంగుళములు. దీనిని రాతి స్తంభమునకును రాతి శిఖరమునకును సిమెంటుతో నవసరము లేకుండఁ దూచినట్లు సరిపుచ్చిరి.

మైన నుదాహరింపబడిన స్తంభముల కనుకూలమయి, సాగసయిన
యిసుక తొలను గల గనులకు వందలకొలది
శిల్పుల కాశల్యము. మైళ్లదూరమున నుండు స్థలములనుండు నశో
కునిచే నేకశిలా స్తంభములు స్థాపింపబడి
యున్నవి. ఈ బ్రహ్మాండమైన శిలలయొక్క స్థాళ్యమును శిల్పముయొక్క
శృంగారమును జూడ నశోకుని కాలమందు శిల్పులయొక్కయు, శిలలను
జెక్కువారి యొక్కయు, కాశలమును, నుపాయము నద్భుతముగా నుండె
ననుటకు నవి బ్రబల సాక్ష్యముగా నున్నవి.

ఇప్పుడు ఢిల్లీనగరమందుఁ గన్పట్టుచున్న యశోక నిర్మితములైన రెండు
స్తంభములలో నొకటి పంజాబుదేశములో
అశోక నిర్మిత స్తంభములు “అంబాలా” (Umballa) జిల్లాలో నున్న
ఢిల్లీనగరమునకుఁ దీసికొని “టోప్రా” (Topra) నుండియు రెండవది
పోఁబడుట. పశ్చిమోత్తర పరగణాలయందున్న “మీర
టు” (Meerut) నుండియు మొగలాయి
చక్రవర్తియైన “ఫిరోజిషా తుగ్లక్” (Ferozesha Tughlak) క్రీ. త.
1356 సం॥ లోఁ దెప్పించెను. టోప్రానుండి శిలా స్తంభమును దెప్పించిన
విధమును దత్తాలగ్రంథకర్త వర్ణించియుండెను. అశోకుని కాలమందు
శిల్పులు తఱచుగా నెంతెంత శ్రమపడి యట్టిపనుల నెఱవేర్చిరో యావిష
యము చనువరులకుఁ దెలియుటకై యాగ్రంథకర్తయొక్క వర్ణన యందుఁ
బొందుపఱపఁ బడుచున్నది.

ఆచార్యకారుఁ డిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. “కొండలకు సమీపమునను
“ఖిజ్రాబాదు” (Khizrabad) ఢిల్లీనగర
శిలలను దూరదేశమునకుఁ మునకు 90 క్రోశముల దూరమున నున్నది.
గొంపోయిన విధము. ఫిరోజిషా సుల్తాను ఖిజ్రాబాదును జూడఁ బో.

యి నప్పుడు “టోప్రా” యం దాస్తంభమును దర్శించి ముందుసంతతుల వారికి జ్ఞాపకార్థముగా దానిని డిల్లీయందు స్థాపింపఁ దలఁచెను. స్తంభమును బెల్లగించుటకు యుక్తమయిన యుపాయంబుల నాలోచించి దూయాబు దేశ మందును దాని చుట్టుపట్లప్రదేశముల యంగునున్న ప్రజల నందఱను గుఱుపు సేనలను, కాలిబంట్ల నందఱను బిలిపించెను, ఈపనికి నవసరమయిన సాధన సామగ్రులతో దూదిబస్తాలతోడను రండనికూడ నుత్తరువుచేసెను. ఈ దూదిని స్తంభము చుట్టు నమర్చిరి. నేలను దూదిపరఱపులను బఱచిరి. స్తంభము యొక్క పునాదిని ద్రవ్వ మట్టిని దొలఁగింపఁగానే యా స్తంభము దూదిపఱ పుల మీదికిఁ జల్లచల్లగా నెఱగెను. ఆదూదిని గ్రమక్రమముగాఁ దొల గింపఁగాఁ గొన్నిదినము లయిన పిమ్మట స్తంభమునేలమీఁది కేయసాయము లేకుండ వ్రాలెను. స్తంభముయొక్క పునాదులశోధింపఁగా నెక పెద్ద చద రపుతాయి దానియడుగునఁ గనుపడెను. దానినిగూడ బయలికిఁ దీసిరి.

ఆ స్తంభమున కపాయము కలుగకుండుటకై చుట్టును తెల్లును ఊనని చర్మములను జాట్టిరి. నలువది రెండు చక్రము స్తంభమును బండ్లపైఁ లను గల యొక బండిని సిద్ధపఱచి ప్రతిచక్ర తీసికొని పోవుట. మునకుఁ ద్రాటిమోకులు కట్టిరి. వేలకొలది జనులు ప్రతిమోకును బలిమితోలాగఁగ బహుళ ప్రయాసంబుతో నా స్తంభముబండిపై కెక్కెను. ప్రతిచక్రమునకుఁ బలమయిన మోకుంగట్టి 200 జనంబులాగెను. ఇట్లు బహుజను లొక్క మ్మడి పూనికతో నీడ్వఁగా నాబ్రహ్మాండమైన స్తంభము యమునానదీ తీరముఁ జేరెను. ఇచ్చటకు నుత్తానుగారు దయచేసి యనేక నావలనాయత్తము చేయించెను. ఆనావలు 2000 మణుగులకుఁ దక్కువ పడకుండ 7000 మణు గులవఱకు ధాన్యము పట్టఁదగినవై యుండెను. ఆ స్తంభమును బహు నైపుణ్య ముతో నావలలోని కెక్కించి ఫిరోజ్ ఖాబాదు (ప్రాతఢిల్లీనగరమునకు) దీసి.

కొనిపోయిరి. అచ్చటనుండి యదియధిక కష్టముతోను నేర్పుతోను “ఖుస్కు” (Khusk) నకుఁ దీసికొనిపోఁబడెను. దీని నిమిత్తమే ప్రత్యేకంబుగ నెక కట్టడము కట్టించి స్వస్థానమునుండి యాస్తంభమును దెచ్చుటకుఁ బడినన్ని కష్టంబుల మరలఁ బడి యాకట్టడముపైకి దాని నెక్కించి రనియు నాచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. అచ్చటనే యాస్తంభం బిప్పటికిని జూపఱు నకుఁ గన్నులపండువుగఁ గన్పట్టుచుండును.

అశోకుఁడు నిర్మించిన స్తంభములలో నెల్లఁ బైనిజెప్పఁబడిన స్తంభము మి

మఱికొన్ని శిలా

స్తంభములు.

గుల మనోహరముగా నుండును. మఱియు

నమూల్యధన మనందగిన సప్తమశిలాశాసనము

దీనిపైఁ జెక్కఁబడియుండెను. క్రీ. పూ. 399

సం॥ము మొదలుకొని 15 సం॥లు దేశయాత్రం

జేసిన “ఫాహియన్” (Fahien) అను చీనాదేశయాత్రికుఁడు పాటలీపుత్రమందు రెండును, “సంకాశియ” (Sankaseya) యందు నెకటియు నశోకనిర్మితములైన శిలాశాసనంబులు కలవని వ్రాసియుండెను. పిమ్మట వచ్చిన “హ్యూయ్ శియాంగు” అను చీనాదేశయాత్రికుఁడు 7-వ శతాబ్దమందు నీ దేశ సంచారంబుచేసి యశోకనిర్మితములని జెప్పఁబడు 16 శిలాస్తంభములను గనుఁగొంటినని వ్రాసెను. వీనిలో రెండు మాత్రము నిర్వివాదముగా దృష్టంబులయినవి. ఎచ్చటననఁగా ఒకటి శాసనము లేనిది “బఖీరా” (Bakhira) యందునను, రెండవది శాసనముకలది రుమిందే (Rummindei) యందునను గనఁబడెను.

నిగ్లివియా (Niglivia) అను మఱియొక శిలాస్తంభము కలదు. స్వస్థా

నమునుండి దీనిని దొలఁగించిరి. కొఱకముని

నిగ్లివియా శిలాస్తంభము.

స్తూప సామీప్యమునందు “హ్యూయ్ శియాం

గు” కు గోచరించినది ఈస్తూపమే యయి

యుండును. పైనుదాహరింపఁబడిన స్తంభద్వయములలో మొకదాని శిఖర
మందు వృషభంబును రెండవదాని శిఖరమందుఁ జక్రంబును నిర్మించిరి.
శ్రావస్థి నగరపరిసరమందున్న ప్రసిద్ధ “జేతవన” (Jetavanu) మతద్వార
ప్రదేశమున నీ స్తంభములు రెండు నున్నవి. ఇవి యిప్పటికిని నేపాలదేశారణ్య
మందు భూస్థాపితములై యున్నట్లు విశ్వసింపఁబడుచున్నవి. వీనిని గనుఁగొని
కీర్తిపహించెడు భాగ్యం బెవనిదయి యుండును తెలియదు. ఘాట్నానగర
మందును దానిసమీపమునను ద్రవ్యగా నశోకుఁడు నిర్మించిన స్తంభముల
యొక్క శేషములు కనఁబడినవి. చీనాదేశయాత్రికు లానగరమందుఁ గను
గొంటిమని వ్రాసిన రెండు స్తంభములును ఆ శేషములలో నె యుండ
వచ్చును.

శాసనములను గలిగిన స్తంభములఁ దొమ్మిదింటి నశోకుఁడు నిర్మించినట్లు
తెలియవచ్చుచున్నది. కాని చీనాయాత్రికులు
అశోకనిర్మిత నవసంఖ్యా “రుమ్మిందే” (Rummindei) “నిగ్లివియా”
స్తంభములను గుఱించి (Niglivia) ల యందున్న శాసనస్తంభములను
చీనాయాత్రికులవ్రాతలు. దప్ప అశోకనిర్మితములయిన కడమ శాసన
స్తంభములను గాని శిలాశాసనములను గాని
యెంతమాత్రము నుదాహరింపకుండుట వింతగాఁ దోచుచున్నది. నారు
కనిపెట్టియున్న శిలాస్తంభముల యందున్నట్లు వారు. తెలియచేసిన. లేఖ
నము లేమహనీయుని కోసరమొ యనియర్పింపఁబడినవి యని కాని యే
మహాత్ముని జ్ఞాపకార్థమొ యని స్థాపింపఁబడినవి యని కాని నూచించెడు
గ్రంథములయి యున్నవి.

గ్రంథావగాహన కుపయోగంబుగనుం
శాసనస్తంభముల జాబితా. దునని శాసనములను గల స్తంభముల యొక్క
జాబితా యాదిగువ వ్రాయఁబడుచున్నది.

సంఖ్య.	శాసనము పేరు.	స్థానము.	రిమార్కులు.
1	ధిల్లీతోప్రా.	ధిల్లీకి దగ్గఱ పాడుపడిన పట్టణమయిన ఫిరోజ్ బాదు పట్టణములో నున్న “కొతీలా” (Kothila) శిఖరము మీఁద ఫిరోజ్ షా తోగ్లకు దీనిని అంబాలా జిల్లాలో నున్న “తోప్రానుండి” క్రీ. పు. 1856 సం॥ లో కొతీలాకు తీసికొని పోయెను.	1 మొదలు కొని యేడువఱకు శిలాశాసనములు దాదాపుగా నంపూర్ణముగా నున్నవి. ఈ స్తంభ శిఖర మీదీ వలప్రయుపబడినది.
2	ధిల్లీమీరటు (Meerut.)	ధిల్లీ యందున్న కొండల వరుసమీఁద ఇంగ్లీషు దొరతనము వారివల్ల 1867 సం॥ లో నిది తిరిగి కట్టబడినది. దీనిని బూర్వము క్రీ. త. 1356 సం॥ లో ఫిరోజ్ షా “మీరటు” Meerut నుండి తీసికొనిపోయి యిప్పుడున్న చోటికి సమీపంబుగఁ దన మృగయామందిర ప్రదేశమందు స్థాపించెను.	1 మొదలుకొని 6 వఱకు స్తంభశాసనములు భిన్నములుగఁ జేయబడినవి. అవి యయిగు ఖండములుగాఁ జేయబడి మరలఁగూర్చబడినవి. ఈ స్తంభ శిఖరం బగోచరంబుగ నున్నది.
3	అలహాబాదు.	అలహాబాదు కోటలో ఎల్లింబరోలో సిపాయి లుండు	1 మొదలుకొని 6 వఱకు శిలాశాసనములు

సంఖ్య.	శాసనము పేరు.	స్థానము.	రిమార్కులు.
3	అలహాబాదు.	సాల (Barracks) దగ్గర నున్నది.	ను రాణిశాసనమును కాశాంబి(Kousambi) శాసనమును నసంపూర్తిగా నున్నవి. శిఖరము నిటీవలఁ గట్టినారు.
4	లారియా అరరాజ్ (Lawria-Araraj.)	అరరాజమహాదేవాలయము నకు 1 మైలుదూరమున లారియాగ్రామ మున్నది.	1-6 శిలాశాసనములు పూర్ణముగా నేయున్నవి. శిఖరము పోయినది.
5	లారియాన వందగర్ (Lawria Navandagarh.)	లారియా అను పెద్ద గ్రామము దగ్గర, మాదియా (Mathia) కుత్తరమున 3 మైళ్ల దూరమున నున్నది.	డిటో. శిఖరము పూర్తిగా నున్నది.
6	రాంపర్వా Rampurwa.	పిపారియా (Piparia) అను పెద్ద గ్రామము దగ్గర నున్న రాంపర్వా అనుపల్లెలో నున్నది.	డిటో.
7	సాంచి.	మధ్య హిందూస్థానములోని భూసాల రాజ్యములో నున్నది.	నేలఁబడి విటిగి పోయినది. శిఖరము మా

సంఖ్య.	కాసనము పేరు.	స్థానము.	రిమార్కులు.
7	సాంచి.	సాంచిస్తూపముయొక్క దక్షిణ ద్వారమందున్నది.	త్రమున్నది.
8	నిగ్లివియా.	బాస్తి (Basti) జిల్లాకు త్తరమున నిగ్లివియా (Niglivia) దగ్గర నిగాలి (Nigali) సాగరుయొక్క పడమటి గట్టు మీద నున్నది.	రెండు తునకలుగా నున్నది. స్వస్థానమందు లేదు. శిఖరము కనుపడలేదు. కొణకమణి స్తూపము నశోకుడు దర్శించిన విషయము దీనిమీద వ్రాయబడినది. కాని పూర్తిగాఁ గనుపడుటలేదు.
9	రుమ్మిందే (Rummindei.)	బాస్తిజిల్లాలో దుల్హా (Dulha.) కు సుత్తరమున 6 మైళ్ల దూరమున తారె (Tarai) యందున్న రుమ్మిందేలో నున్నది.	పిడుగుపడి చీలి య సంపూర్తిగా నున్నది. శిఖరములో కొంత భాగము మాత్రమున్నది. అశోకుడు లంజీ నీవనమును దర్శించిన వృత్తాంతము సంపూర్ణముగా నున్నది.

అశోకుని కాలము దేర్పడిన యీశిలాలేఖనము అశోకుని పాలన మిట్టి

దని శాశ్వతముగాను విలక్షణముగాను జ్ఞాప
శాసనము అశోకుని కము చేయునవియై యున్నవి. అశోకుడు
పాలన నిబంధనలఁ రాజ్యమునకు వచ్చిన పదుమూడవ పదు
దెల్పును. నాల్గవ వత్సరములయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన

పదునాలుగు శిలాశాసనములును శిలలయందుఁ

బొడవుగా వ్రాయఁబడియున్నవి. ఈ శాసనములు తఱుచుగా నొకదాని
కొకటి పాఠాంతరముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. మఱియును ఈశిలా
శాసనము అశోకుని రాజ్యములో యత్యంత దూరప్రదేశములయందు
స్థాపింపఁబడినవి.

“షాబాజగర్హి” (Shahbazgarhi) అను గ్రామము “యూసఫజా
యి” (Yusufzai) దేశములో “పాలూషా”

కొన్ని శిలాస్తంభ స్థలములు (Polusha) యను పురాతన పట్టణస్థాన
వానిపైఁగల శాసన మందున్నది. ఈగ్రామము “పిషావరు”
విశేషంబులు. (Peshawar) పట్టణమునకు నీశాన్యముగా

40 మైళ్లుదూరమునను అశోకుని రాజధాని

యయిన పాటలీపుత్రమునకు సూటిగా 1000 మైళ్లకంటె నెక్కువ దూరము
గాను నుండును. ఈ గ్రామమునకు నాగ్నేయ మూలగానున్న కొండల
స్థోపులో 24 అ. పొడవుగాను 10 అడుగుల వెడల్పుగా నుండెడు నొక
పెద్దశిలమీద దూర్వపడమర వైపులయందు ముఖ్యశాసనము చెక్కింపఁబడెను.
కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందటఁ గన్పట్టఁబడిన పండ్రెండవ శిలాశాసనము
అనఁగా నన్యమత సహనబోధక శాసనము, పైని జెప్పఁబడిన గ్రామశాసన
మునుండి ప్రత్యేకముగా దానికి 50 గజముల దూరమున మరలఁ బ్రకటింపఁ
బడినది. దీనిమీఁద 14 శాసనములయొక్క మూలగ్రంథము దాదాపుగాఁ

బూర్తిగానుండెను. పంజాబులోనున్న “హజారా” (Hazara) జిల్లాలో “మాన్సెరా” (Mansera) యందు శిలాద్వయముమీఁదఁ జెక్కఁబడిన మొదటి పదుమూఁడు శాసనములయొక్క మఱియొక ప్రతి కనుంగొనఁబడినది. కాని షాబాజుగర్ శిలాశాసన మందువలె దీనియందు మూలము

పూర్తిగా లేదు. పాఠాంతరములుగానున్న ట్టరోస్థిలిపిలో వ్రాయఁ యీరెండుశాసనములు “ట్టరోస్థి” అను లిపి దిన శాసనములు. తో కుడినుండి యెడమకు విఖింపఁబడియున్నవి. ఈరెండు శాసనములయందును “పరమ తసహన” శాసనమునకు నెక్కువ ప్రాముఖ్యత యొసంగఁబడినది. ఎట్లనఁగా “మాన్సిరా” శిలాశాసనమందు శిలయొక్క యొకవైపునను “షాబాజుగరు” శిలాశాసనములలోఁ బ్రత్యేక శిలయందున నీశాసనము వ్రాయఁబడియున్నది.

అశోకుని రాజ్యమునకు సుత్తరపు టెల్లయందున్న “కాల్సి” (Kalsi) యందు నీశాసనములయొక్క మాఁడవ పాఠాంతరము కనుగొనఁబడియున్నది. ఈశాసన గ్రంథము స్థితికపురాతి బండమీఁదఁ జెక్కఁబడినది. ఈశిల 10 అడుగుల యెత్తును 10 అడుగుల పొడవును గలిగి యుండెను.

దీనిమీఁద శాసనముల మూలగ్రంథము దాదాపుగఁ బూర్తిగానుండి మాన్సిరా శిలాశాసన గ్రంథముతో నేకీభవించుచున్నది. షాబాజుగరు మాన్సిరా శాసనములు తప్ప కడమ శాసనములు బ్రాహ్మియును పేరుగల పురాతన లిపిలో లిఖింపఁబడియున్నవి. ఈ బ్రాహ్మిలిపియే దేవనాగరి, తెలుగు, కన్నడము మొదలయిన భాషలకు మాతృకగా నున్నది.

పదునాలుగు శాసనములయొక్క రెండు ప్రతులు పడమటితీరమందుఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. బొంబాయికి నుత్తరముననున్న “సోపార” శిలాశాసన రముననున్న “తాణా” (Thana, జిల్లాలో ఖండములు. “సోపారా” (Sopara) యందుఁ గనఁబడిన శిలాశాసన ఖండములయందు నెనిమిదవ శాసనములోని కొన్నిశబ్దములే గోచరించుచున్నవి. అయిన నచ్చోట శిలాశాసనముయొక్క ప్రతియొకటుండె ననుటకు నిది చాలినంత దృష్టాంతమై యున్నది. “సోపార” పట్టణము పూర్వకాలమందు ననేక శతాబ్దముల వఱకుఁ బ్రాముఖ్యతం జెందియుండెను.

గిరినగరమందున్న శిలాశాసనము ప్రథమమునఁ గనిపెట్టఁబడినది. ఇది “కత్తియవారు” (Kathiawar) పర్యాయ గిరినగరమందున్న ద్వీపమందు “జునగర్” (Junagarh) పట్టణమునకుఁ దూర్పున గిరినగర పర్వతములయందున్న నల్లరాతిబండమీదఁ జెక్కఁబడినది.

అశోకుఁడు రాజ్యాధిపత్యియైన తొమ్మిదవవత్సరములో జయించినకళింగ రాజ్యముయొక్క సరిహద్దులలో బంగాళాతీరమందుఁ బైన నుదాహరింపఁబడ్డ శాసనములయొక్క రెండుప్రతులు కనుఁగొనఁబడినవి. బరిస్సాలో కటకపుజిల్లాలో భువనేశ్వరమునకు దక్షిణముగా 4 మైళ్లదూరమున నుండు “ధౌలి” (Dhauli) దగ్గర “అశ్వస్తామ”

అనుకొండమీద నుత్తరపుప్రతి చెక్కఁబడినది. కొండయొక్క పైప్రదేశము 15 అడుగుల పొడవును 10 అడుగుల వెడల్పును గలది. అది నునుపు చేయఁబడి దానిపై శాసన గ్రంథము లిఖింపఁబడియె.

దక్షిణపుప్రతి గంజము జిల్లాలో పురాతన నగరమయిన “జాగద”

(Jaugada) లోనున్న నల్లరాతికొండలో

దక్షిణపుప్రతి. 120 అడుగులయెత్తుగానున్న రాతిబండమీద

జెక్కఁబడెను. పైశాసనమును నిదియు నొకటి

కొకటి ప్రతులుగా నె యున్నవి. ఈరెంటిలో 11, 12, 13 శాసనములు లేవు

కాని నీనియందుఁ కళింగరాజ్య ప్రాంతమందుండెడి యాటవికజనంబుల

నిమిత్తమును, రాజధానికి బాహ్యమందుండు ప్రదేశవాసుల నిమిత్తమును

బ్రచురింపఁబడిన విశేషశాసనములు రెండు నున్నవి. కళింగరాజ్య శాసన

ములయొక్క మూలము లసంపూర్తిగా నున్నది.

కాబట్టి 14 శిలాశాసనము లిచ్చ

పదునాలుగు శాసనము

లున్నస్థలములు.

మించుగా సంపూర్తిగా నీదిగువ స్తూపముల

యందున్నవని తోచుచున్నవి.

(1) షాబాజగర్ (Shahbazagr.)

(2) మాన్సెరా (Mansera.)

(3) కాలిసి (Kalsi.)

(4) సోపారా (Sopara.)

(5) గిరినగరము (Girinagarh.)

(6) ధౌలి (Dhauri.)

(7) జాగద (Jaugada.)

శేషించిన సాతాంతర శాసనములుకూడ దృగ్గోచరములు కాలక్ర
మంబునఁ గావచ్చును.

నానాపాతములుగా నుండు నొక స్వల్పశాసనమును బౌద్ధధర్మమును సం

గ్రహముగఁ దెల్పుమఱియొక యల్పతర శాసన

లఘు శాసన ద్వయము. మును “సిద్ధాపుర” (Siddapura) యందున్న

శాసన ప్రతుల సమూహములో నున్నవి. 14 శిలాశాసనముల వలె నె యీ లఘుశాసనములు రాజ్యమందు వెదచల్లఁ బడియున్నవి. ఎట్లనఁగా రాజపుత్ర స్థానములో “బైరెరాతు” (Bairat) నందు, మధ్యపరగణాల లో “రూపనాథము” (Rupnath) నందు, బంగాళములో సాహశ్రమము (Sahasram) నందు, మైసూరులో సిద్ధాపురము (Siddapur) నందు నున్నవి. సిద్ధాపురమునందుఁ గాని దాని సామీప్యమందుఁ గాని మూఁడు ప్రతులున్నవి.

బాబ్రాశాసనము తక్కిన శాసనములంబోలి యుండదు. తగుసాటి ప్రమా

ణము కలిగి. కొంచెమెట్టిగా బూడిదవర్ణము
బాబ్రా శాసనము గా నుండు గండైలము(గుండ్రాయి) మీఁద
యొక్క విశేషము. నీశాసనము చెక్కఁబడినది. ఇది రాజపుత్ర
స్థానములలోనున్న బైరెరాతు (Bairat).

నకు సమీపమునఁ గొండశిఖరము మీఁద 1837 సం॥ లోఁ గనుఁగొనఁబడెను.

ఇచ్చట నె ప్రథమ లఘుశిలాశాసనము కూడ నున్నది. కలకత్తాలో బంగా
ళా దేశపు ఆశియా సంఘముయొక్క గదులలో నీగండైలమున్నది. ఇది బౌద్ధ
మతాచార్యుల నుద్దేశించి లిఖింపఁబడిన విశేష శాసనమయి యున్నది.

అలహాబాదు సాంచి (Sanchi) శిలాస్తంభములమీఁద శేషపరిపూర్తి
కొఱకుఁ జెక్కఁబడిన శాసనములు విశేషావశ్యకములయిన సంగతులం
దెల్పుటలేదు.

బౌద్ధులయొక్క మహాపావనక్షేత్రము లయిన రెంటిని నశోకుఁడు

దర్శించెనని నేపాళమందున్న టెరాయె
అశోకుఁ డాజీవకులకు (Tarai) స్తంభశాసన ద్వయము దెల్పు

గుహావాసముల చున్నది. కొండలను దొలిపించి నిర్మించిన

మొసంగుట. గుహావాసములను అజీవకు లనఁబడు జైనమత

సన్యాసులకు నశోకుండు దాన మొసంగెనని గయ (Gaya) దగ్గఱనున్న బరాబరు (Barabar) గుహాశాసనములు సంగ్రహముగా నుడుపుచున్నవి. ఈగుహాశాసనములు వల్లరాతిని దొలిచి నిర్మించిరి. మఱియు నమితశ్రమలఁ బడి వీని గోడలను నునుపుఁజేసిరి.

విదితములయిన యశోకుని శాసనముః
శాసనముల తరగతులు. లను నవి నిర్మింపఁబడిన కాల క్రమమున
నెనిమిది తరగతులుగా విభజింప వచ్చును.

(1) పదునాలుగు శిలాశాసనములు. వీనియందు నేడు పాఠాంతరము లున్నట్లు లిదివఱకె లిఖింపఁబడియున్నది. ఇవి క్రీ. పూ. 257, 256 సం॥ లలో వేయింపఁబడినవి.

(2) ధౌలి, (Dhauri) జగద (Jaugada) యందు రెండు కళింగ శాసనములు. ఇవి క్రీ. పూ. 256 సం॥లోఁ జెక్కింపఁ బడినవి.

(3) లఘు శిలాశాసనములు రెండు. మొదటి దానికి నాలుగు పాఠాంతరములు. రెండవ దానికి మూడు ప్రతులు నున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 232 లేక 231 లో ననఁగా నశోకుండు రాజ్యమునకు వచ్చిన 41 సం॥లకు స్థాపింపఁబడినవి.

(4) భాబ్రా (Bhabra) శాసనము. ఇది క్రీ. పూ. 232 లేక 231 లో చెక్కింపఁబడి యుండును. బుద్ధుని సుభాషిత వచనములలో ముఖ్యములయిన యేడు వచనము లీశాసనమువల్ల బోధింపఁబడినవి.

(5) గుహాశాసనములు మూడు.

ఇవి బరాబరు అనుచోట క్రీ. పూ. 257 లోను నిర్మింపఁబడినవి.

(6) టెరాయ్ స్తంభశాసనములు రెండు. ఒకటి నిగ్లివియా (Niglivia) యందునను, రెండవది రుమిందే (Rummindai) యందున నున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 249 సం॥ లో ప్రచురింపఁబడినవి.

(7) స్తంభశాసన సప్తకము. ఇవి 6 సాతాంతరములను గలిగియున్నవి. ఇవి క్రీ. పూ. 249, 242 సం॥లో వేయఁబడినవి.

(8) శేషపరిపూర్తిం జేయు స్తంభశాసనములు : అనఁగా రాణిచే నిర్మింపఁబడిన శాసనమును, అలహాబాదు స్తంభము మీఁదనున్న “కౌశాంబి” (Kousambi) శాసనమును “సాంచి” (Sanchi) స్తంభమందుఁ గొంత మార్పుతోఁ జెక్కఁబడిన కౌశాంబి శాసనమును. ఇవి క్రీ. పూ. 240 లో వేయింపఁ బడినవి.

విశదములైన శాసనసంఖ్య ముప్పది

శాసనముల సంఖ్యయు నాల్గని గణింపవచ్చును. పైన నుదాహరింపఁ నుపయోగమును. బడిన వరుస ననుసరించి వ్రాయఁబడు చున్నవి.

పైసంఖ్య.

శాసనముల సంఖ్య.

1

14

2

2

3

2

4

1

5

3

6

2

7

7

8

3

ఇట్లు శోకుఁడు లోకోపకారకముగా క్రీ. పూ. 257 నుండి 231 వఱకును శాసన నిర్మాణమహోద్యమమందుఁ బూనికఁ గలిగియున్నట్లు గనుపించుచున్నది. ఈ శాసనములయందు సత్ప్రవర్తనయు, భూతదయయు సత్యప్రియత్వమును, పరమతసహిష్ణుతయు మొదలయినవి బోధింపఁబడియున్నవి.

ఈశాసనములన్నియు నానావిధప్రాకృత భాషల వ్రాయఁబడినవి.

ఈశాసనములయందు
వ్రాయఁబడినభాష.

ఇవి సంస్కృతమునకుఁ జేరువుగనుండు దేశీయ భాషలైయుండెను. ఇచ్చట నీభాషల విషయమై కించి ద్విశదీకరింపఁబడును.

భాష.	వాడుకొను దేశములు.
1. సంస్కృతము.	స్వర్ణలోక ప్రశస్తము. మహారాష్ట్రదేశము.
2. ప్రాకృతము.	
3. ప్రాకృతములలోని యంతర్భాగములు.	
1. శౌరసేని.	కోజ, కనోజ, పాండ్య, కేకయ, సాళ్య, బాంష్టిక, అనూప, గాంధార, నేపాళ, కుంతల, సుధేష్ఠ.
2. మాగధి.	
3. పైశాచికము.	
పైశాచికము	ఆభీరదేశము.
4. చూళిక.	
5. అపభ్రంశము.	ఆంధ్రదేశము.
6. ఆంధ్రము.	

(ఇట్లనియప్పకవీయ మందున్నది.)

ఈశాసనములయందు ముపయోగింపఁబడిన భాష యసోధారణముగా గనఁబడుచున్నది. ఇవి పాలిభాషతోగాని ప్రాకృత భేదములతోగాని యనుసూలించి యుండదు. అనుసూలింపని కారణము లీవిగువ వ్రాయఁబడుచున్నవి.

క్రీ. పూ. 3-వ శతాబ్దము నందీ శాసనములను జెక్కుటలో రెండు

దేశము లప్పటివారియందు నెలకొనెను.

దేశీయవర్ణమాలయు మొదటి యుద్దేశము ప్రకారము భాషాక్షర

భాషయు

ములు సౌలభ్యము కొఱకుఁ బెంపు జేయఁ

సంస్కరింపఁబడుట. బడినవి. అక్షరములను మిగుల నందము

గాను, గ్రమముగాను జెక్కిరి. కాఁబట్టి

తత్పూర్వమునకంటె వర్ణసమామ్నాయము హెచ్చు తక్కువలుగాని స్వర
లోపముగాని లేకుండఁ బూర్తిగ నుండునటుల నెనర్పఁబడెను. రెండవ

యుద్దేశ ప్రకారము లేఖకులుగాని శిల్పులు (శిలలం జెక్కువారు) గాని

దేశీయభాషయొక్క యక్షరామ్నాయ మప్పుడెట్లుండెను యటుల నుంచక

యధిక శాస్త్రీయముగా నెనర్చిరి. కాఁబట్టి శాసనముల యందలి యక్షర

మాల వలనఁ దద్దేశీయాక్షరములను నిరూపించుటకు వలన పడకుండెను.

మఱియు భరత ఖండమందు దేశీయభాషలు కాలక్రమమున వాడుక

లోనికి వచ్చియుండెను. భాషామాత్ర యగు సంస్కృతము మతాచార్యుల

సొత్తుగానుండి విశేష గౌరవనీయముగా నుండుటంబట్టి దేశభాషల లోనికి

సంస్కృత భాషాశబ్దంబులఁ గొన్ని మార్పులతోఁ జొప్పించి తమ భాష

లకుఁ గొంత గౌరవంబుఁ గలుగఁ జేసితిమని దేశీయు లనుకొనిరి. కాని దీని

చేత దేశభాషలు స్వస్వరూపములకును సంస్కృతమునకును మధ్యమస్థితిం

బొంది వింత రూపమును ధరించినవి. కావుననవి సంస్కృతము నధికముగ

ననుకరించుచుండినచో మిశ్రమ సంస్కృతములనియు, దేశభాష నెక్కు

వగఁ బోతినయెడల మిశ్రమ దేశభాషలనియు, జేర్కొనఁ బడియె. ఇది

యిటుండఁ గాలక్రమంబున సంస్కృతమందలి యధిక గౌరవమును ప్రేమను

బట్టి తద్భాషా రూపములే దేశీయ భాషలయం చుపయోగింపఁబడెను.

ఇదిగాక దేశభాషలలోఁ గొన్ని శబ్దములకుఁ గల్పిత రూపము లప్పటివార

లేర్పఱచిరి. పైన వ్రాసిన కారణంబులంబట్టి దేశీయభాష త్రివిధంబుగ సంకరంబయ్యె. ఎట్లనఁగా (1) సంస్కృతభాషలోని శబ్దంబులను గొన్నిటిని మార్పులేకుండ వాడుటచేతను, (2) కొన్ని మార్చివాడుటచేతను, (3) దేశభాషయందుఁగాని సంస్కృతమందుఁగాని లేని శబ్దములఁ గొన్నిటిని వాడుట చేతను దేశభాషలు సంకరంబయ్యెను.

మఱియు కోసలరాజ్యమునకు రాజధానియయిన శావస్తీయందు వాడఁబడు దేశీయభాష నాధారముఁ జేసికొని శావస్తీయందు వాడఁబడు వ్యావహారిక భాషయొకటి యేర్పడెను. ఇది వ్యావహారిక భాష. యే కోసల రాజకీయోద్యోగులును, వర్తకులును కోసలరాజ్య మందుండిన విద్వాంసులే కాక దూర్పునుండి పడమర వఱకు ననఁగా ఢిల్లీ పట్నమునుండి పాట్నా నగరము వఱకును ఉత్తరమునుండి రక్షిణము వఱకు ననఁగా శావస్తీ నగరమునుండి యవంతిపురము పర్యంతమును జనువ నేర్చిన వారందఱును బైనఁ జెప్పిన వ్యావహారిక భాషనే వ్యావహారిక భాష. వాడుచుండిరి. ఈ వ్యావహారిక భాషను ముఖ్యముగ నక్కొలపు పరివ్రాజకులు తాము సంస్కృత భాషాప్రవీణులయినను జనసామాన్యముతోఁ బ్రసంగించు నపుడుపయోగించిరి. దానినే ప్రజలన్యోన్య సంభాషణలయందును వ్యవహారములయందును వాడుకొనిరి. కావుననా వ్యావహారికభాష సంభాషణ భాషయనికూడఁ జెప్పఁబడెను. పిమ్మటనీ సంభాషణ భాష నాధారముగాఁ గొని మధ్యమోత్తమ హిందూ పాలిభాష (Middle High Indian Pali) యేర్పడెను. ఈభాషనవంతి యందు వాడుకొనిరి.

తరువాత నశోకుని కాలమందు ముఖ్యముగా పాట్నానగరములో వాడుకొనఁబడిన సంభాషణ భాషనే పైనఁ జెప్పినమధ్యమోత్తమ పాలి భాష

అశోకుని కాలమందలి కూలముగాఁకను గొన్ని మార్పులు చేసిరి.

విశేషభాష.

బ్రాహ్మణములలోనునుపనిషత్తులలోను ఉండు.

వైదుకశబ్దములుకూడఁ జేర్చఁబడుట వల్లను.

గాంధారదేశము మొదలుకొని మగధదేశము వఱకును వాడుకలోనుండు

దేశభాషా శబ్దములను బైన నుదాహరింపఁ బడిన సంభాషణ భాషా

శబ్దములను భరతఖండమందు వాడుకలోనున్న మధ్య మోత్తమపాలి

(Middle High Indian Pali) భాషా శబ్దములను జేర్చుటవల్లను

సంస్కృతభాష బహు విపులమయ్యెను. ఈ చివరఁ జెప్పఁబడిన రెండు

భాషలలోని శబ్దములు సంస్కృతభాషా శబ్దరూపముల కనుగుణముగ నే

మార్పుఁ జేయఁబడెను. ఇట్టి సంస్కృతభాషకనుకూలముగ సవాత మశోకు

కాలమందు దేశభాషను గౌరవార్థముగ గొంతవఱకు వికారము నొందించిరి.

కాఁబట్టి శాసన గ్రంథము నందలి భాష, పాలి (Pali) భాషతోఁ గాని

ప్రాకృతభాషలతోఁ గాని సంస్కృతముతోఁ గాని యనుకూలింప కుండెను..

శాసనములలో ననేకములు మాగధీయ భాషలోఁ వ్రాయఁబడినవి. ఈ

భాషయే మగధరాజ్య రాజధానియందు

మాగధీయ భాషలోఁ వాడఁబడుచుండెను. మరియు శాసనముల

గొన్ని శాసనము లుండుట. గ్రంథ మిచ్చట నెసిద్ధపఱుపఁ బడెను. బహు

దూర ప్రదేశములయిన గిరినగరము, షాబాజా

నగరులందుఁ బ్రచురింపఁ బడిన శాసన పాఠాంతరములు రాజకీయ కార్య

స్థానములయందుఁ గూర్పఁబడినవి. వీనియందా ప్రదేశవైచిత్ర్యము లనేక

ములు విశదీకరింపఁబడినవి. మధ్యపరగణాలయందునను మైసూరునందు

నను బ్రచురింపఁ బడిన శాసనముల భాష గిరినగరమునను దానికిఁ దూర్పున

నుండు దేశములయందునను వాడఁబడు భాషలకు మధ్యస్థముగ నున్నది.

అశోకుని శాసనములను ననేక పండితులు సమగ్రముగ విచారణచేసిరి.

వారిలో నగ్రగణ్యులు “ఎమిలీసినట్ట” (Emile Senart) డాక్టరు బూలరు (Dr. Bulher) నయి యుండిరి. వీరి విచారణ వలననే పూర్వకాలపు హిందువులయొక్క స్థితులను గుఱించిన శంకలనేకములు నివారితంబు లయినవి.

అశోకుని కాలమందు శిల్పవిద్యలు నిస్సందేహముగా మహోన్నత దశయందుండినవి. రాజకీయ శిల్పులు స్థాను అశోకుని కాలమందలి లనువేసి దారువుతోను, నిటికలతోను, శిలల శిల్ప విద్యావిశేషములు. తోను విశాలములయి యెత్తుగ నుండు కట్టడ ములను గట్టుటకును, నేకముగా నుండు బ్రహ్మాండమైన శిలల నుపయోగించునటుల సిద్ధము చేయుటకును, గొప్ప చెఱువు కట్టలను యాక్తములయిన తూములతో నిర్మించుటకును, బహు కఠినములయిన శిలలయం దనుకూలములయిన గదుల నిర్మాణం బొనర్చుటకును సమర్థులయి యుండిరి. విగ్రహాదులను జెక్కు శిల్పకారులు వీరికిఁ దోడ్పా టుగా నుండిరి. ప్రసిద్ధి కెక్కిన కట్టడములయందు ప్రాధముగాను, బహ్వ లంకారముగాను జెక్కఁబడిన పనులు మిగుల మనోహరములుగా నున్నవి. శిలలయం దుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడు విగ్రహాదులలో ననేక విచిత్రములు గన్పట్టుచున్నవి. జంతు విగ్రహములు నరప్రతిమలు నసంఖ్యాకములుగా నున్నవి. చిత్తరువులు వ్రాయు విద్యకూడ నశోకుని కాలమందుఁ గలదు. కాని శైశవదశయందున్నట్లు గన్పట్టును. అశోకుని యనంతరకాలమున నది వన్నె కెక్కినది. అయినను మార్యవంశ పరిపాలన కాలమందలి చిత్త రువుపని యొక్కటియుఁ గానరాదయ్యె.

శిలలను దొలిచి మలచు శిల్పకృత్యము లక్కాలంబున సంపూర్ణమైన పుణ్యముతోఁ జేయఁబడెను. ముప్పది లేక శిల్పాది విద్యా నలువది యడుగుల పొడవుఁ గల్గి కఠినమైన

నైపుణ్యము. బ్రహ్మాండమైన యిసుకరాళ్లను, నల్లరాత్రి
యొక్క విశాలమైన వైభాగములను నగలకు
మెటుగు పెట్టినట్లు శిల్పకారులు మెటుగు పెట్టిరి. శిలలయొక్క మూలలను
దూచినట్లు కలిపిరి. పాట్నానగరమందున్న నదులయొక్క నీటి యడుగు
బురదలోఁ బూడియున్న కొన్ని స్తంభము
దారునిర్మితములును దూలములును దప్ప దారువుతోఁ జేయఁ
బడిన పనుల మాదిరిలను బిషీలకాదులు తమ
పాట్లను బెట్టుకొన్నవి. అయినను దారువు
మీదఁ జెక్కఁబడియున్న మాదిరిపనుల వలన నక్కాలంబున వంద్రంగ
మేంత మనోహరమై, శ్లాఘనీయమయి యుండెను తెలియుచున్నది. ఈ
సంగతి నె ఫిరుగుస్సన్ (Fergusson) పట్టుదలతోఁ బ్రతిపాదించి యుం
డెను. మౌర్యరాజుల కాలమందును దానికి బహు పూర్వకాలమందును
నిర్మితములయిన పూసలును నితరాధరణములును దఱచుగా లభించి
యున్నవి. అవి యీభరత ఖండములోఁ
బంగారు పనివాండ్రు. బహుపూర్వకాలము నందె రత్నముల పని
వాండ్రును, బంగారు పనివాండ్రును తమ
పనులయందు బహు కౌశల్యము కలవారని తెలియఁబఱచుచున్నవి.
మఱియు వారిని మించిన పనివాండ్రు లోకమునందే లేరని చరిత్రకారులు
నిశ్చంకముగా వచించిరి. రథములు, జీనులు, ఆయుధ సామగ్రులు, సేనల
దుస్తులు, నితర దుస్తులు, నేతబట్టలును ఇట్టి వస్తువులను జీవసార్థముగాని
విలాసార్థముగాని సిద్ధపఱచుకొనిన వివరమంతయు లిఖిత గ్రంథముల
యందును శిల్పరచనలయందును గానంబడుచున్నవి. క్రీ. పూ. 16, 17
శతాబ్దములయందుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన మొగ
నాగరిక స్థితియొక్క లాయి చక్రవర్తుల యేలుబడిలో మూర్తిమంత

యాన్నత్యము.

మయిన యనఁగా స్పష్టముగఁ గోచరించు నాగ
రికస్థితికిఁ దుల్యంబుగఁ దత్పూర్వము రెండు

వేల వత్సరంబుల కాలమందె యీభరత ఖండము నాగరిక దశయందుండె.

మగధ రాజ్యముయొక్కయు, బంగాళా రాజ్యముయొక్కయు ప్రాబల్యమును
వస్తుసమృద్ధిని గుఱించి గ్రీకుదేశపు గ్రంథకర్తలు బహుగౌరవంబుగ నుడివిరి.

వ్రాత పూర్వకాలము నుండి వాడుకలోనున్నది. దేవనాగరి లిపికిని

నీదేశములో వాడుకగా నుండు ననేకము

చదువుటను వ్రాయుటను లయిన యితర లిపులకును తల్లియయి బహు
జనులు నేర్చియుండిరనుట. పురాతన లిపిగానుండిన “హీబ్రు” లిపి

నుండి వచ్చిన బ్రాహ్మిలిపిలో శాసనము లనేక

మార్పులుగా వ్రాయఁబడినవి. కాబట్టి ఈబ్రాహ్మిలిపి యనేక శతాబ్ద
ములనుండి వాడుకలో నుండిన ట్లుహింపఁదగియున్నది. “సాంచి”

(Sanchi) యందుఁ గనుగొనఁబడిన యస్థికల పాత్రలంబట్టి యక్కాలం

బున శిరాతో వ్రాయుట వాడుకగా నున్నట్లు తోచుచున్నది. జనులు రాక

పోకలఁజేయు బాహుటమయిన మార్గములయందు శిలలమీఁదను, గుండ్రాళ్ల

మీఁదను, స్తంభముల మీఁదను అశోక చక్రవర్తి మతోపన్యాసములను

జెక్కించుటంజూడఁ దత్కాలమందు జనబాహుళ్యము చదువనేర్చి యున్న
ట్లుహింపవచ్చును.

ఈపేరాయం దుదాహరింపఁబడిన బ్రాహ్మిలిపిని గుఱించియు, జనులు

ప్రాయీకముగాఁ జనువ వ్రాయ నేర్చియుండు

క్రీ. పూ. 8 శతాబ్ద

టను గుఱించియుఁ గొంత దెలిసి కొనం

మందు వ్రాత సంకుచిత

దగియున్నది. క్రీ. పూ. 8-వ శతాబ్ద మునకు

వస్థలో నుండుట.

మందు భారతీయులకు వ్రాత సామాగ్ర

లున్నట్లు కన్పట్టదు. ఒకవేళనున్నను గ్రంథ

ములు వ్రాయుటకు వలసినంతగా నుండక పోవచ్చును. వ్రాత సామగ్రులనఁగా నాకులు లేక కాగితములు, కలము లేక గంటము. సిరా పదంపడి బహుకాలమునకు ననఁగా రమంగమి 5-వ శతాబ్దికాలమునందు రాజకీయ ప్రకటనల (నోటీసుల) కును ఒకరి కొక రుత్తరములు వ్రాసికొనుట కును వ్రాత నుపయోగించిరి. వ్రాత వ్రాయుట సాధ్యమయిన పని యనియు దానివలన మర్యాదగా జీవింపవచ్చు ననియు నప్పటివారు తెలఁచియె యుండిరి. వ్రాతను వారు నేర్చుకొనవచ్చును వీరు నేర్వకూడఁ దను మాట యక్కలంబున లేనందున సామాన్య జనులు, స్త్రీలు సయితము నేర్చుకొనిరి. వ్రాయుట పిల్లలాడు నాటలలో నొకయాటగాఁ జేసిరి. ఎట్లనఁగా బయలులో బిల్లల వీపులమీద నక్షరములు వ్రాసి వ్రాసిన దేమిటో చెప్పుమని పిల్లలను వినోదకరముగా నడిగిరి. సామాన్య వ్యవహారముల కొఱకు వ్రాత నుపయోగించుకొనిరి. కాని యప్పటివారు గ్రంథములు వ్రాయుటకుఁ దలంపులేని వారైరి. ఇందుకు రెండు కారణములను జరిత్ర

కారు లూహించిరి. ఎవ్వ యనఁగా (1)

కారణములు.

గ్రంథములు కంతతః వల్లించి తమ యధిక

మయిన జ్ఞాపక శక్తియం దుంచుకొని పాఠం

పర్యముగ వానిని నిల్పుకొనువాడుక భారతీయులకు లేఖనశక్తి యీ దేశమందుఁబ్రవేశింపక పూర్వమె యుండెను. లేఖనశక్తి ప్రవేశించిన యనంతర మయినను దానిని వారు సేవింపక తమజ్ఞాపక శక్తియే చాలుననుకొనిరి. (2) విపులములయిన గ్రంథములను వ్రాయుట కవసరములయిన సామగ్రుల నెట్లుపయోగింపవలెనె వాఁబెఱుంగరైరి. ఇంక బ్రాహ్మిలిపిని గుఱించి విచారించెదము.

బ్రాహ్మిలిపి యీభరతఖండములో నెప్పు డెట్లు ప్రవేశించెనె సంపూర్ణ

ముగఁ దెలియకున్న నీక్రింద వ్రాయఁబోవు

బ్రాహ్మిలిపి యీదేశము నది విచారణ వలన నిప్పటికిఁ దేలినదని

లోనికి వచ్చిన విధము. బుద్ధకాలపు హిందేశ చరిత్రయందు వ్రాయఁబడి యున్నది.

(1) నావికా యాత్రికులయిన వర్తకులు భరతఖండము యొక్క వాయవ్యమూలనుంచి యనగా మొదట “సోవీరము” (Sovira) నుండియుఁ బిమ్మట “సుప్పారక” (Supparaka) “భరుకచ్ఛము” (Bharukaccha) ముల నుండియు (ఇవిరేవుపట్టణములు) ననుకూలములయిన ఋతువులలో

క్రీ. పూ. ఏడవ శతాబ్ద ప్రారంభమునను యొకవేళ నెనిమిదవ శతాబ్దాంతము భాగమందొ సముద్రయానముచేసి యక్కాలంబున ప్రసిద్ధ వర్తకస్థానముయిన బాబిలోను నగరమునకుఁ బోవువాడుక కలదు.

(2) ఆవర్తకులు విశేషభాగము ద్రావిడులుకొని యార్యులుకొని వారి స్వభాష యరవము. కొన నిప్పటికిఁ గొన్ని ఆవర్తకులార్యులు. వస్తువుల పేర్లు సంస్కృతమునుండి కొని పాలి భాషనుండి కొని రాక యరవము నుండియే వచ్చియున్నవి.

(3) ఆవర్తకులు బాబిలోను నగరమందు వాడఁబడుచున్న లిపిని గార్యావసరములను బట్టి యభ్యసించిరి. బాబిలన్ నగరమందున్న ఆలిపి “సిమిటికు” (Semitic) జాతివారికిఁ బాల్సి లిపిని నేర్చుకొనుట. బూర్వులు స్వయముగఁ గనిపెట్టి వాడుచుండిన లిపినుండివచ్చి యుండెను. ఆపూర్వులను “అక్కేడియనులు”. (Akkadians) అని యిప్పుడందురు.

(4) “సిమిటికు” జాతులవల్ల నిర్మింపఁబడిన శాసనములలోను బాబిలన్ నగరపు తూనిక రాళ్లమీఁదను ఉన్న యక్షరముల పైని వ్రాసినప్రకార

వర్తకులు నేర్చుకొన్న మీదేశపు వర్తకులు నేర్చుకొన్న యక్షర
 యక్షరములు ములు మిక్కిలిగాఁబోలియున్నవి. ఆకాసనా
 బాబిలన్ నగరాక్షరములె ఱ్షరములును దూనిక రాళ్లమీఁది యక్షరము
 యని స్థిరపఱచుట. లును భరతఖండవర్తకు లా దేశమునకు వర్త
 కముకొఱకు వెళ్లక పూర్వమే లిఖింపఁబడి
 యున్నవి.

(5) వర్తకు లాలిపి నీదేశమునకుఁ దెచ్చిన తరువాత నది క్రమక్రమ
 ముగా వృద్ధిచేయఁబడి యీదేశపు విద్వాం
 ఆలిపిని మార్చుట. సులకును సామాన్యజనులకు ననుకూలమగు
 నట్లుగా నమర్పఁబడినది. ఇట్లమర్పఁబడిన లిపి
 తదనంతరము దాదాపుగా వేయివత్సరంబులకు బ్రాప్తిలిపియను పేరితో
 మహోత్తమమయిన లిపియని ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆమధ్య కాలములో (ననఁగా
 నశోకుని కాల మనుకొందము.) ఆలిపికేమి పేరుండెను తెలియదు. భరత
 ఖండము, బర్మా, సయాం, సింహళము, నీదేశములలో వ్రాయఁబడు లిపు
 లా బ్రాప్తిలిపినుండి యుద్భవమయినవె.

(6) మఱియు నాకాలపు వ్రాతసామగ్రులను గూర్చి కొంతవిచారింప
 వలసి యున్నది. బాబిలన్ నగరముం దప్పుడు
 బాబిలన్ నగరముం బంకమట్టి బిళ్లలమీఁద నక్షరంబులు వ్రాసిరి.
 దక్కాలపు వ్రాత భరతఖండమందుఁ గొండరావిచెట్టు పట్టల
 సామగ్రులు. మీఁదను, నాకులమీఁదను గంటముతో వ్రాసిరి.
 సిరాయక్కాలంబున వాడుకతో లేదు.

కొని చెట్టుపట్టలు కొని యాకులు కొని, పెళుసుగా నుండుటచేఁ బగిలి
 పోవుటయొ లేక మఱియేకారణముచే నయిన నశించుటయొ కలుగు
 చుండెను.

తర్వాత బహుకాలమునకుఁ జెట్లయొక్క పెద్దపట్టలను గాని, తాళపత్రములను గాని వ్రాతఁకుపయోగించిన యెడల తాళపత్రములపై నవి పగిలి పోవని కనిపెట్టిరి. వానిమీఁద నినుపగంటముతో నక్కరములు వ్రాసిరి కాని యవి కాలక్రమమున గనుపింపమిచే వానిపై.

మసిపూసినయెడలఁ గన్పట్టుటను బిమ్మట బహుకాలమునకుఁ దెలిసికొనిరి. ఇట్లు దీర్ఘకాలంబువఱకు వ్రాత సామాగ్రులఁ గనుంగొనలేదు. వ్రాత పనిముట్లయవసర మప్పటి బ్రాహ్మణులకు లేనందున నె వారట్లపేక్షించియుండి రని యూహింపఁదగి యున్నది. వేదమంత్రముల నధ్యయనముచేసి వానిని జిరకాలము జ్ఞాపకమునందుంచుకొని శిష్యపరంపరకు నధ్యాపన మొనరించు శక్తి వారికి మెండుగ నుండుటచే వ్రాత వారి కీవిషయమునందు నవసరమయ్యెనని గ్రహింపఁదగి యున్నది. మఱియు వేదమంత్రములను లిఖితంబులఁజేసిన యెడల బ్రాహ్మణేతరులు గ్రహించుటసంభవించి వాని రహస్యంబునకు, వాని ప్రభావమునకును హానికలుగుననియు వారియభిప్రాయమై యుండవచ్చును.

(8) చెట్లయొక్క పట్టలమీఁదను తాళపత్రముల మీఁదను లేఖనమొనర్చి రని పైన లిఖించియుంటిమి కదా అట్టి లేఖనము బౌద్ధులకాలమందే యారంభమయి యుండెను. మఱియు శిలలమీఁదఁ గాని, లోహముల మీఁదఁ గాని చెక్కఁబడిన ప్రప్రథమలిఖిత గ్రంథములకుం గర్తలు బౌద్ధులై. తమ మత గ్రంథములను లిఖితరూపంబుగ నుంచిన

వారును బౌద్ధులై. ఇట్లు లిఖింపఁబడిన ప్రథమ మతగ్రంథము బ్రహ్మాండమైన వాశిష్టధర్మసూత్రముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇది యిటీవల నేర్పడిన

ధర్మశాస్త్రము. దీని యందు బౌద్ధమతగ్రంథ ప్రశంసల మితంబుగ నుదాహరింపఁబడి యున్నది.

పై పేరాలో వ్రాయఁబడిన దానింబట్టి యీ భరతఖండములో బౌద్ధుల కాలముందును నిటీవలను లిఖిత గ్రంథము బౌద్ధకాలములోనే లేర్పడినట్లును దత్పూర్వమందు లేనట్లును యనుటను ఖండించుట. దెలియఁ బడుచున్నది. ఈదిగువ కారణములచే నటులఁ దలఁచుటకు వలను పడెను.

(1) వేదాంగము లయిన శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పనూత్రములు సూత్రయుగ మనగా క్రీ. పూ. 1000, 500 సం॥ల కాలములో లేర్పడినట్లును రామాయణ భారత గ్రంథములు తాత్రయుగము (క్రీ. పూ. 14000, 1000) యొక్క చివర భాగమందు రచింపఁబడినట్లును మఱియు నీయుగమందే జ్యోతిషము కొంతవఱకు వృద్ధిచేయఁబడినట్లు “హిందూకథా సంగ్రహ” గ్రంథమందు లిఖింపఁబడి యున్నది.

(2) పై గ్రంథములు బహు విపులములయి యుండుటంబట్టి యిదివఱలో వ్రాసియున్న ప్రకార మప్పటివారు కంతతః వానిని వల్లించి జ్ఞాపకమందుంచుకొని రనుట దురూహ్యముగనున్నది. కాబట్టి యీ గ్రంథములు లిఖింపఁబడియే యుండవలెను.

అందువలన బౌద్ధకాలమునుండియే లిఖితగ్రంథము లుండెనను వచనమును మఱియొక రీతిగ యన్వయింపందగియున్నది. ఏమనిన నప్పటి యాఝ్యలు తమ వేదగ్రంథము నే లిఖితరూపంబుగ నుంచలేదని చెప్పవచ్చును. బౌద్ధులకుఁ బూర్వమే యాఝ్యులకు లిఖితగ్రంథము లుండెననియు గ్రహింపందగియున్నది.

బౌద్ధమత గ్రంథమునుండి తనకు మిక్కిలి యానందకరములని సప్తభాగములను బ్రత్యేకంబుగ నేర్పర్చుకొనెను. దీనిం మతగ్రంథ సంగ్రహము. బట్టిచూడనక్కాలంబున మతగ్రంథ బాహు

శ్యమునుండి యధిక ముఖ్యాంశములను సంగ్రహించి వ్రాసిపెట్టికొని యుండిరనియుఁ గన్పట్టుచున్నది. ఏలయనఁగాబౌద్ధ మతగ్రంథము విశేషముగా వచన రూపముగా నుండుటచే కేవలజ్ఞాపకమునె యాధారము చేసికొని యాగ్రంథములను జనులు చనువులేకపోవచ్చును.

భరతఖండ వాసుల కింతమహత్తరమయిన నాగరికదశ యెట్లు కలిగెనో

తెలిసి కొనుటకు చరిత్రాధారమెంత మాత్ర

భరత ఖండవాసుల మును జాలియుండలేదు. కొన్ని నాణ్యము

యధిక నాగరికతకుఁ లను బోధించు గ్రంథములును, పిప్రవా

గారణము. (Piprava) స్తూపమునందున్న యస్థికల

పాత్రమందున్న యర్పణ లేఖనమును నింక

నితరములైన రెండుమూడు సంగ్రహములయిన గ్రంథములును దప్ప యీ

భరత ఖండమందున్న శాసనములలోఁ బ్రప్రథమ శాసనము లశోకనిర్మిత

ములే యయియున్నవి. ఈ శాసనములయందున్న లిపి “హీబ్రు” లిపితో

నెట్లు పోలియుండెనో తెలిసి కొనుటకుఁ దగు గ్రంథ సామగ్రి యభావం

బుగా నుండే “మెసపొటేమియా” (Mesopotamia) నుండి వ్రాస్తిలిపి

యీభరత ఖండమును క్రీ. పూ. 800 సం॥ల కాలములోఁ బ్రవేశమొంది

వట్లు బూలరు (Bhuler) సరిగానె వ్రాసియుండిరి.

క్షురోస్థి లిపి కుడినుండి యెడమకు వ్రాయఁబడును. ఈ లిపిలోనె

“షాబాజగర్హి” (Shabazgarhi) “మాన్సె

క్షురోస్థిలిపితో గొన్ని సిరా” (Mansera) శిలాశాసనములీ లిపి

శాసనములు వ్రాయఁబడి లోనే వ్రాయఁబడినవి. క్షులిపి సిరియా

యుండుటకు కారణము. లిపిని బోలియుండి క్రీ. పూ. 500 సం॥

లకు “హిస్టాస్పసు” (Hystaspus) కుమా

రుడైన “డెరయసు” వలన జయింపఁబడిన తరువాత నీదేశపు వాయువు

మూలప్రదేశములలోనికిఁ బ్రవేశించెను. మహా అలెగ్జాండరు దండెత్తివచ్చు వఱకు పారశీక పరిపాలన క్రింద నాప్రదేశము లుండెను.

పారశీక రాజ్యమునుబట్టి యాదేశస్థులయొక్క యదృత వేషభాషా కల్పనలు హిందువుల (భరతఖండ వాసుల).

పారశీక దేశ నాగరిత మనంబుల నాటుకొన్నట్లు హిందువుల నాగ నీదేశస్థులనుసరించి రికత విశేషములలో ననేకములు తార్కా

రనుటకు దృష్టాంతములు. ఇంబుగ నున్నవి. వాయవ్య మూలయందున్న శిలాశాసనములు పారశీక లేఖనలయొక్క

లిపితోఁ జెక్కింపఁబడుట యేకాక లేఖనము అనుశబ్దమున కాదేశీయ శబ్దమే వాడఁబడెను. మరియు “ప్రియదర్శి ప్రభువిట్లు నుడువుచున్నాడు”

అను రాజకీయ గౌరవశైలితో నశోకుని శాసనము లారంభింపఁబడి యున్నవి. ఆశైలికేవలము పారశీక రాజశైలిగానున్నది అశోకునిచే జ్ఞాప

కార్థము విడిగా నిర్దిష్టంపఁబడిన యేక శిలాస్తంభములును ధర్మోపదేశముల నిమిత్తము స్థాంపింపఁబడిన స్తంభములును స్పష్టముగా పారశీక శిల్పితనము నే

ప్రతి పాదించుచున్నవి ఎట్లనఁగా పునానులు, శిఖరములు, శిఖరములపైని జంతువులు, మొదలయిన పని విశేషములన్నియు పారశీక రాజ్యమునుండి

గ్రహింపఁబడినవే. పైనఁజెప్పఁబడిన స్తంభములలో ననేక స్తంభముల మీఁద నుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడిన విగ్రహములున్నవి. ఇవియు పారశీక

దేశీయములే. ఇట్లుండఁ బక్షంబులం గల

అస్సిరియానుండియు సింగంబులును ఇంక శిల్పికృత్యములయిన యనే

గ్రీసునుండియుఁ గొన్ని కాలంకారములును “అశ్శిరియా” Assyria

చిత్తరువు పనులు దేశమునుండి గ్రహింపఁబడినవి. అశోకుఁడు

గ్రహింపఁబడినవి. నిర్దిష్టంపఁజేసిన శిఖరములలోఁ గొన్నిటి

యందుఁ గన్నట్లు పూలచెట్లును, ఆకులును,

బూసలును ఇట్టి యలంకారములును, గ్రీకుదేశపు పనులంజూచి గ్రహింపఁ బడినవిగా నుండవచ్చును.

క్రీ. పూ. 5, 6 శతాబ్దములయందుండిన భరతఖండ స్థితిని వర్ణించెడు జౌద్ధముగపు చిత్రకథలవల్ల నప్పటి దారువులకు మాటుగ శిల్పపుపని దారువులమీఁద నె చూపఁబడినట్లు శిలాదులతో శిల్పపుపనులు. కన్నట్టుచున్నది. దారువులతోఁ జేయఁబడిన శిల్పపు పనులకుఁ బ్రతిగా నిటికలతోను, శిలలతోను అశోకుని కాలమందా పనులు కావింపఁబడినవి. శిల్పపు పనుల యందీ మార్పు నశోక చక్రవర్తియే వెలయింపఁ జేసెనని నుడువవచ్చును. మౌర్యరాజ్య స్థాపకుడైన చంద్రగుప్త మహారాజు తన రాజధానియైన పాటలీ పుత్రమునకుఁ జాట్టును దారువుతో గోడను గట్టించి తృప్తిఁజెంది యుండఁగా నశోక చక్రవర్తి దానిస్థానమందు రాతిగోడను నిర్మింపఁజేసె నని యొక పురాతన వృత్తాంతమును హ్యూక్ శియాంగు లిఖించియుండెను. కొయ్యకు మాటుగా రాతిని నుపయోగించినందునకు నది యొకటియే సాక్ష్యముగా నున్నప్పటికిఁ గొన్ని స్తూపములు తప్ప అశోకునకుఁ బూర్వము రాతిపనులే లేనందున దారుస్థానమందు శిలల నుపయోగించుట అశోకుని కాలమునుండి సాధారణముగా జరుగుచుండెననుట కిది సూచకముగనున్నది. పవిత్ర గోపురశిఖరముగల యొక స్తూపము పెద్దమట్టి దిబ్బమీదఁ గట్టఁబడి నది. ఇది యొకటి తప్ప మౌర్యులకాలమందు దారువుతో నె తఱచుగ శిల్పకృత్యము లొనరింపఁబడినవి. మఱియు నాస్తూపముల కంచెలును, ఆకంచెలయొక్క ద్వారములును, గొయ్యపనుల మాదిరిగా నెకట్టఁబడినవి. కాఁబట్టియశోకునికిఁ బూర్వము దారువుతో నె కట్టడములు నిర్మింపఁబడినవనిపలుకవచ్చును.

దారువుతోఁ జేయఁబడిన శిల్పపు పనుల మాదిరిగా శిలలతోఁ జేయవలె నని అశోకుని కాలమందు యత్నించిరికాని మిక్కిలి నాణెమయిన కట్టడ

శిలాశిల్ప ముద్భుతమైనను ములం జూచినయెడల బనియెంత యుద్భుత
 విన్నాణగ లేదు. ముగ నుండిననునుద్దేశ్యము (ప్రాను) నకుఁదగి
 నట్లు పని తనముండిన దని నుడువుటకు పలను
 పడదు. రాతి కట్టడములయొక్క పురోభాగములయందు నుబ్బెత్తుగనుండు
 విగ్రహములు చెక్కఁబడియుండెను. ఇవి దారువుతోఁ జెక్కఁబడు పనుల
 మాదిరిగా నె యుండెను. మఱియు సౌధములయొక్క పురోంగణములను,
 నితర కట్టడములయొక్క ముఖభాగములను నిర్మించుటయందు నిక్కొలంబు
 నందుంబలె తత్కాలంబునను విశేషముగా దారువునె వాడుచుండిరి.

తత్కాలమందలి భరతఖండ శిల్పులయొక్క విద్యాప్రావీణ్యము గ్రీకు
 దేశస్థులయొక్క మహానైపుణ్యము ననుకరింపఁ
 శిల్పవిద్యానైపుణ్యమును జాలకున్నను అల్పముగా నుండెననుటకు నెంత
 నిరూపించుటకుఁగల మాత్రమును ధర్మముకాదు. నశింపుకొఁగా
 యాటంకములు. శేషించియున్న నరవిగ్రహములు భిన్నము
 లయి యున్నవి. వానిం గూర్చి వ్రాయఁబడిన
 వివరణాంశముల సంపూర్తిగా నున్నవి. ఇక్కతంబునఁ దత్కాల శిల్పకర్త
 విశేషంబులును బ్రావీణ్యంబును ఇట్టిదియని ఖండితంబుగఁ బల్కు సాహ
 సింపుఁ జాలకుంటి మని చరిత్రకారులు వ్రాసిరి.

బఖీరియా (Bakhiria), లారియా నందనగర్ (Lauria Nandan-
 garh) అను శిలాస్తంభములపై శిఖరములుగ
 గణనీయములయిన నున్న సింహ విగ్రహములు కొంచెము
 శిల్పపుపనులు. మోటుగా నున్నను మెచ్చఁదగిన పనులయి
 యున్నవి. వాని పాదములు కేవలము నిజ
 సింహపాదములం బురణించును. గజవిగ్రహముల నిర్మించుటయందు భరత
 ఖండనాను లాదికొలమునుండి నేటివఱకును బ్రవీణులయి యున్నారుగాన

నక్కొలపు విగ్రహములును బహుశ్లాఘనీయములుగా నున్నవి. అశోకుని శాసనములలో యొకటి “ధౌలి” (Dauli) కొండయందున్నది. ఈ కొండను తొలిచి గజవిగ్రహముయొక్క ముందు భాగమును జెక్కిరి. ఇది చూచుటకు మిగుల రమణీయముగా నుండును. మఱియు బుద్ధుని చిహ్నముగా దీనిని జెక్కిరి. మత్స్యకన్యలను (ఈ విగ్రహముల కథోభాగము మత్స్యకృతిగను సూర్యభాగము సూర్యకృతిగ నుండును.) నింకననేక కల్పిత జంతువులను శిలలపైనఁగాని దారువులపైనఁగాని జెక్కుటయందు భారతీయ శిల్పులు తమ బుద్ధిచాతుర్యమును బ్రకటించినను వట్టింపఁబడిన వస్తువుల యొక్క విగ్రహములను నిర్మించుటకు యత్నించిన వారుకారైరి. శిలోపరి భాగములయందు నుబ్బెత్తుగఁ జెక్కఁబడిన విగ్రహములు జీవప్రతిమలుగాను సాక్షాజ్ఞంతువులుగానె యిప్పటికిని గన్పట్టుచున్నవి. చిత్రప్రతి మోపేతములైన రంగములు తద్వస్తువు తెదుగుశేకున్నను దద్యుత్తాంత బోధకములై యున్నవి. ప్రతిమలలో ననేకములు జీవవంతములుగాఁ గన్పట్టును. కాని యా చిత్తగువులలో జంతువుల కండ పుష్టిచాలినంతగాఁ గనుపడదు.

బుద్ధునియొక్క ప్రతిమ అశోకుని కాలమందు లేవు కనుకనే యా ప్రభువు చేయించిన చిత్తగువు పనులయందు బుద్ధుని విగ్రహములులేవు.

అశోక చక్రవర్తిచేయించిన యలంకారపుసను లాయన యనంతర మనేక శతాబ్దములవఱకు బౌద్ధులును, జైనులును జేయించిన పనులతోఁ బ్రాయశముగాఁ బోలియుండెను. అశోకునికాలమాదుఁ జిత్తగువు పనుల ననేక మాదిరులుగాఁ గల్పనఁ జేసిరి. అట్టి పనులలో ఫలాకారములుగాను, బుష్పాకారములుగాను జేయఁబడినవి యధిక సుందరముగాను, మనోహరముగానున్నవి. పైన వ్రాసిన విధంబుగ నశోకచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను.

శిల్పాదివిద్యావిశేషముల గూట్టి చరిత్రకారుల యభిప్రాయము.

ఈభరతఖండ వాసుల విశేష శిల్పవిద్యా ప్రావీణ్యమునకుం దోడుగ
విదేశములనుండి యద్భుతపు పనులమాదిరులు.

అశోకుని బుద్ధివైభవము. సహితము అశోకుడు తెప్పించి యీదేశ
మంచు వెలయింపజేసి తద్విద్యాభి వృద్ధిని
జిత్రవిచిత్రపు పనులవల్లఁ బ్రజలకు నయనోత్సవంబును గావించె. ఇట్టి
మహత్కార్యంబు లొనరించినప్పుడు పేదల కెందఱకు జీవనోపాయంబు
గలిగెను శిల్పకారుల కెంత యుత్సాహంబు వాటిల్లెను వేఱ వచింపనేల.
ఇవి యిటుండ నొకచెంప విపులరాజ్య పరిపాలనంబును, ఒకదేశ ధర్మోప
దేశంబులును, ఒకక్రేవ జన సౌఖ్య విచారణయు, నొక తట్టునఁ బశురక్ష
ణంబును, యధాక్రమంబుగను నిరాటంకంబుగను బచరింపుచు బైననుడివిన
విధంబుగ శిల్పవిద్యావ్యాప్తియం దంతగ నశోకుడు తన బుద్ధి వినియోగించె.
ఈకారణంబులచే నశోకుని బుద్ధివైభవం బనన్య సామాన్యమైనదనియు
నశోకుండు భరతఖండవాసుల దృష్టి యందవతార పురుషుడుగ నుండ
దగియె ననియు మిక్కిలి వక్కాణింపవచ్చును.

శా. ఆచంద్రార్కముగా వెలుంగ ధర బ్రహ్మాండంబు లా తాలపైఁ
బ్రాచుర్యంబుగ శాసనంబులను శుంభద్వృత్తిఁ జెక్కించి యెం
తో చిత్రంబుగ శిల్పకృత్యములఁ దా స్తూపంబులం జూపె శి
ల్పచార్యుండో యశోకుడంచు విబుధుల్బా వింప నెక్కాలచున్.

9-వ అధ్యాయము.

అశోక నిర్మిత శిలాశాసనములు.

శిలాశాసనములయొక్క నిర్మాణమునకుఁ బ్రథమకర్త యశోకుం డని గతంబున లిఖింపఁబడియుండె. ఆశిలాశాసనంబులె యశోకచరిత్రం దెలుపుటకుఁ బ్రబలసాక్ష్యంబు లగుటంజేసి గతాధ్యాయములయందు వానిలోనియరశంబులువలసినంతవట్టు విమర్శింపఁబడియె. ప్రతిశాసనముఖంబున నశోకుఁడు ప్రకటించిన ధర్మవచనంబు లసమగ్రంబుగ విశదీకరించినచో నామహాత్ముని ధర్మాచరణప్రచారణంబులను జదువరులు స్పష్టంబుగ నెఱిఁగి సంతృప్తిఁ జెందుదురని యీక్రింద ననుక్రమణికగ నాంధ్రీకరింపఁబడుచున్నవి.

(1) పదునాలుగు శిలాశాసనంబులు అశోకుఁడు ప్రభుత్వమునకు వచ్చిన 13, 14-వ వత్సరంబులలోఁ బ్రచురింపఁబడియె.

ప్రథమ శిలాశాసనము.

జీవపావనత్వమును గుఱించి.

పావనుడై ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు నాజ్ఞానుసారముగ నే పవిత్రశాసనము ప్రకటింపఁబడుచున్నది. ఇక్కడ ఈరాజధానియందు (పాటలీపుత్రమున), జాతరలయందు బలులకొఱకు నేజంతువునయినను వధింపఁ గూడదు. సాంఘికోత్సవములం జేయఁగూడదు. ఏల యన్యఁగా నట్టియుత్సవములందు ననేకదుష్కృత్యములను జేయుటను ప్రియదర్శిప్రభువు స్వయముగాఁ గనుఁగొనియున్నాఁడు. అదుష్కృత్యములు లేనియెడలఁ గొన్ని యుత్సవములు ప్రభుదృష్టియందు యోగ్యతరములుగానే యుండఁగలవు.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శిప్రభువుయొక్క పాకశాలయందుఁ బూర్వము ప్రతిదినంబున ననేకజంతువులు వ్యంజనంబు (కూర) కొఱకుఁ జంపఁబడుచుండెను.

ఈపవిత్రశాసనము లిఖింపఁబడుకాలమందు నీనిమిషమునరెండునెమళ్లును, నొకజింకయు నీమూఁడుజంతువులు మాత్రమే జంపఁబడుచున్నవి. జింకను మాత్ర మవశ్యముగాఁ జంపుట లేదు.

ఇంకమీఁదట నీమూఁడుజంతువులు సహితము వధింపఁబడవు.

ద్వితీయ శాసనము.

మనుష్యులయొక్కయు, జంతువులయొక్కయు సౌఖ్యమును గుఱించి భవిష్యన్నిబంధనలు.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శిప్రభువుయొక్కరాజ్యమం దన్నిచోట్లను * చోళ, పాండ్య, సత్యపుత్ర, కేరళపుత్ర, యాప్రాంతరాజ్యములయందును, సింహళమునందును, గ్రీకుదేశపుప్రభు వయిన “† ఆంటీయోకసు” Antiochus యొక్క రాజ్యమునందును, ఆరాజునకు లోబడియున్న యితరరాజుల యొక్క రాజ్యములయందును, అన్నిచోట్లను ఘనతపహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యభీప్రాయప్రకారము రెండువిధము లయిన చికిత్సలు చేయఁబడుచున్నవి. ఒకవిధపుచికిత్స మనుష్యులకును, రెండవవిధపుచికిత్స

* చోళరాజ్యమునకు రాజధాని :—ఉరయూరు (Uraiyur) తిరుచనాపల్లిదగ్గఱ నుండెను.

పాండ్యరాజ్యమునకు రాజధాని :—మధుర.

కేరళరాజ్యము :—ఇది మలబారు తీరమున నుండెను.

సత్యపుత్రరాజ్యము :—ఎక్కడనుండెను తెలియదు.

† ఆంటీ యోకసుప్రభువునకు లోబడిన ప్రభువు అవరో తెలియలేదు.

మృగములకును, మనుష్యునియొక్కయు, మృగముయొక్కయు చికిత్సలకుం-
దగినయోషధులు లేనిచోట్లకు వానిని దెప్పించి నాటఁబడినవి.

ఈవిధముగానె లేనితావులకు వేళ్లను, బండ్లను దెప్పించి నాటించుట
జరిగినది.

రాజబాటలయందు మనుష్యునకును మృగమునకు నుపయోగార్థము చెట్లను
వేసి బావులను ద్రవ్వించుట కలిగినది.

మూడవ శిలాశాసనము.

5 సం॥ల కొకసారి సభగూడుటను గుఱించి.

ఘనత వహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు విధించుచున్నాఁడు. నేను పరి-
పాలనకు వచ్చినపదమూడవ వత్సరంబునం దీయాజ్ఞను జేయుచున్నాను.

నారాజ్యమందు విధేయు లయిననాగరికజనులు, కమిషనర్లు (రాజకీయ
మైనయేపనినైనఁ జేయుటకు నియమింపఁబడినవారు.) జిల్లాయధికారులు
నయిదుసంవత్సరంబుల కొకసారి మహాసభకు నేతెంచి యితరపనికిఁ వోడుగ
బుద్ధధర్మమును ముఖ్యముగాఁ బ్రకటింపవలెను. ఆధర్మ మేమనగ :—జననీ
జనకులయెడల విధేయతఁ గలిగియుండుట యోగ్యమయియుండును. స్నేహి-
తులు, పరిచయులు, బంధువులు, బ్రౌహ్మణులు, యోగులు నిట్టివారియెడల
నౌదార్యముగా నుండుట యచిత మగుపనిగా నుండును. అమితవ్యయమును
బరుషభౌపణమును మానుట యోగ్యమయియుండును.

ఈధర్మమును మతాచార్యులు నాగరిక జనమునకుఁ గూలంకషముగ
బోధింపవలెను.

నాల్గవ శిలాశాసనము.

బౌద్ధధర్మాచరణము.

బహుకాలమునుండి (యనేక శతవత్సరములనుండి) జీవజంతువుల వధిం-
చుటయు, వానిని హింసించుటయు బంధువుల నగౌరవము చేయుటయు,

బాహులును, భీతువులను సంతానింపకుండుటయు నిట్టి దుర్మయములు ప్రబలుచున్నవి. కాని యిప్పుడు ఘనత వహించినప్రియదర్శి ప్రభువు బౌద్ధధర్మము నాచరించుటవలన రణభేరిధ్వనికి మాటుగ ధర్మభేరిధ్వని కర్ణతాడిత మగుచున్నది. మఱియు స్వర్గమును జూపుసులోచనములో యనందగు నుత్సవరంధ్రములు, గజములు, దీపారాధనలు మొదలయినవి ప్రజలకు నయనోత్సవంబుగఁ జూపింపఁబడుచున్నవి.*

* ఇచ్చట బౌద్ధమతబోధ భేరిధ్వనితోఁ బోల్పఁబడినది. ఆబోధ కాలమందు మహత్తరము లయినయుత్సవంబులు, నాచారంబులు మొనర్పఁబడును. ఇవి స్వర్గప్రదర్శక సులోచనములుగ వర్ణింపఁబడినవి. ఈమతబోధ లేనికాలమందు నీయుత్సవాదులకు మాటుగ, రణాడంబరము లొనర్పఁబడుచుండెను. పొటలీపుత్రమందుజరిగిన గొప్పబౌద్ధోత్సవమిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“ప్రతిసంవత్సరమందును నెనిమిదవమాసమున విగ్రహముల కుత్సవము చేయుదురు. వారు నాలుగుచక్రముల రథము కట్టి దానిమీఁద బొంగులతో నయిదంతస్థు లేర్పఱచెదరు. ఈయంతస్థుల కొక స్తంభ మార్ధారముగా నుండును. దానిని రాజస్తంభ మందురు దానికి నేటవాలుగఁ గొన్నిగడలును, ఈటెలును గట్టఁబడును. ఈరథ మిరువదిమూర లేత్తుగా మొకతోపుం బోలియుండునుఁ దీనిచుట్టును దెల్లపట్టువస్త్రముఁ గట్టి దానిపైఁ జిత్రవిచిత్రము లయినరంగులు వేయుదురు.

వెండి బంగారములను బొదిగిన వైడూర్యములతో దేవతా విగ్రహములను జేసి వానిపైఁ బట్టు ధ్వజములను, వితానములను నమర్చెదరు నాలుగు వైపుల గూళ్లను గట్టి ప్రతిగూటియందును బుద్ధుని విగ్రహమును ఆయన శిష్యుని విగ్రహమును నెలకొల్పెదరు”.

ఇట్లు గొప్ప వయి భ్రమింపంజేయు నరదంబు లిరువది యుండును కాని యొకదానిని బోలి మఱియొకటి యుండదు. ఉత్సవపు దినమునకుఁ

కడచినయనేక శతాబ్దములనుండి సంభవింపకున్నను ఘనతవహించిన ప్రీయదర్శిప్రభువు బుద్ధధర్మమును బ్రకటించుటవల్ల నిక్కాలంబున జీవ జంతువులను వధించుట మానివేయఁబడినది. వానిని హింసించుటయు నాటంకపఱపఁబడినది. బంధువులను గౌరవించుటయు, బ్రాహ్మణులను, భిక్షువులను సత్తానించుటయు, దల్లిదండ్రులకు విధేయులుగా నుండుటయు, పెద్దల కణకువగా నుండుటయు సభివృద్ధి యగుచున్నవి. ఇట్లు బహువిధ ములుగ ధర్మాచరణము వృద్ధియగుచున్నది. ఘనతవహించిన ప్రీయదర్శిప్రభు వాధర్మాచరణము నింకయు వృద్ధి చేయును.

ఘనతవహించిన ప్రీయదర్శిప్రభువుయొక్క పుత్రులు, పౌత్రులు, ప్రపౌత్రులును బహుకాలమువఱ కీధర్మాచరణమునె వృద్ధి చేయవలెను. వారు భక్తియు, నీతియు, గలవారలై బౌద్ధధర్మమును బ్రకటింపవలెను. ఏల యనఁగా నట్టిప్రకటన సమస్తకార్యములలోఁ బ్రశస్తమయియున్నది. తద్ధర్మాచరణంబునకు దుర్మార్గుఁ డగుఁడు కాఁడు.

ఈధర్మప్రకటనయందును, నాచరణమందును అభివృద్ధి మంచిది. క్షీణము మేలు కొను.

బ్రాంతవాసు లైనప్రజలు భిక్షువులు నందఱు వచ్చెదరు. గాత్రపు పాటకులును, జంత్రపుపాటకులు నుందురు. భక్తితో విగ్రహములమీఁదఁ బువ్వులు చల్లి ఘాపములు వేయుదురు. పట్టణములోఁ బ్రవేశించుటకు బ్రాహ్మణులు వచ్చి బౌద్ధుల నాహ్వానము చేయుదురు. బౌద్ధులు సక్రమముగఁ బట్టణంబునం బ్రవేశించి రెండు రాత్రంబు లం నుండెదరు. రాత్రి యంతయు దీపంబులు వెలుగుచుండును. రమ్యగానంబులు జరుగుచుండును. నైవేద్యంబులను దేవతల కొసంగుచుందురు.

ఈ ప్రకారముగానె కడను రాజ్యముల యందును జరుగుచుండెను.

ఇందుకొకటె యీశాసనంబు ప్రకటింపబడుచున్నది. ఇందువలన జనులు ధర్మమును క్షీణింపజేయక వృద్ధి నె చేయవచ్చును.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు తాను పరిపాలనకు వచ్చిన పదు మూడవహాయనంబున వీనిని బ్రకటించునట్లాజ్ఞాపించెను.

అయిదవ శిలాశాసనము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాడు. సత్కార్యము కష్టసాధ్యము.

సత్కార్యమును జేసినవాడు కష్టసాధ్యమయినపనిని జేసినవాఁ డగు చున్నాడు. ఇప్పటికి ననేకసత్కార్యములు నావలనఁ గావింపబడినవి. నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యము నీధర్మమార్గానుసారముగ బహుకాలం బుండిన యెడల వారు సత్కార్యపరాయణులై యగుదురు. నాయాజ్ఞ నుల్లంఘించినవాడు చెలుపుచేసినవాఁడే యగును. సాపం బొనరించుట సులభము.

గతించిన బహుకాలములో నెన్నడును ధర్మోపదేశకులనఁబడు నుద్యోగు లేర్పడియుండలేదు. నాపరిపాలనకాలములోఁ బదునాల్గవవత్సరమున నట్టి వారలునా చేనియమింపబడిరి. ధర్మమును బెంపొందించుటకును, ధర్మవ్యాప్తుల వృద్ధి చేయుటకును, విశ్వాసవంతు లగుప్రజలయొక్కయు,* యవనులు, కాంభోజులు, గాంధారులు, రాష్ట్రీకులు, పైటీనికులు రాజ్యప్రాంతవాసులయినయింకయితరజాతులునిట్టివారియొక్కయు జ్ఞేమ సౌఖ్యములఁ బెంపొన

* యవనులు. భరతఖండమునకు వాయవ్యమూల నుండువిదేశ జాతు లవారు. వీరు సగము స్వాతంత్ర్యముఁ గలవా రయియుండిరి.

గాంధారులు. ఆఫ్ఘనిస్థానమం దుండుకాండహారు (Kandahar) ప్రదేశవాసులు.

కాంభోజులు, వీరును వాయవ్యమూల నుండు నైకతెగవారు. రాష్ట్రీకులు. పైటీనికులు వీర తెవరో నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు.

రించుటకై యాధర్వోపదేశకు లన్నితెగల జనులనిమిత్తము నియమింపఁ బడిరి.

నాసేవకులయొక్కయు, బ్రాహ్మణులయొక్కయు, భాగ్యవంతులయొక్కయు, దరిద్రులయొక్కయు, వృద్ధులయొక్కయు తేమసౌఖ్యములను హెచ్చించుటకై వారు నియమితులైరి.

అక్రమమయిన కౌరాగృహప్రవేశమును, అక్రమపు శిక్షను ఆటంకపఱచుటకును; ఇతరము లగునాటంకముల నివారించుటకును, నేరస్థుఁడు బహుకుటుంబియై, యాపదఁ జెందియుండి కాని వయోవృద్ధుఁగాఁ గాని, యున్నస్థితిలో వానిని విడుదలఁజేయుటకును ధర్మాధికారు లేర్పఱపఁబడిరి.

ఇక్కడను (పాటలీపుత్రమందును) ఈరాజ్యమందున్నకడమ పట్టణములయందును, నాసోదరసోదరీజనముయొక్కయు, నితరబంధువులయొక్కయు, స్త్రీపరిజనమును గుఱించి పైవిచారణ చేయుటకును వారు నియమింపఁబడిరి.

నారాజ్యమం దెక్కడనయినను బుద్ధధర్మపరాయణు లై తద్ధర్మాచరణమందు స్థిరచిత్తులై, మహాదాతలై యుండువారితో ధర్మాధికారులు ముఖ్యముగాఁ గలిసి ప్రవర్తింపవలెను.

ఇందుకొఱ కీధర్మశాసనము లిఖింపఁబడినది. ఇదిచిరకాల మంతరాయంబు నొందకుండుగాత. ప్రజలు దీని ననుసరించి నడచుకొందురు గాత.

ఆటవ శిలాశాసనము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు.

దీర్ఘకాలమునుండి రాజకీయవ్యవహారము బాగుగ నెఱవేర్పఁబడలేదు. దివారాత్రములయం దనఁగా నన్నివేళలయందు వార్తలు (రిపోర్టులు) మాకుఁ జేరుటలేదు. * నేను భోజనముచేయుచున్నప్పుడు గాని అంతఃపుర

* వ్యావహారికవార్తలం దెల్పునుద్యోగులు చంద్రగుప్తునికాలమందేర్పఱపఁబడిరి. వారికి సుపద్రప్తులు (ఓవరుసీర్లు) అని పేరు. వారు రాజ్య

ములో (జనానాలో) నున్నప్పుడుగాని, శయనగృహమం దున్నప్పుడు గాని, మఱుగుచోట నున్నప్పుడు గాని, బండిలోఁ బోవుచున్నప్పుడు గాని, విహారవనములలో నున్నప్పుడు గాని, యేకాలమందైన, నేస్థలమందైనను జనులయొక్క వ్యవహారము నాకు నెల్లప్పుడు నివేదింపవలసిన యుద్యోగులు వార్తలను శ్రుతపఱచుచుండవలెను. అట్టివ్యవహారమును నే నెచ్చోట నున్నను నెఱవేర్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను.*

దానం బొసంగితి నని కాని, యుత్తరవు చేసితి నని కాని, యవసరమయినపని నుద్యోగులకు నెప్పగించితి నని కాని, యెప్పుడైనను దైవికముగా నేను నోట నాజ్ఞాపించినయెడ అట్టి యాజ్ఞను జెల్లించుటలో వివాదము గాని, మోసము గాని మతాచార్యులలోఁ దటస్థింపినయెడల నట్టి వివాదమును, మోసమును ఏకాలమందయినను, నెచ్చటనయినను నాకు

ములోఁ జరుగుచున్న దంతయుఁ గనిపెట్టి రాజునకు రహస్యముగా నివేదించిరి. వారిలోఁ గొందఱు నగరశోధనఁ జేయువారును, కడమవారు సైన్యశోధనఁ జేయువారును గా నుండిరి. నగరశోధకులు నగరవేశ్యలను, సైన్యశోధకులు తదితరవేశ్యలను దమకు సాహాయ్యముకొఱకు నుంచుకొనిరి. ఈయుద్యోగమునకు నధికసమర్థులును, విశ్వసింపఁ దగినవారల నియమింపఁ బడిరి.

* చంద్రగుప్తునివిషయమై మెగాస్తినసు ఇట్లు వ్రాసెను. ప్రభువు యుద్ధకాలమందే గాక వ్యాజ్యములను (ఫిర్యాదులను) విచారించుటకు నగరము విడిచి వెళ్లును. అంతటను ఆయన న్యాయస్థానము (కోర్టు) నందు దినమంతయుఁ బ్రతిచేయుచుండును. తాను దేహపరిశ్రమంబు నెంచునప్పుడనఁగా రోకళ్లవంటి కఱ్ఱలతో నెడలు రుద్దించుకొనునప్పు డైనను రాజకీయవ్యవహారముఁ జాలింపకుండును. నలుగురు సేవకు లొడలు పట్టునపుడును వ్యాజ్యముల నినుచుండును.

వెంటనే శ్రుతపఱచుటకు నాజ్ఞాపించుచున్నాను. ఏల యనఁగా పరిపాలనవిషయమై నేను పడుచున్న శ్రమతోను నేను వ్యవహారమును నెఱవేర్చు రీతితోను నేను సంపూర్ణముగాఁ దృప్తి జెందుచుండలేదు.

ప్రజలమేలుకొఱకే నేను వ్యవహరింపవలెను. దానిమూలమంతయు నాకృషిలోను, దాని వినియోగములోను ఉన్నది. సర్వజనక్షేమదాయక మయినది. యంతకంటె మఱియొకటి లేదు. నేను మఱి దేనికొఱకు శ్రమపడవలెను? దీనికంటె మఱియొకటి లేదు. ఏని యనఁగా—జీవులకు నాఋణమును దీర్చుకొనుటయుఁ గొందఱునైనను ఈలోకమందు సుఖులను జేసి వారికి పరలోకమును గలుగఁజేయుటయు.

ఇందుకొఱ కీర్ధర్మశాసనమును లిఖింపఁజేసితిని. ఇది చిరకాలము వినియోగింపఁబడుచుండుఁగాత. ప్రజాక్షేమం బొనర్చుట యత్యంతశ్రమవలనఁగాని సిద్ధింపకున్నను నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యముగా నందఱు ప్రజాక్షేమమునకై పాటుపడుచుందురు గావుత.

• ఏడవ శిలాశాసనము.

ధర్మ మసంపూర్తిగా నాచరింపఁబడుటను గూర్చి ఘనతవహించిన ప్రియవర్తిప్రభువు సకలమయినస్థలంబులయం దన్నిమతములవారును నివసించుట నభిలషించుచున్నాఁడు. ఏల యనఁగా వారందఱు నింద్రియవశంబును మనశ్శుద్ధిని గోరువార లయియున్నారు.

మనుష్యునకు సంకల్పములయందును, వాంఛలయందును నిలుకడ లేదు.

ఆయామతములవారిలోఁ గొందఱు పూర్తిగాను, గడమ్మవారు కొంతవఱకును నాయాజ్ఞను జెల్లించియున్నారు. నమృద్ధిగ దానంబు జేయుటకు శక్తిలేని వాడయినను నింద్రియవశంబును మనశ్శుద్ధిని, గృతజ్ఞతను గలిగియుండేనేని నట్టిగుణవిశేషంబు లెల్లప్పుడు గణనీయములై యుండును.

ఎనిమిదవ శిలాశాసనము.

గతకాలమందలిప్రభువులు సంతోషయాత్ర లలియేమొ చెప్పచు విహరించుచుండెడువారు. అట్టి విహారములలో వేటియందును మఱియు నటువంటి వినోదములయందును వారు కాలంబుగడపిరి.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు వెట్లయినను (తాను పూర్వ మట్లే చేసియున్నను) తాను ప్రభుత్వమునకువచ్చిన పదునెకటవవత్సరంబున సత్యజ్ఞానమార్గగామి * యయ్యెను. దానంజేసి ధర్మయాత్రలం జేయుట కలిగెను. ఈయాత్రలయందు భిక్షువులను, బ్రాహ్మణులను దర్శించుటయు, మహాత్ములను దర్శించుటయు, స్వర్ణదానము చేయుటయు, రాజ్యమును, బ్రజలను వీక్షించుటయు, బౌద్ధధర్మమును బ్రకటించుటయుఁ దద్ధర్మనిరూపం జేయుటయు బ్రాప్తించుచున్నవి. కాబట్టి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి † ప్రభు వాకాలమునుండి తత్పూర్వసంతోషయాత్రలను మాని ధర్మయాత్రలయందే యానంద మొందుచున్నాఁడు.

* అమార్గ మేదియన “అష్టాంగమార్గము” ఇది యర్హతేపదంబున కుపాసకుని జేర్చును. అష్టాంగము లెవ్వియన :—(1) శుద్ధసంకల్పములు. (2) శుద్ధానుభవములు. (3) శుద్ధవాక్కులు. (4) శుద్ధప్రవర్తన. (5) శుద్ధజీవనము. (6) శుద్ధకృషి. (7) శుద్ధస్మృతి. (8) శుద్ధవిచారణ, మనశ్శాంతి.

† బౌద్ధమతధర్మప్రకారము భిక్షువులను, బ్రాహ్మణులను, బెద్దలను గౌరవించుట విధి యయియున్నది. కావున నశోకుఁడు తదాచరణము యోగ్య మని తలఁచెను. ప్రజలకుఁ దాను ప్రభు వయియుండుట కాక తాను తండ్రి సమానుఁడ నని ప్రకటించుకొనెను. కానఁ దదనుకూలంబుగ రాజ్యమునె కాక ప్రజలనుగూడ వీక్షించెద నని వ్రాసెను.

తొమ్మిదవ శిలాశాసనము.

శుద్ధాచారమును గుఱించి.

ఘనత వహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వక్కాణింపుచున్నాఁడు. రోగపీడితు లైనప్పుడును, బుత్రపుత్రికా వివాహములయందును, సంతానము కలిగినప్పుడును, బ్రయాణ సమయములయందును, బ్రజలయొక్క యాచారము లనేకములుగా నున్నవి. పైన నుడువఁబడిన సమయములయందే గాక యితర సమయములయందును జనుల యాచారములు పెక్కులుగ నున్నవి.

అట్టి సమయములయందు స్త్రీలు చేయునాచారంబులు సంకరములును బనికి మాలినవియు నయి యనేకములుగా నున్నవి. ప్రయోజనకరములు కాకున్నను నాచారంబుల మానుటకు వీలులేదు. ఎట్లయినను నీధర్మాచారము మాత్రము మంచి ప్రయోజనము కలది. బానిసలను, సేవకులను, దయతో నాదరించుట, గురువులయందు గౌరవము, జీవమునందు లక్ష్యము, భిక్షువులయొడలను, బ్రాహ్మణులయొడల నాదార్యము నిట్టివియే ధర్మాచారము లనఁబడుచున్నవి.

కాబట్టి తండ్రి, కొడుకు, సోదరుఁడు, యజమానుఁడు, మిత్రుఁడు, పొరుగువాఁడు సహితము నీధర్మాచారము యోగ్యమయిన దని పలుకవలయును. సత్సంకల్పసిద్ధి యగునంతవఱకు నీధర్మమే యనుష్ఠేయ మని వచింపవలెను.

ఏవిధమయిన యాచారమువల్ల సత్సంకల్పసిద్ధి యగును? ఈప్రపంచాచారము సందేహకరమైనసత్తిఁ గలది యయియున్నది. దీనివలన సత్సంకల్పసిద్ధి కావచ్చును. ఒకవేళ ప్రపంచాభిలాషమాత్రమే తీరవచ్చును. ధర్మానుకూల మయినయాచార మన్ననో యనిత్యము కాదు. దానివలనను ఈప్రపంచములో సత్సంకల్పసిద్ధి లభింపకున్నను లోకాంతరమందు శాశ్వత

పదవిని నిస్సంశయముగ నెసంగఁగలదు. ఈధర్మాచార మొకవేళ నీప్రపంచమందు సత్సంకల్పసిద్ధి జేసినయెడల నాయాచారము వలన ఫలద్వయ సిద్ధి గలిగినదని నుడువవలయును. ఎట్లనఁగా నీప్రపంచమందు సత్సంకల్పసిద్ధి యొకటియు, దదాచారమువలన లోకాంతరమందు శాశ్వతపదసిద్ధి రెండవదియు నయియున్నవి.

పదియవ శిలాశాసనము.

ప్రజలు వర్తమానకాలమందును, భవిష్యత్కాలమందును వినయముతో బౌద్ధధర్మమును విని తదాచరణం బొనరించువలయును వారి ప్రతాపమును, గీర్తియును వారికి విశేషలాభమును గలుగఁజేయఁజాలవు. అని ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభువు నమ్ముచున్నాఁడు.

తత్ప్రతాపకీర్తులను బౌద్ధధర్మాచరణమందే సంపాదించుట ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిని ప్రభువుయొక్క యభిప్రాయ మైయున్నది.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు చేయుకృషియంతయు సాపరహితమైన యుత్తరజన్మమును బొందునిమిత్త మయియున్నది.

అల్పఁడుగాని యధికుఁడుగాని సంపూర్ణవైరాగ్యమువల్లను, ధర్మాచరణమువల్లను దప్ప యట్టిసాపరహితమయిన జన్మమును బొందుట మిక్కిలి దుర్లభముగానుండును. మఱియుఁ బ్రపంచమందు మహద్దశయం దుండు వారికి నట్టిజన్మప్రాప్తి యత్యంతదుర్లభముగా నుండును. *

* ధర్మపాద మనుగ్రంథమం దిట్లున్నది. ముముక్షుత్వ మర్హత్వ మునకును, ఉపేక్ష మరణంబునకును మార్గంబు లయియున్నవి. ముముక్షువులు మరణింపరు. ఉపేక్షకులు మరణించినవారిం బోలుదురు. ముముక్షువులు మరణింప రనఁగా వారి పరిశుద్ధకర్మలు సంఘమంచు సంక్రమించి మరణము నెంద వని వీరి సిద్ధాంతమందుఁ గన్పచుట్టుచున్నది.

పదకొండవ శిలాశాసనము.

బౌద్ధధర్మదానమును బోలుదానము, తద్ధర్మ స్నేహమువంటి స్నేహమును, తద్ధర్మ విభజనకృత్యముం బురణించు విభజనకృత్యమును (పంచిపెట్టుట), ఆధర్మబంధుత్వమునకు సాటియగు బంధుత్వమును లేవు.

బానిసలను, సేవకులను దయతోఁ జూచుట, తల్లిదండ్రులయందు విధేయత, భిక్షువులకును, బ్రాహ్మణులకును దానంబుచేయుట, జీవపాపనత్వమందు గౌరవము నీనత్యంత్యములె బుద్ధధర్మమనబడుచున్నవి.

కాఁబట్టి జనకుఁడు, పుత్రుఁడు, సోదరుఁడు, గురువు, స్నేహితుఁడు సహచరుఁడు మఱియు పొరుగువాఁడు నీధర్మము మిగుల యోగ్యమయినది, దీనినాచరింపవలయు నని పలుకవలయును.

బౌద్ధధర్మదానము మొసంగుచు నిట్లు లెవఁడు నడుచుకొనునో వాఁ డీలోకమందు మేలుఁ బొందుటయే గాక లోకాంతరమందు శాశ్వతపదముం బొందును. *

పండ్రెండవ శిలాశాసనము.

పరిమతసహిష్ణుత.

ఘనతవసించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు భిక్షువులను గాని, గృహస్థులను గాని దానము లొసంగుట వలనను మఱియు ననేక విధములుగాను గౌరవించుచున్నాఁడు.

అన్ని మతములకును ధర్మ సారముయొక్క యభివృద్ధి యనఁగా నాయా మతధర్మములను శ్రద్ధగా శ్రవణముచేసి సారమును గ్రహించి వానిని గ్రమక్రమ

* దీని యభిప్రాయం బేమనఁగా బౌద్ధధర్మమును బ్రతిమనుష్యుఁ డును దన పొరుగువానికి బోధింపవలెను. అట్టి బోధన, వస్తురూపదానమునకంటె మేలయి యుండును. ఆధర్మమువలన జన్మబంధుత్వమునకంటె బలమయిన యాత్మబంధుత్వము కలుగుచున్నది.

ముగ సమగ్రంబుగ నాచరించుట యవసర కార్యము కనుక దానము లొసంగుటయు, బాహ్యమునఁ బెద్దలు మొదలగువారిని గౌరవించుటయుఁ బ్రియదర్శి ప్రభువునకు నెక్కువ సంగతులుగా నుండవు. ఆయా మత ధర్మములయొక్క సారాభివృద్ధి యనేకరూపములుగా నున్నను నట్టి ధర్మములకు మూలాధారము వాగ్మియమ మయియున్నది. అనఁగా స్వల్పకారణములనుబట్టి పరమతమును హీనపఱచి తన మతమును ఘనమని చెప్పుకొనుట యెవనికిని దగదు. ఏదో కారణముచేతఁ బరమతమును గౌరవనీయమై యుండుకతనఁ జాలినంతకారణ మున్నప్పడె దానిని హీనపఱచవలయును.

ఇందువలనఁ బ్రతి మనుష్యుఁడును దనమతము నభివృద్ధిఁజేసికొని పరమతమునకు నుపకరింపవచ్చును. ఇందుకు వ్యతరేకంబుగ నడుచుకొన్నయెడలఁ దనమతమును క్షీణింపఁజేసికొని పరమతమునకు నుపయోగి యగును. ఎవఁడైనను దనమతమందుఁ దనకుం గలవిశేషాభిమానంబునంజేసి తనమతమును గొప్పచేసికొని పరమతమును దృఢీకరించెనేని వాఁడు వాస్తవముగాఁ దనమతమునకె గొప్ప చెఱుపుఁ జేయుచున్నాఁడు.

కాబట్టి మనోవశీకరణ మనఁగాఁ బరమతధర్మములను శ్రద్ధతో వినుట ప్రశస్తమయిన కార్యము.

ఏమతమువారయినను దమమత ధర్మములను బాగుగా నెఱింగి వాని యందు గాఢానుభవముఁ గలవారై యుండుట ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క ముఖ్యాభిలాష యైయున్నది.

వారివారి మతధర్మములయొక్క సారములను సలక్షణముగా గ్రహించి క్రమక్రమంబుగ వృద్ధిఁజేసికొనుటయే యవసరకృత్యము. కావున దానంబుల నొసంగుటయు బాహ్యగౌరవంబులఁ జూపుటయుఁ బ్రియదర్శి ప్రభువున కవసరంబులు కావని సమస్తమతములవారికిఁ దెలియఁజేయవలెను.

ఇందునిమిత్తమై ధర్మాధికారులను స్త్రీలకొఱకుఁ బ్రత్యేక ధర్మాధికారు

అను, శోధకులను (ఇకాన్వెక్టురులను) ఇతర యుద్ధోగ్యులను నియమించి యుంటిని. ప్రతి ముఠాకును దనమతధర్మమును వృద్ధి చేసికొనుటయు, బౌద్ధధర్మమును బ్రకాశింపజేయుటయు నట్టి యుర్యోగముల నేర్పఱచుట యొక్క ఫలితముగా నెన్నఁబడును.

పదమూడవ శిలాశాసనము.

సత్యజయము.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన తొమ్మిదవ వత్సరంబునఁ గళింగరాజ్యములను * జయించెను.

ఈధర్మజయమును ప్రియదర్శి ప్రభువువలనఁ దనరాజ్యమందునను దన రాజ్యమునకు 600 యోజనముల వఱకు ననఁగా రమారమిగా 4800 మైళ్ల దూరములోఁగా నున్న పొరుగురాజ్యములందునను వ్యాపింపఁ జేయుఁ బడినది. మఱియు ఆంటియోకసు (Antiochus) నామధేయుం డగు గ్రీకు ప్రభువుయొక్క రాజ్యమువఱకును, ఆరాజ్యమున కౌవల నున్న “టోలమి” (Ptolemy), “ఆంటిగోనసు” (Antigonus), “మాగాస్” (Magas) “అలెగ్జాండరు” (Alexander) అను రాజచతుష్టయము † యొక్క

* మహానదినుండి దిగువగా కృష్ణానదికి నవతలవఱకు నుండు బంగాళాఖాతతీర ప్రదేశము కళింగరాజ్య మయియుండెను. మఱియు దీనికి కళింగరాజ్యత్రయ మని పేరు గలదు. (i) అమరావతి. (ii) ఆంధ్ర దేశము లేక వరంగలు. (iii) మధ్యమకళింగము లేక రాజమహేంద్రవరము. ఈమూఁడు కళింగరాజ్యములు కలిసి మహాకళింగరాజ్య మయ్యెను.

ధౌలి (Dhuli), జంగద (Jangada), శిలాశాసనము లీకళింగ రాజ్యమందెయున్నవి.

† ఆంటియోకసు సిరియాదేశపురాజు, టోలమి యిజిప్టు దేశపు రాజు, ఆంటిగోనసు మాసిడోనియాదేశపురాజు, అలెగ్జాండరు ఏషిరసు

రాజ్యములవలకును ధర్తజయము వ్యాపించియున్నది. దక్షిణమున నున్న పాండ్య, చోళ, సింహళ రాజ్యములయందునను నాయారాజ్యమందునను ఉన్న ప్రజలును (రాజ్యప్రాంతదేశములయం దుండు నడవిజనము లయిన) యవనులు, * కళింగులు, భోజులు, పిటినికులు, ఆంధ్రులు, పుళిందులును బ్రయదర్శి ప్రభువు ప్రకటించిన ప్రకారము బౌద్ధధర్మావలంబులై యున్నారు. ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క ధర్మోపదేశకులు ప్రవేశింపని దేశములయందును బ్రజలు బౌద్ధధర్మ మవలంబించుచుచున్నారు. ఆధర్మము ననుసరించి ప్రియదర్శి ప్రభువు చేయుచున్న భక్తిపూర్వకమయిన ప్రకటనను వారు వినఁగానే ఆయాధర్మమును విడువక యాచరింపఁ గలరు.

ఇట్లు సర్వత్ర పరిదృశ్యమాన మయిన ధర్తజయము సంతోషం బొసంగుచున్నది.

బౌద్ధధర్మ వ్యాపకరూపజయ మానంద దాయకంబుగ నున్నది. కాని యాయానందమును సామాన్యముగానే యెంచవలెను. పరలోక సాధక

(Epirus) దేశపు ప్రభువు, మాగాసు సయిరీను (Cyrene) దేశపు రాజు.

* యవనులు, మగధ రాజ్యములో చేరియున్న వాయవ్యపుమూల నున్న సరిహద్దు ప్రదేశములయం దుండు విజాతీయజనులు. వీరిని గేవలము గ్రీకు లని నుడువుటకు వలను పడదు.

కాంభోజులు. వీరును ఆప్రదేశవాసులే. ఆంధ్రులు కృష్ణాతీరవాసులయియున్నారు. వీరిదేశము కళింగదేశమునకు దక్షిణముగా నుండెను. కాలాంతరమందు వీరు బలమయిన రాజ్యమును స్థాపించిరి. పుళిందులు, భరతఖండ మధ్యపరగణాలయం దుండిరి. పిటినికలు గోదావరి తీరమందు నుండు “పయిదాన (Paithana) ప్రదేశవాసు లయియుండవచ్చును. ఈ చెప్పబడ్డ యడవిజను లందఱు నశోకునిపాలనమం దుండిరి.

మయినదే తప్ప * మతేదియు ప్రియదర్శి ప్రభువునకు ఘనమయినదిగాఁ గనుపడదు.

ఇందు నిమిత్తమై యీ ధర్మశాసనము లిఖింపఁబడినది. ఆనిమిత్త మేమనఁగ నాపుత్రపౌత్రపారంపర్యముగ నావంశము వారందఱును నూతనరాజ్య సంపాదనమును దమకు విధియయిన కృత్యముగఁ దలఁపకుందురుగాక. ఒక వేళ నట్టి యుద్ధప్రసక్తిం గలవా రయినప్పుడైనను సహనముందును శాంత మందును వారికి సంతోషము కలుగుఁగాక. ఉభయలోక తారకమైన ధర్మ మార్గజయమే నిజమైనజయమని వారు గౌరవముతో భావించెదరు గాక. కొఁబట్టి యిహలోక పరలోకములయందు మేలొనరించుకృత్యముల వలనఁ గలుగు సంతోషమే వారికి సర్వసంతోష మవుగాక.

పదునాల్గవ శిలాశాసనము.

ఉపసంహార శాసనము. †

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువు నయిన నాయాజ్ఞానుసారముగ నీశాసనము లన్నియు లిఖింపఁబడినవి. మతీయు నారాజ్యము విస్తీర్ణముగా నుండుటచేతను, తత్కారణమున మొక ప్రదేశముం దుపయోగించునదియే సర్వత్ర యుపయోగింప కుండుటచేతను, బైనఁ జెప్పఁబడిన శాసనములలోఁ గొన్ని సంగ్రహముగాను, గొన్ని మధ్యమ ప్రమాణముగాను, గొన్ని విపులముగాను నున్నవి.

ఇంతవఱకు విశేషముగా లిఖింపించియుంటిని. ఇంతకంటె విశేషముగా వ్రాయింపవలసియే యున్నది. ఈశాసనములలోఁ గొన్ని వచనములు పునరుక్తములుగా నుండియున్నవి. అందుకుఁ గారణము లేమన్నగా నాయా

* మతావలంబు లయి యానందింపంజేయుట చాలదు. పరలోక సాధక మయిన యర్హతపదంబు నొందవలె నని యభిప్రాయము.

† అనఁగా గ్రంథాంతమువలె శాసనములయొక్క యంతము.

విషయములు మధువుకంటె బహుమధురంబుగ నుండుటయుఁ జెప్పిన విషయమునె మరల మరల నుడువుట వలనఁ బ్రజ లత్యాదరము కలవారై యట్లొనర్చెద రనుభావమును కారణములు. లిఖింపఁబడిన శాసన గ్రంథము కొంత యసంపూర్తిగా నుండవచ్చును. అటుల నున్నయెడల నది స్థలసంకోచమువల్లఁ గాని, యేదో యితర ముఖ్యకారణమువల్లఁ గాని, శిల్పకారుని ప్రమాదమువలనఁ గాని సంభవించియుండును.

II. కౌళింగశాసనములు. (వీనిని బ్రత్యేకశిలాశాసనము లందురు.)

అశోకుఁడు ప్రభు వయినపదునాల్గవవత్సరంబునను తదనంతరమొ ప్రచురింపఁబడినవి.

(2) మగధరాజ్య ప్రాంతవాసుల (సరిహద్దున నుండెడి యాటవికజనంబుల) కొఱకు లిఖింపఁబడిన శిలాశాసనము. (దీనిని కౌళింగ శాసనములలోఁ జెందవది యందురు.)

రాజ్యముయొక్క సరిహద్దుల నుండు నానాజాతులయెడల నుద్యోగులు నడుచుకొనవలసిన విధులు ఘనతవహించిన స్రీయదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు.

ప్రభు వివిధముగ నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడని “సమాపా” (Samâpâ). యం దుండునుద్యోగులకుఁ దెలియఁ జేయవలెను.

నాయభిప్రాయములనుదగురీతిగ సలక్షణముగ నెఱవేర్చుటను నేనుగోరుచున్నాను. అట్లునెఱవేర్చుటకు ముఖ్యధారములు మీకు నేనునంగునాజ్ఞలై.

ప్రజ లందఱు నాబిడ్డ లై యున్నారు. ఇహపరలోకములయందు నా బిడ్డలు సుఖమొంది యభివృద్ధిం జెందవలె నని యెంతగఁ గోరుదునో యంతగానె నాప్రజలను గుఱించియు నభిలషించెదను.

ప్రాంతర జాతులయెడల నీయభిప్రాయం బేమని మీరు ప్రశ్నించెదరేని నే నిట్లుత్తరమిచ్చుచున్నాను. వారు ప్యాకులరహితులై యుండుట.

ప్రభువుయొక్క ముఖ్యాభిలాష యని వారికి నమ్మకముగ బోధింపవలెను. వారు నన్ను విశ్వసించి నావలన వారు సుఖము నె కౌని దుఃఖమును బొంద రని నమ్మవలయు ననియు, వారియెడల నాకు మంచి యభిప్రాయము కల దనియు, నాయనుగ్రహము పొందుటకును నన్ను సంతోషపెట్టుటకును బౌద్ధధర్మము నాచరించి యిహపరలాభములను వారు పొందవలయు నని యుఁ బ్రభువు నయిన నేను కోరుచున్నా నని వారికి దృఢముగా బోధింప వలెను. దీనికొఱకు నేను మిమ్ము నాజ్ఞాపించు చున్నాను. ఈచందముగ మిమ్ము నాజ్ఞాపించి నాయుత్తరువులను నాచేత్రాలుచేఁ బంపిన పదంపడి నాయుత్తరువులును, నావాగ్దానములును మార్పఁబడవు. ఇది తెలిసికొని మీరు మావిధులను జెల్లింపవలయును. వారికి విశ్వాసము కలుగఁజేయ వలెను. ఎంతవిశ్వాస మనఁగా ప్రభువు వారియెడలఁ దండ్రువలె నుండు ననియుఁ దనను దాను జూచుకొని నట్లు వారలం జూచు ననియు వారు నమ్మవలయును.

నేను నాయాజ్ఞల నిచ్చియుంటిని. నాయుత్తరువులఁ బ్రకటించితిని. నా నిశ్చయాభిప్రాయములును, నావాగ్దానములును వ్యత్యయము కానేరవు. కావున మీకు నియమించినపనిని మీరు సలక్షణముగా నెఱవేర్పవలెను. ఏల యనఁగా వారికి మాయందు విశ్వాసము కలుగఁజేసి యిహపరసౌఖ్యములు వారికిఁ జేకూగునట్లు నరించుటకు మీకుఁ జాలినంత యవకాశమును, వీలు నున్నవి. అటులఁ గావించుటవలన మీకు స్వగ్రస్తాప్తియు రాజఋణ విమోచనమును సంఘటించుచున్నవి.

ఈకార్యనిర్వాహకు లయినయద్యోగులు పైన నుద్ఘాహరింపఁబడిన జాతుల వారికి రాజవిశ్వాసంబుఁ గలుగఁ జేయుటయందును ధర్మమార్గమున వారిని నడిపించుటయందును గొఱవడని పట్టుదల నెట్టుకొనఁజేయుదు రని గట్టిగ నమ్మియున్నాను.

నాలుగు మాసముల కొకసారి జరుగు*పుష్యనక్షత్రోత్సవంబునం దీ శాసనమును జనులకుఁ జదివి వినుపింపవలెను. మఱియు నుచిత సమయములయందును వినుపింపవలయును. ఇట్లునరించుటవలనఁ బ్రజలు సంతార్థవంతులగుచున్నది లేనిది పరాకాష్టగఁ గనిపెట్టవలెను.

రాజధానియం దుండుప్రజలు గాక రాజ్యమం దుండు నితర ప్రజలకుఁ గాను లిఖింపఁబడిన శాసనము.

(Provincial Edict.)

దీనిని బ్రత్యేకశాసనములలోఁ బ్రథమ మందురు.

ఈశాసనము “ధాలి” (Dhali) యం దున్నది. అట్టి యనాగరిక ప్రజల విషయమై యుద్యోగులు నడుచుకొనవలసిన విధులు ఘనత వహించిన అశోకప్రభువుయొక్క యాజ్ఞనుబట్టి “తోసలి” (Tosali) పట్టణపరిపాలకు లయిన యుద్యోగు లిట్లు బోధింపఁబడుచున్నారు.

నాయభిప్రాయముల నుచితమైన సాధనములవల్ల గమనించి సార్థికరించుటకు నేను బాంఛించుచున్నాను. అటుల నెనరించుటకు మీకుఁగల ముఖ్య ధారములు నేను మీకుఁ దెలియఁజేయు కట్టుబాటులె. ఏలయనఁగా ననేక సహస్రజనంబులపై మిమ్ము నధికారులుగ నియమించి యుంటిని వారిలో సజ్జను లగువారి యభిమతమును మీరు సంపాదించుకొనవలెను.

ప్రజ లందఱు నాపిల్ల లయియున్నారు. నాపిల్ల లుభయలోకముల యందు సుఖపడి యభివృద్ధి గాంచవలె నని యెంతగా నభిలషించెదనె యంతగానె నాప్రజా విషయమై కూడ నభిలషించెదను.

* అశోకుని కాలమందు భాగమునకు 4 మాసముల చొప్పున సంవత్సరమును 3 భాగములుగా విభజించిరి. ప్రతిదినమునకుఁ జంద్రుడుండు నక్షత్రమునె పేరుపెట్టిరి. ఆనక్షత్రములలోఁ బుష్యమి నక్షత్రమునె యధిక మంగళప్రద మని భావించిరి.

అయినను బొందదగిన శుభోదర్శము లయిన ఫలితములను మీరు పొందుటలేదు. నాబోధనంతయు గమనింపక కొంతవఱకే వినియోగించు వారు కొందఱు గలరు. కావున ధర్మబోధను సమగ్రముగ వినియోగించు నటుల నట్టివారిని జేయుట మీపని యైయున్నది.

కౌరవ గృహవాసులును, హింసితులు నగుజనులు కొందఱును ఉన్నారు. ఆరెండు శిక్షలను విధించుట యం దనధికార కృత్యములు పాపఁగకుండ మీరు సన్నిహితులై యుండి వానిని నివారింపవలెను. కొందఱు మదోద్రేకులయి యక్రమములు చేయుదురు. వారిని సత్కారమునకుఁ దేవలయును.

బౌద్ధధర్మము జయమొందుటకుఁ బ్రతిబంధకము లయిన గుణములు కొన్ని గలవు. ఎవ్వ యనిన నోర్వలేమి, పట్టుదలలేమి, కఠకుఁదనము, ఓర్పులేమి, పనిపూనకుండుట సోమరితనము ఒడలు వంగనితనము. కాఁ బట్టి మీరఁ లట్టిప్రతి బంధక రూపములయిన దుర్గుణములను దృఢింపవలయును. ఏల యనఁగా నీధర్మబోధయొక్క మూలమంతయు సత్త్వివర్తన మందలి పూనికలోను సహనములోను నున్నది. పాలుమాలిక గలవాఁడు తనవిధి కృత్యముం బూనఁడు. అయినను నుద్యోగియైనవాఁడు వానిని బ్రోత్సాహపఱచి తాను ముందు నడచి వానిని నడుపింపవలెను. మీరు చేయుపైవిచారణ యనుకృత్యంబు నిట్లే మీ గొనరింపవలెను. ప్రభువు నాజ్ఞ లిట్టి విట్టి వని మీరు పర్యాలోచించి గమనింపవలెను. ఈనాయాజ్ఞలను మీరు చెల్లించుటవల్ల విశేషఫలము సిద్ధించును ; చెల్లింపనియెడల గొప్ప చెఱుపు కలుగును. అలసులకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగని యుద్యోగులకు దైవానుగ్రహము గాని రాజానుగ్రహము గాని లభింపదు. ప్రోత్సాహ పఱచుటను గూర్చి నే నింతపట్టుదలగా వచించుట మీకు ద్వివిధముగా ఫలకారి యగును. ఎట్లనఁగా మీ రట్లాచరించుటచే మీకు స్వర్గప్రాప్తి

గలుగును. మఱియు నాయెడల మీకుం గలబాధ్యతను నెఱవేర్చికొనిన వార లగుదురు.

ఈశాసనమును పుష్యనక్షత్రోత్సవమందును ననుకూలించిన యెడలఁ బుష్యనక్షత్రములకు నడిమి కాలములయందును బ్రజలకుఁ జదివి వినిపింప వలెను. ఇట్లునరించుటవలనఁ బ్రజలు సత్సార్థమునకు వచ్చుచుండిరేమో శ్రద్ధగాఁ బరిశీలించుచుండవలెను. పట్టణవాసుల నధికారము లేకుండఁ జేఱు సాలలొఁ బెట్టుట, హింసించుట యిట్టి యక్రమములను నివారించుట యందుఁ బట్టణాధికారు లగునుద్యోగులు తఱుగనిపట్టుదలం జూపుటకై యీశాసన మిచ్చఁటఁ బ్రచురింపఁబడినది.

ఈవిషయముల నాకర్ణించి నాబోధల ననుసరించి నడచుటకై నెత్తుదిని, సహనమును, జీవ గౌరవమును గలమనుష్యులను అయిదు సంవత్సరముల కొకసారి బౌద్ధధర్మానుసారముగాఁ బిలిపించెను.

ఆప్రయోజనము కొఱకె యుజ్జయినీ రాష్ట్రాధికారి మూఁడు సంవత్సరముల కొకసారి తన ప్రజలను రావింపవలయును. ఈప్రకారమే తక్షశిలా ప్రదేశప్రభువు కూడ నొనరింపవలయును.

అట్టి మహాసభకు నరుదెంచెడునుద్యోగులు తా మొనర్పవలసిన విశేష కార్యంబుల నుపేక్షింపక సభయందు బోధింపంబడు విషయంబుల సావధానంబుగ విని తదాచరణ పరాయణులుగా నుండవలెను.

III. లఘు శిలాశాసనములు.

అశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చిన పదు నెనిమిదవవత్సరంబునఁ బ్రచురింపఁబడినవి.

లఘు శిలాశాసనము. నె 1 రు.

(బ్రహ్మగిరియం దీశాసనమున్నది.)

ధర్మాచరణఫలము.

సువర్ణగిరియం దుండు ప్రభువుయొక్కయు, దండనాథి కారులయొక్కయు నుత్తరువు ప్రకారము “ఇసిలా” (Isila) యం దుండుదండనాథి కారులకుఁ గుశలప్రశ్నానంతర మిట్లు లిఖింపఁబడుచున్నది.

ప్రియదర్శి ప్రభువుగా రిట్లాజ్ఞాపించుచున్నారు. సార్థద్వయ వత్సరంబులవఱకు (2 సం॥లు 6 నెలలు) బుద్ధధర్మము శ్రద్ధతో నాచరింపక తద్ధర్మావలంబిగా మాత్ర ముంటిని. ఆఱువత్సరంబులకుఁ గించి దధిక కాలము నుండి యుపాసక వర్గంబులోఁ జేరి యాధర్మమును శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ నాచరించుచుంటిని. * అంతకుఁ బూర్వము సత్యమతావలంబు లని భరత ఖండమం దంతటను గౌరవింపఁబడు వారందఱును, వారిదై వములును అసత్యము లని నాయుపాసనకాలమందుఁ గనుపఱపఁబడినది.

ఏలయన నిదియే ధర్మాచరణఫలము. ఇది గొప్పవానికి మాత్రమే లభ్యమగు ననఁగూడదు. అల్పుడైనను ముముక్షుత్వముఁ గలిగి శ్రద్ధాశువై యుపాసించిన యెడల నిర్వాణపదంబు నొందఁగలఁడు. కాబట్టి యల్పుడును నధికుడును శ్రద్ధతో ధర్మాచరణంబు నొనరించుటకై యీశానము ప్రకటింపఁబడినది.

నారాజ్యప్రాంతదేశీయులును నాబోధను గ్రహింపవలయును. వారు ధర్మాచరణమును బహుకాలం బొనరించెదరు గాక.

ఈధర్మాచరణము వృద్ధియగును. నిశ్చయముగా విఫలముగా వృద్ధియగును. ఇప్పటికంటె నధమము సగమయినను వృద్ధికౌవచ్చును.

* ఇది బ్రాహ్మణుల నుద్దేశించిన వచనంబు. బ్రాహ్మణాధికారము నిరాకరింపఁబడినందున వారి దేవతలును నిరాకరింపఁబడి రని తెలిసికొను వలెను.

గతించిన మహనీయులవలన నీయాజ్ఞ ప్రకటింపఁబడినది. అప్పటినుండి 256 * సం॥లు గడిచినవి.

వెనుకటి శాసనమే “రూపనాథ” లఘు శిలాశాసన ప్రతిలో నిట్లున్నది :—

ప్రియదర్శిని ప్రభు విట్లు వచింపుచున్నాఁడు.

రెండు సం॥ల 6 మాసములవఱకు బుద్ధద్వర్తశ్రవణము చేసియుంటిని గాని తదాచరణమందు శ్రద్ధవహించి యుండలేను. నే నుపాసక సంఘములోఁ జేరి 6 సం॥లకుఁ బైగాఁ గడచినది. ఈకాలములో శ్రద్ధాభూతుఁడనై ధర్మానుష్ఠానంబుఁ జేసితిని.

శిలాశాసనములయం దుండు వచనములలో నిది యొక్కటియే దురవగాహంబుగ నున్నది. దీని యభిప్రాయ మిది యని యొక్కఁడును నేటి వఱకు సహేతుకంబుగ స్పష్టికరింపలేఁడయ్యె. గతించిన మహనీయులనుమాటలు బుద్ధమునిం దెల్పుననియు 256 సంఖ్య యాయన మరణాదిగ గతించిన వత్సరంబు లనియు “బూలరు” (Bühler) పట్టుదలతో వాదించెను. ఇతరులును గొన్ని యభిప్రాయము లిచ్చిరి కాని బూలరుయొక్క యభిప్రాయమే చాలభాగము వఱకు సమ్మతింపఁ దగియున్నది. ఈయభిప్రాయము నిర్దోషమయిన యెడల సింహళపురాణములు తెల్పు కాలక్రమమునకు విరోధముగా బుద్ధుని మరణము క్రీ. పూ. 508 సం॥ల ప్రాంతమందని వచింపవలెను.

క్రీ. పూ.

ఎట్లనః—అశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డయిన సం॥ 269

* 256 కుఁ దరువాతఁ గుండవకరణమందు లిఖింపఁబడిన శబ్దములు మూలమందు లేవు. చరిత్రకారుఁడు వ్రాసినవైయున్నవి. అందుకుఁ గారణ మిట్లాయన వ్రాయుచున్నాఁడు.

పూ. క్రీ.

పిమ్మట 9 సలలకు కళింగ రాజ్యమునుజయించి
బుద్ధధర్మావలంబి యయిన సలము

261

2½ సలలు సామాన్యముగా నుండిపిమ్మట
6½ సల (మొత్తము 9 సలలు) ఛృద్ర
మయిన యుపాసకుఁడుగానుండెను.

262

దీనికి 256 కలపగా బుద్ధుని మరణము.

508

ఇది యిట్లుండ 256 సంఖ్య గతించిన మతోపదేశకులను దెల్పు నని.
“సీనార్ట్” (M. Senart) వ్రాసెను. ఇది కొంత భ్రమఁ గలుగఁ జేయుచున్నది.
ఈసంశయము రూపనాథ శాసనమువలనఁ గొంత విడుచున్నది.

ఆకాలమునందు ఛిరతఖండములో నంతట సత్యదేవత లని పేర్కొనఁబడిన
వన్నియు నసత్యదేవత లని తెలిసెను. ఏల యనఁగా నిది ధర్మాచరణముయొక్క
ఫల మయియున్నది. ఇది గొప్పవాచిక లభ్య మని యనఁగూడదు. ఏల
యన నల్పుండైనను శ్రద్ధతో నుపాసించినయెడల విశేష మయిన స్వర్గసుఖముఁ
బడయఁగలఁడు.

కాబట్టియే యల్పుఁడును నధికుఁడును స్వర్గలాభంబునకై కష్టింపవలసినదని
యాజ్ఞాపించుచున్నాను.

నాపొరుగు రాజ్యములవారు కూడ నీబోధను నేర్చుకొనవలెను. పైన
నుడివినరీతిగ ధర్మాచరణము చిరకాలము జరుగుఁగాక.

నాయీప్రయత్నముం బట్టి ధర్మాభివృద్ధి యగును. సందేహములేదు. విఫలముగా
నగును. ఇప్పటి వృద్ధి కంటె సగమయిన నధిక మగును.

ఈవిషయ మిక్కడను దూరప్రదేశములయందును శిలలమీఁదఁ జెక్కింపఁబడినది.
ఎక్కడెక్కడ శిలాస్తంభ ముండునో దానిమీద నీయంశమును
లిఖింపవలయును.

తనయన్నం బీరసవర్ణముతో నెవఁడయిన నెన్నిసారులు తడుపునో యన్నిసారులు నతనికి నధికతృప్తి కలుగును. అనఁగా వాఁ డీబోధను మననము చేసినకొలఁది నింద్రియ వశీకరణము కలిగి యానందించును.

నిర్వాణపదంబు నొందిన మహనీయుఁ డీయాజ్ఞ నొసంగెను. ఆయన గతించి 256 సం॥ము అయినవి.

ద్వి తీ య ల ఘు శి లా శా స న ము.

(బ్రహ్మగిరియం దుండుశాసనప్రతి).

బౌద్ధధర్మసంగ్రహము.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తల్లిదండ్రులకు విధేయులుగ నుండవలయును. ఆప్రకారమే జీవుల యెడల గౌరవము విధిగాఁ జూపవలెను. నిజము వచింపవలెను. బౌద్ధ ధర్మము కోరుయోగ్యత లివి యయియున్నవి. తద్విధముగానె శిష్యుఁడు గురువును గౌరవింపవలెను. బంధువులను సంతానింపవలెను. ఇది పురాతన ధర్మ నియమము. దీనిని జరకొల మాచరింపవలెను. దీని ననుసరించి ప్రజలు నడుచుకొనవలెను.

IV. బ్రాబ్రాశాసనము.

అశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చిన పనునెనిమిదవ వత్సరంబున లిఖింపఁ బడినది.

మతాచార్యులకుఁ జేయఁబడిన యుపన్యాసము. బౌద్ధమతాచార్యుల యొక్క యారోగ్యము నభివృద్ధియు నభిలషింపుచువారికిఁ బ్రియదర్శిప్రభు వభివందన మొనరింపుచున్నాఁడు.

పూజనీయులారా!

గౌరవనీయుఁ డైనబుద్ధముని సింహునివలన వచింపఁబడిన దంతయు సలక్షణముగనె యున్నది. అయినను నాక్షేమముకొఱకు నేను నుడువ

వచ్చును. కనుక “బుద్ధధర్మము చిరకాలజీవిగా నుండు నని” బుద్ధమహాముని నుడివిననుడిని బూజ్యులారా! మీకు జ్ఞాపక మొనర్చుటకు నేను సాహసించుచున్నాను.

పూజనీయులారా!

- (1) ధర్మనియమాభివృద్ధి. (వినయసంకాశము.)
- (2) ఆర్యులయొక్క యమాశవశక్తులు. (ఆర్యవేషాని.)
- (3) రాగలభయము. (అనాగతభయాని.)
- (4) భిక్షుగీతము. (మునిగాధ.)
- (5) భిక్షుజీవితసంభాషణ. (మానినూక్తి.)
- (6) ఉపశాంత్యప్రశ్న. (ఉపదేశ ప్రశ్ని.)
- (7) అన్యత మనుష్యయము నారంభించి రాహులునకుఁ జెప్పఁబడిన యుపన్యాసము.

పైన నుదాహరింపఁబడిన గ్రంథవచనములను మహానుభావుఁడైన బుద్ధుఁడు వచించియుండెను. అనేకు లయిన భిక్షువులును భిక్షునిలును దద్వచనములను శ్రవణముఁ జేసి మననము కావింపవలయు ననియు మగనా రేమి స్త్రీ లేమి ప్రజ లందఱు నట్లే యాచరింపవలె ననియు నేను కోరుచుందును.

పూజ్యులారా! యీకారణమునుబట్టి నేను దీనిని లిఖింపఁజేసితిని. ఇందువలన నాయుద్దేశము ప్రజలు తెలిసికొనవచ్చును.

గుహాశాసనములు. స్తంభశాసనములు.

అశోకుఁడు పరిపాలనమునకు వచ్చిన 13 మొదలు 28-వ వత్సరము వఱకుఁ బ్రకటింపఁ బడినవి.

(I.) గుహాశాసనములు.

మదుమూఁడన యిరువదియవ పాలన సంవత్సరములయందు లిఖింపఁబడినవి.

బరాబరు కొండగుహలయందలి శాసనములు అజీవకులకు గుహీగృహంబుల దానమొసంగుట.

నెం 1 రు శాసనము.

తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన పనుమూడవ యబ్దంబున ప్రేయదర్శి ప్రభు వీరావివృక్షగుహ నజీవకులకు దాన మొసంగెను.

నెం. 2 రు శాసనము.

తనపాలనయొక్క 18-వ వత్సరంబున ప్రేయదర్శి ప్రభువు “ఖాలటీక” (Khalatika) కొండలలో నున్న యీగుహ నజీవకులకు దానంబొసంగెను.

నెం. 3 రు శాసనము.

తన పాలనయొక్క యిరువదియవ హాసనంబున నీగుహ నర్పించెను.

అశోకునకుఁ జాల తరువాతకాలపు ప్రభు వయినప్పటికి నాయన మనుమఁడయిన దశరథుఁడు లిఖింపఁజేసిన శాసనము లీశాసనములకు సంబంధించి యుండుటచేత నిచ్చటనె యవి యుదాహరింపఁబడుచున్నవి. గుహాదానంబు లొసంగిన ట్లిశాసనములయందు బైశాసనములయందు వలెనె లిఖింపఁబడియున్నది. ఇవి మూఁడుగుహాశాసనములు. వాని పేర్లు “వహ్నియక” “గోపిక” “వేదాధిక.” ఇవి నాగార్జున కొండయందున్నవి. వీనిని దశరథుఁడు తాను సింహాసనారూఢుఁ డగునప్పు డజీవకుల కొసంగెను. వీనిలో నొకదానియం ది ట్లున్నది.

దశరథునియొక్క వాహ్యకగుహాశాసనము.

ఘనతవహించిన దశరథప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చినవెంటనె యీవాహ్యకగుహను సూర్యచంద్రు లున్నంతవఱకు నజీవకులకు * నివాసంబుకొఱకు మొసంగెను.

* అజీవకులు బ్రాహ్మణ సన్యాసులలో మొక తెగవారు. వీరు నారాయణభక్తులు. ఈదేశపు పూర్వమతస్థులలో వీ రగ్రగణ్యులుగానుండిరి.

(2) “రెరామై” స్తంభశాసనములు.

అశోకునియొక్క 21-వ పాలనవత్సరములోఁ జెక్కింపఁబడియె.

“రుమిందే” (Rummindei) స్తంభము.

శాక్యముని యగు బుద్ధునిజన్మస్థానమును దాను దర్శించినందుకు జ్ఞాపకార్థముగా నీ స్తంభము దీశాసనము చెక్కింపఁబడెను.

ఘనతవహించిన ప్రీయదర్శి ప్రభువు తన పరిపాలనలో నిరువది యొక టవ వత్సరంబున స్వయముగా నేతెంచి యీపుణ్యస్థలమును దర్శించెను. నీల యనఁగా బుద్ధమహాముని యిచ్చట జన్మించెను. ఆయన గౌరవార్థముగా శిలాతురంగము నిర్మింపఁబడి శిలాస్తంభము ప్రతిష్ఠింపఁబడినది. ఆ మహాత్ముని జన్మంబుచే నీలంబినీగ్రామము పవిత్రమయినది. కనుక దీనిపైఁ బ్రభువునకు రావలసిన సుంకము త్యజింపఁబడినది (మాపుచేయఁబడినది.) ప్రభువుయొక్క దానమున కిది పాత్ర మయియుండెను.

నిగ్లివియా (Niglivia) స్తంభశాసనము.

కొణకముని బుద్ధుని స్తూపము (సమాధిని) దర్శించి తద్జ్ఞాపకార్థముగా నశోకుం డొనరించిన సత్కార్యము.

ఘనతవహించిన ప్రీయదర్శి ప్రభువు తాను పరిపాలనమునకు వచ్చిన పనునేనవ వత్సరంబున కొణకముని బుద్ధునిస్తూపమును ద్వితీయఘర్యామ మభివృద్ధిఁ జేయించెను. మఱియు నిరువది యొకటవ యబ్దంబున స్వయముగా వచ్చి పూజించి శిలాస్తంభమును నిర్మింపఁజేసెను. *

(3) సప్త శిలాస్తంభ శాసనములు.

* ఈశాసన మసంపూర్తిగా నున్నది. ఇదియు, వెనుకటి శాసనమును (రుమిందేశాసనము) నొక్క సంవత్సరమందే చెక్కింపఁ బడియుండవచ్చును. ఈరెండు శాసనములకు మధ్య 13 మైళ్లయెడ నున్నదికాని నిగ్లివియా శాసన మిప్పుడు స్థలాంతరముం బొందియున్నది.

అశోకుని పరిపాలన కాలమునందు 27, 28 సలిలలోఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడినవి.

ప్రథమశాసనము.

పరిపాలన విధులు.

ఘనతఁజెందిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. నాపాలన యొక్క యేకవింశతి వత్సరంబున నీధర్మశాసనముం బ్రకటింపఁ జేసితిని.

బౌద్ధధర్మపరాయణత్వమును అధిక జాగరూకతయు, సంపూర్ణవినయమును, అత్యంతపాపభీతియు, అత్యధిక సామర్థ్యమును లేనియెడల నిహ పరలోక సుఖంబు నొందుట దుర్లభమయి యున్నది.

అయినను నాబోధలంబట్టి బౌద్ధధర్మాభిలాషయు, దదాచరణమును నానాటికి వృద్ధి యగుచున్నవి. యింకయు వృద్ధి కాఁగలవు.

నాచేతిక్రింది యధికారులు కూడ వారు గొప్పయధికారులు కాని, మధ్యస్థులుకాని, స్వల్పాధికారులు కాని, నాయాజ్ఞలను శీరంబుల ధరించి పిఠికివారిని బ్రోత్సాహపఱచి కార్యోన్ముఖులనుగాఁ జేయుచు జనులను సన్తానం బవలం బించునటుల నొనర్చుచున్నారు. మార్గరక్షకు లయిన యుద్యోగులు (బాట సారులకుఁ దోడ్పాటు నొసంగువారు) కూడ నటులనే యొనర్చుచున్నారు. బౌద్ధధర్మము ననుసరించి రక్షణ యొసంగుట, పరిపాలించుట, సుఖింపఁ జేయుట, నిరుపద్రవంబుగ నుంచుట యివియే నాపరిపాలన చట్టములు.

ద్వితీయ స్తంభశాసనము.

ప్రభు దృష్టాంతము.

(అనఁగా ధర్మాచరణంబునకుఁ బ్రభువు తన నె దృష్టాంతముగాఁ బ్రజలకుఁ దెల్పుట.)

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు నుడువుచున్నాఁడు.

బౌద్ధధర్మము పరమోత్తమ మయి యున్నది.

బౌద్ధధర్మమనఁగా నేమి?

అహింస, బహుసత్త్వియాచరణము, కరుణ, సత్యము, పరిశుద్ధత యివి చేరియే బౌద్ధధర్మ మవుచున్నది. అంతర్దృష్టి (జ్ఞానము) యొక్క దానమును నేను బహువిధంబుల నెఱుంగితిని. మఱియు ద్విపాజ్ఞంతువులకును, జతుష్పాజ్ఞంతువులకును, బక్షులకును, జలజంతువులకును, ననేక యుపకారంబులఁ జేసితిని. వానికిఁ బ్రాణోపద్రవంబుకూడ లేకుండఁ జేసితిని. ఇంక ననేక సత్కార్యంబుల నెఱవరించితిని. ప్రజ నీధర్మ మవలంబించి యాచరించెద రనియు, నీధర్మము చిరకాలము వెలయుచుండు ననియు, నీధర్మ మాచరించు వాఁడు తేమపడు ననియు నిట్టి యుద్దేశముతో నీధర్మశాసనంబు లిఖింపఁ జేసితిని.

తృతీయ స్తంభశాసనము.

ఆత్మశోధన.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు. మనుజుఁడు తా నెఱవరించిన సత్కార్యమునే తలఁచుకొను చుండును. కావుననే నే నీమంచికార్యంబు కావించితి నని వచించును. కాని తా నెఱవరించిన చెడు పనిని దలఁచుకొనఁడు. కాఁబట్టియే యీ దుష్కార్యము నీపాపకృత్యము నే నెఱవరించితి నని వాఁడననే యనఁడు.

అత్యావశ్యకమయిన నీయాత్మశోధన నిశ్చయముగాఁ గష్టతరముగా నుండును.

అయినను గ్రూరత్వము, కోపము, గర్వము, అసహిష్ణుకత (ఓర్వలేమి) యివి పాపలక్షణము లని మనుజుఁడు లక్ష్యమం దుంచుకొని “వీనివలననే యధోగతిపాలు కాకుండునుగాక” అని పలుకవలెను. పదంపడి ప్రథమ మార్గము ప్రంపంచమున కుపయోగకర మనియు ద్వితీయమార్గం బెట్లయి

నను బరలోక సాధక మనియు మనుజుఁడు ముఖ్యముగా నెఱిగి యుండవలెను. *

చతుర్థ శిలా స్తంభ శాసనము.

† కమిషనర్లయొక్క యధికారములును, విధులును ఘనతపహించిన ప్రేయదర్శిప్రభు విట్లు వచించుచున్నాఁడు. నాపాలనమందు నిరుపది యేడవ వత్సరంబున నీధర్మ శాసనమును లిఖింపఁజేసితిని.

అనేక లక్షలజనమును బాలించుటకు కమిషనర్లను నియమించితిని. బహుకరించుటకును, శిక్షించుటకును వారికి స్వతంత్రాధికార మిచ్చితిని. అందువలన వారు సురక్షితముగాను, నిర్భయముగాను దమపనుల నెఱవేర్చవచ్చును. మఱియు వారు ప్రజలకు క్షేమసౌఖ్యములఁ గలుగఁజేసి వారి కుపకారముల నొనరింపవచ్చును.

కమిషనర్ల ప్రజలయొక్క సౌఖ్యాసౌఖ్యములకుఁ గల కారణములను విచారించి తెలిసికొనవలయును. బౌద్ధమత ధర్మానుసారముగ దేశప్రజలను బ్రోత్సహపఱచి యిహపరలోక లాభమును వానికిఁ గలుగఁ జేయవచ్చును.

నాకమిషనర్ల నన్ను సేవించుటకు నధికా పేక్ష గల్గియున్నారు. నేను నియమించి యున్నయేజెంట్లు (కార్యనిర్వాహకులు) నాయభిప్రాయానుకూలముగ నన్నుంగొలువ సిద్ధముగ నున్నారు. మఱియు నవసరంబులం బట్టి హెచ్చరికఁ గలుగఁజేయుదురు. అందువలన కమిషనర్లను నాయనుగ్రహంబుఁ గోరి పట్టుదలగఁ బనులు సేయువా రగుచున్నారు.

* ప్రధమమార్గ మనఁగా తోపాది దుర్గణంబులకు వశుం డగుట. ద్వితీయమార్గ మనఁగా నాత్మ శోధనవల్ల దుర్గణంబుల నిరోధించుట.

† వీరు జిల్లాయధికారులకును, (ప్రాదేశికులఁ) గవర్నర్లకును మధ్యాధికారులు.

ఎవడయినను దనశిశువును సమర్థురాలయిన దాయికి నప్పగించి దాయి తన శిశువును మిగులఁ బ్రేమతోఁ బోషించుచున్న దని యెట్లనుకొనునె యారీతిగనే దేశముయొక్క తేమసౌఖ్యముల కొఱకుఁ గమిషనర్ల నియమించి ప్రజలను బహుకరించుటకును, దండించుటకును, వారికి స్వాతంత్ర్యమిచ్చి వారు తమపనులను నిర్భయముగాను, సురక్షితముగాను నమ్మకముగాను నెఱవేర్చునటులఁ జేసి యుంటి ననుకొనుచున్నాను.

రాజ్యపరిపాలనయం దేకపద్ధతి * యవసరము కావున నురిదండన విధింపఁబడిన వారికి నురిదినమునకుఁ బూర్వము 3 దినముల విశ్రాంతికాల మొసంగునటుల శిక్షాస్పృత్యులను నెక యుత్తరువు కూడఁ జేసియుంటిని. ఇందువలన మరణదండనకుఁ బాత్రు లయినవారిలోఁ గొందఱియొక్క యయినను బంధువు లీమూఁడు దినములలో నాదోషులు తాము చేసియున్న నేరములఁ దలఁచుకొని పశ్చాత్తాప పడునట్లు చేసి యవ్విధమున వారి జీవములను గావనంబు చేయుదురు. అట్లు చేయుటకు వలను పడకుండినచో వారిక్షేమమునకై యాబంధువులు చెల్లింపఁ దలఁచియున్న మ్రొక్కుబడులను జెల్లించి చేయఁదలచిన యుపవాసములు చేసి మరణ సన్నిహితులై యున్నయట్టివారికిఁ బశ్చాత్తాపవృత్తిని బెంపొందింతురు.

ఏల యనఁగా దోషులు కారాగృహమం దున్నను గృహిణిచేసి పరలోక లాభంబుఁ బొందవచ్చు ననియు నింద్రియవశీకరణము మహాదార్యమును గలవారలైన ప్రజలు నానావిధములయిన ధర్మాచారముల నెనరింపుచుండ వలయు ననియు నాయభిప్రాయము.

* ఏకపద్ధతి మరణదండన విషయముననే కాని కడను శిక్షల విషయమై కాదని గ్రహింపవలయును.

పంచమ శిలా స్తంభ శాసనము.

జంతువులను వధించుటను, జిత్రవధఁ జేయుటను నిబంధనలో నుంచు చట్టములు ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పచించుచున్నాఁడు. ఈక్రింద నుదాహరింపఁబడు జంతువులను వధింపఁగూడ దని నాపాలన యొక్క యిరువది యేడవవత్సరంబున విధింపఁబడినది.

చిలుకలు, పెడిసెవంటిపక్షులు, బెద్దురుకొంగలు, పొట్టిబాతులు, బాతులు, నక్కమూతివంటి మూతిగల గబ్బిలములు, పెద్దయాడు చీమలు, * చిన్నతాబేళ్లు, పెద్దరొయ్యిచేపలు, టేకిచేపలు, తాబేళ్లు, ఏదుపందులు, ఉడతలు, దుప్పలు, ఆబోతులు, బల్లులు, ఖడ్గమృగములు, కాజులు, గ్రామపావురాలు, తినుటకుఁగాని మఱియొక పనికిఁగాని మనుష్యున కుపయోగింపని యితర చతుస్పాజ్జంతువులు.

ఆఁడుమేకలను, మేకపిల్లలను, పందులను నివి చూలుతో నుండినఁ గాని, పాలిచ్చుచుండినఁ గాని వధింపఁ గూడదు. వాని పిల్లలను 6 నెలలు పెరుగు వఱకుఁ జంపఁ గూడదు.

కోడిపుంజులకు విత్తులు తీయఁ గూడదు. పురుగు లున్నయుముకను దగులఁ బెట్టఁగూడదు. † విలాసార్థముగాఁ గాని, జంతువులకుఁ జెఱుపానరించుటకుఁ గాని యడవులఁ గాల్పఁగూడదు. ‡ ఒకజంతువును బోషిం

* వీనిని వీర్యవృద్ధికై తిందురట.

† కీటకాదులను జంపుటకై కళ్లములో నున్నయుముకను గొన్ని వేళలఁ దగులఁబెట్టుదురు.

‡ కొన్ని వేళల విలాసార్థముగాను, గొన్ని సమయములయందు దృణాభివృద్ధికొఱకును, మఱికొన్నితరుణములయందు వేటమృగములను బయలకు వెడలఁ గొట్టుటకును గాననంబులఁ దహించెదరు.

చుటకై మఱియొక జంతువును జంపరాదు. *

ప్రతి ఋతువుయొక్క యంత్యమాసములోను, పుష్యమాసములోను, శుద్ధ చతుర్దశి, పౌర్ణమి, బహుళపాడ్యమి యిమాఁడు దివసంబులయందును, సంవత్సరము పొడుగున వచ్చు నుపవాస దినములయందును మత్స్యములను జంపఁగూడదు. విక్రయింపఁగూడదు.

అదినములయందే యేనుఁగులకొఱకై యురు లొడ్డఁబడిన స్థలములయందును, జెలువులయందు నుండు నితరజంతువులను హింసింపఁగూడదు.

ప్రతిపక్షములోను అష్టమి, చతుర్దశి, పౌర్ణమి యందునను, చంద్రుఁడు పునర్వసు, పుష్యమి నక్షత్రములయందున్నప్పుడును, ఋత్వంతమాసపూర్ణిమలయందునను, సర్వజనోత్సవ దినములయందును ఎడ్లకును, మేకపోతులకును, పొట్టేళ్లకును, మగపండులకును, విత్తులు తీయరాదు. వాడుకగా విత్తులు తీయఁబడునట్టి మఱియేజంతువునకైనను విత్తులు తీయఁగూడదు.

పునర్వసు, పుష్యమి నక్షత్రములతోఁ గూడిన దినములయందును, ప్రతి + ఋతువుయొక్క చివరమాసమందు వచ్చు పున్నమలయందునను, శుక్లపక్షములయందునను గుఱ్ఱములకుఁ గాని, యెడ్లకుఁ గాని వాతలు పెట్టుట నిషేధింపఁబడినది.

* పావురములయొక్క రక్తముతో దేగలను బెంచునట్టి క్రూరాచార మిప్పటికిని గలదు.

+ భరతఖండమునఁ బూర్వకాలమందు గ్రీష్మఋతు వని, వర్షఋతు వని, శిశిరఋతు వని సంవత్సరమును ద్రివిధముగా విభాగించిరి. ఇందువలన గ్రీష్మఋతువునకు నాషాఢమును, వర్షఋతువునకుఁ గార్తికమును, శిశిరఋతువునకు ఫాల్గుణమును గడపటిమాసము లగుచున్నవి. ప్రతిమాసములో నాలుగుపవాసదినము లుండెను. మత్స్యములను జంపుటకుఁ గాని, విక్రయించుటకుఁ గాని సంవత్సరములో నేఁబదియాలు దివసంబులు నిషేధింపఁబడినది.

ధింపఁబడినది. * నేను పట్టాభిషిక్తుఁడ నయిన యిరువదియొకవత్సరంబు
వఱకు నిరువదియయిదుపర్యాయములు కౌరాగృహవాసులను విడుదలఁ
జేసితిని.

ఆటన శిలాస్తంభశాసనము.

అన్ని మతశాఖలవారికిని దమ తమ మతముల నుపాసించుట యవసర
మని తెల్పుటనుగుఱించి ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు వచింపు
చున్నాఁడు.

జనులు తమమరభ్యాసములను బరిత్యజించి ధర్మమార్గ మవలంబించెద
రనియు, నందువలన వారిక్షేమసౌఖ్యములను బెంపొందింపవచ్చు ననియు
నాపరిపాలనయొక్క పనుమూఁడవత్సరంబున ధర్మశాసనములఁ జెక్కించి
ప్రచురింపఁజేసితిని.

ప్రజలయొక్క క్షేమసౌఖ్యములను లక్ష్యమం దుంచుకొని వారిలోఁ
గొందఱినయిన సుఖవంతులను జేసి నేను ధన్యత నొందుటకై నాస్వజ
నంబునందుంబలె నాకు దూరంబుగ నున్నవారియొడలను, సమీపవర్తులుగ
నున్నవారియొడలను శ్రద్ధావంతుఁడ నయియున్నాను.

ఈప్రకారమే నానా సమాజములయందును లక్ష్యము కలవాఁడనై
యున్నాను. నానాశాఖలవారికినిద త్తదుచితగౌరవంబులం జేసియున్నాను. †
కావున ఒకశాఖవారు మఱియొక శాఖవారియొడల ననురాగముఁ గలిగి
యుండుట నాముఖ్యాభిలాష యయియున్నది.

* పట్టాభిషేకదిनోత్సవమును బ్రతిసంవత్సరమునందునఁ జేసిరి.
అదినంబునఁ గౌరాగృహమం దున్నవా రందఱు విడుదలఁజేయఁబడిరి.
వారిలో మరణదండన విధింపఁబడినవారు నుండిరి.

† 12-వ శిలాశాసనముయొక్క ప్రారంభవాక్యముం జూడవలెను.

నా పాలనయొక్క యిరువది యేడవవత్సరంబున నాయాజ్ఞ ననుసరించి యీ ధర్మశాసనము లిఖింపఁబడియె.

సప్తమ స్తంభశిలా శాసనము.*

బౌద్ధధర్మవ్యాప్తికొఱకు నశోకరాజుయొక్క యుద్యమనములు.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శిప్రభు నివ్వధంబుగ వచించుచున్నాఁడు.

గతకాలమునందలి రాజులు బౌద్ధధర్మమును జను లేదోవిధముగ వృద్ధి చేయుదు రని యభిప్రాయపడిరి కాని యాధర్మమును వారపేక్షించినటుల జనులు ప్రకాశింపఁజేయలేదు. కాన నా కీమీమాంస కలిగెను. జనులు బౌద్ధధర్మమున కెట్లు విధేయు లగుదురు? ఆభిలషించిన ప్రకారము తన్మత వికాసమును వారెట్లొనర్చెదరు? వారిలోఁ గొందఱిచేతనైనఁ దన్మత ధర్మం బెట్లు చరింపఁ జేయఁగలను? కాఁబట్టి ఘనతపహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

నా కీయూహ వొడిమినది. ధర్మోపన్యాసములను జేయించెదను. ధర్మ మందఁ జెప్పఁబడిన విధులను నేను బోధించెదను. ఈ యుపన్యాసములను

* ఈశాసనము ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యన్నిశాసన పేటి కలకుఁ దాళపుచెవిపంట్టిదై యీశాసనములకు భౌష్యముగా నుండును. చుట్టి యు దీనియందు బౌద్ధధర్మాభివృద్ధికై యశోకుని ప్రయత్నాప్తకమును, శాస నాంతమును సంగ్రహముగ సూచింపఁబడినవి. ఎనిమిది యత్నములేవనఁగా:—

- (1) ఉపన్యాసములఁజేయుట. (2) స్తంభశిలాశాసనములఁ జెక్కించుట.
- (3) మనుష్యులయొక్కయు, మృగములయొక్కయు సౌఖ్యార్థ మయిన యేర్పాటులఁ గావించుట. (4) ధర్మోపదేశకులను నియమించుట. (5) రాజ కీయదాన వినియోగకరుల నియమించుట. (6) రాజుయొక్క స్వీయదృష్టాంతము. (7) ధర్మనిబంధనలను సంపూర్ణముగ విశదీకరించుట. (8) ధర్మసిద్ధాంతములను మననముచేయుటకై జనులను బ్రోత్సహపఱచుట.

బోధలను విని జనులు లోబడవచ్చును. ప్రోత్సాహము కలవారలై తద్ధర్మాభివృద్ధిఁ గావింపవచ్చును.

ఈనాయభిలాష సిద్ధించుటకొఱకు ధర్మోపన్యాసములఁ జేయించితిని. అనేకములైన బోధలఁ జేయించితిని. నాబోధలను జనుల కందఱకును స్పష్టముగ వివరించుటకు నేజెంట్లను (అధికార్థులు) నియమించితిని.

విశ్వాసపాత్రు లయిన జనులను నాబోధల నీయావిధముగ వివరించి తెల్పుటకు కమిషనర్లు నేర్పఱచితిని.

పైన వ్రాసిన ప్రయోజనముకొఱకె ధర్మాధికారులను నియమించి ధర్మోపన్యాసములఁ జేసితిని.

శిలాస్తంభశాసనములను స్థాపింపఁ జేసితిని.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శి ప్రభు విట్లు పచించుచున్నాఁడు. మనుష్యునకును మృగమునకును నీడ మెసంగుటకై బాటలలో మట్టివృక్షముల నాటించితిని. మామిడివృక్షములను వేయించితిని. అరకోసున కొక బావిని ద్రవ్వించితిని. (బాటసారులకు) విశ్రాంతిగృహములఁ గట్టించితిని. మనుష్యునకును మృగమునకు నుపయోగముగ నక్కడక్కడ ననేక పానీయశాలల నేర్పఱచితిని.

ఇట్టి సౌఖ్యమును గలుగఁజేయుట యొక గొప్పవిషయము కాదు. పూర్వపురాజులు కూడ నిట్టిమహోపకారములను బ్రజలకు నావలెనే చేసియున్నారు. కాని నే నీయపకారములను జనులు బౌద్ధధర్మ మవలంబించెదరను నుద్దేశముతోడనే వారికిఁ జేసియున్నాను.

ఘనతవహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు నడుపుచున్నాఁడు. నాచే నియమింపఁబడిన ధర్మాధికారులు నానావిధము లయినధర్మసంఘములతోను, భిక్షువులతోను, గృహస్థులతోను అన్నిమతముల వారితోను బనిఁ గలిగియుందురు. మఱియు బౌద్ధమతాచార్యుల కృత్యములను గుఱించియును.

బ్రాహ్మణులు, జైనులు, అజీవకులు, వీరిని గూర్చియు, నింక పలువిధములయిన తెగలవారిని గుఱించియు వారు విచారించుచుండుటకుఁ దగినయేర్పాటులను జేసితిని.

సాధారణ దండనాధికారులు వారనియమితాధికారములను వారు చెల్లించుచుందురు. కాని ధర్మాధికారులన్ని తెగలవారిని విచారించుచు నట్టి నియమితాధికారములను గూడ నెఱవేర్చెదరు.

ఘనతవహించిన ప్రేయదర్శిప్రభు విట్లు వక్కాణింపుచున్నాఁడు.

వీరును నింక ననేక గొప్పయుద్యోగులును నేను చేయునట్టివిగాని, రాణులు చేయునట్టివి గాని రాజకీయదానములను (సత్ప్రతి) వినియోగము చేయుచుందురు. పదంపడి నగరముందుఁ గాని, దేశముందుఁ గాని యుండు రాజభవనములలో దానార్హసమయములను విపులముగ వారు సూచించుచుందురు.

నాభార్యుల పుత్రుల యొక్క గాని, రాణుల పుత్రులయొక్కగాని * దానములను వినియోగించుటకు ధర్మాధికారులను నియమించియుంటిని. ఇందువలన ధర్మకృత్యములును, ధర్మాచరణమును బెంపొందును. ఏలయనఁగాఁ గనికరమును, ఔదార్యమును, సత్యమును, బరిశుద్ధతను, శాంతమును, సజ్జనత్వమును మనుష్యులయందు వృద్ధియగుటనుబట్టి ధర్మకృత్యములును, ధర్మాచరణమును బెంపొందును.

ఘనతవహించిన ప్రేయదర్శిప్రభు విట్లు పలుకుచున్నాఁడు.

నేను చేసినమహత్కార్యముల నన్నిటిని బ్రజలు గ్రహించి యొనర్చు.

* ఇచ్చట స్వభార్యాపుత్రులనియు, తనయుంపుడు కత్తెయొక్క పుత్రులనియు భేదము గ్రహింపవలె నని యశోకచరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. రాణులనఁగా గతించిన రాజుల భార్య లని మఱియొక చరిత్రకారుని యభిప్రాయము.

చున్నారు. ఇంక ముందును సౌనర్చంగలరు. ఇందువలననే తల్లిదండ్రుల యెడల విధేయత గురువులయెడ వినయము, వృద్ధులయెడల గౌరవము, బ్రాహ్మణులను, భిక్షువులను, బీదలను, నిర్భాగ్యులను దుదకు సేవకులను, బానిసలను గూడ దయతోఁ జూచుట యిట్టి సద్గుణాలంబనమందు బౌద్ధ ధర్మ మభివృద్ధిం జెందుచున్నది. మఱియు నభివృద్ధి కాఁగలదు.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శినిప్రభు విట్లు వాక్రుచ్చుచున్నాఁడు.

ప్రజలయందు ధర్మాభివృద్ధి, ధర్మనిబంధనలవల్లను, ధర్మము మననము చేయుటవల్లను గలుగును. ఈ రెండువిధములలో ధర్మనిబంధనలు విశేషమైనవి కావు. ధర్మాచరణమే విశేషమయిన విధము. అయినను ఇట్టి యిట్టి జంతువులను హింసింపఁగూడ దనియు, నింక నిటువంటివే మఱికొన్నియు నిబంధనలను జేసియుంటిని. జనులయందు ధర్మాభివృద్ధినిబట్టియును, వారు జీవజంతువుల కుపద్రవముఁ జేయుటను, వానిని హింసించుటను బొత్తిగా మానివేయుటను బట్టియు ధర్మోపాసన ఫలించుచున్నట్లు తెన్నవలెను. నావంశ మున్నంతవఱకును సూర్యచంద్రు లుండుసర్వంతమును ధర్మము చెడకుండ నుండవలె ననియు జనులు నాబోధను గ్రహించి యభ్యసింపవలె ననియు ఈశాసనము ప్రకటింపఁబడినది. అటుల నభ్యసించిన యెడల వారికి నిహపరలాభములు రెండును లభించును.

నాపాలనయొక్క యిరువది యెనిమిదవ వత్సరంబునం దీశాసనము చెక్కింపఁబడినది. ఘనతపహించిన ప్రియదర్శిప్రభు విట్లు దీనివిషయమై వచించుచున్నాఁడు.

ఎక్క డెక్కడ శిలాస్తంభములు గాని, పలకలవంటి శిలలు గాని యుండునె యచ్చట నీధర్మము శాశ్వతముగా నుండుటకై యీశాసన మున్న జెక్కవలయును. ఈశాసనముతో స్తంభశాసనము లేదును సమాప్తిం జెందినవి.

అనుబంధ శిలాస్తంభ శాసనములు.

అశోక చక్రవర్తియొక్క యిరువది యెనిమిదవపాలన వత్సరమున నె-
తదనంతర మొ చెక్కఁబడినది.

రాణియొక్క శాసనము.

రెండవరాణియొక్క దానములు.

ఘనతపహించిన ప్రియదర్శి ప్రభువుయొక్క యాజ్ఞప్రకార మీదిగువ-
సంగతు లుద్యోగులకుఁ దెలుపఁబడుచున్నది. మామిడితోపుగాని, యుద్ధాన-
వనముగాని, ధర్మసత్రముగాని, యింక నేదయిననుగాని రెండవరాణి
యేదానమును జేసిన నది యామె యొనరించిన దానముగానె గణింపవలెను.
“తితివల” (Titivala) యొక్క తల్లి యయి కాలువాకి యనునామంబు
గల రెండవరాణి యొసంగుటంజేసి పైన నుదాహరింపఁబడిన దానము
లామెకు శ్రేయం బొసంగవలెను. *

కౌశాంబి శిలాస్తంభ శాసనము.

అలహాబాదునం చుండుశిలాస్తంభమందు రాణిగారి శాసనముగాఁ గను-
పడిన యీశాసనము భాషాంతరీ కరించుటకు వలను పడనంత యసం-
పూర్తిగా నున్నది. దీనిలోని కొంతభాగము “సాంచి” స్తంభముమీఁద
కూడఁ జెక్కఁబడినది. కాని యదియును రూపుచెడియున్నది. అయినను
నొకమఠమునకు మార్గ మొసంగినట్టు లీశాసనము బోధించుచున్నది.
ఇంతటితో శాసనగ్రంథము ముగిసినది. ఈశాసనములు “పాలి” భాషలో

* ఈశాసన మనేకవిషయములను బోధించుటచే మనోహరముగ
నున్నది. దీనివలన నేమితెలియుచున్న దనఁగా నశోకున కద్దఱు భార్యలు
కలరు. వారిని రాణు లని యనిరి. ఆయిద్దఱిలో రెండవరాణి పేరు కాలు-
వాకి. ఈమె కుమారుఁడు తితివల యని తెలియుచున్నది. ఈశాసనము
మాగధి భాషలో వ్రాయఁబడినది.

లిఖింపఁబడుటంజేసి పాశ్చాత్యపండితులు శ్రద్ధాశువులై యాభాష నభ్యసించి యాశాసనగ్రంథము సింగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరించి చదువరులకు వెలయింపఁజేసిరి. అది యిప్పు డీచరిత్రయం దాంధ్రీకరింపఁబడినది. కాని యీ శాసనగ్రంథమందుఁ బునరుక్తులు మెండుగఁ గల వనుటకు నశోకుఁడు తనకు మతధర్మంబునం గలయాదరంబుకతన నట్లు పచించితి నని పదునాల్గవశిలాసనంబున నుడివె. అయినను నట్టిపునరుక్తులవల్ల ధర్మస్వరూపంబు విస్పష్టంబు గాకుండుటంజేసి గ్రంథంబు చర్చితచర్చణంబుగ నున్న దనియే చదువరులకుఁ దోచవచ్చు నేమో యని ధర్మస్వరూపంబు ప్రకాశింపఁజేయుటకై తస్మారాంశము లీక్రిందఁ బొందుపఱపఁబడుచున్నవి. బుద్ధకాలపు హిందూదేశచరిత్రకారుఁ డాసారాంశముల నిట్లు వ్రాసెను.

శిలాశాసనము నెం 1 రు. { (1) ఏజంతువునైనను బలియిచ్చుటకు వధింపఁగూడదు.

శిలాశాసనము నెం 3 రు. { (2) గొప్పస్థలములయందు నమాజోత్సవములను జేయఁగూడదు.
(3) తల్లిదండ్రులయెడల విధేయత మంచిది.
(4) స్నేహితులు, పరిచయులు, బంధువులు, బ్రాహ్మణులు, భిక్షువులు వీరలయెడల నాదార్యము మేలైనది.

శిలాశాసనము నెం 4 రు. { (5) జీవజంతువుల బాధింపకుండుట మంచిది.
(6) మిత్రవయము, వివాదములను మానుట యివి సత్కృత్యములు.

శిలాశాసనము నెం 7 రు. { (7) ఇంద్రియవశీకరణము విపులముగదాన మొనరించుట
(8) అంతః కరణశుద్ధి సంగఁజాలని బీద

శిలాశాసనము నెం 7 రు. { (9) కృశజ్ఞత } కై న నివి సాధ్య
(10) విశ్వాసము. } ములును, శ్రేష్ఠములు

నయిన కృత్యములుగా నున్నవి.

(11) వ్యాధిగ్రస్తు లయినపుడును, వివాహములయందును, శిశుజననకాలములయందును, బ్రయాణసమయములయందును జను లాచారకర్తలను జేయుదురు. ఈయాచారకర్తలు దోషకలితములుగాను, నిస్సారములు గానున్నవి. ఇట్లుండఁగా శ్రేయస్కర మయిన కర్త యొకటి యున్నది. దాని నాచరింపవచ్చును అది పైవానివలె నిస్సారము కాదు. సంపూర్ణఫలము నిచ్చును. అది యేదనిన బౌద్ధధర్మమే. ఈదిగువ లిఖింపఁబడునవియు మఱి కొన్నియుఁ జేరి యాధర్మ మవుచున్నవి.

శిలాశాసనము నెం 9, 11 రులు.

బానిసల యెడలను, సేవకుల యెడలను యోగ్యముగా నడుచుకొనుట. గురువులయెడల గౌరవము, అహింస, బ్రాహ్మణులయెడల, భిక్షువులయెడల నౌదార్యము. ఈసుగుణములనభ్యసించెద రేని బౌద్ధధర్మప్రకారము శ్రేయోదాయక మైనయాచారం బగును. కావున తండ్రిగాని, కొడుకు గాని, సహోదరుఁడు గాని, యజమానుఁడు గాని యాధర్మాచరణము యుక్తమయిన దని తమవారితో జ్ఞోక్యము కలుగఁ జేసికొని చెప్పవలెను.

శిలాశాసనములు నెం 9,
11 రులు.

ఇట్లు శాశ్వతలాభముకొఱ కీయాచార
మొనర్పవలెను. జనులు సహోపకారము మే
లనియెదరు. కాని ధర్మోపదేశము చేయుట
కంటెను, ధర్మాచరణమునకు సహాయపడుట
కంటెను ఇతరదానముగాని యేయితర సా
హాయ్యముగాని యెక్కువయినదికాదు.

శిలాశాసనము నెం 12 రు.

(12) పరమతసహిష్ణుతగ్రహిణి యుండవలెను.
పరమతావలంబకు లయిన సమస్తశాకికులను
భిక్షువులను గౌరవింపవలెను. ఎవఁడుగాని
పరమతమును నిందించి తనమతమును గొప్ప
చేసికొనఁగూడదు. నిర్దుష్టము లయినవాక్కు
లనె పట్టుట యోగ్యమయిన విషయముగా
నున్నది. ప్రతిమనుష్యుఁడును తనమతధర్మము
యొక్క సారమును గ్రహించి దానిగునుభవ
మును వృద్ధి చేసికొనుటకు యత్నంచుట మంచి
పని.

శిలాస్తంభ శాసనము నెం
2 రు.

(13) బౌద్ధధర్మము తత్తమమైనది. అయినను
ధర్మ మనఁగా నేమి? ఎవడయిన నల్పాభి
లాషిగా నుండుట. *

* “అభిలాష” శబ్దము బౌద్ధమత సిద్ధాంతమందు సాంకేతికశబ్ద
మయియున్నది. ప్రారంభమం దభిలాషలు వారు మూఁ డని చెప్పిరి:—

(1) విషయాభిలాష, (2) జన్మాంతరాభిలాష, (3) అజ్ఞానజనితాభిలాష. పదం
పడి పరవస్తువును నిరూపింపఁజాలని వేదాంతసూత్రములయం దభిలాష
యని నాల్గవది మఱియొకటి కలదనిరి. బౌద్ధమతప్రకార మర్హతపదంబు

పరుల క నేకము అయినయుపకారములు చేయుట, కనికరము, దాతృత్వమును, సత్యము, పరిశుద్ధత యివి చేరియె బౌద్ధధర్మ మగును.

(14) నరుడు తా నెనరించినసత్కార్యముల నే యెన్నకొనుచు నే నీమంచిపనిని జేసితి నని చెప్పును. వాడు తాను కావించిన చెడుపనులను దలచుకొనడు. 'ఆచెడు పనిని నేను చేసితిని. ఆపనియందు దోషమున్నది.' అని వాడు చెప్పుడు. ఇట్టి యాత్మశోధన దుష్కరము అయినను, బ్రతిమనుష్యుడును తా నెనరించినపనులను దాను పరీక్షించుకొనుచుండవలెను. మఱియుఁ బశుత్వము, క్రూర్యము, కోపము, దంభము, ఇట్టి గుణములు దుర్గతకి నడపించును. ఓగ్వలేమిచేత నేను దుర్భాష లాడకుండునటుల జాగ్రత్తగ నుండెదను. అట్టి జాగ్రత్తవలన నాకీలోకంబునను మిక్కిలిగాఁ బరలోకంబునను మేలుకలుగు నని వాడు వక్కాణింపవలెను.

శిలాస్తంభ శాసనము నెం
2 రు.

ఉ. శాసనముల్ రచించి, యవి శాశ్వతబోధ నెనర్ప తాలపై
భాసిలఁ జేసి, ధర్మమును బాలనముం బలుమాట్లు చాల వి

నెందినవాని కీయభిలాషలుండవు. ఆమతమును శ్రద్ధతో నుపాసించువానికి నల్పంబుగ నీయభిలాష లుండదగు నని యశోకుని యభిప్రాయము.

శ్వాసముతోడఁ దెల్పి, జనసంఘము నిందున నందు సౌఖ్యసం
వాసముగా నెనర్చి, తగ వాసికి నెక్క నశోకుఁ డెంతయున్.

10-వ అధ్యాయము.

బౌద్ధధర్మ సిద్ధాంతసంగ్రహములు.

(1) ప్రకరణము.

బుద్ధుని చరిత్ర మతసిద్ధాంతసంగ్రహము.

అశోకచక్రవర్తి కళింగరాజ్యజయానతరము బౌద్ధధర్మావలంబియై తదా
చరణపరాయణుండై తనప్రజావర్గంబునకు
బౌద్ధధర్మమును గుఱించి ధర్మోపదేశకుండై వారలు ధర్మాచరణం బొన
రించుటకు ననేకప్రయత్నంబులు కావించె
ముఖ్యాంశములు. నని గతాధ్యాయములయందు విశదీకరింపఁబడి
యున్నది. మఱియు భూతదయాశుత్వాది
మహాత్కార్యంబు లన్నియు బౌద్ధధర్మలక్షణంబులై యనియు నశోకుండు
పావనకాసనంబులయందు జగద్వితంబుఁజేసెను. కావున అట్టిపరమపావన
ధర్మంబునుగుఱించి యీదిగువయంశంబులను మనము కొంత విచారింపఁ
దగియున్నది.

- (1) బౌద్ధధర్మనిర్మాత యెవఁడు?
- (2) అమృతహనీయుని సంగ్రహచరిత్రం వేమి?
- (3) ఆధర్మస్వరూపలక్షణంబు లేమి?
- (4) ఆధర్మమునకును భరతఖండమందు బహుకాలమునుండి వ్యాపించి
యుండిన యార్యమతమునకును భేద మేమి?
- (5) ఆర్యమతానుసారులై యున్న భరతఖండవాసు లట్టిభేదధర్మము నవ
లంబించుటకుఁ గారణము లేమి?

(6) ఆధర్మమున నెంతవఱకు నశోకుండు వ్యాపింపజేసెను?

(7) అశోకుం డటుల ధర్మవ్యాపకముఁ దనరాజ్యమందుఁ బట్టుదలతో నొనరించుట రాజ్యపరిపాలనకు నవసరమయ్యెనా? లేక యుపకరించెనా?

(8) ధర్మమును దనరాజ్యమందును, మిత్రరాజ్యములయందును వ్యాపింపఁ జేయుటయం దశోకునియభిలాష యేమి?

పై యంశంబుల వాస్తవంబును విచారించితిమేని తద్విచారణదర్పణంబున సత్వగుణాలంకారభూషిత మైన యశోకచక్రవర్తియొక్క హృదయంబును నిద్దంబుగఁ దద్దయుఁ జూడంగల మని తోచెడును.

(1) బౌద్ధధర్మనిర్ణాత యెవఁడు?

క్రీ. పూ. ఏడవశతాబ్దమందు బౌద్ధమత మారంభమయినట్లు కనంబడుచున్నది. అది మొదలుకొని గౌతముఁ డయినబుద్ధుఁడు జన్మించువఱకుఁ గొందఱు బుద్ధులు గతించియుండిరి. ఇదిగాక గౌతమబుద్ధుఁడు తనకుఁ బూర్వము బుద్ధులు కొందఱుండిరని తనప్రసంగంబులయందు నూచించుచు వచ్చెను. ఈయన క్రీ. పూ. 6-వ శతాబ్దమధ్యమమున జన్మించి యుండునని కొందఱును, క్రీ. పూ. 557 సం॥మునందు జననంబొందె నని మఱి కొందఱు నభిప్రాయులై యుండిరి. కావున గౌతమబుద్ధుఁడే బౌద్ధమత నిర్ణాత కాఁడు. అయినను గౌతమబుద్ధునికిఁ బూర్వము బౌద్ధమతము మిగుల సంకోచావస్థలో నుండుటంజేసియు, నాయన స్వయంకృషివలన నది మిగుల నభివృద్ధియై వికాసావస్థ నొందియుండుటంజేసియుఁ దన్మతనిర్ణాత గౌతమబుద్ధుఁడే యని జనులు గౌరవముతో భావించిరి. ఈకారణముచేతనే బౌద్ధయుగము క్రీ. పూ. 557 సం॥ మొదలుకొని 500 సం॥ వఱకు అనఁగా గౌతమబుద్ధునితోనే యారంభ మని చరిత్రకారు లెంచిరి.

(2) గౌతమబుద్ధుని సంగ్రహచరిత్రం బేమి?

గోరక్షులు జిల్లాకు నుత్తరమున కపిలవస్తునగరమునకు సమీపమున

“లంబినివనము”నందు గౌతమబుద్ధుఁ డుద్భ

బుద్ధుని జన్మస్థానము. వించెను. ఈకపిల వస్తునగరము కోసల

రాజ్యమున కీశాన్యముగా నున్నశాక్యవంశ

పురాజులయొక్క చిన్నరాజ్యమునకు రాజధాని. ఇది రోహిణీనది యొడ్డున

నున్నది. గౌతమముని తండ్రియైన శుద్ధోదనుఁ డారాజ్యము నితరనాయఁ

కులతోఁ గలిసి పరిపాలించుచుండెను. ఆరాజ్యము నాయకసత్తాక

రాజ్యము (Republic) అని యెఱుంగవలయును. గౌతముని జననిపేరు

మాయాదేవి. ఈమె శాక్యవంశజుఁ డగుసుప్రబుద్ధుని కూతురు. గౌతముఁడు

తనజననంబుచే లంబినివనమును బావనంబుచేసె నని యశోకచక్రవర్తి చాని

యందు గౌతముని కంకితంబుగ నొక శిలాస్తంభమును క్రీ. పూ. 329

సం॥న స్థాపించి దానిపై నిచ్చట మహాపురుషుఁడు జన్మించె ననుపావనాక్ష

రంబులఁ జెక్కించెను. ఆకాలమందలియితరవంశములతోఁ బాటుగనీశాక్య

వంశ మంతరించినను మహానుభావుఁ డైనగౌతముఁడు తనజన్మంబుచే దానిఁ

బ్రకాశింపఁజేసినందున సర్వకాలంబు నది స్మరణీయం బైనవంశమయ్యె.

గౌతమబుద్ధుఁడు గౌతమగోత్రజుఁ డగుటచే గౌతముఁ డనియు, శాక్య

వంశజుఁ డగుటచే శాక్యముని, శాక్యసింహుఁ

గౌతముని నామములకుఁ డనియు, పరతత్వమెఱుంగుటచే బుద్ధుఁ

గారణములు. డనియు, దలఁచినపరమార్థమును బడసియుం

డెం గాన సిద్ధార్థుఁ డనియు, మహనీయులు

చెందియుండినపరమపదంబును బ్రాపించెఁ గాన తథాగతుఁ డనియుఁ

బేర్కొనంబడెను. జన్మనామం బేదియొ తెలియదు.

ఈబుద్ధుఁడు జన్మించినపిమ్మట నేడవనివసంబుననె యీయన జనని కాల

భర్తంబు నొందఁగా నీయనమేనత్త యయిన ప్రజాపతిగౌతమి యప్పటినుండి

యాయనను దల్లివలె బహుప్రేమతోఁ బో
బుద్ధుని బాల్యదశ. పించెనట. తనపుత్రుండు రాజభోగంబుల
ననుభవించుటకై శుద్ధోదనుఁడు లేశంబైనఁ
గొఱంత లేక సమస్తము సిద్ధపఱచుచుండినను ఆయన (బుద్ధుడు) సంసార
సుఖము నెల్లక తాత్రధర్మమున కొడంబడక యత్యాశ్రమంబునకుం దగిన
శాంతస్వభావంబుఁ గలిగి దయాళువై చింతాక్రాంతుఁడుగా నుండెను. తన
యఁడు బాల్యమునుండి యిట్లు విరాగిగా
బుద్ధుని వివాహము. నుండుటం జూచి శుద్ధోదనుఁడు విచార
పడి యతనిని సంసారమార్గమునం బెట్ట
గట్టిగఁ దలపెట్టి యశోధర యనురాచపట్టిని దెచ్చి తనకొడుకునకుఁ బెండ్లి
చేసెను.

బుద్ధునిజనకుం డాయన కొకయుద్యానవనంబులోఁ బ్రత్యేకంబుగ
నివాసమందిరం బేర్పఱచి తనకుమారునకు దుఃఖకర మైన దెస్తియు దృష్టి
గోచరంబు కానీయవల దనియు, జెట్లక్రింద రాలం బండుటాకుల నయినఁ
గండ్లపడనీయఁగూడ దనియు, సేవకులకుఁ గఠినముగ నాజ్ఞాపించెనట.
మఱియు నొకప్పుడు బుద్ధుఁడు రాజనగరం
బుం జూడఁగోర జనకుండు తత్సమయంబు
బుద్ధుఁడు నగరముఁ జూడఁబోవుట. నకు నగరం బంతయు నలంకరించియుండు
నటుల ముందుగనె తగుప్రయత్నం బొనరిం
చెను. అంతట బుద్ధుఁడు నగరమంతయుఁ జూచి జనులందఱు సుఖం
బుండి రని సంతసించెను అనంతరము బుద్ధుఁడును గొంతకాలము సంసార
సుఖంబు లనుభవించినను లంపటత్వము నొందకుండె నని యూహింపఁదగి
యున్నది. జననం బాదిగ నిరువదియైదువత్సరంబులవఱకు బుద్ధుఁడు సుఖమే
తప్ప కష్ట మెఱుగఁడనియుఁ జరిత్రకారులు తలఁచిరి. పిమ్మట మఱియొక

బుద్ధుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును సూచించు బింకలను
గూర్చిన జాతక కథ.

1

100

100

1

1

1

దినమున జనకునకుం దెలియకుండఁగ నె నగరంబుం జూడఁబోవ బుద్ధునకు
నెక రోగియు, నెక వృద్ధుఁడును, నెక శవంబును మార్గంబునఁ గాన
వచ్చెను. అందుమీఁదట సంసారచక్రంబునఁ బరిభ్రమించువారి కందఱికి
లోగజరామరణంబులు తప్పక సంభవించు ననియు నవి దుఃఖకరము లగుటచే
... యనివారణోపాయంబుఁ గనుంగొనవలె ననియు నిశ్చయించుకొని గృహం
బునకు మరలెను. విశ్వాససాత్రుం డైననిజసారథిని రథం బాయత్తంబు
నేయు మని యాదినంబున నె యర్థరాత్రంబున రహస్యముగ బుద్ధుఁ డాజ్ఞా
పించి యప్పుడు తనసుందరాంగి యగునర్థాంగియు ముద్దులమూటఁగట్టు
పట్టియు నిద్రించుచుండు శయన మందిరంబునకుం బోయెను. అచ్చట కళం
కరహితం బయిన చంద్రబింబముఁ బోలునామెవదనంబు దీపంబులవెలుం

గున మఱియుఁ బ్రకాశించుచుండఁ గాంచి

దారాపుత్రాదుల

యందువిరక్తి.

యామె వదనలావణ్య మనుసరోవరంబునఁ

దనమనస్సు మునిఁగిపోవునేమో యని యా

మెం జేరక చక్కఁదనాల కిక్క యగు

నక్కుమారుని వీక్షించి వాని నక్కునం జేర్చి ముద్దాడినచోఁ బుత్రీప్రణ

పాశంబు తనయుల్లంబును బంధించు ననియేమో వాని డాయక బుద్ధుఁ డిది

యంతయు మోహవిభ్రమం బని తిరంబుగ నెన్నిదిటం బూని వారిని

దృఙ్మించెను.

ఇట్లాయన సుభోజ్యం బగు తనరాజ్యంబును, మనోహారిణి యగుభామా

మణిని, మారునిం బోలుకుమారుని విడిచి

బుద్ధుఁడరణ్యమునకుఁ

బోవుట.

దుఃఖసముద్రమునుండి లోకంబు నుద్ధరించు

టకు వెఱవుఁ బరికింప రథం బెక్కి యరణ్యం

బుఁ జేరి సారథివేషంబుఁ దాను ధరించి తన

రాజవేషంబు సారథి కిచ్చి రథంబు నిజనగరునకుం బంపివేసెను. పూర్ణవైరాగ్య

లక్షణం బన్న నిదియే కదా. ఆయన యంతటఁ దనశిరోజంబులఁ గత్తి
రించివైచి సన్యాసిరూపంబుఁ దాల్చెను. అప్పటికి బుద్ధునకు ముప్పదివత్సర
ముల ప్రాయము.

బుద్ధుఁడు గురువుల సేవించుట.

పదంపడి బుద్ధుఁడు వైశాలియందు బహుశిష్యగణపరివృతుండై తత్త్వ
బోధాచార్యుఁడుగా నున్న ఆరాదకౌలపుఁ
ఆరాదకౌలపుడు. డనుబ్రాహ్మణుని శిష్యుఁడయ్యెను. ఆబ్రాహ్మ
ణుఁడు సాంఖ్యయోగప్రతిపాదకుం డైన
కపిలాచార్యుని శిష్యుఁడు. కావున నాయన సగుప్తమయినయుపాధులయం
దాత్త కలదనియు, నుపాధిప్రతిబంధకములనుండి విడుదల యగుట యే
మోక్ష మనియుం దృఢంబుగఁ బ్రతిపాదించి
రుద్రకరామ పుత్రుడు. బోధించెను. ఇట్టినిరూపణముబుద్ధునకు రుచింప
లేదు. అంతట నయ్యాచార్యుని విడిచి రుద్ర
కరామపుత్రుఁ డను నాచార్యుని సేవించెను. ఈయన సహితము “అహం”
అనుదానిఁ గూర్చి బోధించి కర్తను బునర్జన్మమును విశేషముగా నిరూపిం
చెను. ఇదియు బుద్ధునకు సహితముగా నుండలేదు. ఏల యనఁగా నాత్మ
కలదని పునర్జన్మం బుండునని బుద్ధుఁడు నమ్మఁజాలఁడయ్యెను. బాధ, దుఃఖము
వీనిని నివారించుకొను నుపాయమును దెల్పును
దేవస్థానాచార్యులు. రేమొ యని దేవస్థానాచార్యుల సేవించెను.
దైవపీఠమున కెదుటఁ గ్రూరము లయినబలు
లియ్యవలె నని వారు బోధింపఁగా బుద్ధునియొక్క మనంబున కది మిగుల
నసహ్యంబుగఁ దోచి జీవహింసఁజేసి బలుల నిచ్చి యవ్విధంబున జనులు
సాపంబులఁ బాపుకొనఁజాల రనియు, నీతిబాహ్య మయినమతము మతముకా
దనియు వారి కాయనబోధించెను.

పిమ్మట రుద్రకుఁ డనువానియొద్ద నయిదుగురు శిష్యులు యోగాభ్యాస

మొనర్చుట యన్భుతంబుగఁ దోచి యాయన

బుద్ధుఁడుయోగా వలన యోగలక్షణంబులఁ గ్రహించి బుద్ధుఁ

భ్యాసముచేయుట. డాటువత్సరంబులు ఘోరతపస్సుఁ జేసెను.

ఇందువలన బుద్ధుఁడు మిక్కిలిగఁ గృశించి

యొకదినమున నేటిలో దిగి స్నానమాడి యొ డ్దెక్కలేకపోయెను. మఱి

యొకప్పుడు బుద్ధుఁడు తనకు నిస్త్రాణ రాగా నేలం గూలి మృతప్రాయుఁ

డుగా నుండఁగా నాదారిని దైనికంబుగ నేగుచున్నయొకగొల్లచిన్నది

యింత గంజి పోయఁగాఁ బునర్జీవితం దయ్యెను. అంతటఁ దపస్సువలన

మనంబు క్లేశపడుటయు, దేహంబు శుష్కించుటయు నే గాని మోక్ష

మార్గంబు చేకూర దని నిశ్చయించుకొని యాగురుశిష్యులను విడిచి బుద్ధుఁడు

వెళ్లెను.

తర్వాతఁ దపస్సును బొత్తిగా మానివేసి శరీరారోగ్యమునకు వలసిన

విషయంబులఁ బాటింపుచుఁ దనబుద్ధిబలం

బుద్ధుఁడు సంబోధినిం బును నమ్ముకొని యాత్మశోధనయు, విచారణ

గనుట. యుఁ జేయఁబూనెను. ఒకరాత్రివేళ నశ్వర్థ

వృక్షముక్రింద నాసీనుఁడై నిశ్చలచిత్తంబుతో

విచారణఁ జేయఁగా దత్వంబు సలక్షణంబుగ బుద్ధునకు బోధపడియెను.

బుద్ధుఁడు కనుంగొనినతత్త్వమునకు సంబోధి యనియు, స్వబోధన మనియు

బొద్ధులు పేరుపెట్టిరి. గురువుగాని, యీశ్వరుఁడుగాని సాహాయ్యపడకుండ

స్వబుద్ధిప్రభవలవను స్వప్రయత్నము వలనను దత్త్వముం గన్పెట్టెను గాన

దానికి స్వబోధన మనునామము సార్థకం బని చరిత్రకారులు తలఁచెదరు.

సంబోధిని (తత్త్వమును) గనుంగొనినపిమ్మట నె గొతమునకు బుద్ధుఁ డను పేరు

వచ్చెను.

సంసారసాగరమందు మునిగి కొట్టుకొనుచుండు జీవుల నుద్ధరించుట.
 మహత్కార్యంబనియు, దాను తెలిసికొనిన
 ధర్మబోధకై బుద్ధుఁడు తత్వమును బోధించినయెడల వారలాసాగర
 కాశికివెళ్లుట. మును దరించెద రనియు నిశ్చయించుకొని
 బుద్ధుఁడు కాశీనగరమునకు వెళ్లెను. అచ్చటఁ
 గొండిన్యుఁ డనునాయనయొక్క నలుగురుశిష్యులును బుద్ధుని రాకఁ జూచి
 యితఁడు తపశ్చర్య నుల్లంఘించెఁ గావున నితనికిఁ బ్రత్యుద్ధానాభివందనంబు
 లాసంగఁగూడ దని కృతనిశ్చయములై యుండిరి కాని వారికి బుద్ధునిముఖ
 సందర్శనంబు కాఁగానె వారి నావహించియున్నయసూయాదేవి పలాయన
 మయ్యె. అంతట వార లాయన కుచితసత్కార్యంబు లొనరించిరి. పిమ్మట
 వారికి బుద్ధుఁడు ధర్మబోధఁ జేసెను. ఈబోధనె ధర్మచక్రప్రవర్తనసూత్ర
 మని బౌద్ధు లనియెదరు. బుద్ధుఁడు చేసినబోధలలో నిదియే ప్రథమబోధ.
 గురువును, శిష్యులును గలిసి వా రయిదుగురును ప్రథమబౌద్ధసంఘ మయిరి.
 అనంతరము కాశియందె యొక గొప్పవానికుమారుఁడు యకావనప్రాయమం
 దుండి మహానిరాగి యై సంచరించుచు నొకరాత్రి బుద్ధునిచే బోధింపఁబడి
 యాతఁడు తనయనుచరులగు 54 గురితో బుద్ధధర్మమును స్వీకరించెను.
 సంఘమం దిట్లేర్పడినయటువదిమందికి బుద్ధుఁ
 డు బౌద్ధధర్మమును సమగ్రముగ బోధించి.
 యన్నిదిశలయం దుండుజనులకు బాహుట.
 ముగా ధర్మమును బోధించుటకై వారిని ధర్మోపదేశకులనుగాఁ బుత్తెంచెను.
 పిమ్మటఁ గ్రమక్రమముగా ననేకులు సంఘ
 సంఘములోఁ జేరిన మునం జేరిరి. అటులఁ జేరినవారిలో ముఖ్యు
 ముఖ్యులు. లగుకొందఱిని గుఱించి యీదిగువ విశదీ
 కరింపఁబడుచున్నది.

(1) రాజగృహనగరమం దుండుశారీపుత్రుఁడును మాద్దల్యాయనుఁడును, సాంఘికు లయిరి. వీరు గొప్పవిద్వాంసులు. త్రిపేటిక యనుబౌద్ధధర్మగ్రంథ ములలోఁ దత్వబోధక మయిన యభిధర్మగ్రంథమును వీరే రచించి రని చెప్పెదరు. వీరిని బుద్ధుఁడు మిగుల గౌరవించెను.

(2) వేణువనమందు బుద్ధుఁ డుండఁగా నచ్చటి పండితుఁ డయినమహా కస్యపుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు తనపతివ్రత యయినభార్యను దనయమిత భాగ్యమును ద్యజించి సంఘమునఁ జేరెను. బుద్ధునిమరణానంతరము అజాత శత్రు వనురాజుయొక్క ప్రాపకముక్తింద “రాజగృహ”నగరమందు జరిగిన పరివత్తు నీపండితుఁడే సమకూర్చి బహుభిక్షువుల సాయంబుచే “త్రిపేటి కా”గ్రంథమును నిర్మించెను. బౌద్ధమతమున కీయనను బ్రధానాచార్యుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును.

(3) కోసలరాజ్యప్రభు వయినప్రసన్నజిత్తు మొదలయినకొందఱు రాజులును, కపిలాచార్యుని శిష్యుఁ డయిన పంచశిఖుఁడు మొదలగుకొందఱు బ్రాహ్మణులును సాంఘికు లైరి

(4) (a) అంగుళిమూలుఁడు. వీఁడు బందిపోటుదొంగ, ప్రాణిభూతు కుఁడు. కోసలరాజ్యమునకుఁ బెద్దపులివంటివాఁడు.

(b) “అలవికుఁడు”. వీఁడు నరమాంసభక్షకుఁడు.

(c) “ఉగ్రనేనుఁడు”. వీఁడు దొమ్మరివాఁడు.

(d) “ఉపాలి”. వీఁడు మంగలి. త్రిపేటికలోఁ జేరినవినయ గ్రంథ మంతయు వీనికి జిహ్వగ్రమం దుండెను.

(e) “సునిత”. వీఁడు పాకివాఁడు.

ఏజాతివాఁడైనను, నేవృత్తివాఁడయిన నర్హుఁ డనితోఁచినయెడల వానిని బౌద్ధులు తమసంఘములోఁ జేర్చికొనుటను దెల్పుటకై నం 4 రులో నీచజాతి వారి పేర్లను వ్రాయుట కలిగినది.

(5) బుద్ధునిబంధువు లయినశాంక్యవంశజులును గొందఱు సంఘములోఁ గలిసిరి. వా రెవ రనిన :—

(a) బుద్ధునితండ్రి యయినశుద్ధోదనుఁడు, (b) బుద్ధుని పుత్రుఁ డయిన రాహులుఁడు, (c) బుద్ధుని భార్య యయిన యశోధర, మేనత్త యయిన ప్రజాపతి గౌతమి.

ఈ నంబరులోఁ జివరఁ జెప్పఁబడినయిద్దఱును స్త్రీలగుటచే సంఘ ములోఁ జేర్చుకొనుటకు బుద్ధుని కిష్టము లేదు. అయినను దనను జెంచి న మేనత్తయొక్క ప్రార్థనలవలనను, దన ప్రియ స్త్రీసంఘము. శిష్యుఁ డైనయానందుని యిష్టముచొప్పునను స్త్రీసంఘ మొకటి యాయన ప్రత్యేక ముగా నేర్పాటుచేసెను.

ఇంతవఱకు బుద్ధుఁడు సంకల్పసిద్ధిం జెంది సిద్ధార్థుఁ డనుతనదివ్యనామము సార్థకం బొనరించుకొనెను. కాని వెలుఁగు బుద్ధునకుఁ గలిగిన శత్రుబాధ. వెంబడి చీకటి యున్నటుల శ్రేయస్కరము లయినకార్యములకు విఘ్నకారులు కొంద ఱుందురు కదా. బుద్ధుని దాయాదులలో నొకఁ డయినదేవదత్తుఁడు బుద్ధుని మతనిబం ధన లతిసులభముగా నున్న వని తలఁచి కఠిన

నిబంధనలతోఁ బ్రత్యేకసంఘ మొకటి నేర్పాటుచేసెను. బింబిసారుని పుత్రుఁ డయినయజాతశత్రు వనురా జాసంఘమునకు విహారారామ మొకటిఁ గట్టించియిచ్చెను. కాని యాసంఘములో నెక్కువమంది చేరనందునను, బుద్ధునిసంఘము దినదినప్రవర్ధమానంబుగ నుండినందునను నోర్వలేమి దేవ దత్తునితలకెక్కి బుద్ధునిప్రాణంబుం బుచ్చుకొమ్మని యాతనిఁ బురికొల్పెను. బుద్ధునిఁ జంపుటకు దేవదత్తుఁడు నియమించినఘాతుకులు బుద్ధునిఁ గనుంగొనిన

తోడనే తమమనస్సులు కరగఁగుటంజేసి యాయన బోధనను వినిరి. గృధ్ర
కూటమునుండి బుద్ధునిమీఁదికిఁ దొర్లింపఁబడిన యొకఁతాతిబండ రెండుతున
కలై బుద్ధునికిఁ దగలకుండఁగ నే పోయెను. దారివెంబడి వచ్చుచుండఁగా

బుద్ధునిపైకిఁ దోలఁబడినయేనుఁగు బుద్ధునిఁ

దేవదత్తుని పరితాపము. జూచి సాధు వయ్యెను. అంతట దేవదత్తుఁడు.

విఫలమనోరథుఁడై తనచుష్కృత్యములకు మి

గులఁ బరితపించి తాళజాలక బుద్ధుని శరణుఁజొచ్చి తత్త్వంబుఁ దెలిసి

కొని తుదకుఁ జిత్తశాంతిం బొందెను.

బుద్ధునియంత ప్రసిద్ధిఁజెందినవారు కాకపోయినను కొందఁ టితరమతా

చార్యు లాయనకాలమం దుండిరి. మఱియు

బుద్ధునికి ద్వేషులైన నప్పుడు మతాభిమానములు మెండుగా నుం

యన్యమతాచార్యులు. డెను. అట్టి భిన్నమతాచార్యులలో నైదు

గురి పేర్లు మాత్రము బౌద్ధగ్రంథములయందుఁ

గన్పట్టుచున్నవి.

(1) సంజయబిలాధిపుత్రుఁడు. ఈయన యాత్మవిచారణను నిరాకరించి.
సర్వము సంశయగ్రస్త మని సిద్ధాంతపఱచెను.

(2) అజితకేశకంబళుఁడు. ఈయన సూక్ష్మవిచారణవలన జ్ఞానము కలుగ
నేరదనియు, భూమి, జలము, వాయువు, అగ్ని, వీనితో మానవశరీరము.
నిర్మింపఁబడిన దనియు, మరణకాలమం దివి వీడిపోవు ననియు సిద్ధాంతీ
కరించెను.

(3) పురాణకశ్యపుఁడు. ఈయన ధర్మాధర్మవిచారణఁజేయక సమభావము
కలవాఁడై సర్వసమభావమునే యొకమతముగా నేర్పాటుచేసెను.

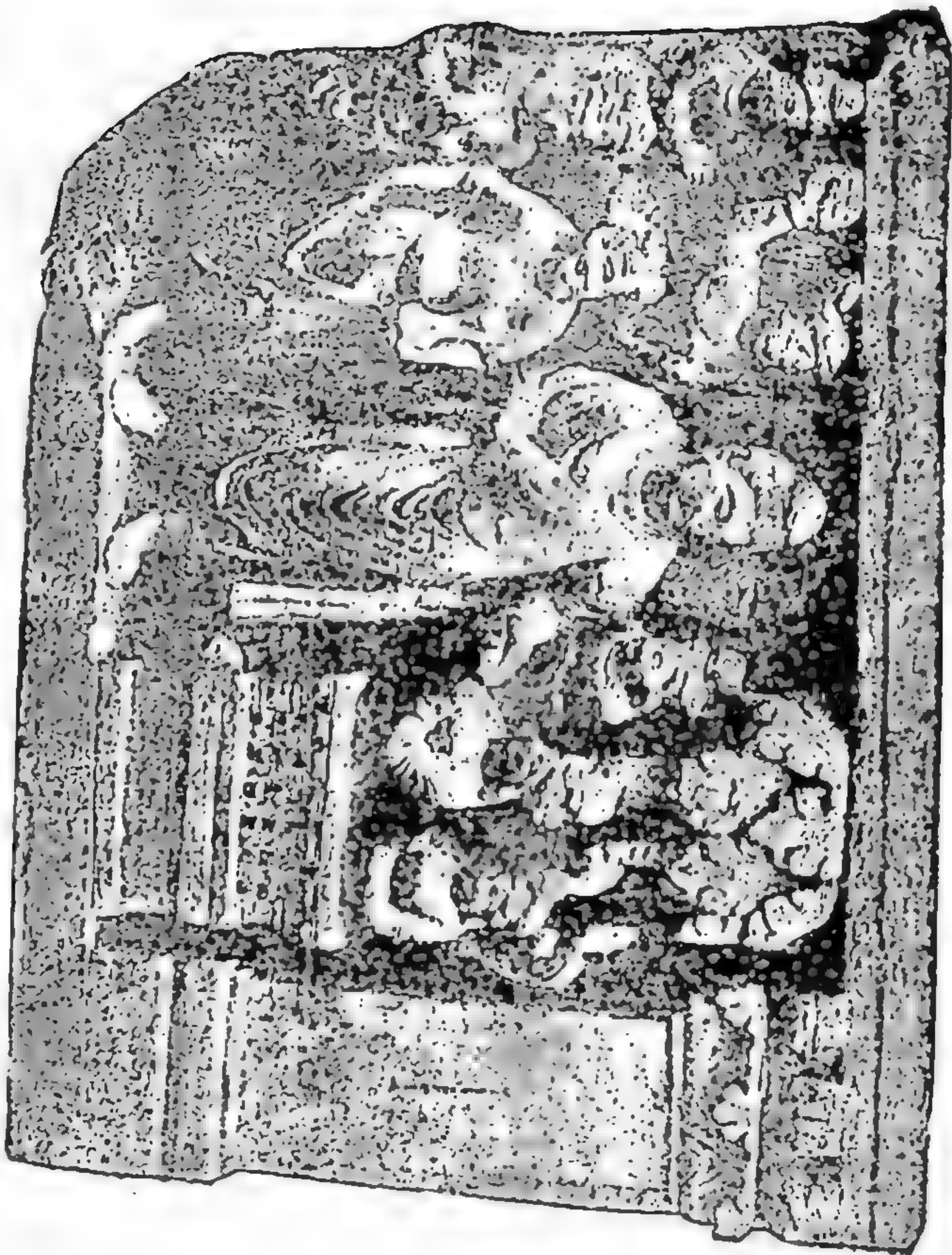
(4) మాఖలిగోసలుఁడు. ఈయనయే “అజీవక” మతోద్ధారకుఁ
డైయుండియుండవచ్చును. ఈయన సర్వము గత్యధీన యున్నదనియు,

మనుష్యులములలో నేమియు లేదనియు సిద్ధాంతపఱచెను. మఱియు గతి ననుసరించి జీవు ల నేక జన్మ లెత్తగాఁ దుదకుఁ జాపపుణ్యవివత్తు లేకుండ నన్ని జీవులకు జన్మ-రాహిత్య మగు ననియు ఆయన సిద్ధాంతము.

(5) మహావీరుఁడు. ఈయన జైనమతముయొక్క పునరుద్ధారకుఁడు. అన్నిప్రాణులకు నాత్మ లుండు ననియు, ఆయాత్మలే తిరిగి జన్మంబు లెత్తు ననియు, వృక్షములుగాను, నచేతనంబులుగాను గూడఁ బునర్జన్మంబులు కలుగు ననియుఁ జెప్పెను. మఱియుఁ దపస్సువలనను, నైష్కర్మ్యమువలనను ముక్తి గలుగుననియు, నాత్మహత్య బహుయోగ్యమును శ్రేయస్కరము ననియు ఈయన సిద్ధాంతము. ఈయన కాలమం దీయనకు 2,00,000 శిష్యు లుండి రని జైనములు చెప్పెదరు.

పైనిజెప్పిన భిన్నమతాచార్యులు తమమతంబులను విశేషజనంబులు స్వీకరింపక బుద్ధుని ధర్మమునే యవలంబించిరి. అన్యమతాచార్యులు. చుటయు, భక్తిగల లౌకికులు బుద్ధసంఘము బుద్ధునికిఁ జేసిన యప లోఁ జేరినవారికే దానంబు లొసంగుటయుఁ, కృతులును వారు చెందిన జూచి యనూయాపరవశులై బుద్ధునిగౌరవ మనకు హానిఁ గలుగఁజేసి భ్రష్టికరింపవలె నని తలఁచిరి. తనతో బుద్ధుఁడు వ్యభిచరించె

నని సంఘముయొక్క యెదుటఁ బల్కునట్లు భిన్నమతయోగిని నొకదానిని వారు పురికొల్పిరి. దాని ద్రోహకృత్యము బయలుపడినందున నది కఠినశిక్ష ననుభవించెను. ఇంతటితో వారు విరమింపక సుందరి యను నొకదానివలన నట్టియల్లరినే చేయించిరి. పిమ్మట దానిని ఘాతుకు లైన కొందఱిచే వారు చంపించి యాశవమును బుద్ధు డుండుజేతవనపరిసరమం దున్నపొదలలోఁ బడవేయించిరి. బుద్ధుఁడే యీహత్యఁ జేయించె నని యామతాచార్యులు ప్రతిపాదించి యాయనను న్యాయవిచారణ చేసి శిక్షింపుఁ డని రాజును,

ఒక పవిత్రవృక్షమున వసించుచుండిన నాగులకు తన మఱ
మును బుద్ధుడు బోధించుట.

గోరి. ఇట్లుండఁగా బైని జెప్పఁబడిన ఘాతుకులు త్రాగి యొడలు మఱచి
యాహత్య నొందొరులపైఁ బెట్టుకొని కలహంపఁ దొడంగిరి. వారిని బట్టు
కొని దండనాధికారులు విచారింపఁగా వారు నేరముగ నెప్పుకొనుచుఁ
దమ్ములఁ బ్రేరేపించినవారి పేర్లను గూడ బయలుపఱచిరి. ఇట్లనూయాపర
వశులైనవారు తెగులులేకయే పొగలుట గాక జగంబు నగడుంజెంది
మిగుల నెగులుటయుఁ గలుగుం గదా.

ఇంతమట్టుకు బుద్ధనిప్రభావంబును, దద్వైరులయొక్క- దుష్టబుద్ధులును,
వారు పొందినవంచనలను బరిగణించితిమి.

బుద్ధనిబోధనాశక్తి. ఆయన మతబోధనాశక్తిని గొంచెము విచా
రించెదము. శిష్యులయొక్కశక్తికిం దగిన

ట్లాయన బోధించెను. పండితులతో మర్యాదగాను, సయుక్తికముగాను
సంభాషించెను. జనసామాన్యముతోఁ బ్రసంగించునపు డుపమానములు,
సామెతలు, కట్టుకథలు, దృష్టాంతములు, చరిత్రాంశములు మొదలయిన
వాని నుపయోగించెను. ఒకప్పుడు బుద్ధుఁడు గక్షిణగిరియం దుండఁగా

బ్రాహ్మణాగ్రహార మయిన “యొకనాల”

కృషిభారద్వాజుతో యనుగ్రామమునకు వెళ్లెను. అక్కడ “కృషి

బుద్ధనిప్రసంగము. భారద్వాజు” లనునొక బ్రాహ్మణుఁడు

పొలములో సేద్యముఁ జేయుచు బుద్ధుఁడు

తనను సమీపింపఁగా గౌరవింపక ఓయి శ్రమణా! (నింద్యజీవనము కల
వాఁడా!) నావలె నీవును వ్యవసాయము చేసికొని జీవింపుము” అనెను.

అంతట బుద్ధుఁ డిట్లు సరసముగాఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “నేనును దున్ని

విత్తనమువేసి దానిఫలమునె యనుభవించుచున్నాను” అనెను. “నీవ్యవ

సాయసామగ్రి యేది” అని బ్రాహ్మణుఁడు మరల నడిగెను. అందుకు బుద్ధుఁ

డిట్లు నుడివెను. “నేను విశ్వాస మనుబీజము నాటితిని, నేను చేయు

నుపాసనయే దానికి వగ్గ మయ్యెను, వినయమేనాఁగేటిదుంప, మనసే మోకు, లక్ష్యమే నాఁగేటి కట్టు, సత్యమే వానికి బంధనము, కనికరమే బంధ మోక్షము, పట్టుదలయే గుఱ్ఱములు, యెడ్లు. ఇట్లు వీనితో వ్యవసాయముఁ జేయుచుఁ భ్రమ లనెడుకల్పుమొక్కలను దీసివేసి నిర్వాణసుఖ మనుపంట ననుభవించుచున్నాను.” ఆ బ్రాహ్మణుఁ డామాటలు విని “గౌతమా! ఈ క్షీరాన్నము తినుము. నీవే సత్యమయిన వ్యవసాయకుఁడవు. నీపంట శాశ్వతపుపంట” యని యాయన పలికెను. బుద్ధునిబోధ వినినవాఁ డెవ్వఁ డైనను ఆయన శిష్యుఁ డైతీరెను.

బుద్ధుఁ డెనుబదిసంవత్సరములు జీవించి తుదకు వ్యాధిగ్రస్తుఁడై నేపాళ

దేశమం దుండుతెగాయికిఁ దూర్పుగ నున్న
బుద్ధునిమరణము. కుశినగరమందు క్రీ. పూ. 477సం॥నందుఁ

గాలధర్మము నొందెను.

ఈమహానీయుఁడు తనయవసానకాలమందు సహితము సుభద్రుఁ డను

మొకసన్యాసిని బిల్చి వానికి అష్టాంగమార్గ
అవసానవాక్యములు. మును బోధించి ధన్యునిఁ జేసెను. మరణించు

సమయమం దాయన తనశిష్యులతోఁ బిల్కిన

దేమనిన “పదార్థసంయోగ జనితములైనయీశరీరములకు వియోగము
తప్పదు. ధర్మకాయ మొకటియే శాశ్వత మైనది. జ్ఞానమును వెదకి
స్వయంకృషివలన నిర్వాణంబు నొందుఁడు” ఇవియే యాయన చివర
వాక్యములు.

ఈమహానుభావునిచరితమును గ్రంథవిస్తరభీతిచే సంగ్రహముగా లిఖించి
యింతటితో విరమించుచున్నాము.

కుశినగరమం దున్నమల్లనాయకులు బుద్ధుని పవిత్రశరీరమును రాజాధి
రాజులకుం దగినమర్యాదతోను, వైభవముతోను కుశినగరమందు ధమా

నముచేసి యస్థికలను దద్ద్రామ మందున్న
 బుద్ధునియస్థికలు. సభామందిరమునకుం గొంపోయి యాయుధ
 శాలయం దుంచి యస్థికలపైఁ బూలదండలు
 వేసి పరిమళద్రవ్యములు పోసి సంగీతములఁ బాడి నాట్యములు చేసిరఁట.
 మఱియు నీమహాపురుషుని యస్థికలలోని కొంతభాగమును మగధరా జయిన
 యజాతశత్రువును, “లిచ్చిరి.” నాయకులును మఱికొందఱు భక్తులును
 దమకుఁ బంపుడని మల్లనాయకులను గోరఁ
 మల్లనాయకులు. గా వారు సమ్మతంపఁపరైరి. ద్రోణుఁ డనుబ్రా
 హ్మణుఁడు వారి కిట్లు భోధించెను “బుద్ధమహా
 ముని సర్వసోదరత్వమును బ్రతిపాదించి భోధించియుండె కావున బుద్ధముని
 యొక్క యస్థికల నపేక్షించినవారలు మీకు సోదరులె యగుదురు. కావున
 వారికి అస్థికలను బంచిపెట్టుఁడు” అని హితోపదేశము చేసెను. అంతట
 మల్లనాయకు లాయననే పంచిపెట్టు మని ప్రార్థించిరి. అట్లే యాబ్రా
 హ్మణుం డొనర్చెను. అస్థికల (ధాతువుల) లోనిభాగములం గొన్నవారు
 ధాతుగర్భంబులం దాభాగములఁ దాచిపెట్టి
 అస్థికలపై నశోకుండు కొనిరి. పిమ్మట యశోకచక్రవర్తి తనపరి
 స్తూపంబులఁ గట్టించుట. పాలనకాలంబులో నాపురాతన ధాతుగర్భం
 బులఁ దెలుచి యాయస్థికలను దనరాజ్యమం
 దంతట వినియోగపఱచి వానిపై నెనుబదివేలస్తూపంబులను (సమాధులను),
 ధాతుగర్భంబులను గట్టించి వానిని సురక్షితంబులఁ జేసెను. బుద్ధమునిని
 లోకోపకారి యనియు, మహానుభావుఁ డనియు జనులు భావించి కృతజ్ఞు
 లయియుండి రనుటకు నింతకంటె వేఱు తార్కాణం బేల.

(8) బౌద్ధధర్మలక్షణంబు లేమి?

ఈధర్మమం దేశ్వరుఁడు లేఁ డని ప్రతిపాదింపఁబడినది. ఈశ్వరుఁడే

ఈశ్వరుడు లేడు వేదము
అనవసరంబులు. లేడనునప్పు డీశ్వరనిర్జితము లని యార్థము
భావించువేదంబులును బౌద్ధుల కనవసరంబు
లయ్యె. కావున దైవభయము గాని భక్తి

గాని, యవాగ్తానసగోచర మయినది యొకటి
యున్నది దానిలో నైక్యము నొందవలె ననుట గాని బౌద్ధమతస్థులకు లేవు.

“లోకమునందు దేవుడు లేడని బోధించు
బౌద్ధధర్మమునకు నట్టిమతమే యుండదు. కనుక దేవుడు లే
మతలక్షణములేను. డనుటవలన బౌద్ధధర్మమును మత మనుటకు

వలనుపడదు. అయినను మత మనునది దాని

నవలంబించువారికి నుత్సాహంబును, నాసక్తిని నొసంగు నని చెప్పఁదగిన
యెడల బౌద్ధధర్మం బారెంటినిఁ గలుగఁజేయును గాన నాపక్షమందు బౌద్ధ
ధర్మమును సయిత మొకమతముగ గణింపవచ్చు” నని యొకగ్రంథకర్త
వ్రాసెను.

మైని వ్రాసినప్రకారము దేవుడు, లేడనియు, వేదము లప్రమాణము
లనియు, సాధించుటకు ననేకకారణములు

ఈశ్వరవేదములను “బౌద్ధమతగ్రంథసార” మంటు వ్రాయఁబడి
గుఱించి బౌద్ధులయభి యున్నవి. కాని యీచరిత్ర కవి యన్నియు
ప్రాయమునకు గారణము అనవసరంబు లని విడువఁబడుచున్నవి. బౌద్ధ
లీగ్రంథమున కనవసరము. సిద్ధాంతములోని ముఖ్యవిషయంబులె యీ
క్రింద వ్రాయఁబడును. బుద్ధముని జనుల కుప
దేశించిన దేమనఁగా.

(1) బౌద్ధధర్మమునకుఁ బ్రత్యక్షానుమానములే ప్రమాణములు. కాన
నీధర్మమును వినువారు తమకుఁ బ్రత్యక్షాను
ప్రత్యక్షానుమానములు భవములుగాను, ననుమానసాధ్యములు గాను

ప్రమాణంబులు.

ఉన్న విషయంబులనే గ్రహింపం దగును.

గ్రహించినమాత్రమున నెకాదు. వానినాచరించి

తత్తును దాము ఉద్ధరించుకొనవలెను. ఈశ్వరుడు గాని, యితరులు గాని వారి నుద్ధరింపలేరు. తపస్సులు, పూజలు, ప్రార్థనలు ఇవియును వారి నుద్ధరింపలేవు.

(2) ఈపరిదృశ్యమాన మయినప్రపంచము మిథ్యకాదు. నిత్యమును

గాదు. మతే మనినఁ బ్రతిక్షణమును మా

ప్రపంచలక్షణము.

ఱుచు నుండును. ప్రపంచము కనుపడుచుండు

టచే మిథ్య కాదు; మాఱుచుండుటచే నిత్య

ముకాదు. మఱియుఁ బ్రపంచమునందుఁ గాగణకార్యపరంపర గానంబడు

చున్నది. ఒకటికి మఱియొకటి కారణమై యాకారణ మింకొకదానికిఁ

గార్య మగుచున్నది. ఎట్లనఁగా ఎండ,

కారణకార్యపరంపర.

ఆవిరి, మేఘము, వర్షము వీనిలోఁ బూర్వ

పూర్వములు కారణములును, సుత్తరోత్తర

ములు కార్యములు నగుచున్నవి. ఇట్లు కారణకార్యవిచారణ చేయఁగా

కార్యరూపముగా నున్నయీప్రపంచమునకు నాద్యంతములు గానఁబడవు.*

* ఈకారణకార్యసంబంధమందొకవిశేషంబు కలదు. బీజమునుండి

మొలక యేర్పడుటకు బీజమందె యాసత్తారూప మయినకారణ మున్నది.

ఆకారణమును బౌద్ధధర్మమందు హేతు వందురు. ఆబీజమునకుఁ దోడ్పడు

భూమి, నీరు, వెలుగు, గాలి, బయలు మొదలయిన వన్నియు బౌద్ధులు

కారణసముదాయ మందురు. (అద్వైతశాస్త్రమందు కుండ కార్యము. కుమ్మరి

వాడు నిమిత్తకారణము, మృదాదు లుపాదానకారణ మందురు). ఈలా

గున నె విజ్ఞానబీజము (చైతన్యము) నామరూపములకు హేతువు; జననీజన

కుల సంయోగము, జననిగర్భము మొదలయినవి కారణములు. కారణ

ఈశ్వరుడే కారణ మని యార్యులు ప్రతిపాదించెదరు కాని యదియు బహువిధంబుల నసంగతంబుగ నె యున్నది. మఱియుఁ బ్రంపచమున కొదిఁ కారణం బెద్దియో, యంత మెప్పుడోయని విచారించుటకూడ మనము దుఃఖి విముక్తులమయి ముక్తింజెందుట కుపకరింపదు. కానఁ దద్విచారంబు మన కవసరంబు కాదు.

(3) ప్రతి నరునియందు అహం (నేను) అనునది యొకటి యనుభవముగా

నున్నది కదా. ఇది రూప, వేదన, విజ్ఞాన,

అహంపదార్థవిచారణ. సంయోజన, సంస్కారము లనుపంచస్కంధ

ములవలన నేర్పడును. రూప మనఁగా స్థూల

దేహమూలమునఁ గలుగు వివిధానుభవము. వేదన యనఁగా మనస్సుయొక్క

క్షణికవృత్తులు. విజ్ఞాన మనఁగా సంకల్పములు. సంయోజన యనఁగా

స్మృతియు, కల్పనాశక్తియు. సంస్కార మనఁగా స్వభావము. ఇట్టి

స్కంధసముదాయమువలన నేర్పడిన అహం పదార్థము మార్పును బొంద

కుండినను, దాని వ్యాపకము ప్రతిక్షణమును మాలుచుండును. ఎట్లనఁగా

బాల్య యౌవన కొమార వార్ధక్యవృద్ధి లాండొంటితో భేదపడుచున్నను

అనాలు గవస్తలయందున “అహమ్” అను వ్యవహారము మార్పు లేకుండఁ

గలుగుచునె యున్నది. ఒక క్షణమందున్న “అహమ్” మఱియొకక్షణ

మందు వృత్తిభేదముఁ గలదగుచున్నను “అహమ్” మార్పుపొందక యేక

ముగానె యున్నట్లు తలఁచుచున్నాము. ఈతలఁచుటను గొంతవఱ కంగీక

రింపవచ్చును. ఏల యనఁగా, నది ప్రవహించునప్పు డొకక్షణంబున

మొకచోట నున్ననీ రచ్చట మఱియొకక్షణంబున నిలువక ముందుకుఁబోవు

కార్యపరంపరను బౌద్ధమతమందు “ప్రత్యయసముత్పాద” మందురు. దీనిని

సమగ్రంబుగ తెలిసినవాడె బౌద్ధధర్మ మెఱిగినవాఁ డగు నని బౌద్ధులు

చెప్పుదురు.

చుండ నచ్చోట రెండవక్షణమునఁ గ్రొత్తనీరు నిలుచుచున్నది. ఇట్లు నీరు ప్రతిక్షణమును మాటుచున్నను. ఆప్రవాహమును నదియనియే చెప్పెదము. మఱియు దీపముయొక్క వత్తియుఁ జమురును బ్రతిక్షణమునను గొంచెముగ వ్యయంపడుచున్నను వెలుఁ గనునది దీపమే యని నుడువుచున్నాము.

(4) నరుఁడు పంచస్కంధసముదాయ జనితుఁడనిపైన నుడువఁబడి యున్నది. ఆపంచస్కంధములు కూడియున్న మరణము, జన్మాంతరము. వఱకు నరుఁడు జీవించియుండును. అవి వీడి

మరణము.

పోవఁగానె “అహమ్ పదార్థము” లేక పోవును. అది లేకుండుటయే మరణము. కౌశ్యములయం దగ్గి లేకున్నను, రెండు కౌశ్యముల నుండొంటితో మధించుటచే వానియం

దగ్గి పొడమునట్లు కొన్ని నిబంధనవల్ల విజ్ఞానము కలిగి యానిబంధనలు నాశ మయినప్పు డావిజ్ఞానమును నశించును. కొయ్య కాలిపోయిన తరువాత నిప్పుండదు కదా. అటులనే పంచస్కంధములు వీడిపోయిన యనంతర మహమ్ పదార్థ ముండదు. అది నశించుటయే మరణ మని తెలిసికొనవలెను.

పైనివ్రాసినప్రకార మహమ్పదార్థ మనునది యొకటి ప్రత్యేకముగ

జన్మాంతరము.

లేనందున మరణించినపిమ్మట జన్మాంతరమును బొందునదియు లేదు. కాఁబట్టి “నిత్యము, సత్యము, శాశ్వతము నైనపరమాత్మ యొకటి

యున్న దనెడుబ్రాహ్మణులవలె నేను శాశ్వతవాదిని గాను.” శ్లో. భస్మీ కృతస్య దేహస్య పునరాగమనంశతః। తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్॥ అనఁగాఁ దగులపెట్టఁబడెడు దేహమునకుఁ బునరైన మెక్కడిది? కావున సమస్తప్రయత్నములను జేసి ధనమార్జించి గాని,

ధనము దొరికనియెడల ఋణము చేసికొని నెయ్యి త్రాగి బ్రతికియున్నవఱకు సుఖపడవలె నని దేహమే యాత్మ యనుకొను చార్వాకమతస్థులును వాగా దీంద్రియములె యాత్మగా భావించులోకాయత మతస్థులును వాదించునటుల “ఉచ్చేదవాది”ని గాను ఈయుభయవాదములకు మధ్యమార్గ మవలంబించినాను అని బుద్ధుఁడు చెప్పెను. జీవాత్మ శాశ్వతపదార్థమయి జన్మపరంపరను బొందునని యాబౌద్ధధర్మమం దంగీకరింపకున్నను నరు లొనరించు. పుణ్యపాపకర్తలు జన్మాంతరమును బొందు నని ప్రతిపాదించుచున్నది. పంచస్కంధములు సంఘీభవించుటయే జన్మ మని యవి వీడిపోవుటయే మరణమని గ్రహింపవలెను. ఆస్కంధములు కలిసి యున్నప్పు డహంభావము జాగరూకతఁ గలిగి శ్రమను దొరింగి సుఖము నన్వేషించుచు, ఈకార్యములయం దన్యనరులతో సంబంధంబుఁ గలిగి ప్రతిక్షణమును బ్రకాశించుచు నుండును. నరునియం దుండుఅహంపదార్థముయొక్కసత్తా వానినే యాశ్రయించియుండక యితరనరులయందును సంక్రమించి వాఁడు మరణించినను.

కర్త.

ఇతరనరులయం దది చెడకుండ నుండును. కావున నరుఁడు మరణించుచున్నాఁడు. వాఁడొనరించినకర్తమాత్రము వానిమరణానంతరము

తిరిగి యితరులయందు జన్మ మెత్తుచున్నది. ఎట్లనఁగా నరుఁడుత్తరమును వ్రాసి చాలించిన తరువాత వాని లేఖనక్రియ లేకున్నను లిఖింపఁబడినయుత్తరము చెడక దృశ్య మగురీతిగ స్కంధములు ధ్వంసమయినను జేసినకర్తలు ధ్వంసములు కావు. మామిడివిత్తనమును భూమిలో నాటినపిమ్మట నది కుల్లి భూమిలోఁ గలిసిపోవును. దానినుండి కలిగినఫలములో నట్టివిత్తనమే మరలఁ గనుపడును. కాని యటులఁ గనుపడునది మొదట పాతి పెట్టఁబడిన విత్తనము కాదు. కనుక నది జన్మాంతరమును బొందియుండదు. కాని దానిరూపమును ఇతరలక్షణములను గల మఱియొకవిత్తనము నూతన

ఫలములో నున కగుపడుచున్నది. అటులనే యొకఁడు మరణించి వాఁడె
తిరిగి పుట్టఁడు. నామరూపములను భరించిన యొకఁడు చేసినకర్మలవల్ల నామ
రూపధారి యగు మఱియొకఁడు జన్మించును. ఒకఁడు చేసిన కర్మల
యొక్క ఫలమునకును గుణముగా మఱియొకఁడు జన్మించును. కనుక చేసిన
కర్మ దుష్కర్మయయ్యెనేని కర్మఫలమునుండి విముక్తి కనుపడదు. నరుఁడు
విజ్ఞానవంతుఁ డగుటంజేసి పశువుం బోలఁడు. నరునియొక్క సాంఘిక
వ్యాపారము పశుకర్మప్రాయముకాదు. పురుషుఁ డని స్త్రీ యని యనఁ
బడు నామరూపము లనిత్యములు ; మానుషత్వము నిత్యము. కావున నరుని
యొక్క సత్ప్రవర్తన మానుషత్వములోఁ గలసి యుత్తమమైన పునర్జన్మము
నొందును. నరునియం దుండువృష్టిచైతన్యస్ఫురణను వాఁడు కలిసియుండు
సంఘముయొక్క సమిష్టిచైతన్యస్ఫురణనుండి ప్రత్యేకించుటకు వలనుపడదు.
సంఘమందుఁజేరి సంఘసౌఖ్యానుభవమును గోరనినరు డుండఁడు. ప్రతినరుని
కర్మయు సంఘకర్మతో సంబంధించియే యుండును. ప్రతినరునికష్టసుఖములు
వాని పూర్వజన్మకర్మఫలము లనుట సహేతుకము కాదు. అట్టిసుఖదుఃఖ
ములు నిర్హేతుకము లనియు బౌద్ధగర్మము వచింపను. మానవకోటియంత
యు సాంఘిక కర్మ సూత్రముచే గొలుసువలె నొండొకరితో సంబంధించి
యుండును. ఘాతుకుఁడును, చోరుఁడును దాము సంఘమునకు జేయునప
కారంబున కెట్లు బౌద్ధులో సంఘమును వారి కటులనే భాధ్యమైయున్నది.
ఏల యనఁగా నట్టివారిని సంఘము సన్మార్గమందుఁ బెట్టవలసియుండెను.
ఇతరులయెడల నడుచుకొనురీతినిఁ బట్టియే ప్రతినరుని ప్రవర్తనయొక్క
యోగ్యతా యోగ్యతలను దెలిసికొనవలయును. కాబట్టి అహం పదార్థ
మునకు జన్మాంతరము లే దనియు, నది నశించు ననియు, చేయఁబడిన
సత్కర్మ శాశ్వతమైన మానుషత్వములోఁ గలయు ననియు, దుష్కర్మజన్మ
పరంపరల నొందు ననియు గ్రహింపవలయును. బ్రాహ్మణు లెవనికర్మఫలము

వాఁడె జన్మాంతరమం దనుభవింపకతీర దని ప్రతిపాదించెదరు. ఈతెల్వఁ బడిన దట్టికర్త గా దని యెఱుంగవలయును.

(5) నాలుగు యధార్థవచనములకు సత్యవచనతుప్తయము. దెలిసికొనవలెను. వీనిలో బుద్ధమతసార మిమిడియున్నది.

(a) మొదటి వచనము. బాల్యాద్యవస్థలలో నేయవస్థలో నుండు వానికైనను నధికమధ్యమాధమస్థితులయం దుండువారికైనను శ్రమయు, బాధయుఁ దప్పక కలుగుచున్నవి. జన్మ, వయస్సు, వ్యాధి, మరణము నివి యన్నియు బాధలే. సంకల్పించినది సిద్ధించువఱకు బాధయే. ప్రతికూల మయినది సంభవించుటయు బాధయే. అనుకూల మగుదాని నెడఁబాయుట మఱియు బాధగా నుండును.

(b) రెండవవచనము. దుఃఖమునకుఁ గారణము తృప్తి (ఆశ) యగు చున్నది. స్వకీయ సుఖాపేక్షచే ఆశ వొడముచున్నది. ఇట్టి యాశ శ్రమ కును దుఃఖమునకును మూల మగుచున్నది. సుఖము తనను గోరువారిని వంచించు మోహిని యయి యుండి నరకోటిని శ్రమలపాలుచేయును.

(c) మూడవ వచనము. నిరాశ దుఃఖమును బోఁగొట్టు పరిమసుఖ మును గలుగఁజేయును. లేమివలన నాశ గలుగును. అపేక్షించినది సిద్ధిం చువఱకు శ్రమగా నుండును. సిద్ధించినమిమ్ముటఁ దృప్తి చేకూరినను, ఆశ తీఱక తిరిగి వాంఛలను, దుఃఖములను సంభవింపఁజేయును. వాంఛారూప దాహముయొక్క శాంతి నరున కెన్నఁడును గలుగునట్లు కనుపట్టును.

(d) ఆర్యాష్టాంగమార్గ మవలంబించినమనుష్యుఁ డాశారహితుఁడై బాధావిముక్తుఁ డగును. ఎవఁడు బౌద్ధధర్మ మవలంబించునె వాఁడీ యష్టాంగమార్గమందు నడువవలెను. “నేను చెప్పినంతమాత్రమున నావచన ములను నమ్మవలదు. మీరును స్వబుద్ధి నాలోచించి కారణకార్యవిచారణ

చేసి పిమ్మట యుచిత మనితోఁచినయెడల నాచరింపవలయును". అని బుద్ధుఁడు నొక్క వక్కాణించెను.

(6) అష్టాంగమార్గలక్షణము తెలుపఁ
అష్టాంగమార్గము. బడుచున్నది.

(1) శుద్ధవిశ్వాసము. (సమ్యగ్దృష్టి.)

ఇది యష్టాంగమార్గముంగనుపఱచుటకుఁ గరదీపిక (కాగడా.)

(2) శుద్ధాపేక్ష. (సమ్య త్సంకల్పము.)

ఇది యుపాసకుని నడపించును.

(3) శుద్ధవాక్కు. (సమ్యగ్వాక్కు.)

ఇది యామార్గమందు విశ్రాంతిమందిరము.

(4) శుద్ధకర్త. (సమ్యక్కర్త.)

ఇది యుపాసకుని నడతను జక్కఁజేయును.

(5) శుద్ధజీవనము. (సమ్యగజీవ.)

ఇది యుపాసకునికి దారియందుఫలాహారము.

(6) శుద్ధప్రయత్నము. (సమ్యగ్ప్రయత్నము.)

ఇది యుపాసకునిసంచారము.

(7) శుద్ధచింతన. (సమగస్త్యుతి.)

ఇది యుపాసకునకుఁ బ్రాణవాయువు.

(8) పూర్ణశాంతి. (సమ్యగ్సమాధి.)

ఇది యుపాసకునకు శయ్య.

(కుండలీకరణములలో లిఖింపఁబడినవి జార్ధపరిభాషావచనములుగా నెఱుంగవలయును).

ఈ యష్టాంగమార్గోపాసకులు రెండు గొప్పవిషయములను విడువవలయును. (1) సుఖాపేక్ష. ఇది నీచమును నిస్సారము నయియున్నది. (2)

స్వశరీరమును దపస్సుచే శోషింపజేసి కొనుట. ఇది శ్రమకరమును, వ్యర్థ కృత్యము నయియున్నది. ఈయష్టాంగమార్గ మా రెంటికి మధ్యమమ్మా మయి యున్నది. ఇది యంతర్దృష్టిని, విజ్ఞానమును, చిత్తశాంతిని లభింపజేయును.

(7) (a) ఒకమత ధర్మమందు విశ్వాసమును గలిగియుండవలెను. అట్టి

విశ్వాసమువలన భక్తి కలుగును. భక్తివలన

అష్టాంగమార్గముల

నాచరించుటయం దిచ్చ వొడమును. విశ్వ

వివరణము.

సించుమతము శుద్ధమయినది కానియెడలఁ

దదాచరణమంతయు వ్యర్థమగును. కనుక

శుద్ధావిశ్వాసము మొదటియంగముగాఁ జెప్పబడెను.

(b) నరునకు జీవితకాలమందుఁ గలుగుదుఃఖానుభవమును, దుఃఖ కారణమును, దుఃఖనివారణోపాయమును దెలిసికొనినబుద్ధికాలికి సుఖాభిలాష కలుగునా? కలుగదు. ఏల యనఁగా సుఖాభిలాషవలన శ్రమం బధిక మగుచున్నదని వాఁడు కనుగొనెను. కాబట్టి స్వకీయసుఖాభిలాషను వర్జించి, పరులను ప్రేమించుటయం దపేక్షఁ జేందవలెను. ఇదియే శుద్ధాపేక్ష. అపేక్ష వ్యాపారమునకు మనస్సును నడపించును. కాన ద్వితీయాంగము.

(c) శుద్ధాపేక్ష. పరిశుద్ధమయినవాక్కులఁ బలుకుటయందును, సత్కర్మలఁ జేయుటయందును, సజ్జీవనమంగును దృశ్యమగును. శుద్ధవాక్కునఁగా (1) అబద్ధములాడకుండుట, (2) కొండెములు చెప్పకుండుట, (3) పరుషములు వలుకకుండుట, (4) తుచ్చప్రసంగముఁ జేయకుండుట. మఱి యెట్లు భాషింపవలె ననిన స్పష్టముగాను, సత్యముగాను దయారస మొలుకు నట్లుగాను బలుకవలయును. శుద్ధాపేక్ష శుద్ధవాక్కునంగుఁ బ్రకాశించుటచే శుద్ధాపేక్షకు శుద్ధవాక్కుధారమయి విశ్రాంతిమందిరమయి తృతీయాంగ మగుచున్నది.

(d) శుద్ధకర్త యనఁగా నహంకారదూషితముకొనివ్యాపారము. ఇది శుద్ధవాక్కుతో జతగా నుండును. స్వకీయసుఖంబు నపేక్షింపక లోక సుఖార్థంబుగఁ జేయుకృత్యము సత్కర్త యగును. పుణ్యము శీలమువలనను, దానమువలనను గలుగును. జపములవల్లను, ప్రార్థనలవల్లను, దేవతాబలులవల్లను, బుణ్యము రాదు. శీలమనఁగా నీతినిబంధనల ననుసరించి నడచుకొనుట మఱియు దుష్కర్తలను జేయుట కవకాశ ముండునప్పు డట్టి కర్తలను జేయకుండుటయు నగును. ఇట్లు తాను మాత్రము నడుచుకొనుటయే చాలు నని నరుఁడు తలఁపఁగూడదు. పరులను నడచునట్లుచేయవలెను. ఇదియును శీలమే. ఈబౌద్ధమతమందు. శీలమే ముఖ్యాంగము. పునాది. కాబట్టి దీని నుపేక్షింపఁజనదు. అహింసాదిసత్కర్తల నెసరించి శీలసంపన్నుఁడైయుండినఁ జాలు నని తలఁపఁగూడదు. దీనికి వన్నె తెచ్చునది మఱియొకటి యున్నది. అజేమనిన “దానముచేయుటయే.” స్వార్థత్యాగం బొనరించియైన నార్తిం జెందినవారికి సకాలంబున స్వశక్తికొలంది సాహాయ్య మొనర్చి వారిని సంతోషపెట్టుట దానం బగును. దీనివలన దాతకును గ్రహీతకును మేలు చేకూరును కొనిదాతకంటె గ్రహీత కించి న్యూనత్వముఁ జెందును. బౌద్ధధర్మ దాన మనఁగా బౌద్ధధర్మమును దెలియనివారికి బోధించి దాని వాచరించునటుల వారిం జేయుట. ఈదానము కడమయేదానముకంటెను శ్రేష్ఠమయియున్నది. దాన మనఁగా వస్తురూపధర్మ మని సామాన్యులు తలఁచెదరు. అది కాదు. మాటవల్లఁ గాని, తన దేహశ్రమవల్లఁ గాని, వస్తువుల నెసంగుటవలనఁ గాని, యొకఁడు మఱి యొకనికిం జేయు సాహాయ్య మంత యు దాన మనియే బౌద్ధధర్మము తెలుపును. కొని వెలుఁగు వెంబడి చీకటి యున్నట్లు దానము వెంట నొక దురభిలాష యుండును. అది యెద్ది యంగులేని దానమువలనఁ గీర్తియొ యిహపరలోక సంబంధ మయినమఱియొకలాభమొ సంపాదింపఁ దలఁచుట. ఇట్టి స్వప్ర

యోజనపరత్వ మెంతమాత్రమును దగదు. సర్వజీవక్షేమలాభములకొఱకు జీవించుస్వభావమును “దానపరిమితి” యని బౌద్ధధర్మము బోధించును. దాత యొక్క భావననుబట్టి దానముయొక్కయోగ్యతాయోగ్యతలు నిరూపింపఁ బడును. శీలదానములవలన నుపాసకునియాచరణము కళంకరహితమగును. కాన శుద్ధకర్మచతుర్థాంగమయ్యె.

(e) శుద్ధజీవనము. నిర్వాణపదముఁ బొందఁగోరువాఁడైనను నిర్వాణపారిగా నుండఁగూడదు. దాత లగువారిని యాచించి పీడించి జీవించుట యాచకులయొక్క ధైర్యస్థైర్యములను వీటఁబుచ్చి వారి గౌరవమునకు హానియుం జేయును. కావున ప్రతిమనుష్యుఁడును దనశక్తికొలఁది పాటుఁ బడి లోకోపకారిగా జీవింపవలయును. మఱియు వానిజీవన మేప్రాణికిని హానికరముగాను, నుపద్రవకరముగాను నుండఁగూడదు. మంత్రయంత్రతంత్రములు మొదలయినమాయాకృత్యములవల్ల జీవింపంజనదు. వర్తకము మొదలయినవ్యాపారములు చేయఁగూడదా యందుచే మొ. స్వప్రయోజనాభిలాషచే బరులవంచించుట వ్యాపారములయందు దనవరతము ప్రాయుకముగాఁ గనుపట్టుచున్నది. న్యాయానుకూలముగాఁ బరుల కుపకరించుచు స్వప్రయోజనము సమకూర్చునట్టివ్యాపారము నె వ్యాపారమనందగును. అష్టాంగ మ్మామునం బోవుమాత్రికునకు నుపాధిసంరక్షణార్థము శుద్ధజీవనము ఫలాహారమయి పంచమాంగ మగుచున్నది.

(f) శుద్ధప్రయత్న మనఁగా దుర్గుణములను గుర్వృత్తుల నివారించుకొనుటయుఁ దనకుఁ గలసద్గుణములను సంరక్షించుకొనుచు నూతనసద్గుణముల గ్రహించి సద్వృత్తులఁ బెంపొందించుటయు నగుచున్నది. ఇట్టి కృషి వలనఁ గ్రమక్రమంబుగ జితేంద్రియత్వమును బ్రాప్తించును. జితేంద్రియత్వమును తితిక్షయును (ఓర్పును) లేనియెడల మనస్సు స్వస్థపడదు, పరిశుద్ధము కానేరను. మనస్సునకు జితేంద్రియత్వమును తితిక్షయుఁ గలుగుటకు

దానికిఁ బంచభావన లనఁగాఁ బంచాభ్యాసము లుండవలెను. అవివివి
యనఁగా—(1) ఆశుభభావన (సమస్తమునందును దోషముల విచారించి
విరక్తింజెందుట.) (2) మైత్రిభావన (తనమిత్రులయందు, శత్రులయందుఁ బ్రేమఁ
గలిగి రాగద్వేషరహితుడై యుండుట.) (3) కరుణాభావన (ఆర్తింజెంది
యుండు సమస్తప్రాణులకష్టంబులం దలపోసి వానియందుఁ గనికరముఁ గలిగి
యుండుట.) (4) సుదితాభావన (పరులక్షేమసౌఖ్యములం గోరుచు వారి
సుఖస్థితిం జూచి యానందించుట.) (5) ఉపేక్షాభావన. (స్వప్రయోజనపర
త్వమును, ధనమద, విద్యామద, యశావనమదములం జెందక కష్టముకాని,
సుఖముకాని యేదిసంభవించినను జలింపనిమనస్సుతో నుండుట). ఈభావ
నల నభ్యసించినయెడల దుష్టణములును, దుర్వృత్తులును గ్రమక్రమంబుగ నిర్మూ
లంబు లగును. కాఁబట్టి శుద్ధప్రయత్నము. మనస్సాధక మనఁగా మనస్సు
నకు వ్యాయామ మయి యాటవయఁగ మగుచున్నది.

(6) శుద్ధస్మృతి—తలపు. వాంఛ, వృత్తి వీని కన్యోన్యసంబంధము
కలదు. కాఁబట్టి శుద్ధప్రయత్నమునకు. శుద్ధస్మృతి తోడ్పాటొసంగవలెను.
స్మృతి యనఁగా సంకల్ప మని యెఱుంగవలయు* మనస్సు సంకల్పాత్మక
కము. కావున మనస్సునందుఁ జెడుతలంపులఁ బొడమనీయవలదు. శుభా
శుభకర్తలఁ జేయించునది మనస్సే. కావున మనస్సునకు శుద్ధవిషయాను
సంధానము చేయవలెను. ధర్మము మానసాధీనమై యున్నది. బోధిధర్మాధీ
నమై యున్నది. బోధి యనఁగా సమాధి. ఉపాసకుఁడు శుద్ధస్మృతి నభ్య
సించుటకు ప్రజ్ఞానము కలవాఁ డయియుండవలెను. ప్రజ్ఞాన మనఁగా
కాయము, చిత్తము, వేదన, ధర్మము అనెడు స్మృత్యుపస్థానముల నెఱుం
గుట. ఈయెఱుకవలన నుపాసకునికిం దెలియునది యేమనఁగా—(1) నానా

* ఇది బౌద్ధులు చెప్పెడి యర్థము. స్మృతి యనఁగా గడచినవిషయ
స్మరణ యని శాస్త్రనిశ్చయము.

విధమయిన కారణకార్యసమేళనములవలన సృష్టిపదార్థములు కలుగుచున్నవి. (2) అవి యన్నియు ననిత్యములు. (3) ఆత్మ యనునది ప్రత్యేకపదార్థము కాదు. (4) పదార్థములయొక్క యథార్థజ్ఞానము లేనందున సర్వప్రాణులు మానసికవిచారమును, కాయక్లేశమును బొందుచున్నవి. ఈప్రజ్ఞానము కలవానికి సర్వప్రాణులను దుఃఖసముద్రమునుండి యుద్ధరించుటకు శుద్ధస్మృతి కలుగకమానదు. ఈమతమందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడుచున్నప్రజ్ఞానమును అద్వైతులు వచించుజ్ఞానమే యని భ్రమపడవలదు. ఈ నుడువఁ బడినప్రజ్ఞానము శోధనానుభములవలన సిద్ధించును. అద్వైతులు నిరూపించుజ్ఞానము శ్రుతిబోధితము మాత్రమే యగుచున్నది. శ్వాసకోశము శరీరమున కెంత ముఖ్యమో శుద్ధస్మృతి యష్టాంగమార్గగామి కెంత యవసరమెయగుటచే శుద్ధస్మృతి శ్వాసముతోఁబోల్పఁబడి సప్తమాంగముగా నుడువఁబడియే.

(1) పూర్ణశాంతి యనఁగా బౌద్ధధర్మముతోఁ జిత్తము సంపూర్ణముగా నేకీభవించియుండుట. దీనినె నమాధి యందురు. ఇది ధ్యానయోగము పలనసిద్ధించును. దీనివలన చిత్తచాంచల్యమడంగును. ఈ ధ్యానయోగమును పతంజలి యోగశాస్త్రమందుఁ దెల్పఁబడిన యోగమును నొకటే యని భ్రమపడవలదు. ఇంతకుఁ బూర్వము చెప్పఁబడినసప్తాంగములయందు ఉపాసకుఁ డధికశ్రమం జెంది ధర్మతత్త్వ మరసి యలసి విశ్రాంతిం జెందుట కీసమాధి శయ్యవలె నుండుఁ గాన నిది యుపాసకుని శయ్యయై యష్టమాంగ మయ్యె.

అష్టాంగమార్గోపాసకుఁడు దశప్రతి

దశప్రతి బంధకములు. బంధకములను నివారించుకొనవలెను అవి యేవనఁగా.

(1) సత్కాయదృష్టి :—శాశ్వత మయినజీవాత్మ యొకటి యున్నదని భ్రమించుటయు, గతంబున లిఖించినప్రకార మహంపదార్థనిర్మాణ

మును దాని అయమును, దెలిసికొనక యీజన్తు గతజన్తు కర్తకారణత్వమును, ముందుజన్తుమున కీజన్తుమందుఁ జేయఁబడు కర్తకారణత్వమును నమ్ముటయు ముక్తికిఁ బ్రబలప్రతిబంధక మగుచున్నవి. కాని జీవాత్మ ప్రత్యేకముగా లేదనుటచేఁ బుణ్యాపాపకర్తలతోఁ బనిలేదనియు, జీవించునంత వఱకు యధేచ్ఛగాఁ దిని తిరుగవచ్చు ననియు మరణానంతర మాకర్మలవలన మన కగునది యేమియు లేదనియుఁ దలఁపఁగూడదు. దోషరహితమయిన స్థితి కలదని నమ్మి దానికై సాటుపడవలయును.

(2) సర్వసంశయమతము:—ఇది జన్తువిషయ మెఱుంగుట కెవని కిని వశము కాదని తెల్పును. ఇది యొకవిధమయిన మనోరోగమై పురోవృద్ధికై యత్నింపనీయదు. కాఁబట్టి యీమతమును విడిచి నిర్వాణంబు కొఱకు యత్నింపవలయు.

(3) శీలవ్రతపరామర్శ:—నిత్య, నైమిత్తిక ప్రాయశ్చిత్తాది కర్మల వలన దుఃఖనాశ మగు నని తలఁచుట. ఇట్టి కర్మల యథావిధిగాఁ జేసెడు వారికైనను రాగద్వేషాదులు లేకపోలేదు. దుఃఖనాశమును లేదు.

(4) కామము. } పైనఁజెప్పినమూఁడు ప్రతిబంధకములను నివారించు
(5) (ద్వేషము.) } కొనినను. ఈ రెంటివలనను బూర్వస్థితిలోనికి మరలఁ బోవచ్చును. కనుక నుపాసకుఁడు వీనిని ద్యజింపవలయును. మొదటి మూఁటిని జయించుటచే వాఁడు ప్రథమసోపాన మెక్కును. తర్వాతి రెంటిని జయించుటచే ద్వితీయసోపాన మెక్కును. ఈసోపానమం దుపాసకుని “సకృదాగామి” యని బౌద్ధధర్మమం దందురు.

(6) రూపవిషయాభిలాష.	} రాగము	} ఈపైని జెప్పఁబడిన పంచప్రతిబంధకముల జయించిన మాత్రమునఁ గృతార్థుఁడ నయినని తృప్తిఁజెందఁ గూడదు. ఈప్రక్కను లిఖింపఁబ
(7) ఆరూపవిషయాభిలాష.		

<p>(8) మానము.
అనఁగా గర్వము.</p> <p>(9) బౌద్ధత్వము.
అనఁగా దానె ధన్యుడనను
కొనుట.</p> <p>(10) అవిద్య.
అనఁగా వస్తువులయొక్క
యథార్థజ్ఞానము లేకుండుట.</p> | <p>డిన యగుదింటిని గూడఁ గెలువ
వలెను. ఇట్లు దశప్రతిబంధకజయ
శాలి యయ్యెనేని నుపాసకునకు సమ
స్తముయొక్క యథార్థజ్ఞానము లభిం
చును. దానంజేసి యష్టాంగమార్గమం
దుఁ దుదముట్ట యాత్ర చేసినవాడై
“అర్హత” పదంబు నొంది యుపాస
కుఁడు నిస్సంశయముగ నిర్వాణఫలం
బనుభవించును.</p> |
|--|---|

(8) బౌద్ధధర్మమందుఁ బ్రవేశించువానికి బుద్ధిసూక్ష్మత విశేషముగా
నుండవలెను. నీతిప్రవర్తన మంతగా నవ
బౌద్ధధర్మమునకు సరము లే దనుకొందు రేమొ. అటులఁ దలఁ
శీలము ముఖ్యాధారము. పఁ గూడను ఈధర్మమం దాటు నిబంధన
లున్నవి. (1) దాన, (2) శీల, (3) ఔంతి,

(4) వీర్య, (5) ప్రజ్ఞ, (6) ధ్యానములు. ఇవి యుత్తరోత్తరాధిక్యము గలవై
యున్నవి. అనఁగా ముందు చెప్పఁబడినదానికంటె వెనుక చెప్పఁబడినది
యధిక మని యర్థము. ఈ యాటింటిని రెండు పెద్దవిభాగములుగాఁ జేయ
వచ్చును. (1) ప్రజ్ఞాపరిమితి యనఁగా వస్తువోధనయు, జ్ఞానమును. (2) శీల
పరిమిత యనఁగా నీతి. ఈ రెండు పెద్దవిభాగములలోఁ బైనఁ జెప్పఁబడిన
యాటునిబంధనలు నిమిడియున్నవి. ధర్మమంతయు నిమిడియున్నది. శీల
మనఁగా నీతిప్రవర్తన దీనినే పుణ్యసంభార మనియెదరు. ఇది కలుగని
యెడల, ప్రజ్ఞాపరిమితి యనఁగా జ్ఞానసంభారము సిద్ధింపదు. కాబట్టి
యీధర్మమునకు శీలము (నీతిప్రవర్తన) ముఖ్యాధారముగా నున్నది.

(9) బౌద్ధధర్మఫలము ముఖవిముక్తియే. కావున నట్టి దుఃఖకారణము.

లఘునస్త్రియ (తన) వాంఛలను విడువవల
శీలలక్షణంబు. యును. మఱియు “ఆహమ్” అనునది తృప్తి
యందు వెల్లడిగాఁ గనుపట్టును. కాబట్టి

తృప్తిను విడుచుట ప్రథమకార్య మగుచున్నది. విడుచుట యెట్లంటిరేని.
సాపకృత్యములను గ్రమక్రమంబుగ విడిచి మరలఁ జేయకుండవలెను. సత్కృ
త్యముల నవలంబించి విడువక చేయుచుండవలెను. ఇట్లొనర్చుటయే శీలము.
సాపకృత్యములు పది యపరాధములవలనఁ గలుచున్నవి.

అపరాధముల పేర్లు.

అర్థము.

(1) ప్రాణాతిపాద.	జీవజంతువును వధించుట.
(2) అదత్తదాన.	దొంగతనము.
(3) కామమిథ్యాచార.	వ్యభిచారము.
(4) మృషావాద.	అబద్ధమాడుట.
(5) పైశున్య.	కొండెము చెప్పుట.
(6) పారుష్య.	దుర్భాషలాడుట.
(7) సంభిన్నప్రలాప.	వృథాప్రసంగము.
(8) అభీద్య.	పరద్రవ్యాపేక్ష.
(9) వ్యాపాద.	ద్రోహపుతలపు.
(10) మిథ్యాదృష్టి.	అసత్యాభిప్రాయము

(ఈ పేర్లు బౌద్ధపరిభాషలోనివి.)

వీనిలో మొదటి మూడును శారీరదోషములు. తర్వాతి నాలుగును
వాగ్దోషంబులు. చివర మూడును మానసిక దోషంబు లగుచున్నవి. నరుఁ
డీదోషంబులఁ గ్రమక్రమంబుగ నివారించుకొనక యుపేక్షించినయెడ అవి
ప్రబలి వానిని ముట్టడించును. వాఁడంతట విడిపించుకొనఁజాలఁడు. కనుక
ప్రయాసపడి నివారించుకొని వాఁడు పావనుఁడు కావలెను.

10. పైని జెప్పబడిన పది యపరాధ
అపరాధములను నివారించు
ములను నివారించుకొనునుపాపములు నుడు
కొనుట కుపాయంబులు.
వలబడుచున్నవి.

(a) జీవజాతువధ. మనుష్యుడు మొదలుకొని యత్యల్పజంతువు
వఱకును దేనినయినను జంపఁగూడదు. ప్రాణమును మించిన గొప్పపదార్థము
సృష్టియందు లేదు. తను కెవ్వరును హాని చేయ రని జంతువులకు నమ్మ
కము కలిగెనేని అవి మును శాంతముగా నుండఁగలవుయజ్ఞాదిక్ ర్తలయందును,
దేవతాబలులకొఱకును బ్రాహ్మణమతమందు జంతుహింస జరుగుచుండును.
అది యాబాద్ధధర్మమందు లేకమాత్రమయిన నంగీకరింపఁబడదు. జంతువులను
హింసింపకుండుటయే కాక వానిని రక్షింపవలయు నని కూడ నీధర్మము
బోధించుచున్నది. మాంసాహారమును దినువారైనను జంతువులను హింస,
జేసి నంపఁగూడదు. వినోదార్థముగాఁ గాని దేవతాబలులకొఱకుఁ గాని
యుద్ధములయందుఁ గానిజీవహింస కూడదు. కాని సామదానభేదదండో
పాయములలో మొదటి మూడు ఉపాయములవలనను శత్రువు వశపడకున్న
యెడల సంతిమోపాయంబు నింద్యము కానేరదు. మఱియు దండనో
పాయంబు శత్రువును శిక్షించి సంతార్థవంతుని జేయును. ఎట్లయినను శత్రు
పీడ నయిన నోర్చి వాడు శరణంబు వేడిన త్నమించి వానిని బ్రేమించు
టయే బాద్ధధర్మముయొక్క ముఖ్యోద్దేశ మని గ్రహింపవలెను. పరమధర్మం
బయిన యీ యహింసనుండియే పరమతసహిష్ణుత యనుమేలిగుణం బుద
యించును. ఖడ్గప్రయోగముచేఁ గాని, యధికారదర్పణముచేఁ గాని
యీధర్మమును వ్యాపింపఁజేయ నక్కఱలేను. ఈధర్మము యొక్క
యధార్థస్థితి మాత్రము బోధింపఁబడును. విశ్వసించువారు దీని నవ
లంబించెదరు. విశ్వసింపనివారు వారి కిష్టమగు మతమునే వా రనుసరింప
వచ్చును.

(2) దొంగతనము — పరుని ధనమును చోచుకొనఁగూడదు. దొంగిలింపఁ గూడదు. వాని కష్టాశ్చితమును వాఁ డనుభవించుటకు వానికిఁ దోడ్పాటొసంగవలెను. దొంగతన మెట్లు మానవచ్చు నందు రేని ధనసంపాదనవలన నరుఁ డు త్తమస్థితిం బొందుట కభ్యంతరము కలుగు నని యెఱింగి దాని యందుఁ దిర స్కారభావముఁ జెందినయెడల మానవచ్చును. ప్రాణము, ధనము, అధికారము నివియు క్తంబుగ నుపయోగింపఁబడినయెడల నపకారంబు చేయువు వీనికై నరుఁ డల్లాడుటచే వీనికి దాసుఁ డగుచున్నాఁడు. ధన మార్జించుటయే ఘనకార్యంబుగా నెంచి యెందఱు ద్రోహకృత్యంబులకు వెనుదీయక యుద్ధంబులకు ముందు కాలిడి తల్లి యనక, బిడ్డ డనక, గురు వనక, దొర యనక ధర్మంబు వీటిఁ బుచ్చి యాధనము నార్జించుచుండిరి. ప్రబలమృగం, బల్పమృగంబును వంచించి దాని మాంసంబుచే మెఱియుం బలిసినట్లు మంద ప్రజ్ఞుని నధికప్రజ్ఞుండు వంచించి వాని సర్వంబును గపటవ్యవహారసరణిం గొని ప్రబలభాగ్యశాలి యగును. వాని నప్పుడు వ్యవహారదక్షుం డని లోకు లందురు. ఇది యెట్టిధర్మంబొ కనుంగొనుఁడు. వ్యవహారియై యొకఁడు కూర్చిసధనరాశిం జూచి వాఁడు వ్రయంబు పోగ న్యాయంబుగ నంత నిలువఁ జేసె నని కొందఱు అందురు కాని యట్లెన్నుటకంటెవాఁ డెందఱి నె బికారులఁ జేసి భాగ్యశాలి యయ్యె నని యే తలఁపఁదగును. కావున నిదియు దొంగతనంబై యనవచ్చును.

(3) వ్యభిచారము — పరుని భార్యతోఁ గాని, వాని యుంపుడుకత్తెతోఁ గాని వ్యభిచరింపఁ గూడదు. పరిశుద్ధముగా నుండవలెను. పరస్త్రీని వీక్షిం పనే కూడదు. వీక్షించినను వీక్షింపన ట్లుండవలెను. ఆమెతో సంభాషించు నప్పుడు శుద్ధహృదయమును గలిగియుండవలెను. ఆమె వృద్ధురా లయిన యెడలఁ దల్లిగను, చిన్న దయినచోఁ దోబుట్టువుగను. మఱియుఁ జిన్న దయినచో బిడ్డగను భావింపవలెను. తమ వేషభాషాలంకారములచేఁ బరు

మల మోహపఱచు బిత్తరుల పొత్తుఁ దొఱంగి మనస్సును నిబ్బరముగను నిశ్చలంబుగ నుంచుకొనవలెను. లేనియెడల మోహం బనెడు కౌటుమబ్బు జ్ఞానం బను సూర్యుని దట్టంబుగఁ గప్పివేయును. అంతట మనస్సుగాఢాంధ కారంబునఁబడి వెఱపు గానక వెఱ్ఱైతినట్లు దిరుగును. కాఁబట్టి వ్యభి చారంబు మానుట శ్రేయస్కరంబు.

(4) అబద్ధ మాడుట—అబద్ధమును లేశమాత్రమును జెప్పఁగూడదు. అయినను నిజమును బరులకుఁ జెలుపులేనియట్లుగను హృదయమందుఁ బ్రేమఁ గలిగి బదిలముగను జెప్పవలెను. అబద్ధ మాడుట ఘోర మయినదోషము లలో నొకటియై యున్నది. అబద్ధము కలియని నేరమే యుండ దని చెప్పవచ్చును. పరనింద, ముఖస్తుతి, అప్రమాణము, నివి అబద్ధములలోఁ జేరినవె. కృత్రిమబుద్ధి యనఁగా మనస్సున నొకటి తలఁచి వాక్కున మఱియొకటిఁ జెప్పి, పనియం దింకొకటిఁ గనుపఱచుట, ఇది మతాచార్యులయందునను గనఁబడుచున్నది. ఇదియు నొకవిధమయిన యసత్యమే యగును. అవసర మం దసత్య మాడఁగూడదా యంచురేమి. వివాహములయందు, స్త్రీల యెడలను, బ్రాహ్మణులయెడలను, గోవులయెడలను, బ్రాణవిత్తమానభంగములయందు నసత్య మాడవచ్చు నని బ్రాహ్మణమతమం దున్నప్పటికి నీధర్మమందు సత్యమును బదిలముగఁ జెప్పవలెను. ఎట్లయిన నెల్లపుడు సత్యమునే పలుకవలయును. ఏవిషయమందైనను సత్యమును మార్చి గాని, ప్రచ్ఛన్నముగాఁ గాని నుడువఁగూడదు. ప్రాణాపాయమందైనను, సత్యమే చెప్పవలెను అని సిద్ధాంతము.

(5) కొండెముఁ జెప్పుట. | అబద్ధపు వార్తలను గలిపింపఁగూడదు.

(6) పరుషము లాడుట. | ఇతరులు కలిపించిరేని యట్టి వార్తలను దాను వచింపఁగూడదు. పరుషములు పలికి యితరులమనస్సుల నొప్పింపం దగదు. అందువలన వారి కటులఁ బలికినవారియందుఁ బ్రేమ యుండదు.

ఈరెండుదోషములను జేయువాఁ డట్టి యపరాధములను దన కొరులు చేసినయెడల దన కెట్లుండునో విచారించుకొనవలయును. మఱియును తా నె దుర్మార్గుఁడ నని పరులు సన్మార్గు లని భావించి తన దుర్మార్గమును విడిచి పరుల సన్మార్గమును దా నవలంబించుట మేలు అబద్ధపు వార్తలను గల్పించుటయు వచించుటయు నసత్యములఁ జేరినవె యగుచున్నవి.

(7) వృథాప్రసంగము—వ్యర్థాలాపము కూడదు. మర్యాదగాను, గౌరవ యుక్తముగాను బ్రయోజన ముండువఱకు బలుకవలయును. లేదేని మాన ముగా నుండుట మేలు. అష్టాంగమార్గమందుఁ బోదలచినయుపాసకుఁడు ప్రపంచసంబంధ మయినఘనతకొఱకును, విషయానుభవముకొఱకును, దుచ్చ విసోదముల కొఱకును వాంఛింపఁగూడదు. వ్యర్థమును హానికరము నయిన ప్రసంగములు చేయరాదు. గొప్పవారి నాడిపోసికొనఁగూడదు.

(8) పరద్రవ్యమం దపేక్ష—పరులసొత్తుకై యపేక్షింపక వారికి మేళ్లు గలిగినప్పుడు సంతసింపవలెను. ఔదార్యము, ఉపకారము, కరుణ యివి బండి కిరుసుచీలవలె ప్రపంచమున కత్యవసరము. స్వప్రయోజనపరత పరు లకు మేలు చేయనీయదు. పరులకు ఏవిధంబుననైన మేలు చేకూరునప్పుడు తనకు స్వప్రయోజనపరతవలనఁ గలుగుసంతోషము తగ్గిపోవును. అంతట తన సంతోషము తగ్గకుండుటకై పరులకు మేలు కలుగకుండుటను నరుఁడు కోరును. తనసంతోషము పెంపొందుటకై వాఁడు పరులకుఁ జెఱుపునుం గోరును. ఈచివరఁ జెప్పఁబడినరెండుకోరికలు కలిసి యోర్వలేమి యను దుర్గుణ మగుచున్నవి. కాబట్టి యోర్వలేమి యనుమనోజాప్యమునకు బైని జెప్పఁబడిన యాచార్యాదు లనెడు నౌషధంబుల నుపయోగించి దాని మాన్పుకొనవలెను.

(9) ద్రోహచింత—ద్వేషము, అహంకారము, తృప్తీకారము. మొదల యినదుర్గుణములను విడిచి మీకుఁ గీడొనరించువారియెడల నైనను

ప్రేమఁ గలిగియుండవలెను. కోపమును ప్రేమవలనను, గీడును మేలువలనను, అత్యాశ నౌదార్యమువలనను, అబద్ధమును సత్యమువలనను జయింపవలెను. ఉపకారంబునకుఁ బ్రత్యుపకారం బొనర్చుట సామాన్యకృత్యమగుచున్నది. అపకారి కుపకారంబు కావించుట బహువిశేషకార్యము. తనద్వేషికి కలిగియున్న ద్వేషబుద్ధిని నరుఁడు ద్వేషింపవలెఁ గాని యా ద్వేషిని ద్వేషింపఁగూడదు. ప్రతినరుఁడును లోకమిత్రుఁడై యుండవలెను. మైత్రివలనఁ గరుణయుఁ, గరుణవలన “ముదిత”యుఁ గలుగును. ఈగుణత్రయము నెవనికిఁ జేకూరునో వాని హృదయమందు ద్రోహచింతనయే యుండదు.

(10) అసత్యాభిప్రాయము—మీ రజ్ఞానవశులుగా నుండక సత్యము నెఱుంగుటకు యత్నింపవలయు. లేనియెడల మీరు సం దేహపీడితులై ధర్మమం దుపేక్షఁ గలవారై యక్రమములు చేయుదురు.

ఈపైనఁ జెప్పబడినదశాపరాధంబులును గాక యింకొక యపరాధంబు

కలదు. అదియొద్దియన (11) మత్తతిను గలుగఁ
 సురాపానము జేయుభోజనపదార్థములను దినుటయు, సారా
 కూడదనుట. యినిద్రాగుటయు. దీనివలనద్రవ్యవ్యయమును
 మాననస్థ్యమును సంభవించును, మఱియుఁ

గలహములును, జాడ్యములును మొదలయినవి గలుగును. సురాపానము
 బ్రాహ్మణమతమం దున్నట్లు గ్రంథాదులవల్లఁ గన్నట్టును. కాని బౌద్ధమత
 మునందు లేశమాత్రమును దీని నంగీకరింపరు. సారాయి త్రాగుట నాశకర
 మయిన షట్కృత్యములలో నొకటి యయియున్నది. శేషించిన యయిదు
 నేవనఁగా (1) వీధులవెంబడి నకాలములయందుఁ దిలుగుట, (2) నాట్యాదుల
 యందత్యంతాపేక్ష (3) జూదము, (4) దుష్టసహవాసము, (5) సోమ
 రితనము.

పైని నుడువఁబడిన పదుమెకొండు అపరాధంబులఁ జేయుట మాని
 మైత్రి, కరుణ, ముదిత యనఁబడు సద్గు
 మైత్ర్యాదిగుణముల ణంబుల నభ్యసించుచున్నయెడల నరుఁడు
 నభ్యసించవలెను. పరుల కుపకారి యగును. దానంజేసి పరులు
 వాని కపకారం బొనర్పరు. పరుల సాహ
 య్యము లేనిదియే నగునకును వాంఛలు ఫలించవు. సౌఖ్యము చేకూరదు.
 పరులును సౌఖ్యము నపేక్షించువారలె. కాన వారి కష్టంబులను, దుఃఖంబును
 నివారించుటకు వాఁడును యత్నింపవలెను. అనేకావయవంబులం గలయీ
 శరీరంబునం దేయవయమునకు బాధ సంభవించిన నదియు శరీరాంశమే యని
 శరీరము నంతయు రక్షించెదము. ఆప్రకారమే సమస్తమానవకోటిని మహా
 శరీరమనియుఁ బ్రతిపూనవుని దానియొక్క యవయవ మనియు, భావించిన
 యెడలఁ బైన నుడువఁబడినయపరాధము లెట్లు పరులకుఁ జేయంబడును ?
 మైత్ర్యాదు లేల గలుగవు? స్వప్రయోజనపరత కెడ మేది? దానివలన శుద్ధ
 మయిన సుఖ మెందుకు లభింపదు? ఇవిధంబున నీతి నభ్యసించి సదుపాస
 కులై పదంపడి యష్టాంగమార్గగాములై యర్హతపదంబు నొంది నిర్వాణ
 సుఖం బనుభవింపవచ్చును. ఇంతమట్టుకు బుద్ధమునిబోధ సంగ్రహంబుగ
 నుడువఁబడినది. ఈమత మార్యమత మనఁగా బ్రావృణమతముతో సామాన్య
 ధర్మములయం దనుకూలపడుచున్నది. ప్రధానాంశములయందు భేదించు
 చున్నది. కాన నట్టి భేదంబు లీక్రింద విశదీకరింపఁబడుచున్నవి.

II. ప్రకరణము.

బౌద్ధమత వ్యాప్తికారణములు - అశోకుని యభిలాష.

బౌద్ధమతమునకు ఆర్యమతమునకుఁ గలభేదంబులు.

(1) బౌద్ధమతము—ఈశ్వరుఁడు లేడు. ఈశ్వరుఁడు కలఁ డనియు,
 సర్వసుగుణములు కలవాఁడనియు మనుష్యులే కల్పించిరి.

ఆర్యమతము—ఈశ్వరుడు కలడు. స్వయంభువు అనగా ఎట్లుకలిగెనె యూహింపజాలము. తనకుఁ దానె కలిగె ననవలెను.

(2) బౌద్ధ—ప్రపంచమునకునీశ్వరుడు కర్తకాడు. ప్రపంచము కారణ కార్యసంబంధమువలనఁ గలుగుచున్నది. విచారింపఁగాఁ బ్రతీకారణమును గార్యమె యగును. కాబట్టి ప్రపంచముయొక్క యాదికారణ మెద్దియో తెలియదు. తెలిసికొనలేము. దానియొక్క యంతమును దెలియదు. తెలిసి కొనలేము.

ఆర్య—ప్రపంచమున కీశ్వరుడెకర్త, కార్యమయి దృశ్యమానమగుచున్న ప్రపంచమునుబట్టి కారణుడైన యీశ్వరుని గ్రహింపవలెను. ఆయన సర్వ జ్ఞుడును సర్వశక్తిసంపన్నుడును. కనుక సంకల్పమాత్రమున నీశ్వరుడు ప్రపంచమును సృష్టింపఁగలడు. సృష్టించెను కించిజ్ఞుల మయినమన మాసృష్టి క్రమమును సృష్టంబుగ నెఱుంగలేము.

(3) బౌద్ధ—జీవాత్మ లేదు. పంచస్కంధములవలన నేర్పడిన యహం పదార్థ మొకటి యుండి యాస్కంధనాశనముతో నదియు నశించును. దీని వలెనె పరమాత్మయు లేదు.

ఆర్య—పరమాత్మ వ్యావహారికదశయందు జీవాత్మగాఁ గనుపట్టును. పారమార్థికదశయందు స్వరూపమై పరమాత్మయే శాశ్వతముగానుండును.

(4) బౌద్ధ—జీవాత్మయే లేదు. కనుక దానికి జన్మాంతరమును లేదు. అహంపదార్థ మొనరించు పుణ్యపాపకార్యములు మనుష్యధర్మ మనఁగా మనుష్యత్వమందు సంక్రమించి భిన్న నామరూపములతో జన్మాంతరమును బొందును.

ఆర్య—జీవుడు పరమార్థస్థితిని బొంది బ్రహ్మైక్య మగువఱకుఁ దా మొనరించిన పుణ్యపాపకర్మవశంబున జన్మాంతరములఁ బొందుచుండును.

(5) బౌద్ధ—వేదము లప్రమాణంబులు. వేదములలో నేమి చెప్పఁబడి యున్న దనియు, ఆవాక్యముల ననుసరించి మనము నడుచుకొనవలె ననుటయు వెఱ్ఱితనము. ప్రంపచమం దుండుదుఃఖమును, దుఃఖకారణము నెఱిగిఁ కారణకార్య సంబంధమును సలక్షణముగఁ గనిపట్టి స్వానుభవముగఁ దెలిసికొని దుఃఖవిముక్తి కలుగునటులఁ బ్రవర్తించుట సర్వశ్రేయస్కరము.

ఆర్య—వేదము లీశ్వరవాక్యంబులు వానిప్రకారము నడుచుకొనిన యెడల దుఃఖవిముక్తియు, సుఖప్రాప్తియుఁ గలుగును.

(6) బౌద్ధ—యజ్ఞాదులకొఱకును, దేవతాబలులకొఱకును, మఱియెందు కొఱకును బశువులఁ జంపుట యధర్మమును, గ్రూరకృత్యము నైయున్నది. ఇంతయెల జీవహింసయే ఊడదు.

ఆర్య—యజ్ఞాదులయందుఁ జేయఁబడుపశుహింస మాత్రము వేదప్రామాణ్యమునుబట్టిహింసకాదు. కడమపశుహింసయంతయు నార్యమతమునకైవ్వుమే.

(7) బౌద్ధ—మత్తతఁ గలుగఁజేయు సురాపానము యద్విధంబయిన దయినను గూడదు. దానివలన ననేక చెఱుపు లున్నవి.

ఆర్య—వేదప్రమాణమునుబట్టి యజ్ఞాదులయందు సోమపానము చేయవచ్చును. తదితరంబుగఁ జేయఁబడు సురాపానము నింద్యమే.

(8) బౌద్ధ—బ్రాహ్మణాది చాతుర్వర్ణ్యభేద మీమతమందు లేదు. మనుష్యజన్తయంతయు సుఖదుఃఖానుభవమునందు భేదించియుంచలేదు. అందఱును దుఃఖవిముక్తిని సుఖప్రాప్తిని గోరువారె. సర్వసమత్వభావమును బ్రతిపాదించు బౌద్ధధర్మము నేజాతివాఁడైన నవలంబింపవచ్చును.

ఆర్య—ఆర్యమతప్రాబల్యముఁ గల యీభరతఖండమందు వ్యవహారము కొఱకుఁ గలభేదములును, దత్తదనుగుణవ్యక్తిభేదంబులును గలవు. పారమార్థికదశయందు విజ్ఞానవంతులకు సర్వసమత్వ ముండును. వారుమాత్రము కులభేదమును బాటింపరు.

(9) బౌద్ధ—దైవ ముద్ధరించు నని, వేదవాక్యము లుద్ధరించు నని దేవ తాబలులవల్లను, దేవతాప్రార్థనలవల్లను తాను దుఃఖవిముక్తి జెందుదు నని మనుష్యుడు తలఁపఁగూడదు. ప్రపంచమంతయుఁ గారణకార్యసంబంధ ముతోఁ బెనంగి యున్నది. దాని నెవ్వరును దొలఁగింపలే రనియు, దన సత్కర్తానుస్థానమువల్లనే తాను దుఃఖవిముక్తి జెందుదు ననియు నరుఁడు నమ్మవలయును.

ఆర్య—దైవసాహాయ్యము లేనిది పురుషప్రయత్నము సిద్ధింపదు. ధర్మా నుకూలంబుగ వర్తించువానికి దైవసాహాయ్యంబుకలుగును.

(10) బౌద్ధ—ఈమతమందు మాటలె కాని మంత్రములు లేవు. ఆమాటలు కొందఱికి వచ్చును. వారె చెప్పవలయును. కడమవారు గ్రుడ్డిగా వానిని నమ్మి నడుచుకొనవలె ననునిబంధనలు లేవు. స్పష్టముగాఁ దేటమాటలతో ధర్మ మందఱికి బోధింపఁపడును.

ఆర్య—వేదమంత్రములు ముఖ్యముగ బ్రాహ్మణాధీనము లయియుండును. బ్రాహ్మణులె కడమవారికిఁ బరమాధిమార్గదర్శకు లైయుందురు. వేదమంత్రములను శూద్రాదులు వినఁగూడ దనియు గట్టికట్టుబాటు కలదు. ఈమత మంగు మంత్రములు ప్రభావము కలదని విశ్వశించెదరు. కావున నట్లచేయుదురు.

(12) బౌద్ధ—సర్వసమత్వబుద్ధిని స్థిరంబుగఁగలిగి ధర్మకాయంబు దాల్చి పరిశుద్ధమనంబుతో సత్కర్తాచరణం బొనరించుటచే నిర్వాణ సుఖంబు కలుగును.

ఆర్య—జీవుఁడు బంధవిముక్తుడై బ్రహ్మైక్యమును బొంది శాశ్వతసుఖ మనుభవింపఁగలఁడు.

ఇంతవఱకు సుభయమతములకుం గల భేదవిషయంబులు సంగ్రహముగ నుడువఁబడినవి. ఆయావిషయంబులంగూర్చి చర్చించుట యీచరిత్ర కనవస

రంబు. గ్రాహ్యగ్రాహ్యంబులఁ జదువరు లె యెఱుంగఁ గలరు. మొగట నార్యమతము ప్రబలియుండఁగా బుద్ధమత మేర్పడినది. బుద్ధమతము ప్రబలి యున్నకాలమం దార్యమతము తగ్గినది. కాని నశించలేదు. కాలక్రమంబున నీఖండమందు బుద్ధమతము నశించి యార్యమతమే ప్రబలి నేటికాలము వఱకు వ్యాపించియున్నది.

(5) ఆర్యమతానుసారులై యున్నభరతఖండవాసు లట్టిభేదధర్త మవలంబించుటకుఁ గాగణములేమి?

కొందఱు చరిత్రకారు లీదిగువకౌరణముల నూహించిరి :—

(1) సూత్రయుగముఁ క్రీ. పూ. 1000 సం॥రం-557 యొక్క చివర కాలమందుఁ బూర్వ మీమాంససూత్రము కౌరణములు. లేర్పడినవి. ఆకాలంబునఁ బశుమేధము,

హయమేధము, గోమేధము, నరమేధము మొదలయినయాగములు ప్రాయశ్చిత్తముగఁ జేయఁబడుచుండెను. ఆయాగములకు వ్యయప్రయాసము లధికముగ పలసియుండెను. ఇవి కాక దేవతాబలుల కొఱకు జీవహింసలు మెండుగాఁ జేయఁబడెను. అవి యప్పటిజనంబున కతిక్రూరముగను, భయంకరముగ నుండెను.

(2) వేదమంత్రములను, మతగ్రంథములను బ్రావృణులు తమస్వాధీనమందే యుంచుకొని స్వాధికౌరముఁ బ్రకటించుఁ గడమకులములవారి మనంబుల గాటంబుగఁ బాటనంబొనర్చిరి. శూద్రాదులను ముఖ్యముగా బానిసలనుగాఁ జూచి బాధించిరి.

(3) అపరాధములు చేసినప్పుడు కడమవారికివలె బ్రావృణులకు దండన లేదు. రాజులుకూడ బ్రావృణులకు లోబడియుండుటచే రాజ్యపరిపాలన చట్టములు న్యాయంబుగ వినియోగింపఁబడియుండలేదు. జనభాషాశృంగారమునకు డ్రేమసౌఖ్యములు లేవు.

(4) బౌద్ధమతమునకుఁ బూర్వ మనేకశాఖోపశాఖలుగా హిందూ మతమునుండి భేదమతము లేర్పడియుండెను. అవి యన్నియుఁ గొన్ని ముక్కరములుగాను, గొన్ని ముక్కరములుగాను నున్నట్లు జనులు తలఁచిరి. మఱియు నాయామతధర్మమును సవిస్తరిముగాను, స్పష్టముగాను, సులభముగాను జనులకు బోధింపరైరి.

బౌద్ధధర్మమం దిందుమిందుగా నట్టికష్టంబులును లోపంబులును గాన రావయ్యె. పైని లిఖింపఁబడిన ప్రతికూలవిషయంబులను నివారించుచు బౌద్ధమతమందు జనులకుఁ గలుగఁజేయఁబడిన లాభంబులును సక్రమంబుగ వ్రాయఁబడుచున్నవి.

(1) యజ్ఞాదులకొఱకుఁ గాని, దేవతాబలులకొఱకుఁ గాని జీవహింసఁ జేయఁగూడదు. యజ్ఞాదులవల్లను, దేవతా బౌద్ధధర్మలాభములు. బలులవల్లను బ్రయోజనము లేదు అని చెప్పఁ బడెను.

(2) కులభేదము లేదు. సృష్టిధర్మముచేత జను లందఱును సమానులే. వేదములతోఁ బనిలేదు. మంత్రములు లేవు. మర్తములు లేవని నుడువఁ బడెను. తేటమాటలతో బౌద్ధధర్మము బోధింపఁబడెను. ఇష్టమయినవారె బౌద్ధధర్మమును స్వీకరింపవచ్చు నని కూడఁ దెల్పఁబడెను.

(3) న్యాయచట్టములకు నందఱును సమానముగా బద్ధులని వచింపఁ బడెను.

(4) ముక్కరము లయినతపస్సులవలన లాభము లేదు. సర్వజను లాచరింపఁదగినధర్మ మొకటి యున్నది. అధర్మాచరణముకొఱకు జనులు క్షేళపడ వలసినపని లేదు. ఈశ్వరుఁడు లేడు. ఈశ్వరానుగ్రహముకొఱకుఁ బాట్లు పడ నక్కఱ లేదు. శీల మనఁగా నీతిప్రవర్తన ముఖ్యముగాఁ గావలయు. దానిచేఁ గడమయోగ్యలక్షణములు చేకూరు నని వచింపఁబడెను.

సర్వజనులకును బౌద్ధధర్మ మింత సులభముగా నుండుటచే దానిని బహు జనులు నిస్సందేహులై యవలంబించి రని యూహింపవచ్చు ననిరి.

మఱియొక చరిత్రకారుడు వ్రాసిన నేమనఁగా :—జనాభిప్రాయముల నాలోచించి తదనుకూలముగా నార్యులు స్మృత్యాదులవలనను, భారతాది మహాగ్రంథముల వలనను ఆర్యమతసిద్ధాంతము నప్పటప్పటికి సంస్కరించు చుండిరి. కాబట్టి జనబాహుళ్యమున కార్యమత మంతగా బాధకరముగా నుండియుండదు. అప్పటితమస్థితిగతుల కనుకూలముగానుండుటచేతఁ గొందఱు బౌద్ధమతావలంబులైయుండి రనియు, దత్కాలమందలిజనులు తమ కళావైశిష్యాదులచే వన్నెకెక్కియుండి జ్ఞానహీనులవలె పరమతమును సులభముగ నవలంబించియుండి రనియు నూహింపదగియున్న దని వ్రాసెను.

ఈయూహయే యెక్కువసరసముగాఁ గనుపట్టుచున్నది. మఱియు నశోకునికాలమందు భరతఖండములో బౌద్ధమతము బహువ్యాప్తిం జెంది నట్లు చరిత్రలు దెలుపుచున్నవి. అశోకుడు తాను దేశప్రభువై మఱియు ధర్మప్రభువై బౌద్ధధర్మ మవలంబించి ప్రజలనుగూడ నాధర్మమునె యవలంబింపుఁడని బహుశప్రయత్నంబు చేసెను. అట్లు చేయుటయే కాక బౌద్ధధర్మ మవలంబించి తనాచరణపరాయణు లైనవారు తనయనుగ్రహంబు నకుఁ బాత్రు లగుదు రనియు శాసనంబులయందుఁ బ్రకటించి ప్రోత్సహ పఱచెను. కాబట్టి జనులు రాజానుగ్రహము కోరియైనను బౌద్ధమత మవలంబించియుండి రని కొంతవఱకు ఊహింపదగియున్నది.

(6) ఆధర్మమునం దెంతవఱకు నశోకుండు వ్యాపింపఁజేసెను?

బౌద్ధధర్మమునకుఁ బునాది శీల మనియు, శీల మనఁగాఁ బాపకృత్యంబుల మాని సత్కర్మల నాచరించుట యనియు గతంబున సవిస్తరంబుగ లిఖింపఁ బడియున్నది. శీలమునకుఁ దోడుగ దానం బనియు, దానం బిహపరాభిషార

హితంబుగనుండవలె ననియు, బౌద్ధధర్మమును దానముచేయుట యుత్తమోత్తమకృత్యం బనియుఁ దెల్పబడియున్నది. ఈశీలదానములను ధర్మావలంబకులందఱు ప్రథమంబున నాచరింపవలసినవై యుండుటంజేసి యశోకుఁ డీరెంటినే పలుమాఱు శాసనంబులయందుఁ బ్రచురింపఁజేసెను. ఈశీలదానంబులవలన జనులు దోషరహితులై యన్యోన్యమైత్రిని, గరుణను గలిగి యష్టాంగమార్గ మనెడియుత్తమపథంబునఁ బోవుట కష్టమగుదు రని బౌద్ధధర్మము ప్రకటించుచున్నది. కాఁబట్టి యశోకుఁడు శీలదానంబులఁ బ్రకటించినదిగాక యష్టాంగమార్గలక్షణంబులనుగూడ స్వల్పంబుగఁ దెల్పెను.

(7) అశోకుఁడు బౌద్ధధర్మవ్యాపకము తనరాజ్యమందుఁ బట్టుదలతో నెనరించుట రాజ్యపరిపాలన కవసరమయ్యెనా? లేక యుపకరించెనా?

మైత్రి, కరుణ, ముదము. ఈమూడుసుగుణములను బౌద్ధుఁ డయిన వాఁడు ముఖ్యముగాఁ గలిగియుండవలె నని బౌద్ధధర్మము ఘోషింపుచున్నది. బౌద్ధధర్మమును శుద్ధవిశ్వాసముతో నమ్మి యష్టతపదంబునెండి భిక్షువై యుండినయశోకునియందు మైత్రి మొదలయినసద్గుణంబులు మూర్తీభవించి యుండె ననుట కాయన యొనరించిన యసంఖ్యాతములయిన మహాత్కార్యములై ప్రబలసాక్ష్యములు. అట్టి మహనీయునిహృదయంబు కరుణాసాగరంబున నోలలాడుచుండె ననుటకు సంశయింపఁగలమా? కావున నట్టికరుణామయుఁ డైన ప్రభువునకుఁ దనప్రజలను నేరములు చేసినప్పుడైన శిక్షించుట యెట్లు హితవగును. కాదు. నేరములు చేసినవారి కనికరించి శిక్షింపనియెడల రాజ్యమునందు నేరంబులు వృద్ధియయి తుదకు రాజ్యమునకే హాని తప్పక కలుగును. కావున రాజ్యపరిపాలనయొక్కమర్యాదప్రకారము తక్కినప్రభువులతోఁబాటుగ నేరస్థుల నశోకుఁడు శిక్షించెను. కాని రోగనివారణకంటె రోగోత్పత్తినివారణము మేలని సద్వైద్యుఁడు భావించునట్లు జనుల సన్తాపవంతులనుగఁ జేసినయెడల వా రపరాధంబులఁ జేయ రని

తలఁచి తన్నిమి తమయి ధర్మోపదేశంబులఁ జేయించి తానుధర్మాచరణం బొనర్చి వారి కౌమునమార్గదర్శి యయ్యెను. ఇందువలన జను లొకరియెడల మొకరు మైత్రి కలవారై యుండుటయొక్కాక రాజునందు గాఢానురాగము కలవారై యుండురు. రాజ్యమునకుఁ బ్రజానురాగమే మూలము. కనుక ధర్మోదేశ మివ్వినయెడల రాజ్యమునకు పకరించునుండును. ప్రజలను శిక్షించు టయనుహృదయకంటకవ్యాపార మశోకునకు లేకపోయియుండును. గతం బున లిఖింపఁబడిన బౌద్ధధర్మ సారమును బట్టి యీయనుషేయము స్యయం బుగ నుండవచ్చును.

(3) తనరాజ్యమందె గాక పరరాజ్యములయందుఁ, గూడ బౌద్ధధర్మము వ్యాపింపఁజేయుటయం దశోకునియభిలాష యేమి?

(1) రాజులు సాధారణముగఁ బాము బుద్ధియందును, వైభవమునను నింత యేల సర్వనిషయములయందును బరుల సాధారణముగ రాజుల కంటె నధికుల మని తలఁచి తమయం దంత యం పుండుదోషములు. యోగ్యత లేకున్నను లోకులు సంభావించి తమనుగౌరవింపవలెననికోరుదురు. మఱియు జను లట్లు తమ స్తుతింపుచుండ వారిమాటలు బహుమధురంబులయి యట్టిరాజులవీనులకు విందొనరించును. అట్టిరాజులయం దది యంతయు దంభకృత్యమే యగుచున్నది. (2) ఇది యిటుండఁ గొందఱు మతస్థులు తా మవలంబించినమతము కడమమతములకంటెఁ బ్రశస్త మయిన దని తలఁచి యన్యులు నామతంబు నవలంబింపవలయు నని మేరమీతినకోరికచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి తుదకు దురభిమానులైపరుల వంచించియొ, పీడించియొ తమ మతవ్యాపకముకై పెనగులాడుదురు. ఇట్టిమతసంబంధ మయినదురభిమానము రాజునె చుట్టుకొనినయెడల నతఁ డేమిచేయ సామాన్యులు. లేడు? జనుల నెంతహింసింపఁ బూనఁడు?

(3) ఇదిగాక సామాన్యజనులె తమయందుఁ గించిద్విశేషం బున్నయెడల దాని నధికంబుగఁ బ్రకటించి యాత్మస్తుతిఁజేసి కొనుట యెవ రెఱుంగక యుందురు. ప్రభువె యిట్టియాత్మస్తుతి కాశపడినయెడల గిమ్మనఁగలమా.

(4) తమయం దేమియు విశేషము లేనప్పుడు విశేషమున్నట్లు నటించి తమ్ముఁ దాము పొగడుకొనుచుఁ బరులచేఁ బొగడ్త నెందఁగోరువారిముచ్చటం జెప్పనేల. పైన నుడువఁబడిన నాల్గుదోషంబు అశోకునియందుఁ గల వారేవా యని కొంతవిచారించెదము.

అశోకుఁడు రాజ్యపరిపాలనకొఱకుఁ గాని బౌద్ధధర్మ వ్యాపకముకొఱకుఁ

గాని, తా నెనరించినసత్కార్యంబులన్నియు శాసనముల యందు ముఖ్యముగా సప్తమ.

అశోకుడు సత్కార్యముల నెనరించి స్తంభశాసనమందుఁ బ్రకటించెను. అన్ని

ప్రకటించెను. మహత్కార్యముల నెనరించుట మానుష

శక్తిని మించియున్న దనియొ, అశోకుఁడు చెప్పినంతఁగఁ జేసియుండ దనియొ బుద్ధ

ఒకచరిత్రకారుని కాలపు హిందూదేశచరిత్రకారుఁ డాయన

దురభిప్రాయము. యాత్మస్తుతిలోలుఁ డయ్యె ననుటకు సాహ

సింపెను. అయినను ఈసంగతిసందర్భముల మనముకొంచెముపరిశీలింపవచ్చును.

(1) అశోకుఁడు కట్టించినయ నేకస్తూపంబులును, స్థాపించినశిలాస్తంభములును, బ్రకటించిన శిలాశాసనములును,

దంభగుణములేదు. శాశ్వతకార్యము లయి అశోకునియోగ్యత నాచంద్రార్కంబుగఁబ్రకాశింపజేయఁగలవు.

పరులపొగడ్తల కాశపడి యన్ని యన్నతకార్యంబుల నెనరించె ననుటకు మనము సాహసింపఁగలమా? కాఁబట్టి మొదటిదోషం బైనదంభగుణం బశోకునిహృదయంబును దొంగిచూడనయిన లే దనవలెను.

(2) బౌద్ధధర్మ మయ్యలకుఁ జెప్పి వారిచే నాధర్మము నాచరించు నటులఁ జేయుట ధర్మదాన మగు ననియు, బౌద్ధధర్మదానము. నట్టిధర్మముతో మఱియేధర్మమును సాటికా దనియు బౌద్ధమతసిద్ధాంతమందుఁ బ్రబలంబుగ నుడువఁబడియున్నది. బౌద్ధధర్మ మవలంబింపు మని జనులను బలవంతపఱపవల దనియు, ధర్మమును విశదంబుగమాత్రము బోధింపవలె ననియు బౌద్ధమతమందు నియమ మున్నది. కావున యశోకుఁ డాధర్మానుకూలంబుగఁ దనదేశమందేమి, యితరదేశములందేమి బలవంత మనుమాట లేకయే ధర్మవ్యాపకమునకై ప్రయత్నించె. ఇదిగాక బౌద్ధధర్మప్రకారము పరమతసహనమును దాను జూపి యటులనె చేయుఁడని తనప్రజలకు శాసనముఖంబున విధించెను. మతవ్యాపకమం దశోకుఁడు లేశమాత్రమయినను దౌర్జన్యముఁ జూపియుండఁ డనుట కిది గొప్పసాక్ష్యమగుచున్నది. కావున మతమరభిమాన మనురెండవదోష మశోకునిహృదయంబును దాకియుండ దని పలుకవచ్చును.

(3) అశోకుఁడు తా నల్పకార్యంబుల నొనరించి యధికంబుగ వర్జించుకొనలేదు. చేసినసత్కార్యంబులను వాస్తవముగ అశోకుఁడుసత్యముగ వంబుగఁ బ్రకటించినయెడలఁ బ్రజలును దన సత్కార్యములఁజేసెను. వలెనే తమశక్తికొలందిగఁ జేయుదు రని తలఁచెను. ఆయన యొనర్చినకార్యంబు వాస్తవంబులే యని చీనాదేశయాత్రికులును వ్రాసియుండిరి కదా. సామాన్యజను లందఱు తాను కావించినమహత్కార్యంబుల నన్నిటిని యెఱిగియుండ రనియు, ఎఱిగియున్నను మఱచెదరేమో యనియును దనకృత్యంబుల వెల్లడిగ శాసనంబులయందుఁ బ్రచురించియుండును. ఇట్లు సద్విషయంబున స్వకార్యప్రశంస యాత్మస్తుతి యగుననుట కేవలసాహసమే యగును.

కాబట్టి యాతస్తూతి యనుత్పత్తీయదోష మశోకునిచిత్తమం దుదయించనే లేదు.

(4) అశోకుడు తా నెనరింపనికార్యములను జెప్పకొననేలేదు. అన్యతస్తూతి జేసికొననులేదు. సందేశాసనుడైన అన్యతస్తూతి జేసుకొనలేదు. తనతాతగారివలె నించుమించుగాఁ బరిపాలించినయశోకుని నెవను ముఖిస్తుతిం జేయ సాహసించియుండు రని యనుకొందము. కావునకపటస్తూతి యనునాల్గవ దోషంబును నశోకుని పరిశుద్ధమనస్సును స్పృశించియె యుండదు.

ఇట్లశోకునిమనస్సు దోషరహితంబైయుండె. అశోకుడు బౌద్ధధర్మమును శుద్ధవిశ్వాసముతో నమ్మి భిక్షు వయ్యెనని యిదిపరలోకె తెలుపఁబడియున్నది. అశోకునిపరి శుద్ధాంతఃకరణం. భిక్షువునకు నిహలోకపరలోకాభిలాషలు లేక మాత్రమయిన నుండగిట్ట దని బౌద్ధమతము యొక్కకట్టుబాటు. కావున తనరాజ్యమందుఁగాని, పరరాజ్యమందుఁగాని బౌద్ధధర్మవ్యాపకం బొనర్చుటయం దాయన కేయభిలాషయు లేదు. బౌద్ధధర్మమందు నియమింపఁబడినప్రకారము శుద్ధవిశ్వాసముతోను, శుద్ధసంకల్పముతోను మతవ్యాపకంబుఁ జేసె ననుట న్యాయము. గతంబున లిఖింపఁబడిన బౌద్ధధర్మలక్షణంబు లశోకునియందు సమగ్రంబుగ నున్నట్లాయన యొనరించినయద్భుతకార్యంబులు నిశ్చకంబుగ నుడువుచున్నవి. బౌద్ధధర్మసంగ్రహ మింతటితో విరమింపఁబడుచున్నది. అశోకునకు ధర్మాచరణము ప్రధానాంశముగాను, రాజ్యపరిపాలన ద్వితీయాంశముగాను నుండె. కావున నారెంటిని మిళితంబుచేసి శాసనంబులందుఁ బ్రకటించె. ధర్మాచరణముం దత్యంతాదరము కలవాఁ డగుటంజేసి బౌద్ధధర్మసిద్ధాంతమునకు ఆయన యాచరణముప్రచారణ లెంతపర్యంత మనుకూలించియున్నవా

యా విషయము చదువరులకుఁ దెలియుటకై యీసంగ్రహము వ్రాయఁబడినది
:దీని సాహాయ్యముచే నశోకుని హృదయసావనత్వమును జదువరు లెఱుంగు
దురుగాక. ఈసంగ్రహ మనవసర మని భావించుచదువరులు నన్ను మన్నిం
చెదరుగాక.

చ. కరుణయు మైత్రియున్ ముదము టొంటియు మానసశుద్ధి సత్యము
న్నరునకు సంపదల్ ధరను, నాఁగ వచించి, తదీయసత్కిర్యా
చరణపరాయణత్వమున శాశ్వతసౌఖ్యము మానవుండు
నిబ్బరముగ నొందు సత్య మని బౌద్ధమతం బనిశంబు తెల్పెడున్.

11-వ అధ్యాయము.

సింహాశపురాణములు.

గతాధ్యాయములలో నశోకునిచరిత్ర వ్రాయునప్పుడు సింహాశపురాణము.
లలోనుండియు హిందూపురాణములలోనుం.
సింహాశ హిందూపురాణ డియుఁగొన్నియంశంబులఁ జర్చించియుండుట.
ములనిచ్చట వ్రాయుటకుఁ కలిగినది. ఆపురాణములయం దశోకునిఁ
గారణములు. గూర్చి సమగ్రంబుగ నేమి వ్రాసియుండిరో.
యని చదువరులనుకొనవచ్చును. కావున నున్న.
దున్నటుల నవి యిచట లిఖింపఁబడుచున్నవి. గతంబున నశోకచరిత్ర.
యందు వ్రాయఁబడినయంశంబుల కివి భేదించియున్న వని శంకింపవలదు..
అవియే వి శ్వసనీయంబులు. చదువరుల కీబౌద్ధపురాణగ్రంథము లిట్లుండె నని
తెలియుటకు మాత్ర మే అవి యిచట వ్రాయఁబడుచున్నవి. ఈపురాణంబు లేల.
విస్రంభపాత్రములు కావొ యశోకచరిత్ర * యందుఁ జర్చింపఁబడి
యున్నది. కొన్ని విచిత్రాంశంబులును అద్భుతవర్ణనలు. నీపురాణములయం.
దున్నవి.

* మహావీరమతమం దుండుగ్రంథముల ననుసరించి వ్రాయఁబడినఁ దీప.
వంశ” “మహావంశ” పురాణములయం దుండునంశములు మిశ్రముచేయఁ
బడి యీయధ్యాయములో వ్రాయఁబడుచున్నవి.

అశోకుడు బౌద్ధమత మవలంబించుట.

మగధదేశపురా జయినకాలా శోకునకుఁ బదుగురు పుత్రులు కలరు.

మగధరాజులు. వా రాయనయనంతర మిరువది రెండువత్సరం బులు న్యాయముగ రాజ్యమును బరిపాలించిరి.

వారికిఁ బిమ్మట మఱి తొమ్మండ్రు సోదరులు * “నందులు” అను పేరుఁగలవారు జ్యేష్ఠుని క్రమణికగ నిరువదిరెండువత్సరంబు లారాజ్యము నె పాలించిరి.

ఆచెప్పఁబడిన నందరాజులలోఁ గడపటిరా జైనధననందునియందు చాణ

చంద్రగుప్తుఁడు వ్యుఁ డనుబ్రాహ్మణుండు గర్భద్వేషముఁ గల వాఁడై యారాజును దునుమాడి మౌర్యరాజు కుటుంబములో నొకఁ డైనచంద్రగుప్తుఁ డను వానిని సింహాసన మెక్కించెను. ఆచంద్ర

గుప్తుఁడు ప్రతాపముఁ గలవాఁడై యిరువదినాలుగువత్సరంబులు పరిపాలించెను. ఆయన యనంతర మాయనకుమారుఁ డయినబిందుసారుఁ డిరువది యొనిమిదిహోయనంబులు ప్రభుత్వముచేసెను.

బిందుసారునికిఁ గళత్రంబులు పదియగుగురు. నాదివలన నూటొక్క

కుమారు లాయనకుఁ గలిగిరి. ఆకొడుకుల అశోకుఁడురాజ్యాధి మండలములోఁ బ్రభుముఁడు నుమనుఁడు. కడ

* చీపవంశగ్రంథమందు కాలాశోకునిస్థానమందు శిశునాగుని, వ్రాసిరి. మఱియు శిశునాగునికొడు కశోకుఁ డని వ్రాసిరి. నందు లనఁబడుతొమ్మండ్రు సోదరు లుండి రని కాని వా రిరువదిరెండువత్సరంబులు రాజ్య మేలి రని కాని యాగ్రంథంబున వ్రాయఁబడలేదు. ఈలాగుననె యీపురాణముల యం దసంగతాంశంబు లున్నవి.

పతియగుట.

గొట్టువాఁడు తిష్యుఁడు. ఈతిష్యునితల్లికి మఱి

యొక పురుషునివలన నొకకొడుకు కలిగెను.

ఆతని పేరు అశోకుఁడు. ఇతఁడు తిష్యునికంటెఁ బెద్దవాఁడు. తండ్రియైన బింబిసారుఁడు తనపరిపాలనకాలమునం దీభరతఖండముయొక్కపశ్చిమభాగమును బరిపాలించుటకు నశోకుని రాజప్రతినిధిగా నుంచెను. బిందుసారునకు మరణవ్యాధి సంభవించె ననువార్త తనచేవిం జేరఁగానె యశోకుఁడు తానుండు ఉజ్జయినినగరమును విడిచి రాజధానియైన పాటలీపుత్రమునకు వెళ్లెను. అచ్చట నశోకుఁడు జ్యేష్ఠభ్రాతయైనసుమనుని, తిష్యునిదప్ప కడమ సోదరుల నందఱిని, దనఖడ్గదేవతకు బలియిచ్చెను. తిష్యునిమాత్రము బ్రదుకనిచ్చెను. అంతట నశోకుఁడు మగధరాజ్యమునకుఁ బ్రభువాయెను. ఇట్లు తిష్యునిఁ దప్ప కడమసోదరుల నందఱిని నూచముట్టుగ గిట్టించుటచే నశోకునకు దుష్టాశోకుఁ ఁడని చెడుపేరు వచ్చెను.

బిందుసారుని పెద్దకుమారుఁ డైనసుమనుడు వధింపఁబడినకాలమునకాత

నికళత్రము గర్భవతియైయుండెను. ఆ ఘోర

న్యగ్రోధునిజననము.

వధ జరుగుచుండఁగా నాచిన్నది తనప్రాణ

ములు దక్కించుకొని పాటిపోయి నగరము.

యొక్కతూర్పుద్వారసమీపమున నున్నమాలపల్లెయందు దాఁగికొనెను.

ఆమాలకుఁ బెద్ద యయినవాఁ డామె నూరార్చి తనశక్తికొలఁది గౌర

వించుచు నేడువత్సరంబు లామెను విశ్వాసముతో రక్షించెను. ఆమె నగ

రము వెలువడి పోయినదినంబుననే ప్రసవించి పుత్రునిం గనెను. ఆబిడ్డనికి

న్యగ్రోధుఁ డని పేరుపెట్టిరి. ఆబాలున కేడు

న్యగ్రోధుఁడుభిక్షువగుట.

సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చునప్పటికే

యతఁడు బౌద్ధభిక్షు వయియుండెను. పుట్టు

కతోనె మహాత్ముఁడు గాఁ బుట్టె ననందగియున్నది. ఆబాలుఁడు క్షత్రియ

వంశజాతుఁ డని యెవగికిని దెలియకుండెను. ఇట్లుండఁగా నేడవవత్సరంబున నెకనాఁ డాతఁడు రాజనగరసమీపముగా దారివెంబడిఁ బోవుచుండెను. అపుడు ప్రభు వయినయశోకుఁ డాబాలసన్యాసిం జూచి యాతనియందు దీపించుచున్న పావనత్వాదిదివ్యలక్షణంబులం గ్రహించి విభ్రాంతిఁ జేందెను. ఆబాలముని నంతటఁ దనయొద్దకుఁ బిలిపించుకొనెను. ఆచిన్న

వాఁడును యథాయోగ్యముగా నశోకుని అశోకుఁడు న్యగ్రోధునిఁ నమిపించిపోయెను. అశోకుఁడు బాలునిఁ జూచుట.

జూచి “నాతండ్రీ! ఈకనఁబడుచున్న పీఠము లలో నీకుఁ దగినపీఠముమీఁదఁ గూర్చుండుము” అనెను అంతట మతాచార్యుఁ డెవ్వఁడును రాజసభలోఁ గనుపింప

నందునఁ దనకుఁ దగినపీఠము సింహాసనమే యని భావించి యాబాలుఁడు దానిపైఁ గూర్చుండబోయెను. ఈబాలుఁడె

అశోకుఁడుబాలుని గౌరవించుట.

యాసింహాసనముపైఁ గూర్చుండియీరాజ్యమేలుటకై జన్మించినవాఁ డని భావించి వానిం గౌరవించి యశోకుఁడు కైదండయొసఁగి

సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. తనకొఱకై సిద్ధపఱపఁబడియున్న ఫలాహారమును బానీయమును వద్బాలయోగికి నొసంగెను.

ఇట్లాబాలయోగిని సంతానించి పరమార్థవిషయమై యపేక్షవలనను

ఉపేక్షవలనను ఏమి కలుగు నని బౌద్ధధర్మము

అశోకుఁడుబాలయోగి దెల్పు నని యశోకుఁడు ప్రశ్నింపఁగా నపేక్ష

వలనధర్మంబెఱుంగుట. నిర్వాణంబునకు మార్గము చూపు ననియు

నుపేక్ష మరణంబునకుఁ ద్రోవజూపు ననియుఁ

దెల్పు ననియాబాలుఁడు బోధించెను. ఆబాలుఁడు చేసినబోధ యశోకుని

యజ్ఞాన మనుగాఢాంధకారమునకు నూర్యదీప్తి యయ్యెను. అశోకుఁడు

వెంటనే బౌద్ధధర్మము దాసక్తిఁ గలవాఁడై తన్మతాచార్యుల కనేక దానము లొసంగెను. మఱునాఁడు మతాచార్యులను ముప్పదియిద్దఱిని వెంటఁబెట్టుకొని యాబాలయోగి రాజభవనమునకు వచ్చి బౌద్ధధర్మమును సలక్షణంబుగ బోధింపఁగా నశోకుఁడును బ్రజలును బౌద్ధమతము నవలంబించిరి. తనజనకుఁ డవలంబించియున్న బ్రాహ్మణమతము నశోకుఁ డివ్విధంబుగఁ ద్యజించి బౌద్ధమతమందుఁ బ్రవేశించి సామాన్యోపాసకుఁ డయ్యెను.

ఈచెప్పఁబడిన వన్నియు నశోకుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిననాల్గవవత్సరంబున జరిగిఁవి. ఆసంవత్సరంబున నే అశోకుని పట్టాభిషేకము. యశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై తనతమ్ముఁ డైన తిష్యునిఁ దనకుఁ బ్రతినిధిగా నియమించెను.

అశోకుని జనకుఁడు బ్రాహ్మణభక్తిఁ గలవాఁడై నిరంతరము వారి ననేకులను బోషించుచుండెను. బౌద్ధధర్మ మవలంబించువఱ కశోకుండు నవిధముగ నె 60,000 రములనుగట్టించుట. బ్రాహ్మణ్యమును మూఁడుసంవత్సరములనుండి పోషించుచుండెను. బౌద్ధధర్మోపాసకుఁడు కాఁగానె యశోకుఁడు వారి నందఱును వెడలఁగొట్టి వారిస్థానంబున బౌద్ధులం బ్రవేశపెట్టి యంతసంఖ్యనే పోషించెను. ఈపోషణంబుకొఱకు దినమునకు నాలుగులక్షలరూపాయలు వ్యయపడెను. ఒకనాఁడు బౌద్ధమతాచార్యుల నందఱిని భోజనాదులచే సంతృప్తులంజేసి బౌద్ధధర్మము దెన్నిప్రకరణములు కల వని యశోకుఁ డడిగెను. ఎనుబదినాలుగువేలప్రకరణములు కల వని వారు నుడువఁగా నెనుబదినాలుగువేలపవిత్రమందిరములఁ గట్టింప నశోకుండు నిశ్చయించుకొ నెను. అంతట భరతఖండ మందున్న పెద్దనగరములలో నగరమున కొకభవనము చొప్పున 84,000 భవనములను గట్టింప

వలెనని యశోకుఁడు తన చేతిక్రిందిప్రదేశపాలకులకు నుత్తరువు చేసెను. తాను స్వనగరమయిన పాటలీపుత్రమందు “అశోకారామమును” గట్టించెను. ఆభవనములన్నియు మూడువత్సరంబులలోఁ బూర్తియయ్యెను. అశోకుఁడు దైవికమహిమ కలవాఁడగుటచే టెప్పయెత్తఁగా నె రాజ్యమం దంతట పెద చల్లినట్లున్న యాభవనములన్నియు నొక్కసారిగఁ గనుపట్టెను.

బుద్ధముని యంతరించినపిమ్మట 218 సంవత్సరములకు నశోకుఁడు రాజ

య్యెను. రాజయినది మొదలుకొని యాయన అశోకునియందలి యందు మానుషాతీతప్రజ్ఞ. లనఁగా దైవమ దైవమహిమలు. హిమలు ప్రవేశించి భూమిపై నెకయోజనము వఱకును భూమిక్రింద నెకయోజనమువఱకును వ్యాపించెను.

దేవత లాయనకు లోఁబడి యాయనకొఱకుఁ బవిత్రమయిన సరస్సునుండి ప్రతిదిన ముదకంబును బహురుచికరములయి పరిమళించు ఫలంబుల నపరిమితముగ నసంఖ్యముగఁ దెచ్చియిచ్చుచుండిరి.

బుద్ధముని కనంతరము బహుకాలమునకుఁ దాను జన్మించితి నని యందు

వలన బుద్ధునిఁ గన్నులారఁ జూడనైతి నని బుద్ధునిదర్శనము. తనవిచారమును నాగలోకాధిపతికిం దెల్పఁగా

నానాగేంద్రుఁడు తనమహిమవలన బుద్ధుఁ

డశోకునకు నిజరూపముతో సాక్షాత్కరించునటులఁజేసెను. మహిమ యను పరివేషంబు (గాలిగుడి) చుట్టుకొన శుచిత్వము ప్రజ్వలింపుచుండ బుద్ధుని దివ్యసుందరవిగ్రహ మశోకుని కట్టెడుటఁ గానంబడెను. అట్టి మహనీయ దర్శనప్రాప్తికి మిగుల సంతసించి యామహాపురుషుని గౌరవార్థంబుగ సప్త దివసంబులు నగరమం దఖండోత్సవ మశోకుండు చేయించెను.

(2) మహేంద్రసంఘమిత్రలవృత్తాంతము.

సింహాశదేశీయులు బౌద్ధులగుట తనజనకుండు మగధరాజ్య మేలు
చుండఁగా “అవంతి”దేశమునకు రాజప్రతి
అశోకునికి నుంపుడు నిధిగా నశోకుండుండెనని గతంబున లిఖింపఁ
క తైవలనపుత్రపుత్రికా బడియున్నది. అటుల నవంతిదేశ మేలుచు
సంతానంబు గల్గుట. నశోకుండు “ఉజ్జయిని” ని రాజధానిఁ
గాఁ జేసికొనెను. అక్కలంబున విదిశాగిరి

యనునగరమందు దేవి యనుపేరుగల యొక సుందరాంగి యుండెను.
ఈమె నశోకుండుంపుడుకత్తెగాఁ జేసికొనెను. కావున నీమెయు నుజ్జయిని
యందే యుండెను. వీరిరువురకు నొక కొమరుండు కలిగెను. అతనికి
మహేంద్రుఁడని పేరుపెట్టిరి. బుద్ధముని కవంతిరము 204 సం॥ల కీకొమ.
రుఁడు జన్మించెను. పిమ్మట రెం డేండ్లకు సంఘమిత్ర యనుపేరు గల
కుమార్తె పుట్టెను. అశోకుఁడు మగధరాజ్యాధిపతి యగుటకు పాటలీ
పుత్రమునకు వెల్లినప్పు డీదేవి తనస్వస్థాన మైనవిదిశాగిరికి వెల్లి యచ్చటనె
నివసించెను. కాని యాపుత్రపుత్రికాద్వయం బశోకుని వెంబడించి.

పాటలీపుత్రమునకు వెల్లెను. అచ్చట నశో.
అశోకుని పుత్రికా కుఁడు తనమేనల్లుఁడైన “యగ్నిబ్రహ్మ”కు
వివాహము. సంఘ మిత్రనిచ్చి వివాహముచేసెను. వీ.
రిద్దఱికి నొక పుత్రుండుకలిగెను. వానిపేరు.

సుమనుఁడు.

అశోకుఁడు సింహాసనారూఢుఁడైననాల్గవవత్సరంబున రాజప్రతీనిధియు.
నశోకునితమ్ముఁడు నైవతీఘ్యుఁడును మేనల్లుఁ
ధర్మసభ. డైన యగ్నిబ్రహ్మయు, మనుమఁ డైన
సుమనుఁడును బౌద్ధధర్మస్వీకార మొనరించిరి.

84,000 పవిత్రభవనములు పూర్తిగఁ గట్టఁబడిన వనుశుభవార్త శ్రవణగో-
చరంబు కాఁగా నె యశోకుఁడు తోడనే తనరాజ్యమందు లక్షలకొలదిగ
నున్న భిక్షువులను భిక్షునిలను దననగరమునకు రావించి ధర్మసభ యొకటి
కొవించి సభామధ్యమందు మహద్వైభవంబుతో నాసీనుఁ డయ్యె. బౌద్ధ
ధర్మమం దశోకునకుఁ గలనిష్కళంకభక్తిశ్రద్ధలచేఁ దత్పూర్వ మాయన
యం దలముకొనినభ్రాతృహత్యదోషమునుండి విముక్తిఁగాంచి యాయన
భక్తాశోకుం డని యంతటనుండి కీర్తివహించెను.

తనసోదరుఁ డైనతిష్యుఁడు బౌద్ధధర్మాచరణపరాయణుఁడుగా నుండుటం
జేసి రాజప్రతినిధిగా వ్యవహరింపఁజాల.
మహేంద్రుఁడు బౌద్ధ కుండఁగాఁ దన కొడు కయినగుహేంద్రునిఁ
సంఘములో జేరుట. బ్రతినిధిగా నియమించుట కశోకుం డభిప్రసా-
యఁడై యుండె. అశోకునకు మతగురువును
ముద్గులుని పుత్రుఁడు నైనమటియొకతిష్యుఁడు అటులఁ జేయవల దనియు
మహేంద్రుఁడు బౌద్ధధర్మమందుఁ బూర్ణాభిలాషియై యున్నవాఁ డనియు.
నశోకునకు నాటునటులఁ జెప్పి యాయుద్యమము నివారించెను. అప్పటికిఁ
మహేంద్రునికి 20వత్సరముల ప్రాయము. కావున నతని బౌద్ధసంఘమందుఁ
బ్రవేశపెట్టిరి. అశోకునిపుత్రిక యయినసంఘమిత్ర పసుపురంగుగల వస్త్ర-
ముల ధరించుచుండెను కాని యామెకు సంఘప్రవేశానుకూల మైనప్రా-
యము రానందున మహేంద్రునకుఁ బిమ్మట రెండుసంవత్సరములవఱకు సంఘ-
ములో నామె చేర్చుకొనఁబడలేదు. అశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁ డైనయాటవ-
వత్సరంబున మహేంద్రుఁడు సాంఘికుఁ డయ్యెను.

అశోకుని యేలుబడికాలములలో నెనిమిదవవత్సరంబున సుమిత్రుఁడు,
తిష్యుఁ డనువార లిద్దఱు మును లంతరించిరి.
బౌద్ధసంఘమందు వంచక వారు మరణింపఁగా నె బహుజనంబు బౌద్ధ.

జనులు ప్రవేశించుట. ధర్మ మవలంబించుటయు మతాచార్యులకు
 తామస్య లత్యధికంబుగ దానంబు లాసంగు
 టయు నిట్టి విపరీతములు కలిగెను. బౌద్ధుల కిట్టిలాభంబులు కలుగుటఁ
 జూచి దుష్టులు కొందఱు తామును మేలుపొందవచ్చు నని బౌద్ధసంఘ
 ములోఁ జేరి బౌద్ధధర్మమే యని తమ కిష్టమగు దుర్విషయములను జెప్పి
 ప్రజలను వంచించుచు దురాచారములను గొన్నిటిని గల్పించి లాచరించుచు
 బ్రాహ్మణు లాచరించు జంతుబలులను గూడఁ జేయసాగిరి. ఇందువలన బౌద్ధ
 సిద్ధాంతమందును దదాచరణయందును సాంకర్య మేర్పడినది. బౌద్ధమతమం
 దంతట నక్రమము లెంతప్రబలిన వనఁగా కూహకబౌద్ధులసంఖ్య నిజమయన
 బౌద్ధులసంఖ్యకంటె మిక్కిలి యెక్కు వయ్యెను. మతధర్మాచారములు సస్త
 హానునంబులవఱకుఁ బ్రవర్తింపకయే యుండెను. అశోకుని గురువును ముద్ద
 లుని పుత్రుండు నయినతిష్యుఁడు తన శిష్యులను మహేంద్రుని యధీనంబు
 చేసి తాను గంగానదీజన్మస్థానమం దున్నపర్వతములలో నేకాకిగ నివసించి
 యుండెను.

పర్వతనివాసమును విడిచిరమ్మని బహునిధములుగ బౌద్ధులు ప్రార్థింప
 తిష్యుఁడు మరల వచ్చి కపటబౌద్ధులను వెడ
 తిష్యుఁడు మరల వచ్చుట. లించి “కథావత్తు” అనుగ్రంథమును రచి
 యించి పాటలీపుత్ర మందున్నయశోకారా
 మములో మూడవమహాజనసభ చేసెను. ఈవిషయంబు లన్నియు బుద్ధముని
 మరణానంతరము 286-వ వత్సరంబునను అశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చిన
 సార్థసప్తదశ (17½) వత్సరంబునను జరిగినవి.

ఆసంవత్సరమునందె “దేవానాంప్రియతిష్యుఁడు” అనునాతఁడు సింహ
 శరణాభ్యుసంహార మెక్కెను. ఈయనయు
 సింహశరణు రాయ నశోకుండు నన్యోన్యముఖావలోకనము లేని

బారులం బంపుట.

వారయినను గాటమయిన నేస్తంబుఁ గలవారై

యుండిరి. అశోకునియందుఁ దనకుఁ గల స్నే

హ గౌరవములందెలుపుటకై నెలపాడు గయినయపురూపంబులయిన వస్తువులను

దనమేనల్లుఁ డయిన “మహాఅర్థ” యనువానిచేఁ గట్నంబుగ నశోకునికిఁ

బంపెను. ఆమేనల్లుఁడు తనకుఁ దోడుగఁ బంపఁబడినవారితోఁ గూడ బంగా

ళదేశములో నున్నతామరలిప్తిని వారముదినములకుఁ జేరెను. అచ్చటనుండి

మఱి వారముదినములకుఁ బాటలీపుత్రమును బ్రవేశించి అశోకుని దర్శించి

యాయనయాకానుకల సమర్పించెను అశోకుఁ డాకాన్కల నందికొని కడు

వేడ్క నొంది యారాయబారులకు రాజసంతానంబు గావించి యాకానుకలకు

సమంబు లగునూతనకాన్కల నొసంగెను. మఱియు సింహళరాజున

కొకలేఖను వారిచేఁ బంపెను. ఆరాయబారు లానగరమం దయిదమా

నంబులు సుఖంబుండి తాము వచ్చినతోవనె మరల సింహళముం జేరి

యశోకప్రభు వొసంగినలేఖను. సింహళప్రభువున కిచ్చిరి. ఆకమ్యయం దిట్ల

శోకుఁడు లిఖించియుండెను. “నేను బుద్ధమహామునియందును, బౌద్ధధర్మ

మందునను, బౌద్ధసంఘమందునను శరణంబు నొందితిని. శాక్యవంశజాతుం

డైనమహాత్మునియొక్కధర్మమును నే నుపాసించెద నని ప్రమాణంబు చేసి

తిని. ఈధర్మమును మీరును విశ్వసించుఁడు. ఇది మహాత్కృష్ట మయిన

ధర్మము. మహాగురు వైనబుద్ధమునికి శరణార్థి నని యనుఁడు.”

పైని నుడువఁబడినమాడవధర్మసభ తొమ్మిదిమాసంబులు జరిగిముగిసెను.

అనంతరము ముద్దులుని సూనుం డైనతిష్యుఁడు

ధర్మోపదేశకులంబంపుట. బౌద్ధధర్మమును న్యాపింపఁజేయుటకై యన్య

దేశముల కుపదేశకులం బుత్తెంచవలె నని నిశ్చ

యించుకొని కాశ్మీర గాంధార దేశములకును, మహిషమండలము (మైసూరు)

నకును, వనవాసికిని (ఉత్తరకన్నడమునకును) అపరాంతకము (బొంబాయికి

ను త్తరతీరము)నకును, మహారాష్ట్రమునకును, యవనదేశము (భరతఖండము యొక్క వాయవ్యమూలప్రదేశము)నకును, హిమాలయపర్వతప్రదేశముల నును, సువర్ణభూమికిని (పైగోదేశమునకును) సింహళద్వీపమునకును ధర్మోపదేశకులను బంపెను.

సింహళరాజ్యమునకుఁ బంపఁబడినయుపదేశక సంఘములోఁ బ్రధానుఁడు మహేంద్రుఁడు. శేషించిన యయిదుగురును సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన సహాయోపదేశకులు వీరిలో నుమనుఁ డొ యుపదేశక సంఘము. కఁడు. ఇతఁడు మహేంద్రునికి భాగినేయుఁడు (చెల్లెలకొడుకు).

మహేంద్రుఁడు తనతండ్రి యయినయశోకుని యనుమతిం బొంది, సింహళమునకుఁ బోవుదారిలోఁ దనజననిని నామెబంధువులను జూడ వెల్లెను. ఆమె విదిశాగిరియం దుండెను. మహేంద్రునిం జూచి తల్లిమిగుల నానందించి కన్నులం గప్పకొనెను. ఆమె విదిశాగిరియందుఁ దాను గట్టించి యున్నచునోహరమయినమతంబునఁ బుత్రునిం బ్రవేశపెట్టెను. తనతల్లికి దూరపుచుట్ట మయిన “బంధు” అనువానిని మహేంద్రుఁడు బౌద్ధసంఘమందుఁ జేర్చుకొనెను. ఇంతవఱ కౌటుమాసంబులు జననిసన్నిధానమందుండెను. పిమ్మట మఱియొకమాస ముండి యాబంధువనునానిని గూడ వెంటఁగొని మహేంద్రుఁడు తనయనుచరులతో విహంగంబులవలె నింగికెగిరి యాకాశమార్గంబున సింహళంబునకుం బోయి “మిస్సా” యను కొండపై వ్రాలెను.

సింహళమునందు మహేంద్రుఁడు చేసినప్రథమబోధతోనె సింహళ రాజుతన 40,000 యనుచరులతో బౌద్ధసంఘమందుఁ గలిసెను. ఆరాజుయొక్కపుత్రిక యయిదువందల నేవక జనంబుతో సంఘముం

జేర నున్ముక్త యయ్యెను. కాని పురుషధర్మోపదేశకులు స్త్రీలను సంఘమందుఁ జేర్చుకొనుటకు బౌద్ధధర్మ మంగీకరింపదనియు, సంఘమిత్ర యనుధర్మోపదేశ కురాలు వారిని సంఘమందుఁ బ్రవేశ పెట్టుకొను ననియు నామెకు మహేం ద్రుఁడు తెల్పెను.

పిమ్మట సింహళరాజు కార్యావసరమును యోగ్యంబుగ నాలోచించి సంఘ మిత్రను, బవిత్రమయినబోధివృక్షశాఖను, బం సంఘమిత్ర బోధివృక్ష పుమని యశోకునిఁ బ్రార్థించుటకుఁ దనమేన సహితముగా సింహళము ల్లుని మరల రాయబారినిఁగా పాటలీపుత్రము నకు వెడలుట. నకుఁ బంపెను. అశోకుఁడు తనపుత్రకయంగు గాఢానురాగంబుఁ గలఁవాఁడగుటచేఁ బుత్రీ షణసాశంబుఁ బ్రదించుకొన శక్తుండు గాక యామె నెడఁబాయుటకు మిగులఁ బరితపించెను. బౌద్ధధర్మవ్యాప్తియందుఁ దనకుం గలయధికాభిలాష యనెడుప్రబలఖడ్గంబుచేఁ బుత్రీషణసాశంబు నెట్టకేలకు, ఖండించి కూతుంబంప నియ్యకొనెను. మరియు నశోకుఁడు బోధివృక్షశాఖను గొనుటకై మహాత్సవంబుతో వెడలెను.

ఆశాఖను ఖండించునపు డనేకమహిమలు కన్పట్టెను. అట్లాశాఖాసహిత ముగా సంఘమిత్రను రాయబారులవెంటఁ బంపుచుఁ, బ్రేమపాశము తన్ను నెట్లయినను అశోకుఁడుతామ్రలిప్తివఱకు బండువక యీడ్చుకొనిపోవుచున్నదో యను గూతువెంటజనుట. విడువక నట్లుగ, నశోకుఁడు సేనాసమేతుడై సేనను దానుస్వయముగ నడిపించుచు “తామ్రలిప్తి” నగరము వఱకు వారి వెంట నేగెను.

తామ్రలిప్తినుండిసింహళమువఱకుబంగళాఖాతముమీఁదనావికాయాత్రఁ జేయునపుడు బోధిశాఖ యుంచఁబడినపాత్ర

బోధివృక్షశాఖామహిమ. నావనుండి చివాలున లేచి సముద్రములోఁ

బడెను. అంతట నాపాత్ర చుట్టు నొకయో

జనమువలకు సముద్రము నిస్తరంగమై పల్లెరములోనినీళ్లవలె శాంతముగ

నుండెను. ఆపాత్ర పోవునంతవఱ కటులనే యుండెను. ఆకొమ్మయందుఁ

బంచవర్ణములు కలపుష్పంబులు పొడదూపి వికసించెను. ఆకాశమునుండి

మధురగానము వినవచ్చెను. ఆపవిత్రశాఖ తనమహిమచే సింహళతీరముఁ

జేరెను. అచ్చటివారు దానిని బహుగౌరవముతో నందుకొని యంతకుఁ

బూర్వము సింహళరాజు సంఘముకొఱకుఁ గట్టించి సమర్పించిన మహామే

ఘారామమం దాపవిత్రశాఖను నాటిరి. ఆకొమ్మనుండి యెనిమిదిప్రభలశాఖ

లుద్భవించెను. ఆశాఖ లనేకస్థలాంతరములయందనంతరము నాటఁబడినవి.

ఆకాలమందె సింహళరాజు మహేంద్రునికొఱకు మహావిహార మను

మతముఁ గట్టించియిచ్చెను. సింహళద్వీపము

మహావిహారమతము. లోఁ గట్టఁబడిన మొదటిమత మిదియే. పిమ్మట

వెంటనే “చిత్రయగిరి, అనులా” అనురాజకు

మార్తె 500 మందికన్యలతోను, 500 మందియిల్లాండ్రతోను సంఘమిత్రవలనే

సంఘమందుఁ బ్రవేశపెట్టు కొనఁబడెను.

మహేంద్రుఁడు, సంఘ రాజపుత్రక భిక్షునియై యర్హతపదస్థురా

మిత్రయు నిర్వాణంబు లయ్యెను. సింహళరాజు సంఘమిత్రకు మత

నొందుట. మొకటి కట్టించెను. దానిలో నామె నెమ్మ

దిగాఁ బావనజీవనంబొనరించి యేఁబదితోమ్మ

దవవత్సరంబున మరణించెను. “ఉత్తియ” అనుసింహళరాజు పాలనము

నకు వచ్చి యప్పటి కెనిమిదివత్సరంబు లయ్యెను. ఆమె సహోదరుఁడైన

మహేంద్రుఁ డామెకు వెనుకటిసంవత్సరములో ననఁగా సంఘమందుఁ

జేరినయలువదియవవత్సరంబులో నిర్వాణంబు నొందెను.

బుద్ధుని “ బోధివృక్షము” — భారహాటు స్తూపమునందలి
చెక్కడపు పని.

అశోకుఁడు బోధివృక్షశాఖను బంపెడియుత్సవములయందు మునిఁగి
 యుండఁగా సింహశత్రువులు అశోకుని మను
 బుద్ధముని యొక్కయస్థి మఁదైననుమనుని వెంటఁ గొందఱి నిచ్చి
 కలనుసింహశరాజు యాయనయొద్దకుఁ బంపుచు బుద్ధమునియొక్క
 తెప్పించుకొనుట. యస్థులలోఁ గొంతభాగమును దనకుఁ బంపు
 మనియు, వానిని (ఆయస్థులను) దాను స్వయ
 ముగా నొకస్తూపమునందుఁ బ్రతిష్ఠించెన ననియు నశోకునిఁ బ్రార్థించెను.
 అశోకుఁడాయన కోరినప్రకారము పల్లెమెఁడు అస్థులనుమిగులసంతసంబు
 లోఁ బంపెను. దానికిఁ దోడుగాఁ శత్రుఁడు (దేవేంద్రుఁడు) బుద్ధునియొక్క
 జత్రువు ననఁగా గుండెమీదను మెడకుఁ గ్రిందుగను నుండెడి యెముక
 నిచ్చెను. ఆయస్థికలను సింహశత్రువులు బహుభక్తిపూర్వకముగఁ గైకొని
 ధూపారామస్తూపమునందుఁ బ్రతిష్ఠించెను. ప్రతిష్ఠాకాలమందు భయంకర
 మయినభూకంపము కలిగెను. ఆయద్భుత
 బిక్షువుల సంఖ్యభివృద్ధి మును జూచి జనులు బౌద్ధమతమందు గాఢ
 యగుట. విశ్వాసముఁ గలవారై గుంపులుగుంపులుగా
 బౌద్ధసంఘములోఁ గలిసిరి. సింహశరాజు
 యొక్కతమ్ముఁడు భిక్షువయ్యెను. అక్కలంబున బౌద్ధభిక్షువులసంఖ్య
 30,000.

(రె) తృతీయధర్మసభయొక్క వృత్తాంతము.

గతంబున లిఖింపఁబడియున్నప్రకారము ద్రోహబౌద్ధులసంఖ్య ప్రబల
 మయి యామతాచారములు చెడిపోయి మతస్వీకారముచేయుటకు విధింపఁ
 బడినయాచారమును కడమ పవిత్రాచారములను సప్తవత్సరంబులవఱకును
 నిల్చిపోయి యుండఁగాఁ జింతించి అశోకుఁడాయక్రమమును నివారింప
 నిశ్చయించుకొనెను. అంతటఁ దమయాచారములను యథావిధిగా నొన

యశోకుఁడు తనమంత్రిని బంపెను. అప్ర.
 భిక్షువులనుబలవంత
 పఱచుట. కారమే మంత్రి వెల్లి భిక్షువుల నందఱను.
 రావించి యశోకప్రభువు యొక్కయాజ్ఞను.
 శ్రుతపఱచెను. మతద్రోహులను వెడలఁగొట్టువఱకు. మతాచారములను నడి.
 పింపలేమని వారు ముష్కరముగా నుడివిరి.
 మతాచార్యులను అశోకునియుత్తరువు లేనిదే మంత్రి యామా.
 మంత్రివధించుట. ర్భులైనమతాచార్యులశిరంబులను స్వహస్తం
 బుతోఁ దెగవేసెను. అశోకునిసోదరుఁడైన
 తిష్యుఁ డడ్డువెట్టి యొక వధింపకుండ నాపెను.

తనమంత్రి కావించినకూరకృత్యము నిని నివ్వెఱగంది తద్దోషవిముక్తి తన
 కెట్లు కలుగునా యని యశోకుఁడు మిగులఁ
 అకుశోనిపరితాపము. బరితపించెను. శేషించిన మతాచార్యులు
 హితోపదేశము చేయఁగా నశోకుఁడు ముగ్ధ
 లునినుతుఁడైనవృద్ధతిష్యుని నాయనచేయుచున్న బహుదూరప్రవాసము
 నుండి బయలుదేరఁదీసి గంగానదిమీఁదుగాఁ బడవలలో రావించి యాయ
 నను బహుగౌరవముచేసెను.

ఆమునియొక్కయమానుషశక్తిని శోధింపంగోరి యశోకుఁ డాయన నొక
 మహిమను జూపు మని వేఁడుచుఁ గొంత
 తిష్యముని మఱిమలు. పరిమితప్రదేశములో భూకంపముఁ గలుగఁ
 జేయు మని ముఖ్యముగాఁ గోరెను. అంతట
 నాముని యొకగుఱ్ఱపుబండిని, గుఱ్ఱమును, మనఃష్యుని, పాత్రను నాసమచతు
 రస్థలముయొక్కనాల్గుదెసలను దిశకు నొకటిచొప్పున నెల్లలయం దుంచి
 యాముని భూకంపమును గలుగఁజేసెను. ఆభూకంపమువలన నాయెల్లల

అలాగా నున్నప్రతివస్తువును సగభాగము కదలి మిగిలినభాగము కదలకుండెను. ఈమహిమావిశేషముచే సంతুষ్టుడై యశోకుఁ డామునివర్యునితో నిట్లు ప్రశంసించెను. “అయ్యా! నామంత్రిమతాచార్యులలోఁ గొందఱిని ఘోరంబుగ వధించియుండెను. ఆపాపము నన్నంటు నా?” యని యడిగెను. “అశోకరాజా! ఆవధఁ జేయుటకు నీకు నెంతమాత్రమును సంకల్పమే లేదు. కావున నద్దోషము నీకుం జెందదు” అని యశోకునకుం దెల్పి యాయనను బాపవిముక్తుం జేసి యావిషయమై ధర్మసూక్ష్మమును సమగ్రముగ నమ్మునిబోధించెను.

మూడవ పరిషత్తు.

భరతఖండముం దున్నయన్నిమతములయాచార్యుల నశోకుం డంతట రావించి సభచేసి తనగురు వయినతిష్యముని ప్రక్కగఁ దాను కూర్చుండి ప్రత్యాచార్యుని నీమతమేమి అని యడిగెను. వారందఱు చెప్పినదంతయు నాకర్ణించి “వై బాధ్యాయవాదినుల” యొక్క మత మొక్కటియే బుద్ధముని సిద్ధాంతముతో యధావిధిగఁ బోలియున్న దని తిష్యముని వాక్రుచ్చెను. అన్యమతాచార్యుల నటువనివేలమందిని నంతట నశోకుఁడు వెడలఁ గొట్టెను. నిజమయినబౌద్ధమతాచార్యులను వేయిమందిని మాత్ర మంగీకరించి వారిచే నొకసభ నశోకుఁడు జరిపించెను. బౌద్ధధర్మముండు గలిగిన

బౌద్ధమతగ్రంథ సంస్కరణము.

సందేహములను నివారించుటకై కథావత్తను గ్రంథమును తిష్యముని యాపరిషత్తులోఁ జదివి వినిపించెను. రాజగృహమందు జరిగిన మొదటిపరిషత్తునందునను, వైశాలియందు జరిగిన రెండవ పరిషత్తునందునను మొనర్పఁబడినటుల మతాచార్యులు బౌద్ధమత గ్రంథముల నన్నిటిని సంస్కరించిరి. ఈపరిషత్తు తొమ్మిదిమాసములు జరిగినది. బౌద్ధమతము నిట్లు పునరుద్ధరించుటను జూచి సంతసించి మంచిపని

చేయఁబడిన దని భూదేవి తెల్పుచున్నదో యనునట్లుగఁ, బరిశుత్తు ముగి
యఁగా నె భూమి కంపించెను. అప్పటికి తిష్యమునికి డెబ్బదిరెండుసంవత్సర
ములవయస్సు.

(4) రాజప్రతినిధియయిన తిష్యునివృత్తాంతము.

రాజప్రతినిధియు నశోకునితమ్ముఁ డైనతిష్యుఁ

అశోకునితమ్ముఁడైన తిష్యునిసందేహము. దొకనాఁడు కాననంబులోఁ గణుజుల గుంపు
విహరించుచుండఁగాఁ జూచెను. ఆకులము

మేయుచుఁ గణుజు లిట్లు వినోదపడు

చుండఁగా మరములయందు సుఖనివాసము కలిగి సుఖముగాఁ బోషింపఁ
బడుచున్న భిక్షువు లేల వానివలె (ఆకణుజులవలె) విహరింపఁగూడ దని
తలఁచెను. ఆయన యంతటఁ దనతలంపు నశోకునితో విన్నవించెను. అశో
కుఁడు విని “తిష్యా! నీ వేడునివసంబు లీరాజ్యమును బాలింపుము. ఏఁడు

దివంబులు కాఁగానె నిన్ను వధించెదను”

తిష్యునికిమరణ

దండనవిధించుట.

అని చెప్పెను. అప్రకారమే యేడుదివసంబు

లును గడిచినతక్షణమే యశోకుఁడు తిష్యునిఁ

జూచి నీ వేల యిట్లు కృశించియున్నా వని

యడిగెను. సన్నిహితమయి యున్నఘోరమరణమునకు వెఱచి కృశించు
చున్నా నని తిష్యుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “తమ్ముఁడా! వారముదిన
ములలో మరణము సంభవించు నని కదా నీ విట్లు కృశించుచుంటివి. ఈభి
క్షువులును మృత్యువుసన్నిహితముగ నుండు నని యెల్లప్పుడుఁ జింతించు

చున్నారు. అట్టివారికిఁ దుచ్చవినోదము

తిష్యుఁడు మత

మవలంబించుట.

లెట్లు రుచించును”. దీనిభావమును తిష్యుఁడు

గ్రహించి వెంటనే బుద్ధమత మవలంబించెను.

పదఁపడి కొంతకాలమున కొకప్పుడు తిష్యు

డడవిలో వేటాడఁబోయి అచ్చట మహాధర్మరక్షితుఁ డనుమునిని చూచెను. ఆయన మహాభక్తుఁడు, సర్వపాపరహితుఁడు. ఆయన యొకవృక్ష చ్ఛాయను గూర్చుండఁగా నొకకుంజరంబు తనతొండమున నొకచెట్టు కొమ్ము దాల్చియాయనకు విసరుచుండెను. తా నెన్న డట్టిమహాత్ముండై యరణ్యమందు శాంతమూర్తి యై యుందునో యని యనుకొనెను. తిష్యునకు బౌద్ధధర్మమం దాసక్తియు శ్రద్ధయుఁ గలిగించు మహాధర్మరక్షితుఁడను టకై యామహాత్ముఁడు గగనంబున కెగిరి యోగియొక్కమహిమలు. యశోకారామ మనుకొలనిపై వ్రాలి తజ్జలంబున స్నాతుం డయ్యె. ఆయన వస్త్రంబులు బయలిలో నిల్చియుండెను. ఆమహిమను గనుంగొని యద్భుతంబు పడి మతసంస్కారంబు నొందుటకై తిష్యుఁ డశోకుని యంగీకారంబు వేడెను.

భిక్షు వగుటకు తిష్యునకుఁ గలిగినయభిలాషను వారింపఁజాలక యశోకుఁ డంగీకరించి యాయనను స్వయముగా మత తిష్యుఁడుభిక్షువగుట. మునకుం దోడ్కొనిపోయెను. అచ్చట మహాధర్మరక్షితుఁ డాయనకు భిక్షుత్వాధికార మొసంగెను. ఆయన వెంటనే లక్షజనము భిక్షువు లయిరి. తిష్యునితోఁ బాటుగ భిక్షువు లయినవా రింద అందఱుని చెప్ప నలవికాదు.

(5) అశోకుని చివరదినములవృత్తాంతము.

గతంబున లిఖింపఁబడిన ప్రకారము సింహళమునకుఁ గొంపోఁబడిన బోధివృక్షశాఖ యశోకుఁడు పాలనమునకు వచ్చినపడు నెనిమిదవయేటఁ బంపఁబడెను. అది సింహళములో మహామేఘవనమందు నాటబడెను.

పిమ్మటఁ బండ్రెండవవత్సరంబున శశోకునిప్రాణప్రియ యైన, అసంధి మిత్ర” కాలధర్మము నొందెను. ఈమె యశోకునివలెనే బౌద్ధధర్మపాస

కురా లయియుండెను. ఆమెమరణానంత
 అశోకుడుతివ్యనక్షత్రను రము నాల్గవవత్సరంబులో నశోకుడు సంసా
 వివాహమాడుట. రవాంఛ తీఱక మఱియు మోహపరవశుండై
 తివ్యరక్షిత యనునామెను రాణిఁగాఁ జేసి
 కొనెను. ఈమె చిన్నదియు డంబముగలదియుఁ గా నుండెను. ఆమె ధ్యాన
 మంతయు సొగసులు చేసికొనుటయందె యుండెను. తన భర్త యయిన
 యశోకుడు బోధివృక్షముకొఱకుఁ బ్రాణములు విడుచును గాని తన సొంపు
 నింపుఁ జూచి ప్రాణములు విడువఁ జూచి
 ఆమెబోధివృక్షమును బోధివృక్షము నెడ నీర్ష్యఁబూనెను. తాను
 నాశముచేయఁబూనుట. పట్టపుదేవి యయిననాల్గవవత్సరంబునఁ దన
 యీసు మేరమీఱఁగా మంత్రసామర్థ్యము
 చేత బోధివృక్షమును నశింపఁజేయవలయు నని యత్నించెను. కాని యామె
 విఫలమనోరథ యయ్యెను. పిమ్మట నాలుగువత్సరంబులకు భక్తాగ్రగణ్యుఁ
 డైనయశోకుడు శరీరధారులు పొందవలసిన
 అశోకునిమరణము. యంతమును బొందెను. (అనఁగాఁ గాలధర్మ
 మొందెను.) ఈమహాప్రభువు ముప్పదియేడు
 వయసంబులు జగద్వినుతంబుగ రాజ్యమేలెను.

12-వ అధ్యాయము.

హిందూ దేశముం దున్న బౌద్ధపురాణములు.

(1) అశోకునివంశాను క్రమణికయును గుటుంబమును. బింబిసారుడు రాజగృహనగరమందుఁ బరిపాలనచేసెను. (2) అజాతశత్రువు. (3) ఉదయభద్రుడు. (4) మందుడు. (5) కాకవర్షి. (6) సహలినుడు. (7) తులకుచి. (8) మహామండలుడు. (9) ప్రసన్నజిత్తు. (10) నందుడు. (11) బిందుసారుడు. వీరు బింబిసారుని పుత్రపౌత్రపరంపర అనఁగా మొదటి పేరుగలవానికిఁ దర్వాతి పేరువాడు పుత్రుఁ డని యెఱుంగునది. *

శంపానామధేయుఁ డైనయొకబ్రాహ్మణునకుఁ బ్రాణతుల్య యైనయొక పుత్రిక యుండెను. ఆమెకు నిద్రలు పుత్రులు బింబిసారుడు సుభ కలుగుదు రనియు, వారిలో నొకఁడు భూద్రాంగిని బెండ్లియాడుట. చక్ర మేలు ననియు, ద్వితీయుఁడు పరమ యోగి యగు ననియు, భవిష్యత్తు నెవఁగో

* దివ్యదాన మనుగ్రంథములో వచనరూపముగ నున్న “అశోకా వదానము ననుసరించి యీవంశవృక్షము వ్రాయఁబడినది. ఈవంశవృక్షములో చంద్రగుప్తునిపేరు విడువఁబడిన దనియు బింబిసారుడు నందుని పుత్రుఁ డని యుదాహరింపఁబడిన దనియు జమవరులకు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. అశోకావదానము పద్యరూపముగాఁగూడ నున్నది. దానిలో అజాతశత్రునకు మాటుగ మహీపాలునినామ మున్నది.

చెప్పియుండిరి. ఆమె జనకుం డాభవిష్యత్తున కనుకూలించునటుల నామెను దద్రాజ్యాధిపతికి వివాహారంబుగ నిచ్చి కృతార్థుడ నయిననుకొనియెను. కాని యారాజభార్య లామెయెడల నీర్ష్యం బూని యామెకు రాజాలింగన ప్రాప్తి లేకుండఁజేసి యామెచే మంగలిది చేయుదాస్యముఁ జేయించుచుండిరి. అట్లాచిన్నది కొంతకాలము నీచదశ ననుభవించి తనది మంగలికులము కాదనియు, దాను బ్రాహ్మణవంశజాత ననియు, రాజున కెట్టులమె దన్నెఱింగించెను. అంతట నాభూపతియైన బింబిసారుఁ డామె యుత్తమవంశ్య యని నమ్మి యామెం జేపట్టినయెడలఁ దనకు గౌరవంబే యని భావించి చెట్టఁబట్టి తనపట్టపుదేవులలో మొట్టమొదటి దానిం జేసెను. ఆమెపేరు సుభద్రాంగి.

అశోకునిజననము. బింబిసారుఁ డామెవలనఁ బుత్రద్వయంబుఁ బడసి వారిలోఁ బ్రథమునకు “అశోకుఁ డనియు, ద్వితీయునకు విగతాశోకుఁ డనియు, నామకరణంబుఁ జేసెను.

పదంపడి ‘పింగళవత్సజీవుఁడు’ అనుయోగిని రావించి యాకొమరుల భవిష్య తైట్లుండు నని యాయన నడిగెను. అశోకుఁడు ప్రభువగునని అశోకుఁడు నాగరికము లేక మోటుగాఁ యొకయోగి తెల్పుట. గనుపించుటచేఁదండ్రీ కాతనియం దసూయ కల దని యయ్యోగి యెఱింగి నిజంబును బింబిసారునికిం జెప్ప వెఱచి యాపట్టమహిషి యైనసుభద్రాంగితో “నమ్మా నీమొదటిబిడ్డఁ డయినయశోకుఁ డీసింహాసనం బెక్కువాఁడు” అని రహస్యంబుగఁ జెప్పివెల్లెను.

ఇట్లుండ మొకప్పుడు తక్షశిలానగరవాసులు బింబిసారునితోఁ గల. హించి తిరుగబాటుగా నుండుటచే నాయన తక్షశిలానగర వాసులపై వారి నడంచుటకై యశోకునిఁ బుత్తెంచెను.

యశోకుడు దాడివెడలుట. కాని పుత్రునియం దాయనకుం గలయనూ
యంబట్టి యశోకునకు యుద్ధపరికరంబుల
ననఁగా సేనలను ఆయుధాదులనుఁ దగిన ట్లొసంగఁడయ్యె. శత్రువులతోఁ
బోరాడుటకు వలయునట్టిసాధనసామగ్రి లేకున్న నశోకుఁడు జనకు నాజ్ఞాను
సారంబుగ దాడివెడలి పోవుచుండ భూదేవి యనుగ్రహించి తనగర్భము
నుండి యాయనకు వలసినసేనాదికమంతయు మొసంగెను. ఆశోకుఁ డంతట
“తక్షశిలానగరముచెంత దండు విడియ నన్నగరవాసు లశోకుని దర్శించి”
మహాప్రభూ! మాకు రాజు నెడలఁ గాని, తత్పుత్రునియెడలఁ గాని, ద్వేషంబు
లేదు. మమ్ము మీకూరమంత్రులు హింసింపుచుండిరి. కావున వారితోఁ
గలహించితిమి. మేము మీకు లోబడియున్నవారమే యని విన్నవించిరి.
తక్షశిలానగరమును “స్వాస” రాజ్యమును లోబఱచుకొని యశోకుఁడు
మరలి స్వనగరంబునకుం బోయెను.

బింబిసారునకు మఱియొక గాణివలనఁ గలిగినపుత్రుఁ డొకఁ డుండెను.
వానిపేరు సుశీముఁడు. అతఁడె జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అశోకునికంటెను బెద్ద
వాఁడు. ఒకనాఁ డతఁడు ఉద్యానవనమునుండి నగరభవనములోనికిఁ బోవు
నపుడు తనచేతిమేజోడును దీసి “ఖిల్లాతకుఁడు” అను మంత్రశిరంబున
నాట్లాటకు విసిరివేసిపోయెను. ఈయవమానం బామంత్ర హృదయంబున
గాటంబుగ నాటుకొనుటచే నాతఁడు ప్రబలద్వేషం బారాజపుత్రునియందు
వహించి అయిదువందలమంది ఆలోచనసభికులతోఁ గుట్రచేసి యతనిని
రాజ్యంబునుండి వెడలఁగొట్టి యశోకునకురాజ్యం బొసంగఁ దలపెట్టెను.

ఇ ట్లుండ తక్షశిలానగరవాసులు మరలఁ గలహించుటంజేసి బింబి
సారుఁడు తనజ్యేష్ఠపుత్రుఁ డయినసుశీముని
సుశీముఁడు తక్ష శిలా వారిపైఁ బంపెను. కాని యాతఁడు వారిని
నగరవాసులపై దండెత్తి లోబఱచుకొనఁజాలడయ్యె. ఆసమయంబు

యోడిపోవుట. ననే బింబిసారుడు వ్యాధిగ్రస్తుడై యున్నందున శత్రులపై నశోకుని బంపి సుశీముని రావించి రాజ్యాధిపతిం జేయఁగోరెను.

బింబిసారుడు మరణించువఱకు నేదోకారణంబును గల్పించుచు మంత్రి మొదలగువార లశోకుని తక్షశిలానగర సుశీమునిదుర్భరణము. మునకుం. బంపక సుశీముని రాకుండఁజేసిరి. బింబిసారుడు మరణింపఁగానె వా రశోకుని సింహాసనం బెక్కించిరి. దేవతానిర్భాణము నట్టిదె యగుటచే నశోకుడు ప్రభువుకాక తప్ప దనియు వారు భావించిరి. ఈవర్తమాన మంతయుఁ దెలియఁగానె సుశీముఁ డశోకునివెడలఁగొట్టి సింహాసనమును దీసికొనుటకై పాటలీపుత్రమునకు శరవేగంబున వచ్చెను. కాని సుశీముడు లోనికి రాకుండ రాజద్వారంబున దిగంబరు లయినరాక్షసుల నశోకుడును మంత్రి యగు రాధాగుప్తుడును గావలియూంచిరి. మఱియు సుశీముఁ డగ్నికుండము నందుఁ గూలి దుర్భరణముఁ బొందునట్లు లెంతయు మోసము చేయఁబడెను.

(2) అశోకుని క్రూరప్రభుత్వమును,

బౌద్ధమతావలంబనమును.

ఒకా నెకదినంబున నశోకునిచిత్తమునకు వ్యతిరేకముగా నయిదువందల మంత్రులు నడచుకొనఁగాఁ బ్రచండకోప వశుండై తనఖడ్గంబు నెఱునుండి దూసి మంత్రులను జంపుట. స్వహస్తంబున వారిశరంబుల నన్నిటిని ఖండించెను.

మఱియొకదినంబున నంతఃపురస్త్రీ లశోకునియనాగరికలక్షణంబులం జూచి యేవగించి తోటలో నున్నయశోక అంతఃపురస్త్రీలను వృక్షపత్రంబులఁ ద్రుంచి పాటవైచుటచే

గాల్పించుట. నశోకుని నపహసించిరి. స్త్రీ. లిట్లు పరిహాసించిరే యని కోపోద్బీషితుండై యశోకుఁడు వారలను జీవంబులతోడ నగ్నికి నాహుతియొనర్చి తనకోపాగ్నిం జల్లార్చుకొనెను.

ఈఘోరమయిన క్రూరకృత్యముఁ జూచి మంత్రవర్గంబు బహుభీతింజెంది యశోకుని నన్నిధికిం బోయి “ఓమ హాప్రభూ! మీ గౌరవహస్తంబులను క్రూర రక్తంబుచేత నేలఁ జేపురింపఁజేసెదరు. ఉరిఁ దీయుశలారి నెకని నియమించి వానివలన వధరూపశిక్షలఁ జేయింపవచ్చును” అని విన్నవించిరి.

ఆవిన్నప మంగీకరించి “చండగిరికుఁడు” అనువాని నెకనిని దేశమంతయు గాలించి తెప్పించి యురిఁదీయు పనికి వాని నశోకుఁడు నియమించెను. క్రూర గృహధిపతినిగాఁజేయుట. కృత్యములయందును, బ్రాణిహింసఁ జేయుటయందును వాని కాకాలంబున సాటి యగు వాఁడెవ్వఁడును లేఁడు. వాఁడు తనతల్లిదండ్రులనే వధించెను. పరులఁ జంపుట యట్టివాని కాబయే కదా. వాని యుపయోగముకొఱకు నశోకుఁడొక చెఱసాలం గట్టించెను. ఆకౌరాగృహముయొక్క వెలుపలిభాగము మిగుల మనోజ్ఞము గనుండెను. కావునఁ జూచువార లాభవనముయొక్క బహిరాకారంబుఁ జూచి మిగుల సంతసించి లోన నిం కేమి చిత్రంబులుండునో యని వేడుకపడి లోనికిం బోఁగానె యచ్చట వాక్రూరాత్ముఁడు వారలఁ బలుతెఱంగులఁ బీడించి హింసించి గీటుడంచెను. ఇట్లాచారిశునికెఁజేతనిండఁ బనిఁగలుగఁజేయుటకై యాకౌరా

గృహంబు నంతరమణీయముగ నశోకుఁడు కట్టించెను. మఱియు నాచెఱు సాలలోపలికిఁ బోయినవారు సజీవులయి బహిర్గతులు కాఁగూడ దని యశోకుఁడు చండగిరికు నాజ్ఞాపించెను.

ఒకదినంబున బాలపండితుఁ డనుపావనయోగి ప్రమాదవశంబునఁ

దత్కారాగృహంతర్భాగమందుఁ బ్రవేశిం

బాలపండితుఁడు పఁగా నాప్రాణఘాతుకుఁ డాయనను బట్టి

తనమహిమనుజూపుట. బంధించెను. మరణచండనకుఁ బూర్వము సప్త

దివసవిశ్రాంతి నేరస్థులకు సాధారణముగ

మొసంగఁబడు క్రమంబున నయ్యోగికి నియ్యఁబడెను. అయ్యేడుదివసంబు

లును గొనముట్టగానె దయారసం బనునది యెట్టిదో యెఱుఁగనియద్దురాత్తుం

డాయనను మురుగుడుతో నిండియుండు మొక గూనలోఁ బడవేసెను. అబాన

క్రింద పహ్ని ప్రజ్వరిల్లుచుండెను. అనంతర మాకారాగృహధిపతి యాబానను

వీక్షింపఁగా నాబాలపండితుఁ డగ్ని స్పర్శయే లేక యొకపద్మమం దాసీనుఁడై

యున్నట్లు కనుపించెను. సావనయోగియొక్క యామహిమను వాఁ డశో

కునకుఁ దెలుపఁగానె యాయన స్వయముగాఁ గనుంగొనవచ్చెను. అంతట

నమ్మహానీయునిఁ గన్నులారఁ జూచి, యాయన

అశోకుఁడుబౌద్ధ

ధర్మమునవలంబించి

సన్తాప్తుడగుట.

దివ్యబోధను జెవులార విని బౌద్ధధర్మం బవ

లంబించి దుర్తార్థమును శాశ్వతముగఁ బరిత్య

జించెను. ఆకారాగృహమును బడఁగొట్టించి

దాని యధికారి యగునమ్మహాపాపిని జీవ

ముతోఁ గాల్పించెను. 'అశోకావదానము' అనుగ్రంథమం నున్నదని పైవిష

యముతోఁ గొన్నివిశేషాంశములను దాను చేర్చి వ్రాసుచు "హ్యూక్

సియాంగు" రాయబారి, పైననుదాహరింపఁబడిన కారాగృహ మనెడునారక

లోకము రాజధానియైన పాటలీపుత్రమందె యుండె నని తెలిపెను. అనగర

గృహము మాశవదేశముమం దున్న ఉజ్జయినీనగరములో నున్నట్లు మఱియొక
పురాణములో నున్నది. ఆగ్రంథమును హ్యూక్సియాంగు రాయబారి సూచన
మాత్రము చేసెను గాని, యాగృహము పాటలీపుత్రమం దుండెను, ఉజ్జయి
యం దుండెను స్పష్టపఱచియుండలేదు.

ఆకారాగృహము నాశముచేయఁబడినతర్వాత ఉపగుప్తుఁ డనుముని
వచ్చి యశోకుని బౌద్ధమతావలంబునిగ నెన
అశోకున కుపగుప్తుడు ర్చినట్లు హ్యూక్సియాంగు వ్రాసినగ్రంథము
గురు వనుట. వలనఁ గన్నట్లుచున్నవి. బుద్ధుఁడు నిర్వా

దహనముచేసి యాయన యస్థిక లెనిమిదిస్తూపములయందప్పటివారు
గుప్తముచేసి యుండఁగాఁ నశోకుఁడు వానిం దెఱచి యస్థికలను వెలికిఁ దీసి
ఉపగుప్తుని సాహాయ్యంబున దేవతాశక్తుల నాకర్షించి రాజ్యమం దచ్చ
టచ్చట స్తూపంబుల వేలకొలఁదిగ నిర్మింపవలయు నని వాని కౌజ్ఞాపించెను.
అవి యటులనే చేసెను. పిమ్మట సూర్యోపరాగకాలంబున నయ్యస్థికల
నన్నిస్తూపములయందుఁ బ్రతిష్ఠింపవలయు నని యశోకుఁ డానతీయఁగా
నవి యేకముహూర్తంబున నట్లొనర్చినవి.

అశోకావదానగ్రంథ మిట్లు నుడువుచున్నది. దహనానంతరము బుద్ధుని
యస్థిక లెనిమిదిస్తూపములయందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁ
అశోకుఁడు బుద్ధుని బడియుండఁగా అజాతశత్రు వనురాజు సప్త
యస్థికలను స్తూపంబుల స్తూపములయం దున్నయస్థికలను బయలికిఁ
యందు ప్రతిష్ఠించుట. దీసి యొకపాత్రయం దుంచి దానిపై నొక
స్తూపంబుఁ గట్టించియుండెను. అష్టమస్తూపము

నా గేంద్రపాలితంబై యుండుటంజేసి దానియం దుండునస్థిక లాయన
కవశంబులయ్యె. ఇట్లుండ నశోకుఁడు తాను శక్తులచే నిర్మింపఁజేసిన

84,000 స్తూపంబులయందుఁ నయ్యస్థికలం బ్రతిష్ఠింప నభిలషించి నష్టాద్యజాతశత్రునిర్మితస్తూపంబు సాటనం బొనర్చి తదంతర్గతాస్థికలం గైకొని శరత్కాలమేఘంబులభాతి భాసిల్లుచుండిన 84,000 స్తూపంబులయందు నేకదినంబున మార్యవంశదీపకుఁ డైనయశోకుఁడు ప్రతిష్ఠించెను. పూజనీయుఁడును భాగ్యశాలియు నైనయామకార్యుఁడు జీవకోటి నుద్ధరించుటకై యన్నిస్తూపంబులఁ గట్టించెను. స్తూపనిర్మాణంబునకుఁ బూర్వము దుష్టాశోకుఁ డనియు, దదనంతరము భక్తాశోకుఁ డనియు, లోకంబున నశోకుఁడు విఖ్యాతిఁ జెందెను.

“అశోకావదాన” అనుగ్రంథము వచనకావ్యముగాను, బిగ్యకావ్యముగాను రచింపఁబడియున్నది. ఇంతవఱకు పద్యకావ్యమయిన వచనకావ్యము ననుసరించి స్తూపవిషయము యశోకావదానము. లిఖింపఁబడినది. 3510 లక్షల స్తూపములు తక్షశిలానగరవాసులప్రార్థనప్రకారము కట్టఁబడినట్లును, 1,00,00,000 స్తూపములు సముద్రతీరములయందు యత్కులవలన నిర్మింపఁబడినట్లును, అత్యద్భుతంబుగఁ బద్యకావ్యములో వర్ణింపఁబడియున్నది.

(రె) అశోకుని ధర్మయాత్ర.

84,000 స్తూపంబుల నిర్మింపఁజేసినయనంతరము బౌద్ధపుణ్యక్షేత్రంబుల దర్శింప నశోకుఁడు కుతూహలి యయ్యెను. ఉపగుప్తుని జన్మవిశేషము తన సభికులు ప్రోత్సహపఱపఁగా సుగంధ ఆయననివాసము. ద్రవ్యవిక్రయి యగుగుప్తునియొక్క పుత్రుండయినయుపగుప్తుఁ డనుముని నశోకుండు రావించెను. బుద్ధుఁడు నిర్వాణంబు నొందినపిమ్మట నొకశతాబ్దమునకు జన్మించు నని మహనీయులు దూరదృష్టిబలంబున వచించియున్నప్రకారము.

ఉపగుప్తుఁడు జననంబొందియుండెను. అశోకుఁడు పిలిపించునాటికి మధుర సమీపారణ్యమం దున్న “ఉరుమంద” యనుకొండయం దాయన వసించుచుండెను.

అశోకునియాహ్వాన మంగీకరించి యాయన 18,000 భక్తులు వెంటరాఁగ

యమునాగంగానదులమీఁద నావలలో బహు

ఉపగుప్తు డాశోకుని వైభవంబుతో యాత్రచేసి పాటలీపుత్రమున యొద్దకు వచ్చుట. కేతెంచెను. అచ్చట వా రందఱును ఉపగుప్తుని

జాల బహుకరించిరి.

మహాకుహుఁ డైనబుద్ధుఁ డేయే స్థలంబులను దనయునికిచే బావనంబు

చేసెను యట్టి పుణ్యక్షేత్రంబుల సందర్శించి

అశోకుడుపుణ్యయాత్రకై వాని నాచంద్రార్కంబుగ వెలయింపఁజేయుటకై యాయాక్షేత్రములయందు శిలాదుల

స్థాపింప నిశ్చయించుకొంటి నని యశోకుఁడు

ఉపగుప్తునితో విన్నవించెను. ఉపగుప్తుఁ డంగీకరించి యాయనకుఁ దాను మార్గదర్శిగ నుండు నని వచించెను. ప్రబలసేనాసమేతుం డై యశోకుఁడు సక్రమంబుగ నాయాపావనక్షేత్రంబులను బ్రహ్మానందంబుతో వీక్షించెను.

అశోకుఁడు ప్రప్రథమమున లంబినీవనమును దర్శించెను. దర్శించు

చుండగాఁ నుపగుప్తుఁ డాశోకునిం జూచి

లంబినీవనమును దర్శించుట. “ వింటివా యిచ్చట గొప్పప్రభువును సర్వ

పూజ్యుఁడు నయినబుద్ధముని జన్మించెను. అమ్మ

హనీయుని గౌగవార్థంబుగ నిర్మింపఁబడినప్రథమభవన మిదియే కనుము.

దీనిని జూచుటచే నమ్మహానుభావుని దర్శించినట్లే నేత్రము లానందమందు

చున్నవి. అమ్మహాముని తాను జన్మించినక్షణమున నె యేడడుగులు భూమిపై

నడిచెను” అని శ్రుతపఱచెను. అంతటఁ దత్రత్యజనంబులకు లక్షబంగారు

నాణెంబుల ధర్తంబు చేసి యొక స్తూపంబును నిర్మింపజేసి కపిలవస్తునగరమున కశోకుఁడు వెడలెను.

పదఁపడి యశోకుఁడు బోధివృక్షమును నేవించి యచ్చట సువర్ణవర్ణముం గురిపించినటుల నపరిమితదానంబు

బోధివృక్షమును

నేవించుట.

లొసంగి యొక యారామముఁ గట్టించెను.

ఎచ్చోట బౌద్ధధర్మమును బ్రధమమున బుద్ధుఁడు

సలక్షణంబుగఁ బ్రకాశింపజేసెనె యట్టి

బుద్ధిపట్టణముంజూచుట.

“బుద్ధిపట్టణము” ను, (సారనాథము. ఇది

కాశీనగరమునకుఁ జేరువనున్నది.) బుద్ధుఁడు

నిర్వాణముఁ జెందినకుశినగరము నశోకుఁడు దర్శించి యటులనే యధిక

దానంబు లొసంగెను. బుద్ధముని యెచ్చట బహుకాలము నివసించి తన

బోధరసంబుచే శిష్యులచిత్తంబులఁ బల్లవింపఁ

జేతవనాశ్రమమును

దర్శించుట.

జేసెనె యట్టిజేతవనాశ్రమమును బుద్ధుని

ప్రియశిష్యులయినశారిపుత్రుఁడు, మౌన్దలాయ

నుఁడు, మహాకస్యపుఁడువీరలయొక్క సమా

వక్కులమునిస్తూప

మునుగనుంగొనుట.

ధులను నీయాత్రికులు గౌరవించిరి. తరువాత

వక్కులమునిస్తూపముం జూచిరి. అచ్చట

నశోకుఁ డొక రాగినాణెమును మాత్రము ధర్మ

ముచేసెను. అశోకుఁ డట్లు చేయుటకుఁ గారణ మేమనఁగా బౌద్ధధర్మవ్యా

పకముకొఱ కాముని శ్రమపడలే దనుటయు ఆయన లోకోపకారి కాఁ డను

టయుఁ గారణములు. బుద్ధుని నిత్యానుచరుఁ

అనందునిస్తూపము

వీక్షించుట.

డైనయానందునిస్తూపమునకుఁ బ్రణమిల్లి యా

ఱుకోట్లబంగారునాణెముల నశోకుఁడు దానం

బొసంగెను.

(4) వీతశోకుని వృత్తాంతము.

అశోకుని తమ్ముఁ డైనవీతశోకుఁడు జైనసిద్ధాంతముప్రకారము తీర్థంకరు
 లనఁబడుగురువులను సేవించుచుండి బౌద్ధ
 వీతశోకుఁడు బౌద్ధ సన్యాసులు సుఖాపేక్షఁ గలవా రనియు,
 మతమును ద్వేషించుట. శ్రమకు వెఱచువా రనియు నింగించుచుండెను.
 అతనిని బౌద్ధమతావలంబునిగఁ జేయవలె నని
 యశోకుఁ డధికప్రయత్నములు చేయఁగా నాయన బౌద్ధసన్యాసుల కశోకుఁ
 డెత్తువారిచేతిబిడ్డగా నున్నాఁ డని వీతశోకుఁ డుల్లంఘించెను. కాఁబట్టి
 తనతమ్మునిఁ గపటోపాయముచేత బౌద్ధసంఘములోఁ జేర్పవలె నని యశో
 కుఁడు ద్యమించెను.

ప్రభుచిహ్నములను ధరించునట్లు మంత్రులు వీతశోకుని మోసముచేసిరి.
 అటుఁ మోసముచేయుట కశోకుఁడు తాను
 వీతశోకుఁడు బౌద్ధుఁ మంత్రులను ప్రేరేపించియు వీతశోకుఁడు లేని
 డగుటకుఁజేయఁబడిన యధికారము వహించి రాజచిహ్నంబు లేల
 కపటోపాయము. ధరింపవలె నని! యాయనపైఁ బ్రచండ
 కోపముఁ జూపి యతనికి నురిదండన తక్ష
 ణమే విధించి మంత్రులు వేడుకొనఁగా నాచారము చొప్పున సప్తదివస
 విశ్రాంతి నొసఁగుచు నాయేడుదినములు రాజ్యమేలుట కంగీకరించెను. వీతా
 శోకుఁడు మరణదండనకు వెఱచి బౌద్ధధర్మ మవలంబించినయెడల నది
 తొలఁగిపోవు నని యెట్టకేలకు గ్రహించి తనతమ్మును స్వీకరించెను. * స్థవిర

* కాలాశోకు డనఁగాఁ బ్రథమాశోకుఁడు పాలించుచుండఁగా
 జరిగిన ద్వితీయధర్మనభయం దీస్థవిరన్యాసుఁడు ముఖ్యాచార్యుఁడుగ
 వర్తించె నని సింహళ దేశపుమహావంశపురాణమం దున్నది. కాలాశోకుఁడు
 కల్పితప్రభు వనియు, దీనిం బట్టి యె గతంబున విశదీకరింపఁబడిన మూఁడు

వ్యాసులు అనునాచార్యు లాయనకు మతదీక్ష నుసంగెను. వీతాశోకుఁడు భీమువగుట కంగీకరింపుఁ డని మతాచార్యుఁడు నెక్కిచెప్పఁగా నశోకుఁ డెట్టుకేలకు సమ్మతించి యాయనకొఱకు రాజనగరమందే యొకయాశ్రమ మును గట్టించెను.

అయాశ్రమమునుండి వీతాశోకుఁడు నిర్గమించి కుక్కుటారామమఠము నకుం బోయి. పిమ్మట విదేహనగరమును జేరి వీతాశోకుఁడు యచ్చట మునియయ్యెను. కతిపయదినంబు భీమువగుట. లకు వీతాశోకుఁడు జీర్ణవస్త్రధారియై రాజ నగరమునకు మరల రాగ నాతని నశోకుండు మిగుల గౌరవించి మహిమలను జూపుమని యాయనను బ్రార్థించెను. కాని యాయన చూపలేను. పిమ్మట రాజ్యప్రాంతములకు బహుదూరముగ నేగి వీతాశోకుఁ డచ్చట నేకాంతవాసిగానుండఁగా రోగపీడితుం డయ్యెను. అప్పు డశోకుఁ డాయనకు నొషధములఁబంపి యారోగ్యవంతునిగాఁ జేసెను.

అక్కొలంబున నె బంగళదేశమందలి పుండ్రవర్ధన నగరములో నుండు బ్రాహ్మణసన్యాసులశిష్యుఁ డొకఁడు బుద్ధ అశోకుఁడు స్వరూపశిలావిగ్రహోన్మాలనంబు కావించి పుండ్రవర్ధననగర నేలం బడవై చెను. ఆట్టిఘోరాపచారము వాసుల నురిదీయించుట. మొనరించినందున కశోకుఁడు తన్నగరవాస్తవ్యులఁ బదునెనిమిదివేలమందిని నేకదివసం బున నురిదీయ నాజ్ఞాపించెను. ఆనంతరము కొన్నిదినంబులకుఁ బాటలీ పుత్రమం దున్నయొకమూఢుఁడు బుద్ధరూపవిగ్రహము నేలం గూల్చెను.

ధర్మసభలు జరిగియుండెననుట పుక్కిటిపురాణ మనియు, గ్రహింపందగి యున్నది.

ఆయుపరాధిని వాని బంధుమిత్రవర్గంబును సజీవంబుగ నశోకుఁడు వీతి హోత్రున కాహుతిచేసెను. మఱియు బ్రాహ్మణసన్యాసిని బట్టియిచ్చినవానికి బహుమాన మిచ్చెద నని యశోకుఁడు ప్రకటించెను.

అటులఁ బ్రకటింపఁగా నొకదినంబున రాత్రివేళ భీషువేషధారి యయిన వీతాశోకుఁ డొక గొడ్డకొట్టములో నుండుట వీతాశోకుని దుర్మరణము. సంభవించెను. జడలు విరియఁబోసికొని మడ్డి వానివలెఁ గన్నట్లుచున్న యా భీషువును బ్రాహ్మణసన్యాసి యనుకొని యాయనను దెగటార్చి, యాయనశిరంబుఁ జూపి బహుమతిం బొందెద మని, యాయింటిభాగ్యశాలి తనభర్తకుం దెల్పెను. ఆయులఁగాపరి యాలిమాటకుం జవదాటక వీతాశోకుని శిరంబు ఖండించి దాని నశోకుని సన్నిధిం బెట్టెను. అశోకుఁడు దానిం జూచి మిగుల వగచి నిశ్చేష్టుఁ డయ్యె. అంతట మంత్రులు అశోకుడు మరణదండనను ప్రార్థింపఁగా నాప్రకటనను గొట్టివేసెను. గొట్టివేయుట. మఱియుఁ దనరాజ్యమం దంతటనుండి మరణ దండనయే లేకుండఁ జేసెను.*

ఈపురాణమునకు “ఫాహియాన్” యాశ్రమికుఁడు వ్రాసిన సాతాంతర మొకటి యున్నది. దానియం దాయన లిఖించిన దేమనఁగా—అశోకునితమ్ముని పేరు తెలియదు. రాజగృహ నగరపరిసరమందు “రాబందుగుట్ట” మీఁద నశోకుని తమ్ముఁడు సన్యాసిగ నివసించి యుచ్చట నె ముని యయ్యెను. పాటలీపుత్రమం దశోకుఁడుభూతములచే అశోకుఁ డాయనను దననగరికి రమ్మనుమని

* మరణదండన నశోకుఁ డూచముట్టుగ నివారింపనటుల కాసనములు దెల్పుచున్నవి.

శిలాభవనంబుగట్టించుట. కోరఁగా ఆయన యంగీకరింపనందునఁ దన
 నగరమందె యాయనకొఱకు తాలగుట్ట
 నిర్మింపఁజేసెద నని వాగ్దాన మొసంగెను. అప్రకారమే తనవశమం దున్న
 దేవతాశక్తులకొఱకు నాహారపానీయముల నాయత్తంబుచేసి వాని నాక
 ర్షించి “రేపటిదినంబున మీకు నిం దొనర్చెదను. మీ రిచ్చటఁ గూర్చుండు
 టకుఁ బీఠంబులు లేవు. కావున మీరు వానినిఁ దెచ్చుకొనుఁ డని యశో
 కుఁడు వాని కౌనతిచ్చెను.” అట్లనె మరుదినమునఁ బ్రతిశక్తియు నాలు
 గయి దడుగుల చదరముఁ గల యొకశిలను దెచ్చుకొనఁగా వానిని గూర్చుండ
 నియమించి తృప్తిగ విందొనరించెను. పదంపడి “మీరు మీమీపీఠములను
 గుట్టగా నిచ్చటఁ బెట్టుఁ డనియు నాగుట్ట కడుగుభాగమున 35 అడుగుల
 పొడవును, 22 అడుగుల వెడల్పును 71 అడుగుల యెత్తును గల శిలాభవన
 మును నిర్మింపుఁడు” అని యాశక్తుల కశోకుం డాజ్ఞాపింపఁగా నవి యటు
 లనే యొనర్చెను.

క్రీ.త 7-వ శతాబ్దమందు పాటలీపుత్రనగరములోఁ దనకుఁ గన్పడినశిలా
 భవనమును గుఱించి విశదీకరించుటకొఱకుఁ
 హ్యూక్సియాంగు బైనఁజెప్పినకథ నే హ్యూక్సియాంగు “అను.
 వీతాశోకునికి మారుగ చీనాదేశయాత్రికుఁడు లిఖించెను. కాని
 మహేంద్రునివ్రాయుట. యారాజసన్యాసి పేరు మహేంద్రుఁ డని.
 వ్రాయుచు వీతాశోకునివిషయమై వైని.
 లిఖింపఁబడినవృత్తాంతమునె తెలియపఱచెను రెండుకథలు నించుమించుగా
 నొకటిగానె యున్నవి.

(5) మహేంద్రుని వృత్తాంతము,
సింహాశదేశీయులు బౌద్ధు లగుట.

అశోకరాజుయొక్క పాలనారంభము దాయనతల్లికి వేటొకపురుషుని

వలనఁ గుమారుఁడు కలిగెను. అకుమారుఁడును

మహేంద్రునినడత గొప్పయింటినాఁడె. అతనిపేరు మహేం

ద్రుఁడు. అతఁడు దుర్వ్యయశాలి యై యమితం

బుగ ధనమును వెచ్చించుచుఁ గ్రూరస్వభావుఁడై యుండెను. మఱియు

రాజు నెగతాళిచేయునట్లు రాజవేషమును ధరించుచుండెను.

అంతట నాతనిచర్య ప్రజలకు మిక్కిలి వెక్కసంబుగ నుండెను. అశో

కునితో మంత్రులు మందలింపుగ నిట్లు విన్న

మహేంద్రుని దుర్మ

వించిరి. “జేవా! ఏలినవారితత్తుఁడు తనకుం

డతనుమంత్రు

దగనివేషంబు ధరించి యతిగర్వియై ప్రవర్తిం

లశోకునకుండెల్పుట.

చుచున్నాఁడు. రాజ్యపరిపాలన నిష్పక్షపా

తంబుగ నున్నయెడలఁ బ్రజలు తృప్తిం జెంది

రాజునం గనురాగముఁ గలిగియుందురు ప్రజానురాగంబువలన రాజునకు

నెమ్మది దొరకును. పరిపాలనచట్టము లివి యని మాపూర్వులు మా కేమేమి

తెల్పిరో వానిని భంగపఱచవలదనియుఁ జట్టములకు విరోధముగ నడచిన

వారలను న్యాయదేవతకు బలియివ్వవలయు ననియు మాప్రార్థన”.

ఆవచనములను విని బహుదుఃఖితుండై సోదరుఁ డగుమహేంద్రునితో

అశోకుఁ డిట్లనియె. “సోదరుఁడా! జన

అశోకుఁడు మహేంద్రుని

పంరక్షణ చేయుటకు వారసత్వము నాపూ

గతినముగ మందలించుట.

ర్వులనుండి నా కాగతమయియున్నది. నీ

యందు నా కెంతప్రేమ, యెంతదయ కలదో

నీ వెటుంగవా? అది యంతయు నెట్లు మఱచితివి? నేను పాలనమునకు

వచ్చి స్వల్పకాల మయినది. ఇప్పుడే చట్టముల నిర్ణత్యము చేసి వానిపట్టు నెట్టు సడలించెదను. నిను శిక్షింతు నేని మనపూర్వులను దుఃఖపెట్టిన వాడ నగుదును. శిక్షింపకుందునేని జనులు నాపరిపాలనయెడల దురభిప్రాయపడుదురు. దానికి నేను వెఱచితీరవలెను.”

ఆమాటలు తనగర్వవ్యాధికి దివ్యోషధంబు కాఁగా మహేంద్రుఁడు

శిరంబు వంచుకొని యపరాధి నని యశోకు
మహేంద్రుఁడు నకు ప్రణమిల్లి యేడుదినములవఱకు శిక్షింపక
మహావిరాగియై విశ్రాంతియొసంగుమని యాయనను వేడెను.
యోగియగుట. మహేంద్రునకు రుచ్యము లగుభోజనపదార్థ
ములను, నితరసౌఖ్యములను గలుగఁజేయుచు

నాయనను గటికి చీకటికొట్టులో నశోకుఁడు పెట్టించెను. మొదటిదినము
కాఁగా నె “యొకదినంబు గడచినది యింక నాటుదినంబు లున్నవి” అని
కావలివాఁ డటచెను. ఇట్లాటుదినంబులును వాఁడు కేక పేయుచువచ్చెను.
ఏడవదివసంబున గతంబునకుఁ బశ్చాత్తాపంబును, ముందునకు మనశ్శుద్ధియు,
మహేంద్రునకుఁ బూర్తయ్యెను. ఇంతయేల యతఁడు యోగి యయ్యెను.

తనయం దణిమాదిసిద్ధు లుండుటంజేసి గగన
మహేంద్రునిమహిమ. మార్గమున కెగసెను. అశోకుఁడు స్వయ
ముగాఁ జీకటికొట్టు నెద్దకుఁ బోయి

“తమ్ముడా నీ వింతశీఘ్రముగ మహాత్ముండ వగుదు వని యూహింపఁజాల
నైతిని. మహానీయుండవైనను నీవు నగరమందెయుండవచ్చును. కొండలకుం
గుట్టలకుం బోవ నేల?” యని వచించెను. అశో

అశోకుడు శిలాభవనమును కునివచనంబులు విని మహేంద్రుఁడు ప్రాపం
పాటలీపుత్రమందు చకసుఖములు తనకు రుచింపవనియు, వాని
నిర్తింపఁజేయుట. యెడల విరక్తిం జెందితి ననియు, నేకాంత

వాసమునె తాను గోరుదు ననియుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. అశోకుఁడందున కంగీకరించుచు నగరమందె యాశ్రమము కట్టించెద ననియు, రాజవంశ్యుఁడు పర్వతనివాసం బొనరించుట యుచితము కా దనియు, నశోకుఁడు మరలఁ జెప్పెను. అందున కాయన సమ్మతింపఁగా నశోకుఁడు భూతాకర్షణం బొనర్చి శిలాగృహంబు నిర్మింపఁజేసెను. గతంబున లిఖింపఁబడిన దీశిలాగృహమె.

తాను బౌద్ధుం డయినపిమ్మట మహేంద్రుఁడు దక్షిణాహిందూస్థానమునకుం

బోయి కావేరీనదియొక్క డెల్టా (రెండునీటి

కావేరీ నదియం దుండు పాయలకును సముద్రమునకును నడుమనుండు డెల్టాలో మహేంద్రుఁడు భూమి) యందు మఠముకట్టించుకొని యందుం మఠము కట్టించుకొనుట. డెను. పాడుపడియున్న యామఠమువేయిసంప

త్సరములు కడచినపిమ్మటయును గనఁబడెను.

మహేంద్రుఁ డణిమాదిసిద్ధులు కలవాఁ డైనందున గగనమార్గంబున

సింహళ దేశమునకుం బోయి బౌద్ధధర్మము

మహేంద్రుఁడు సింహళ నచ్చటివారికిఁ జక్కఁగ బోధించె నట.

దేశమునకుం బోవుట. సింహళ దేశీయులమత సిద్ధాంతములు దూషిత

ముగ నుండుటంజేసి మహేంద్రునిబోధ విన్న

ప్పటనుండి తమపూర్వదురాచారంబులను మాని బౌద్ధమతమును భక్తి యుక్తులై యవలంబించిరి.

* బుద్ధుని నిర్వాణానంతర మొకశతాబ్దమునకు సింహళ దేశీయులు బౌద్ధ లయి రని హ్యూక్సియాంగు వ్రాసెను.

* అశోకావదానగ్రంథమం నున్నట్లే హ్యూక్సియాంగు యాత్రి కుఁడు బుద్ధునియనంతర మొకశతాబ్దమున కశోకుండు వచ్చె నని లిఖించెను. సింహళపురాణముప్రకార మాకాలమునకు కాలాశోకుఁడు వచ్చె నని చెప్ప వలెను. కాలాశోకుఁడు కల్పితప్రభు వని గతంబున లిఖింపఁబడియున్నది.

(6) అశోకుని పుత్రుండైన కునాలుని వృత్తాంతము.

కునాలుని గ్రుడ్లుతోడఁబడిన యీచోట నశోకుడు జ్ఞాపకార్థము కట్టిం

చిన దని యొక స్తూపమును క్రీ. త. ఏడవ

స్తూపము

శతాబ్దమందు యాత్రికుల కాశ్రయదేశవాసులు

చూపిరి. కునాలునివృత్తాంత మీక్రింద లిఖిం

పఁబడుచున్నది.

తనప్రాణప్రియయుఁ బ్రతివ్రతయు నైన “యసంధిమిత్ర” యనుభార్య

గతించినపిమ్మట వయోవృద్ధుఁ డయ్యి నశో

తిష్యనక్షత్ర తనసవతి కుఁడు తిష్యనక్షత్ర యనునామెను బెండ్లియా

పుత్రునిమోహించుట. డెను. ఆమె చంచలస్వభావము కలదియు,

వ్యభిచారిణియు నయియుండెను. తనసవతి

(అసంధిమిత్ర)యొక్క పుత్రుఁ డైనకునాలుని నేత్రసౌకర్యముం జూచి వలచి

యామె యతనిపైఁ గన్ను వేసెను. ఆమె తనకుం జూపుమహాభావవిలా

సంబులను, విరహ వేదనను గనుఁగొని కటకటంబడి పుత్రుఁడైన తను నట్లు

వలచుట బహుపాపం బని తెల్పి కునాలుఁ డామెను నిరాకరించెను. తన

చక్కఁదనమును, మక్కువను లెక్క నేయక యక్కునాలుఁడు సుక్కఁజేసె

నని మిక్కిలిగ నక్కొంత రోసంబూని యతనియెడల మోహంబు మాని

ద్రోహంబుఁ బూనెను. కునాలుఁడు తన

ఆమెద్రోహచింతన యోగ్యతచే నామె యయోగ్యత నణఁచి

నందున కామె యతని ప్రాణంబుఁ దీయు

టకై గాఢగూఢాలోచనపరాయణియై బహుదూరమందున్నతక్షశిలానగర

మునకు రాజప్రతినిధిగాఁ బంపుమని యశోకునితోఁ దేనియలొలుకుపలుకులం

బల్కెను. అశోకు డామెమాటలఁ బాటించి కునాలుని రాజప్రతినిధిగాఁ

బంపుచు “ఏయుత్తరువులమీఁద నాదంతచిహ్నములు కల ముద్రయుండు నె

యవియే నాయుత్తరువు లని నమ్ముము” అనిని పుత్రునకుం జెప్పెను. తివ్యరక్షిత
మట్టుమీఱినపగ దిట్టంబుగఁ దనమనంబున నెట్టుకొన కునాలునిఁ జంపుటకు
సమయము చూచుచుండెను. కొన్ని నెల లయినతర్వాత తక్షశిలయం దున్న

మంత్రవర్గంబునకు తివ్యరక్షిత, యశోకుఁడు
తివ్యనక్షత్రయొక్క పంపినట్లుగ లిఖితరూప మయినయొకయుత్త
ద్రోహకృత్యము. రువును బంపెను; దానిమీఁద రాజకీయమైన
యెట్టిమైనపుముద్ర వేసెను; మఱియు నశో

కుఁడు నిద్రించుచున్నప్పుడు రహస్యముగా దానిపై నశోకునియొక్కదంత
చిహ్నములతో ముద్ర వేసెను. ఆలిఖిత మేమనఁగా “మంత్రులారా! యీనా
యాజ్ఞ మీకు. అందఁగా నె నాపుత్రుఁ డైనకునాలునియొక్క నేత్రంబులఁ బెక
లించి మరణించుటకై యాతని, నాతనిభార్యను పర్వతములకుం దోడ్కొని
పోయి విడువుఁడు.” ఆలిఖితము తమకుఁ జేరఁగా నె మంత్రులు విభ్రాంతి
మొంది నిశ్శేష్టులై కొంతసే పేమియుఁ దోచకయుండిరి. నారి తొట్రు
పాటుం జూచి కారణ మేమని రాజపుత్రుండు వారి నడుగఁగా వారులిఖి
తం బంతయుఁ దెల్పి. “జేనా! ఈలిఖితంబునకుఁ గారణంబు కానరాదు.
ఇది ద్రోహకృత్యంబుగ మాకుం దోచుచున్నది. ప్రభువునకుఁ దెలియ
పఱచి వారీయుత్తరువు మరలవచ్చునంతవఱకు మిమ్మునఁ జెఱసాలయం దుంచె
దము. అని విన్నవించిరి.” అంతట “మంత్రులారా! జాగునేయవలదు.
రాజ్యాజ్ఞ చెల్లితీరవలెను. ఇది నాజనకుండు పంపినయుత్తరువె యయినందు
కాయన దంతచిహ్నంబు లీలిఖితంబుపై నుండుటయే ప్రబలసాక్ష్యము. ఇది

ద్రోహకృత్యము కాదు.” అని రాజపుత్రుండు
కునాలుఁడు రాజ్యాజ్ఞ పలికి దుర్ఘాఁడైన చండాలు మొకనిఁ బిలి
ప్రకారము కన్నులఁ పించుకొని గ్రుడ్డుతోడించుకొనెను. రాజ్యాజ్ఞ
దోడించుకొనుట. నిట్లు చెల్లించి భార్యాసమేతుడై యంధుడై

రాజకుమారుఁడు భిక్షుమెత్తుకొనుచు దేశములోఁ దిరుగుచుండెను అటుల సంచరించుచు బహుప్రయానలు పడుచుఁ బాటలీపుత్రము నా రిరువురు చేరిరి. అచ్చట రాజపుత్రుఁ డిట్లు విలపించెను. “అయ్యో! చలియు నాక

లియు న న్నెంతపీడించుచున్నవి. గతకాలం

కునాలుఁడు భిక్షుకుఁడై ఋన రాజపుత్రుండనై యుంటిని. ఇప్పుడు

పాటలీపుత్రముంజేరుట. భిక్షుపాత్రుండనైతిని. నన్నుం బ్రకటించు

కొని నాకు ద్రోహం బొనరించినవారలు

తగుశిక్షం బొందునట్లు చేసెదను.” ఎట్టులనె యారాజన్యుఁడు నగరాంతః

పురములోనికిఁ బోయి యెలుఁగెత్తి యేడ్చి మనసునీరుచేయఁజాలు దుఃఖకర

మయిన యొకపాటను బాడెను.

అశోకుఁడు మేడపై నొకగదిలో నుండి యాపాటను విని యా యొద్ది

కయు, గంఠస్వరమును, దనతనయునిదిగ నూ

అశోకుఁడు కునాలునిం హించి యాగాయకునిఁ బిలిపించెను. అతనిం

జూచిదుఃఖించుట. జూడఁగానె తనపుత్రుం డని యెఱింగి నేత్ర

విహీనుండై, భిక్షుకుఁడై యుండుటఁ గనుం

గొని దుఃఖసాగరంబున. మునింగి “తండ్రీ, నిన్నిట్టి దురవస్థపా లెవరు

చేసిరి” అని యశోకుఁ డడిగెను. రాజపుత్రుఁడిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

“జనకా! తల్లిదండ్రులయందు నే నేమో భక్తిలోపంబుఁ జేసితిని. దానం

జేసి నా కిట్టి దురవస్థ దైవికంబుగ సంభవించెను. నాయంనుఁ గలదయచేత

గతకాలంబున నొకయుత్తరువు తమరు పంపితిరి. ఆయాజ్ఞను మీఱుటకు

శక్తుండను గాఁజాలక విధించినశిక్ష ననుభవించితిని.”

అదియంతయు తివ్యరక్షిత చేసినమోసకృత్యమును, ద్రోహమునుఁగా

గ్రహించి యశోకుఁ డామెను జీవసహితంబు

తివ్యరక్షితను గనె కాల్పించెను. మరియు నాద్రోహ

గాల్పించుట. కృత్యముతో సంబంధించినవారి నందఱిని కొద్దివారిని, గొప్పవారినిఁ దగినశిక్ష నాయన చేసెను. దోషు లయిన సామాన్యజనులను వధించె నని యొకగ్రంథమును హిమాలయ పర్వతములమార్గమున ఖోటెన్ (Khoten) ఎడారులకు వారు బంపివేయఁబడినట్లు మఱియొక గ్రంథమువల్లను దెలియుచున్నది.

మహాబోధివృక్షసమీపముం దున్నమతములో నివసించుచున్న “ఘోష” నామధేయుం డగుమహాయోగియొద్దకు కునా ఘోషనామధేయుఁడగు లుని వెంటఁబెట్టుకొని వెళ్లి యశోకుఁడు మునిని నశోకుఁడుదర్శించుట. తనకొడుకునకు నయనంబు లొసంగు మని ప్రార్థించెను. బౌద్ధు లందఱు తన సన్నిధికి రావలె ననియు, వచ్చునపుడు ప్రతిమనుష్యుఁడు నొకపాత్రను దేవలయు ననియు బౌద్ధధర్మబోధను దనవలన వినవలె ననియు నయోగిపుంగవుం డశోకునితోఁ బెల్కెను. పురుషులు, స్త్రీలు, బహుజను లటులసమకూడిరి, వా రాబౌద్ధయోగి చేసినధర్మబోధను శ్రవణంబు చేయఁగా వారి నేత్రములనుండి నిర్గమించిన యానందబాష్పముల నాయన యాజ్ఞప్రకారము తమహస్తంబుల నున్నపాత్రముల నింపిరి.

ఆపాత్రలలో నున్నబాష్పజలం బంతయు నొకసువర్ణపాత్రలోఁ బోసి.

యయోగి యిట్లు వచించెను : “ నేను

కునాలునికి మరల బోధించినదంతయు బుద్ధముని చేసియున్న

నేత్రంబులు లభించుట. బోధలలో నత్యద్భుతమైనది గాదేని, నేను

బోధించినదానిలో దోష ముండేనేని యిప్పు

దున్నట్లే యీరాజపుత్రుం డంధుండై యుండుగాక లేనియెడల నీరాజ

పుత్రుఁ డీయుదకంబుతో నేత్రములఁ గడిగికొనినతోడనే యీతనికి నేత్ర

దృష్టి లభించుగాక” రాజపుత్రుం డంతట నాయుదకంబుచే నేత్రతూళనం బొనర్పఁగా దృష్టి కలవాడయ్యెను.

(7) తిష్యనక్షత్రను గుఱించిన కథ.

అశోకునిభార్య యయినతిష్యనక్షత్ర తనసవతికొమారునితో నగమ్యాగ మనం బొనరింపఁగోరి తనవలపు నాతఁడు తిష్యనక్షత్ర రాజ్యాధి నిరాకరింపగా నతనియొడలఁ గ్రోధంబుఁ కారము చేయుట. బూని పగదీర్చుకొనఁ దఱివేచియుండె. అట్లుండ నశోకుం డక్కాలంబునఁ బ్రబలరోగ పీడితుండై జీవించునటులఁ గనుపట్టకుండెను. ఆసమయంబున నశోకుఁ డస్వస్థచిత్తుఁ డైయుండుటంజూచి రాజాధికారము నామెయే వహించెను. అశోకుండును గొన్నిదినంబులవఱ కౌమేకు సర్వాధికార మిచ్చెను.

తనజాడ్య మనివార్యమనియు, దాను జీవింపననియుఁ దలఁచి తనపుత్రుఁ డయినకునాలునికెఁ బట్టాభిషేకముఁ జేయఁ అశోకుఁడు గోరితి ననియు, నతని శీఘ్రముగఁ బిలిపింపు వనియు, తిష్యరక్షితతో నశోకుఁడు చెప్పెను. ఆమాటలు వినినతోడనే కునాలుఁడు సింహా సనమెక్కినయొడలఁ దా నెందునకును గాకుండఁ బోదు నని యామె తలఁ చెను. కావున నశోకునితో నామె యిట్లనియె! “ప్రసాణనాథా! మీజా డ్యనివారణం బొనర్పఁగలను. కాని మీసన్నిధికి వైద్యు లెవ్వరును రాకుండు నటుల నాజ్ఞాపింపవలెను.” అశోకుఁ డట్లానతీయఁగా నీనగరమందు ప్రభు వుయొక్కజాడ్యముం బోలు జాడ్యముచే బాధపడుచుండు పురుషునిఁ గాని, స్త్రీనిగాని తనయొద్దకుఁ దీసికొనిరావలయు నని యామె ప్రచుర పఱచెను.

అట్టిరోగముచే గొల్లఁ దొకఁడు శ్రమపడుచుండుట సంభవించెను.

ఆగొల్లనిభార్య తనమగనితెగులు నెకనైద్యు

తిష్యనక్షత్రయశోకుని నికి సవిస్తరంబుగఁ జెల్పి వ్యాధిం దీర్చు మని

జాడ్యనివారణచేయుట. ప్రార్థింపఁగా నాతఁడు రోగినిం జూచి

జాడ్యము విమర్శించెద నని వాక్రుచ్చి పిమ్మట

వానిం బరిశీలించి తిష్యరక్షితకడకుం గొంపోయెను. ఆమె వానిని రహస్య

స్థలంబునఁ జంపించి వానిగర్భగోళమును శోధింపఁజేయఁగా నన్నకోశములో

నెకకీటకము కాన్పించెను. ఆమె యంతట దానిపై మిరియము, అల్లము

వీనిరసముఁ బోయఁగా నది చావదయ్యెను. పిమ్మట నుల్లిరసమును దానిపైఁ

బోయఁగా నది చచ్చెను. ఉల్లిగడ్డ తినినయెడల జాడ్యనివారణ మగునని

యామె యశోకునికిం జెప్పఁగా త్పత్రియుఁడనైయుండి యుల్లి నెట్లు తిందు

నని యశోకుఁడు చింతించెను. బౌషధముగాఁ దినుమని యామె చెప్పెను.

అశోకుఁ డటులనెఁ జేసి యారోగ్యముం జెందెను. *

(8) అశోకుని వార్ధక్యము.

బౌద్ధకైంకర్యమునకు శతకోటిసువర్ణనాణెముల నెసంగ నిశ్చయించు

కొన్నవాఁడై యశోకుఁడు తనకు వృద్ధత్వము

బౌద్ధసంఘముకొఱ వచ్చునప్పటికిఁ దొంబదియాఱుకోట్ల నాణె

కశోకుఁ డమితవ్యయము ముల సమర్పించియుండెను. తనమరణము

* గంగానది ప్రవహించుప్రదేశమం దుండువార లుల్లిని గాని, వెల్లుల్లిని గాని దిన రనియు, చండాలులు మాత్రము తినెద రనియు “ఫా హియాక” యాత్రీకుఁడు వ్రాసియుండెను. ఆయాచార మిప్పటికినిఁ గలదు. గొప్పకులములవారు వానిలోనిపదార్థము మాంసముం బోలు నని తలఁచెదరు.

చేయుట. నకుఁ బూర్వము తనప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొన
వలెనని తా నింక సమర్పింపవలసిననాలుగు
కోట్లను జెల్లించుటకై తననగరమం చున్న “కుక్కుటారామ” మనుమర
మున కనుదినమును వెండిబంగారముల నమితముగఁ బంపుచుండెను. ఆకాలం
బున కునాలునికొడు కనఁగా నశోకునిమనుమఁ డయిన “సంపాది” యువ
రాజుగా నుండెను. * అశోకుఁ డమితధనవ్యయమువలన క్షీణించుచున్నాఁ
డనియు, నింక నిట్టులనే చేయుచుండినయెడలఁ బరరాజుల నెదిరించుటకుఁ
గాని, తనరాజ్యమును రక్షించుకొనుటకుఁ గాని, శక్తుఁడుగా నుండఁ డనియు,
మంత్రులాయువరాజునకుఁ దెలియఁజేసిరి.

కాఁబట్టి యాయువరా జశోకుని కింకమీఁదట ధనం బీవల దని
కోశాధికారి (ఖజానీ) కాజ్ఞాపించెను. ఇట్లు
అశోకుఁడు ద్రవ్యాభావంబునకు మిగుల వగచి తనప్రసాద
మృణ్మయపాత్ర. పాత్రలను మొదట స్వర్ణపాత్రను, బిమ్మట
యంగు భుజించుట. రజతపాత్రను బదఁపడి యయోమాయ
(ఇనుప) పాత్రను, గ్రమంబుగ మతంబున
కిచ్చివేసెను. తుదకు మృణ్మయపాత్రలో నశోకుఁడు భుజింపవలసివచ్చెను.

అశోకుఁ డంతట జింతాక్రాంతుఁడై తనపరిజనంబు చేయు నగౌరవంబునకు
మిగులఁ గినిసి యీరాజ్యమునకుఁ బ్రభు
అశోకుఁడు వెవ్వఁ డని తనమంత్రుల నడిగెను. “మహా
కుక్కుటారామమరమున రాజా! మీరె ప్రభువులు” అని వారు విన
కామలకంబుబంపుట. యవిధేయతలతోఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. అశో
కుఁడు తనకన్నీరు మున్నీరుగాఁగ దుఃఖిం

* సంపాది జైనమతాభిమాని యయినట్లు జైనపురాణములయం
దున్నది కాని తగుసాక్ష్యము దొరకలేదు.

చుచు “మంత్రులారా! ముఖస్తుతిగ మీ రేల యసత్య మాడెదరు. నేను రాజ్యభ్రష్టుడ నయియున్నాను. నా కిప్పుడు నీచదశ వచ్చినది. నాచేత నున్న యీ యామలకఫలము (ఉసిరికాయ) తప్ప నాసొత్తని నే నెరుల కియ్యఁగలిగిన దెద్దియు లేదు.” అని పలికెను. పిమ్మట నశోకుఁడు తనచేత నున్న యామలకఫలమును “కుక్కుటారామ” మతమునకుఁ బంపి మతస్థుల కిట్లు తెలియఁజేసెను. “మతస్థులారా! మీకు నేను పంపఁగల కడపటివస్తు విదియె. భరతఖండాధీశుని గతి యిటుల యున్నది. నారాజత్వమును, నాయధికారము నన్ను విడిచిపోయినవి. నన్ను వ్యాధి యాశ్రయించినది. ఔషధము లేదు. వైద్యులు లేరు. మతాచార్యసంఘము తప్ప నాకు వేఱు దిక్కు లేదు. నే నర్పించిన యీ ఫలంబు నాకడపటిదానంబు కావున మీ రందఱును దానిని బంచుకొని యనుభవింపవేడెద.”

అశోకరా జింకొకసారి తనమంత్ర యయినరాధాగుప్తు నిట్లడిగెను : “మంత్రీ! యీ దేశమేలురా జెవఁడు?” “తండ్రీ! తమరె ప్రభువు లయి యున్నారు” అని మంత్రీ ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

అశోకుఁడు మనస్సును నిబ్బరించుకొని యిట్లు వచించెను.

(1) “ఇంద్రనీలమణులకౌంతులను బ్రోవుపోసినట్లు ఈమున్నీరును మొల

నూలుగఁ గలయీ సాగరమేఘులను నానా

అశోకుడుమతస్థులకుతనభూమి విధభూషణంబులకు మూలంబు లైనలోహ

నంతయు ధారవోయుట. గనులచే నలంకరింపఁబడినయుపరిభాగంబు

గల యీరత్నగర్భను సమస్తజీవాధారక

మయినయీ సర్వంసహను నేను బౌద్ధసంఘమునకు ధారాదత్తంబుఁ జేసితిని.

(2) ఈమహాదానఫలంబుగ నే నింద్రపదవిం గోరను, బ్రహ్మపదంబుఁ

గోరను. నదీవేగంబును మించి నశించునట్టి యీరాజ్యనైభవంబును గల

నైనను గోరను.

(3) పరిపూర్ణమైన బౌద్ధధర్మమును విశ్వసించి నే నెసంగిన యీ దానమువలన నే నపేక్షించుప్రతిఫల మెద్దియనఁ బరమమునుట కోరు జితేంద్రియత్వమే. దీనికి నాశం బుండను. *

అశోకుఁ డిట్లు వచించి దానపత్ర
అశోకుని నిర్మాణము. మును లిఖింపఁజేసి ముద్రించి నిర్మాణంబు
నొందెను.

బౌద్ధసంఘమునకు శతకోటి సువర్ణ
బౌద్ధసంఘమువారివలన నాణెముల నెసంగద నని యశోకుండు చేసి
భూమి నంతయు మంత్రులు యున్నవాద్దానములో నాలుగు కోట్లక
మరలఁ బడయుట. నియ్యవలసియుండినందున మంత్రు లానా
ణెంబులను సంఘమున కిచ్చి భూమిని సంఘ
సంపాదిరాజగుట మువలన మరలఁ బడిసి యశోకునిపాత్రుం
డయినసంపాదిని సింహాసనమెక్కించిరి. అనం.

తర మాయనకుమారుఁ డయినబృహస్పతి రాజ్యమేలెను.

శా. హిందూసింహాశ బౌద్ధగ్రంథములు ధాత్రీశుం డశోకుండు భ

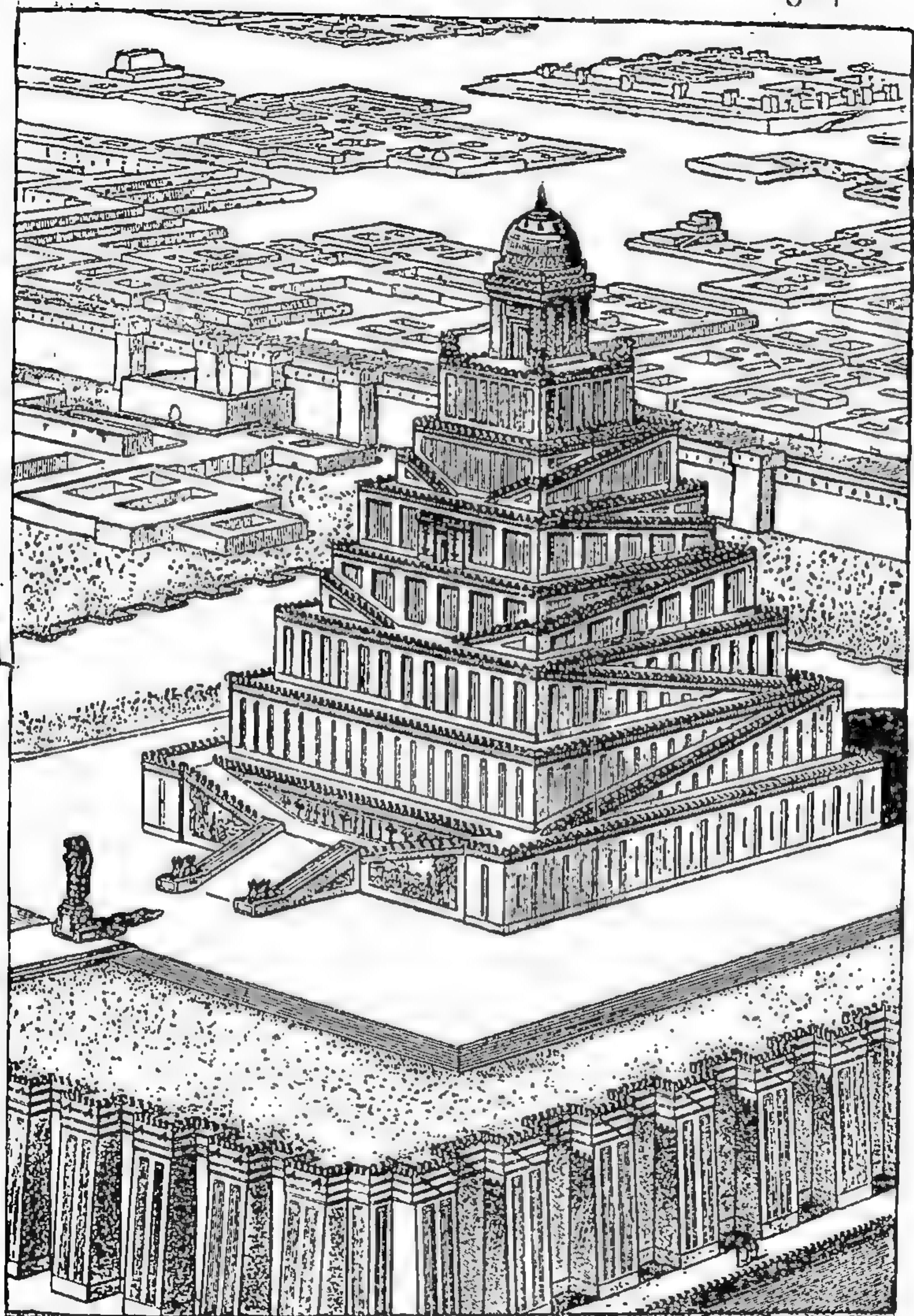
క్తిం దాతృత్వము సత్యశీలమును బ్రోదింగల్గి, భూతాళిచే

తం గాస్యంబును గొన్నవాఁ డనుచుఁ జిత్రం బొగతిం దెల్పి, యా

నందం బిచ్చుఁ; జరిత్రకుం దగకయున్న న్నేటికాలంబునకా.

సింహాశహిందూపురాణములయందున్నవి యున్నట్లుగా విషయంబు
లిందు వ్రాయఁబడినవి. ఆ రెండుపురాణములే యొండొంటిలో ననేక
విషయములయందు భేదించుచునున్నవి. శాసనాదిగ్రంథములకు బొత్తిగ నను

* పాటలీపుత్రమునకు దక్షిణముగ నున్నయొక శిలాస్తంభము
మీఁద నీభూదానము లిఖింపఁబడియున్న దని ఘోషియాకా యాత్రకుఁడు
వ్రాసెను. కాని యాస్తంభప్రదేశము కానరాలేదు.

ఏడు అంతస్తుల వేడ - చార్డియాలోన జిగ్గరటు ఇట్లుండును.

[Faint, illegible handwritten text, possibly a list or notes.]

[Faint, illegible handwritten text at the bottom of the page.]

కూలింపవు. కాబట్టియే వానిని జరిత్రకారులు గ్రహింపరైరి. ఆపురాణ
ములయినను అశోకుడు మహాశక్తిసంపన్నుడనియు, బౌద్ధధర్మాచరణ
మందు బహుపరాకాష్ఠ గలవాడనియు, విపక్షశిక్షాదక్షుడనియు, సాధు
సజ్జనపక్షుడనియు, ఘోషింపుచుండును. కడమయసంగతాంశములను జను
వరులు పేక్షింపనగును.

13-వ అ ధ్యాయము.

ఉపసంహారము.

బౌద్ధమతావలంబనమునకుఁ బూర్వ మశోకచక్రవర్తి యితరరాజులవలె
రాజవినోదములయం దాసక్తిఁ గలిగి యనేకు

అశోకుఁడుసహజముగ లయినతనసోదరులను వధించునంతటి క్రూర
సుగుణకలితుఁడు. హంకారయై యుండె నని బౌద్ధపురాణముల
యం దుండెను. అశోకుఁడు బౌద్ధమత మవ

లంబించినపిమ్మట నట్టిదుర్గుణము లాయనయం దంతరించె ననియు, ఆపురాణ
ములే తెల్పును. బౌద్ధమతముయొక్కప్రాశస్త్యమును దద్బోధకులయొక్క
సామర్థ్యమును నిరూపించుటకై యట్టివ్రాతలను బురాణములయందు
వ్రాసి రని యశోకచరిత్రకారుఁడు వృథంబుగఁ బ్రతిపాదించెను. కావున
అశోకుఁడు సహజముగ భూతదయాదిసుగుణములు కలవాడనియే చదు
వరులు గ్రహింపందగియున్నది. అశోకునియందు భూతదయాదిసుగుణబీజ

బౌద్ధమతముచే
అశోకునిసుగుణములు
పెంపొందుట.

ములు కళింగరాజ్యజయానంతర మాయనకుఁ
గలిగినవిచారమువలన నంకురించినవి. అయ్యిం
కురములే యాయన బౌద్ధమత మవలంబించు
టకుఁ గారణములైయుండును. బౌద్ధమతమును
భూతదయాది సుగుణములనే మూలంబుగఁ

గలదగుటచేఁ దద్బోధరసంబువలనఁ బైనఁ జెప్పినభూతదయాద్యంకురములు
అశోకునియందు ప్రబలి వృక్షంబులై సత్కార్యరూపఫలంబుల ననేకంబుగ
ఫలించినవి.

అశోకునియందు

అశోకునియందుఁ బ్రకాశించిన భూత

భూతదయాది

దయాదిసుగుణములు చదువరులకుఁ గన్నులఁ

సుగుణములుండుటను

గట్టిన ట్లగపడుటకై యీక్రింద విశదీకరింపఁ

నిరూపించుట.

బడుచున్నవి.

(1) భూతదయ—నరులకే కాక పశువులకును వైద్యశాలల నేర్పఱచి తన్నిమి త్తమై విదేశములనుండియు సోమధులం దెప్పించి యీ దేశమందునాటిం పంజేసెను. బాటసారులకు విశ్రాంతిభవనాదుల నమర్చెను. గొడవంబడియున్న బడుగులు బెడిదపు నేరములఁ జేసియున్నను వారల మన్నించెను. జీవహిం సకు వెఱచి యుద్ధముల మానెను. జీవహింసకు నిషేధించుచట్టముల ననేక ములఁ జేసి తనసువారముకొఱకు జంతువులఁ జంపనీఁ డయ్యెను. ఈమొద లయినవి అశోకునికిఁ గలభూతదయకుఁ బ్రబలసాక్ష్యంబులు.

(2) దాతృత్వము—పవిత్రక్షేత్రదర్శనకాలములయందును, ఇతరపుణ్యాది పసములయందును, అశోకునిచే నెసంగఁబడినయమితదానంబులే తార్కాణంబులు.

(3) పరమతసహనము—తా నవలంబించినమతము నే యితరమతములవా రవలంబింపవలె నని పట్టుదలలేక వారలు తమతమమతధర్మములఁ జక్కఁగ ననుష్ఠించి తత్సారానుభవముకలవారైనచో నది చాలు నని తెల్పెను. తన మత మవలంబింపనివారలయెడ దౌర్జన్యముఁ జూపలేదు. మఱియు ఆర్యమ తస్థు లయినబ్రాహ్మణసన్యాసులకును జైనమతశాఖివా రయినయజీవకులకును గుహాగృహదానములను జేసెను. అశోకునిపరమతసహనమున కివియే యసి వార్యదృష్టాంతములు.

(4) బౌద్ధ ధర్మాచరణము—పైన నుడువఁబడినసుగుణములు బౌద్ధ ధర్మానుకూలములే యయియున్నవి. ఇవి గాక బౌద్ధధర్మమం దింక నేనిబంధ నలు కలవో యవి యన్నియు యథావిధిగఁ బరమోత్సాహంబుతో నాచరిం

చేను. వానిలో ముఖ్యమయినవి పరిగణింపఁబడును. (1) పెద్దలను బ్రాహ్మణులను గౌరవించుట, (2) పుణ్యతీర్థయాత్రఁ జేయుట, (3) విరాగి యగుట, (4) మనశ్శుద్ధిఁ గలిగియుండుట, (5) సత్యముఁ బలుకుట, (6) బౌద్ధధర్మమును బరులకు బోధించి వార లాచరించునటులఁ బ్రోత్సహపఱచుటయు, ఈకడపటిదానినే ధర్మదాన మనియు, దీనిని మించినదానంబు లేదనియు, బౌద్ధమత మెంతయుఁ దెల్పును. ఈధర్మదాన మశోకుఁడు విపులంబుగఁ జేసి యది దుర్వినియోగము కాకుండుటకై ధర్మాధికారుల నియమించెను. శాసనములఁ బ్రకటించెను. ఇంతయేల యశోకుఁడు జైవమహిమలు కలఁవాఁడని ప్రజలు భావించునంతటి వేగముగ నద్భుతకార్యము లనఁగాఁ జిత్రవిచిత్రస్తూపాదులను నిర్మింపఁజేసెను. శాసనములను బ్రహ్మాండములైనశిలలపైనను, శిలాస్తంభములపైనను జెక్కించెను. తాను భిక్షువయ్యెను. ధర్మోపదేశకులను బరదేశములకుఁ గూడఁ బంపెను. ఇ వన్నియు అశోకుఁడు నిజమయినబౌద్ధుఁ డనుటకు నిర్వవాదచిహ్నములు.

(5) నిరుపమానపాలనాపాండిత్యము—బౌద్ధధర్మమును దానాచరించుటయందుఁ బరులచే నాచరింపఁజేయుటయందును అశోకునియుద్యమములకు దివారాత్రములు చాలెనా యనుటకుం దగియుండఁగ నించుమించుగ నాసేతుహిమాచలపర్యంతమహిమండలంబును జండశాసనంజై సర్వజనానురంజకంబుగఁ బరిపాలించుచు సైన్యవృద్ధి, రాజ్యవృద్ధి, వ్యవసాయాభివృద్ధి, కోశవృద్ధి యీవిషయంబులయందుఁ బాలుమాలిక లేక ప్రవర్తింపుచుండె. కావుననే స్వరాజ్యమం దంతఃకలహంబులు గాని పరరాజులు దండెత్తి వచ్చుట గాని సంభవింపదయ్యె. ఈమొదలగునవి యశోకునిపాలనాసామర్థ్యంబునకు నతర్క్యలక్ష్యంబు లయ్యె.

(6) శిల్పవిద్యాభిలాష—ఇలఁ గలసకలకళలకు నెల వనందగినయీభరతఖండంబునం గుండుశిల్పవిద్యాకాశల్యమునకుం దోడుగఁ బరరాజ్యవిశే

షంబుల గ్రహించి శిల్పకారుల మఱియుఁ బ్రవీణులఁ జేసి జగన్తోహనము
లైన శిల్పకృత్యంబుల వెలయింపఁ జేసె. చూపఱకు నవి దేవతాకృత్యంబు
లుగఁ దోచె. ఈకృత్యంబులే యశోకుని శిల్పవిద్యాభిలాషకుఁ బ్రబల
నిదర్శనంబులు.

పైన నుడువఁబడిన ధూతదయాదిసుగుణము విశేషంబులంబట్టి యశోకుని

అశోకుడెల్లప్పుడు బుద్ధివైభవంబు వేనోళ్లం బొగడఁదగియున్నది.
స్థణీయుఁడనుట. కనుక నే యొకగ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాసెను.
“అశోకుఁడు భరతఖండమునకుఁ జేసిన మేలు
నేరాజును దనదేశమునకుఁ జేసియుండలేదు.

యూరోపుఖండమం దుండు వాల్కానని మొదలుకొని ఆసియాఖండమందలి
జపాను వఱకును సయాందేశము మొదలుకొని సైబీరియాదేశమం దుండు
బెయికలు సరస్సువఱకును అశోకుని పేరు గౌరవింపఁబడుచుండుట యబ్బు
రముకాదు. బహుజను లెవ్వనిని జ్ఞప్తియం దుంచుకొందురో యెవ్వని నామ
మును గౌరవంబుగ స్మరింపుచుందురో వాఁడె మహనీయు డైనచో అశో
కుఁడు మహనీయుఁడె యగును. మఱియు నశోకుని రోమకచక్రవర్తి యైన
మహాశీజరు (Caesar) కంటెను, ఇంగ్లాండుదేశపు రాజయిన మహాచార్లెసు
కంటెను ఘనుఁ డని తప్పక చెప్పవలెను” ఇట్లశోకుఁడు తా నానంద
హృదయుఁడై తనప్రజలనుగూడ నానందహృదయులం జేసెఁ గానఁ దననామం
బును సార్థకపఱచుకొని తనప్రజలనుగూడ అశోకులఁ జేసె ననందగియున్నది.
కావున నశోకుఁడు మన కెల్లప్పుడును స్మరణీయుఁ డైయున్నాఁడు.

బహుకుటుంబపాలనంబె రాష్ట్రపాలనం బగుం గావున రాష్ట్రపాలన

అశోకునిచరిత్రనుండి ధర్మంబులు వ్యష్టికుటుంబములకు లఘుతరం
కుటుంబపాలనధర్మం బుగ ననుకూలించును. కావున ఈ చరిత్రం
జదువుప్రతికుటుంబాధిపతియు అశోకునిధర్మం

బెలుంగుట.

బుల గ్రహించి యథాయోగ్యంబుగఁ గులుంబ
పాలనఁ జేసికొనఁ దగియున్నది.

పరమతగుణవిశేషంబుల బోధించుగ్రంథములఁ జనువువారును, ఉపన్యా
సంబుల వినువారును, స్వమతమందు దురభి

పరమతనిరసనము మానముఁ గలవా రయిరేని అవిశేషంబుల
కూడ దనుట.

గ్రహింపక యామతముల నిరసించుటయు తమ
మత ముత్కృష్టమయిన దని చెప్పుకొను

టయుఁ దటస్థించుచుండును. ఇట్లు దురభిమానముచే సంభవించునట్టియీ
బుద్ధిజాడ్యమునకు దివ్యోషధప్రాయ మగు నుక్కధర్మం బీయశోకునిచరిత్ర
నుండి చనువరులు గ్రహింపవలయును. అ దెద్దియన పరమతసహిష్టతయే.

ఏమతమందుఁగాని కడతేరుత్రోవలు లేకపోలేదు. సీతులు బోధంపఁబడక
పోలేదు. కావునఁ దనమతమే యుత్కృష్టమైన దని యనుకొనుట గొప్ప
ప్రమాదము. అన్యమతస్థు లఘోగతిపా లగుచు రనుట కేవల సాహసమే
యగును.

ప్రతిమతమందును బ్రాముఖ్యముగఁ జెప్పఁబడినకొన్ని ధర్మవిశేషంబు
లుండును. అట్టివిశేషంబులు పరమతమం

అన్యమతధర్మవిశేషంబుల దున్నమాత్రమున వానిని నిరసింపకూడునా?

గ్రహింపవలెను. సుగుణ మేమతమందున్నను సుగుణమే

యగును. దుర్గణము కానేరను. కావున నట్టి

సుగుణములు గ్రహించుట యెవనికైనను శ్రేయస్కరంబే. మఱియుఁ దా

మెఱింగిన ధర్మంబును బరులకు బోధిం

ధర్మమును బరులకు చుట యుత్తమమానవధర్మంబు. అట్టిబోధను

బోధింపవలెను. బరుఁడు గ్రహింపలేకుండినను గ్రహించి యా

చరింపకుండినను వానియెడలఁ గోపద్వేషా

మలు వహించుట యనుచితంబు. వానియసమర్థతకును, నిష్కత్త్యమునకును, విచారపడి తగురీతిని వానికి మరల బోధించి వానిని బ్రోత్సాహపఱపవలయును. ఇట్లొనర్చి తనవిధిని నాను నెఱవేర్చితి నని మాత్రము తుదకు సంతృప్తిం జెందవలెను. ఈచెప్పఁబడిన లక్షణంబు లన్నియు అశోకునియందున్నవి. కావున భూతదయ పరమతసహనాద్యుత్కృష్టలక్షణబోధకంబయినయీ యశోకచరిత్రనుండి చదువరులు గుణవిశేషంబులను గ్రహించి మేలు వడయుదురుగాక.

చ. మతములు ధర్మసూక్ష్మముల మానుగఁ దెల్పును గాని వానికిఁ జతపడ దైకమత్యము విచక్షణఁజేయఁగలేనివారు దుర్జిత మని యందు రన్యము సమంజసధర్మము లేందునున్న సంతతగ్రహణార్హముల్ బుధజనంబులు వాని గ్రహింతు రిందునక.

అశోక చరిత్ర యొక్క తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట సంఖ్య.	అంకం.	తప్పు.	ఒప్పు.
4	7	వంశంబు	వశంబు
7	1	ఇప్పటికి	ఇప్పటి
„	„	పారిశుద్ధ్య	పారిశుద్ధ్య
9	17	పేరుచే	పేరిచే
12	17	భరతఖండాదీశ్వరుండు	భరతఖండాదీశ్వరుండు
14	5	జ్యేష్ఠునిమీఁద	జ్యేష్ఠుఁడైన „నుమను”ని
15	1	విశేషంబులును	విశేషంబులను [మీద
16	23	భేదంబులు	భేదంబు
17	2	ఏలనన	ఏలయన
18	14	కలిగినజ్ఞానము	అశోకునికిఁగలిగినజ్ఞానము
20	15	బౌద్ధమతాంగమార్గము	బౌద్ధమతాప్టాంగమార్గం
21	1	సార్థద్వయ	సార్థద్వయ
„	14	చేసియుండవచ్చును	చేసియుండవచ్చును
„	20	అనివార్యములను	అనివార్యములును
25	3	కాపించెను	కాపించెను
27	16	చలివేంద్రుల	చలిపందిళ్లు
29	13	జేడకుండ	జెడకుండ
36	9	సంపత్తు	సంపద
38	2	త్రాళ్లు	త్రాళ్లు

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్పు.	ఒప్పు.
44	8	అశోకుండు	అశోకుండును
45	3	అభిప్రాయంబు	అభిప్రాయభేదంబుల
48	15	మంచూరియా	మంచూరియా
49	10	ఇట్లుమతసిహనములె	ఇట్టిమతసహనమునె
51	4	ననియించుమించుగ	ననియునించుమించుగ
52	7	ప్రసిద్ధి	ప్రసిద్ధ
53	12	వృత్తాంతము	వృత్తాంతము
54	10	ప్రదేశ	ప్రవేశ
56	12	తెలిపెడి	తెలివిడి
59	4	ఏలనొ	ఏలయొ
„	8	పపరిత్తు	పరిపత్తు
67	1	7 రునంము	నం 7 రు
„	7	సత్యము	సత్యము
68	2	వృత్తాంతము	వృత్తాంతము.—
71	1	తత్వ	తత్త్వ
„	7	పరిణయంబు	పరిణయంబు
73	8	వాయువ్య	వాయువ్య
„	18	ప్రసిద్ధములయిన	ప్రసిద్ధములయినవి
75	9	ఒసంగమని	ఒసంగుమని
„	18	కలుగఁజేసిరి	కలుగఁజేయఁబడెను
76	5	మాట్లాడు	మాటలాడు
77	17	దుర్ఘ	దుర్ఘట

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్పు.	ఒప్పు.
78	12	రాజ్యాధీనమయి	రాజ్యాధీనమయిన
„	„	సభయందు	మందిరమందు
79	1	విస్థానము	లిస్థానమైన
„	10	భక్తుఁడే	భక్తుఁడీ
„	17	ఉన్నటు	ఉన్నట్లు
80	13	వాయవ్య	వాయవ్య
„	17	ఇప్పటి	ఇప్పటి
83	17	తమ	తన
90	21	త్రోవ	త్రోన.
92	8	అతిశయంబు	అతిశయంబు
95	12	మెల్లు	మెల్లదూరమున
96	1	దక్షిణ	దక్షిణ
98	2	ఇదివఱకె	ఈవఱకె
107	14	మహమ్మదీయ	మహమ్మదీయ
108	2	వల్ల	వల్ల
109	12	ఉపరి	పైగ
110	9	కనుపింప	కనుపింప
113	13	కించిన్యూనము	కించిన్యూనము
115	4	శత్రు	శత్రు
116	7-12	ఇట్లే—దగియున్నది	(ఇట్లే—దగియున్నది.) ^I

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్ప.	ఒప్పు.
117	1-4	శంకరాచార్యులు— జాలఁడయ్యె.	² (శంకరాచార్యులు— జాలఁడయ్యె.)
118	17	సత్య	సత్త్వ
119	8	దుర్వృ	దుర్వృ
121	6	నిర్మాణకులు	నిర్మాతలు
121	9	సిల్పులు	శిల్పులు
„	10	శాస్త్రతము	శాస్త్రతము
124	17	ఉండును	ఉండెను.
125	13	సుబ్బు	సబ్బు
„	22	కనుగొనెను	కనుఁగొనెను.
127	7	తత్కాలిక	తాత్కాలిక
130	7	కనుపడి	కనఁబడి
„	19	పైనఁజెప్పిన	పైనిఁజెప్పిన
134	7	పఱుపు	పఱుపు
135	5	చూపఱునకు	చూపఱుకు
136	19	కోసరము	కోసము
143	9	ఉన్నది	ఉన్నవి
143	24	సిద్ధాపురయందు	సిద్ధాపురమందు
146	7	శాసనసంఖ్య	శాసనములసంఖ్య
150	1	కూలముగాఁకను	కనుకూలముగ

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్పు.	ఒప్పు.
150	10	సవాత	సహిత
152	9	వండ్రంగ	వడ్రంగ
„	22	క్రీ-పూ 16, 17 గంటము.	క్రీ-త 16, 17 గంటము,
157	8	వారట్లు పేక్షించి	వారట్లు పేక్షించి
„	11	విషయమునందున వసరం	విషయమునందన వసరము
158	9	1000, 500	1000—500
„	11	14000, 1000	1400—1000
„	23	వర్పర్చుకొనెను	అశోకుఁడేర్పఱచుకొనెను
159	2	ఉండిరని	ఉండెనని
„	16	ఖండమును.	ఖండమునందు
„	17	ఉండిరి	ఉండెను
165	3	యరశం	యంశం
„	7	అనుక్రమణికగ.	అనుక్రమముగ
„	22	దశ్శి	దర్శి
167	2	వానిని దెప్పించి	దెప్పింపఁబడి
„	4	రాజ	రాచే
170	4	దీనిని	దీనిని
„		యందును.	యందును,
171	16 & 17	చిరకాలమంతరా యంబునొందకుండు గాత	యంతరాయంబునొం దకుండచిరకాలముం డుగాత

పుట సంఖ్య.	శ్లోకం	తప్ప.	ఒప్పు.
172	16	తగినవారల విచారించుటకు	తగినవారలును విచారించుటకును
173	5	అయినది.	అయినది
174	2	వేటి	వేట
175	21	సత్తి	సత్త
177	6	సత్కృత్య	సత్కృత్య
178	11	మతమునకునుప	మతమునకనుప
179	9	జయమును	జయము
180	2	రాజ్య	రాజ్యప్రాంత
181	1	కనుపడదు	అగపడదు
184	9	విధులు	విధులనుగూర్చి
185	4	చేయుట	హెచ్చరించుట
186	12	పిలిపించెను	పిలిపించెదను
183	2	సం లు గడచినవి	(సం లు గడచినవి)
„	22	గుండవకరణము	గుండలీకరణము
192	1	గుహీ	గుహ
„	2	ఒసంగుట	ఒసంగుటనుదెల్పును.
195	21	అసహాష్టుకత	అసహిష్టుత
„	23	నేయధోగతి	నేనధోగతి
201	4	ఉద్యమములు	ఉద్యమములు
„	7	నటుల	నట్లు
211	1	నతంరము	నంతరము

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్ప.	ఓప్పు.
211	7	జౌద్ధ	జౌద్ధ
„	8	జగద్వితంబు	జగద్విదితంబు
213	13	శ్యాక	శాక్య
214	14	రాలం	రాలు
„	15	కండ్లపడ	కండ్లబడ
217	16	అశ్వర్థ	అశ్వద్ధ
„	22	వలవను	వలనను
„	22	కన్పెట్టెను	కనిపెట్టెను
218	6	డనునాయన	డునుఆయన
„	10	సత్కార్యంబు	సత్కారంబు
„	11	జేసెను	జేసెను
221	7	తాళజాలక	తాళజాలక
„	24	గత్యధీనయున్న	గత్యధీనమైయున్న
222	2	జన్మలెత్తఁగా	జన్మములెత్తఁగా
223	5	జగంబు	జగంబున
„	7	బుద్ధులును	బుద్ధులను
225	6	లిచ్చిరి	లిచ్చివి
230	16	కర్త	కర్తము
231	4	కునుగుణముగా	కునుగుణముగా
„	10	వృష్టి	వృష్టి
232	18	మిక్కిట	పిమ్మట
„	20	కనుపట్టును	కనుపట్టదు.

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్పు.	ఓప్పు.
233	7	సమ్యత్సంకల్పము	సమ్యక్సంకల్పము.
„	17	సమగ స్మృతి	సమ్యక్స్మృతి
235	17	వాచరించు	నాచరించు
236	8	వీట	వీటి
„	21	సద్వృత్తుల	సద్వృత్తుల
„	22	ఇంద్రియత్యము	ఇంద్రియత్వము
239	16	కొనినను.	కొనినను,
240	19	పరిమిత	పరిమితి
242	20	దర్పణము	దర్పము
„	22	బోధింపఁబడును	బోధింపవలయు
243	11	మెఱియు	మఱియు
„	15	వ్రయంబు	వ్యయంబు
246	2	సత్యము	సత్యము
„	5	ద్వేషికి	ద్వేషి
249	18	జన్మయంతయు	జన్మమంతయు
„	23	గల	గుల
„	„	వృత్తి	వృత్తి
250	16	కలదని	కలవని
251	23	న్యాయంబుగ	న్యాయ్యంబుగ
253	10	ఉండిరని	ఉండరని
„	24	పరాభిషా	పరాభిలాషా
254	19	వారికనికరించి	వారిఁగనికరించి

పుట సంఖ్య.	అంకం	తప్పు.	ఒప్పు.
257	19	కార్యంబు	కార్యంబులు
260	10	అవి	ఇవి
„	12	వర్ణనలు.	వర్ణనలు
262	12	చెడు.	చెడ్డ
263		కనుపింప	కనిపింప
265	8	ప్రజ్ఞ.	ప్రజ్ఞ
266	12	కుమార్తె	కుమారిక
267	4	మహాద్వైభవము	మహాద్వైభవము
268	■	నిజమయన	నిజమయిన
„	23	సింహాన	సింహానన
269	13	లేఖను.	లేఖను
270	9	చెల్లెల	చెల్లెలి
272	15	కుమార్తె	కుమారి
273	10	జత్రువు	జత్రువ
„	12	ప్రతిష్ఠించెను	ప్రతిష్ఠించెను
277	4	కొమ్మ	కొమ్మ
278	5	ఈమె	ఆమె
280	2	వివాహారంబుగ	వివాహార్థంబుగ
„	13	విగతాశోకుండు	వీతాశోకుండు
288	15	మహా	మహా
189	7	వీతాశోకుడు	వీతాశోకుడు
296	12	మహాభావ	హావభావ

పుట సంఖ్య.	శ్లోకం	తప్పు.	ఒప్పు.
297	1	అనిని	అని
„	15	తెల్పి.	తెల్పి,
„	20	చిహ్నంబు	చిహ్నంబు
299	3	గ్రంథమును	గ్రంథమువల్లను,
„	14	అటుల	అటులు
303	11	దానిని	దీనిని
„	16	అట్లుకా	అట్లుండీ
306	3	క్రూర	క్రూరా
„	7	ప్రాశస్త్యము	ప్రాశస్త్యము
307	6	నిమిత్తమై	నిమిత్తమై
„	24	యథా	యథా
308	18	సైన్యవ్యవస్థ	సైన్యవ్యవస్థ
309	5	సుగుణము	సుగుణ
310	10	సహిష్ణుత	సహిష్ణుత
311	5	దయ	దయా

ఈ గ్రంథములోని సాధారణలోపములు సవరణచేయఁబడినవి. ఒకలోపమే పలుసార్లు కనఁబడినప్పు డొక్కసారియే సవరింపఁబడినది.

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి ప్రచురములు.

దేశభ్యుదయమున కావశ్యకమగు విషయములందెల్లఁ బరిశ్రమజరుగుచున్న యిక్కాలమున భాషాభివృద్ధి కగ్రస్థాన మిచ్చుట ప్రధానమైయున్నది. సంఘముయొక్క సర్వావస్థల యందును, దేశముయొక్క అన్నిభాగములయందును, విజ్ఞానము ప్రచురింపఁ జేయుటకు భాషాసేవయే ముఖ్యసాధనము. సనాతనాధునికేతిహాసములు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, అన్యదేశాదర్శనికగ్రంథములు, మహాపురుషుల జీవితములు, గణితశాస్త్రములు, రాజనీతిశాస్త్రములు, ఆర్థిక శాస్త్రములు, వృత్తులును, పరిశ్రమలును, వాణిజ్యమును నడుపు విధమును దెల్పుగ్రంథములు, నవలలు, లేనిలోపమును ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిసంఘము నివారింపఁ బ్రయత్నించుచున్నది.

ఈ కంపెనీ మూలధనము రు. 10,000.

1. భారతధర్మదర్శనము.

నిర్మలదేశాను రాగమునుఁ బ్రబోధించు పద్యకావ్యము. సుప్రసిద్ధుండగు నొకయాధునిక కవివరునిచే మృదుమధురముగ గానముచేయబడిన 109 పద్యము లిందుఁగలవు. వెల రు. 0-2-0. శాశ్వత చందాదారులకు. రు. 0-1-6 మాత్రమే.

ఈక్రింది పద్యమునుబట్టి శైలియును, భావములును,
గ్రహింపనగును.

చ॥ మతములుసొచ్చినిల్లు, జనమాన్యచరిత్రులు పుట్టినిల్లు, న
ప్రతిమ దయాశమాది గుణరత్న సమృద్ధికి రోహణాద్రి, శా
శ్వతనిరపాయ మోక్షఫల భాసురవల్లికి నాలవాలమయి
యతులవిభూతిఁబొల్తు విల నంబరొ! నీ సరిధన్యు లుందురే?

1. విద్యాసాగరుని చారిత్రము.

గ్రంథకర్త - చెరుకువాడ వేంకటనరసింహారావు పంతులుగారు.

నిర్మలవిజ్ఞాన విశారదుండును, ననిర్వచనీయ కళ్యాణ
గుణాకరుండును, నార్తజనసంత్రాణ పరాయణుండునగు నిట్టి
మహానీయుండు త్రికాలంబులం గలుగఁడంచు విబుధప్రపంచంబు
సంభావింపం జెన్నారిన పుణ్యపురుషుని చారిత్రంబు. ఆంధ్ర
భాషం జదువనేర్చినందుల కీపాత్ర మొక్కండ సంపూర్ణ ప్రతి
ఫలం బొసంగుటకుం జాలియుండు. 150 పుటల గ్రంథము. పట
ముతో వెల రు. 0-9-0, చందాదారులకు రు. 0-6-0.

ఉ॥ కోపములేదు, దీనజనకోటికిఁగొంగుపసిండి, యల్ల
లక్ష్మీపతి యార్తరక్షణ, నశేషకళాపరిపూర్ణబుద్ధి వా
ణీపతి, మానపౌరుష తృణీకృత వాసపు, డర్శికల్పకం
బీపురుషావతంసునకు నీశ్వరచంద్రున కెవ్వరీడిల॥

7. రామమోహనరాయల చారిత్రము.

గ్రంథకర్త - కొణకంచి చక్రధరరావు పంతులుగారు

నిర్మల బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రభాకరోదయంబుఁ గావించి, అనా

ధలగు యువతులనుబట్టి బలవంతముగఁ గాల్చివేయు సతియను
భయంకరాచారంబు నడంచి తనమాతృభూమియగు భరత
వర్షంబు నుద్ధరింపఁదత్పూర్వమెన్నఁడు హిందువు లెవ్వరును వెళ్లు
టకు సాహసింపని ఖండాంతరమున కనేక మాసములు మహా
ర్ణవముపైఁ బయనమొనర్చి, యచట మనకొఱ కనేకోపన్యా
సములిచ్చి, కార్యవిజయము నొందువఱకుఁ బట్టువిడువక తన
దేశమాతకొఱకు పాటుపడుచుండిన మహాపురుషుని పూజ్య
చారిత్రము. 200 పుటల గ్రంథము. పటములతో వెల
రు. 0-12-0, చందాదారులకు రు. 0-8-0.

8. స్వాతంత్ర్యదర్శనము.

గ్రంథకర్త - దుగ్గిరాల రామమూర్తి పంతులుగారు,

బి.ఎ., ఎల్.టి.

జాన్ స్టూఆర్టు మిల్లు అను ఆంగ్లేయ పండితోత్తముని,
“లిబర్టీ” అను సుప్రసిద్ధ గ్రంథముయొక్క భాషాంతరీకరణము.
మనోవాక్స్వాతంత్ర్యము, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము, స్వాతంత్ర్య పరి
మితి మొదలగు సాంఘిక శాస్త్రసిద్ధాంతము లీగ్రంథమునందు
చరిత్రోదంతములతోడ విమర్శింపఁబడినవి. పాశ్చాత్యవాఙ్మయ
మనం దుత్కృష్టగ్రంథముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్న యీ గ్రం
థము సుబోధకముగఁ దెనిగింపఁబడినది. కాలికో కవరు 175
పుటలు. వెల రు. 0-12-0, చందాదారులకు రు. 0-7-0.

9. మహారాష్ట్రచరిత్ర.

గ్రంథకర్త - చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు పంతులుగారు.

ఒకప్పుడు భరతిఖండమున కాభరణముగానుండిన మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య సంపాదకులైన శివాజీ మహారాజుమున్నగు వీరుల సచ్చరిత్రము, ప్రశస్తమైన యీరాష్ట్రనిర్మాణముయొక్కయు, ప్రవర్తనముయొక్కయు, దక్షిణదశయొక్కయు, కారణములు సహేతుకములుగ చర్చింపబడియున్నవి. శైలిసుబోధకమైన ప్రస్తుతము మన దేశీయచరిత్ర పాఠకాధ్యులైన వారికి మహారాష్ట్రచరిత్ర సప్రమాణమైనదిగ నున్నది.

మహారాష్ట్రనిర్మాణకర్తల దివ్యచరిత్రములెగాక, శివాజీ, శంభాజీ, రామదాసుస్వామి, అహల్యాబాయి, తారాబాయి, బాజీరావు, పీష్వాసారాయణరావు, మొదలగువారి 22 చిత్ర పటములతోడను, భరతవర్షపు పెద్ద పటముతోడను, అనేక కథా విశేషములతోడను, రాజనీతి విచారణలతోడను, నీ గ్రంథము విరాజిల్లుచున్నది. సామాన్య చదువగులకు రంజకము గను; విమర్శకులకు కావలసినంత చరిత్ర సామగ్రియు బొందు పరుపబడియున్నది. 500 పుటలు ప్రశస్తమగు కాలికోబైండు వెల రు. 1-12-0 చందాదారులకు రు. 1-4-0 మాత్రమే.

10. ఆంగ్లేయ రాజ్యాంగ నిర్మాణ చరిత్ర.

గ్రంథకర్త.

మద్రాసు గవర్నమెంటు తెలుగు ట్రాన్సులేటరు గారగు గోపేటి కనకరాజు పంతులుగారు బి.ఎ., బి.ఎల్.

ఇంగ్లండు దేశీయుల రాజ్యపరిపాలన, నాగరికతయు, విపులముగ నిందు వర్ణింపబడియున్నది.

ప్రాచీన వృత్తాంతము, విదేశ రాజుల పరిపాలనము, స్వాతంత్ర్య నిర్ణయ మహాశాసనము, నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు పార్లమెంటునకు పోరాటము, ప్రజా ప్రభుత్వము, అమెరికా యుద్ధము, శిల్పకళల ప్రాభవము, పార్లమెంటు సంస్కారము, విక్టోరియా మహారాజ్ఞీ, కాలనీలు, హిందూ దేశము స్వరాజ్యము మొదలగు విషయములు గలిగి సుబోధకమై యున్నది.

శైలి మృదుమధురముగను, వర్ణనలు మిగుల రసవంతముగను, కథాక్రమణిక హృద్యమముగను నుండి చరిత్ర కథనము కావ్యములకంటె నుత్కృష్టముగ చేయబడినది.

ఇందు 6 చిత్రపటములు 2 దేశపటములును గలవు. 300 పుటలు ప్రశస్తమగు కాలికోబైండు వెల రు. 1-4-0 చందా దారులకు రు. 0-12-0 మాత్రమే.

ఆరోగ్య శాస్త్రము.

గ్రంథకర్త.

డాక్టరు - భో. పట్టాభి సీతారామయ్యగారు

బి.ఏ., యం.బి., సి.యం.

ఈ క్రింది సూత్రములను గమనింపుడు.

(1) ఆరోగ్యమును గాపాడుటకు వ్యాధి చికిత్సకన్న వ్యాధి నివారణమే శ్రేష్టతరమగు పరమసాధనము.

(2) దేహము వ్యాధులకు లోనగుటకు రెండు లోపములుండవలెను.

(i) దేహ దౌర్బల్యము.

(ii) వ్యాధి కారణములగు సూక్ష్మజీవులను, విషకర పదార్థములను స్వారోగ్యరక్షణ విధానమును, గృహరోగ్య నిర్మాణమును, జక్కగ గమనించిన దేహ దారుధ్యమును నిలుపుకొన గలము.

(iii) సూక్ష్మజీవు లాహార జలవాయువుల గుండా దేహములోనికి బ్రవేశించి సాంక్రామిక వ్యాధుల నుత్పన్నము సేయును.

4. ఆరోగ్య శాస్త్రమున నీ యంశములన్నియు చర్చించబడినవి.

‘వాయువను’ శీర్షిక క్రింద వాయువునందుండు కల్మషములును;

వాయువు ప్రచారమును దానివలని ప్రయోజనములను,

వాయువును శోధించు విధమును, వివరింపబడినవి.

‘జలమును’ శీర్షిక క్రింద పానీయ జలమునకు మూలాధారములును,

వాని తారతమ్యములును జలమునందుండు

రసాయన కల్మషములును సూక్ష్మజీవులును, జలమును

శుభ్రపఱచు పద్ధతులను, శోధించు విధానమును,

తెలియజేయబడినవి.

‘ఆహారమును’ శీర్షిక క్రింద ఆహార విధానము ఆహారాంశములు, దేహమునకు వానివలని ప్రయోజనములు, వానియందుండు గల్గవములును, గల్గవములును నివారించు విధమును, ఆహార ద్రవ్యములును శోధించు నిర్ణయము విరళింపబడినవి.

‘గృహములను’ శీర్షిక క్రింద గృహముల నెట్టి స్థలములందును, నెవ్విధమునను నేయే సూత్రములను గమనించియు గట్టవలెనో యవన్నియు వర్ణింపబడినవి.

మఱియు చెత్త మొదలగు వ్యర్థ పదార్థముల నెట్లు పరిష్కరింపవలసినదియు సాంక్రామిక వ్యాధులను అనగా మశూచి విశూచి జాడ్యములు తాపజ్వరము, బొబ్బ తేగులు, వాని కారణములు, వానిని నివారించు పద్ధతులును, అనుదిన మారోగ్య రక్షణమునకు మనము గమనింపవలసిన సూత్రములను ప్రజాసంఖ్య ప్రతిసంవత్సరము నెట్లు హెచ్చునదియు, భీమాకంపెనీలే నియామకములపై నాధారపడి యున్నదియు, ఇంకను దినదినము నాచరింపవలసిన యనేక ధర్మములును, సులభశైలిని సవిస్తరముగ రచింపబడిన ఈ గ్రంథము వెల రు. 1-4-0 చందాదారులకు రు. 0-12-0 మాత్రమే.

పునర్ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(2) అగ్నిరు చరిత్ర (3) పీష్వా నారాయణరావు

(4) వివేకానందస్వామి జీవితము (5) సిక్కుల చరిత్ర.

ముద్రణమందున్న గ్రంథములు.

(13) చీనా చరిత్ర (14) ఔరంగజేబు చరిత్ర (15) పశు
శాస్త్రము.

ముద్రింపబడవలసిన గ్రంథములు.

ఆంధ్ర) చరిత్ర, ఆమెరికా చరిత్ర, జపాన్ చరిత్ర, మహా-
రాష్ట్ర) చరిత్ర 2వ భాగము, జ్యోతిశ్శాస్త్రము మొదలగునవి.

N. B. మా శాశ్వత చందాదారులకు 100 పుట
పోస్టేజి గాక రు. 0-4-0 చొప్పున నిచ్చుచుందుము. రు. 0-4-0
ప్రవేశకట్నము చెల్లించవలయును. దరఖాస్తులు చేయువారు
వివరముగ విలాసము వ్రాయవలయును. చందాదారులను చేర్చు
యేజంట్లకు మంచి కమిషన్ యియ్యబడును.

మేనేజరు,

ఆంధ్ర)భాషాభి వర్ధనీ సంఘము, (లిమిటెడ్)

మచిలీపట్నం.

అ మృ తాం జ న ము .

వెల సీసా 1 కి రు. 0-8-0, వి. పి. రు. 0-12-0.

నాగపురం వస్తుప్రదర్శన సభలో నొక పతకము బహు-
మానముగ నీయబడినది.

అమృతాంజనము:—తలనొప్పుల మాన్పును.

అమృతాంజనము:—వాయువుపోట్ల బాపును.

అమృతాంజనము:—పార్శ్వపు నొప్పుల బారదోలును.

అమృతాంజనము:—పోట్ల పోగొట్టును.

అమృతాంజనము:—బెణుకుల భేదించును.

అమృతాంజనము:—ఎమిడికల వెడలగొట్టును.

అమృతాంజనము:—వాపుల రూపుమాపును.

అమృతాంజనము:—దగ్గును తగ్గించును.

అమృతాంజనము:—దురదను తొలగించును.

అమృతాంజనము:—తేలుబాధను తీసివేయును.

అమృతాంజనము:—ధర తక్కువ లాభము మెండు.

లాభించకున్న సొమ్ము తిరిగి యివ్వబడును.

ప్రతి గృహమున యుండతగినది. వేల సీసాల విక్రయము.

అమృతాంజనము డిపో, ఫోర్టు, బొంబాయి.

కే శ వ ర్థ ని .

ఇది మనోపరిశ్రమముజేయు విద్యార్థులు, స్త్రీ డర్లు, ఉద్యోగస్తులు, మొదలగువారికి సుఖనిద్ర విశ్రాంతినిచ్చును. మోహలోపణ్యములకు ప్రాపగుకురులను మనోహరముగ బెంచి కాపాడును. స్త్రీ పురుషులు వాడి తీరవలయును. రి తు॥ నూనెగల సీసా 1 కి రు. 1-0-0.

తామరతయిలము.

అన్ని విధములయిన తామరలను మాన్పును. అనేక వేలు విక్రయము. తామర నయముగాకున్న సొమ్ము తిరిగి యివ్వ బడును. వెల డబ్బి 1 కి రు. 0-6-0.

దంతచూర్ణము.

దుర్గంధములను బోగొట్టి పండ్లును ముత్యములవలె తెల్ల గానుంచి గట్టిపరచును. వెల అతిచౌక బుడ్డి 1 కి రు. 0-2-0.

చిరునామా:—అమృతాంజనము డిపో

ఫోర్టు, బాంబాయి.

ఆంధ్రపత్రిక.

ఈ పత్రిక ఆంధ్ర స్త్రీ పురుషులు చదివి తీరవలయును. ఒక్కసారి చదివినవారికి ఎల్లప్పుడు చదువ వలయునను గోరిక వుట్టక తప్పదు. చక్కని వ్యాసములతోను, వార్తలతోను, హాస్యములతోను, వినోదములతోను నిండియుండి చదువరులకు విందొనరించుచుండును. ఆంధ్రపత్రిక అన్నింటిలో చవుక యిన పత్రికయే కాక ఎక్కువ వార్తలతో నిండియుండును. ఆంధ్రభాషలో దేశభక్తుల పటములను బ్రకటించు పత్రిక ఆంధ్రపత్రిక యొక్కటియే. ఒక్క పత్రికను ఉచితముగ తెప్పించుకొని చదువుడు ఆ పయిన మీరే చందాదారులు కాగలరు.

చందా సం॥ ౧ కి ౨-౨-౦ ఆరుమాసములకు ౧-౩-౦ లు

చిరునామా:—ఆంధ్రప్రతిక మేనేజరు గారు

ఫోర్టు, బొంబాయి.

హిందూ సుందరి.

ఇది ప్రత్యేకము స్త్రీల ఉపయోగార్థము ప్రచురింపుచుండిన మాసపత్రిక. ఇందు ప్రతి మాసమునను విద్యావంతుల చిత్రపటములతో అనేకమంది స్త్రీలవలన వ్రాయబడిన చక్కని విషయములతో నెలకొకసారి ప్రచురింపబడుచుండును. చందా సం॥నకు రు. 2-0-0 మాత్రమే. కోరినవారి కుచితముగా మాదిరి పత్రిక పంపబడును. అది చూచిన అందలినుంచి మీకె దెలియ గలదు.

వలయువారు,

మానేజరు, హిందూ సుందరి

కంఠేరు, కృష్ణాజిల్లా.

అని వ్రాయవలెను.

స్వధర్మప్రకాశిని.

- ఈ పత్రిక ప్రతిమాసము శుద్ధనవమియందు ప్రకటింపబడుచుండును. ఇందు ప్రధానముగ మత విషయములును, భాషా విషయికములగు సంస్కృతన్యాయములును, సుభాషితములు

ను, సంస్కృత కవుల చరిత్రలును, మొదలగునవి ప్రకటింప బడుచుండును. చందా సం॥కు రు. 1-8-0.

మానేజరు “స్వధర్మ ప్రకాశిని”

ఓ, సుంకువారి అగ్రహారం, S. C, మదరాసు.

ప్రఫుల్లముఖి (దేవీ చౌధురాణి).

ఇది గుణవతియగు నొక సతీమణి యొక్క పవిత్ర చరిత్రము. బ్రహ్మశ్రీ కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారు, వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు మున్నగు పండితోత్తములు దీనిఁగూర్చి మిగుల పొగడి వ్రాసిరి. తీయని తేటమాటలతో మిక్కిలి సొగసుగా వ్రాయఁబడినందున ఇది చదువను చదువను ఇంకను చదువవలయుననియే యుండును. ఇందలి కథ అరే బియ్యం నైట్సు కథలకంటె చమత్కారముగా నుండును. ఇది చక్కని నీతులను మిక్కిలి యింపుగా బోధించును కావున ప్రతి బాలికయును దీనిం దప్పక చదువవలయును. ఇందలి షరమాత్మ తత్వచర్చ ముముక్షువులకు కొంగు బంగారమువంటి దగును. దీనివెల పోస్టు కర్చులుచేరి రూ. 1-0-0, స్త్రీలకు 12 అణాలకే యియ్యబడును. వలయువారు “క. భాస్కరరావు, బీ.ఏ., రాజమండ్రి” అని వ్రాయనగును.

సంగీతమట ! రాదట !

సంగీతము ప్రతివానికిని వచ్చు విద్య కాదనియు, అందరికిని దెలియదనియు కొందఱ అనుకొనుచుందురు. ఇది శుద్ధాబద్ధము. ఇప్పుడు నూతనముగఁ బ్రచురింపఁబడిన 'గానసారము' అను గ్రంథముం జదువుఁడు. దాని సత్యము మీకే యెఱుక పడును. ఈ గ్రంథమును బోధించుటకు గురు వక్కఱలేదు. ఎవరికి వారే సులభముగ గ్రహింపఁగలరు. ఈ మార్గము అతి సులభము. అతి సులభము. వందల కొలఁది ప్రతులు విక్రయమగుచున్నవి. త్వరపడుఁడు. దీని వెల ఒక్క రూపాయ మాత్రమే.

విషయసూచిక.

ఉపోద్ఘాతము.

9 నూటొక్క తాళములు.

1 సంగీత విద్యాలాభము.

10 అవధానములు.

2 సంగీతము ఎట్లులుండవలయు?

11 సంగీతాష్టావధానము.

3 స్వరము సంగీతమున కొక యంగ మగునా?

12 వివిధావధానములు.

13 అవధాన విమర్శనము.

4 రాగములు ఎన్ని? ముప్పది రెండేనా?

14 పల్లవిపాట యన నేమి?

15 పల్లవిపాట యెందుకు?

5 రాగమును బాడుటెట్లు?

16 పాఠకుని జ్ఞాన మెందుకు?

6 మేళకర్తల నామవిమర్శనము.

17 అనవసర ప్రసంగములు.

7 వాడుక రాగముల పట్టిక.

18 బెదరించు ప్రశ్నలు, ఉత్తరములు.

8 తాళము ఎట్లులుండవలయును?

19 వ్యుత్పత్త్యర్థములు.

9 తాళములు ఎన్ని? వాని యుప

20 సంగీత కవిత్వము.

యోగ మెట్లు?

బేతపూడి భగవంతురావు, బెజవాడ.

ఆంధ్రవచన భాగవతము.

శ్రీమన్నారాయణాంశ సంభూతుడైన వేదవ్యాస మహాముని సంస్కృతభాషను రచించిన శ్రీమద్భాగవతమును బమ్మెరపోతనామాత్యుడు గద్యపద్యాత్మకముగా రచించుట లోకప్రసిద్ధంబుగదా. అయ్యది పద్యబహుళము గావున నందఱకును దానియర్థము గోచరింపకుండుటవలనను, మూలము కంటె గొన్నివిషయము లధికముగాఁ జేర్చఁబడి యుండుట వలనను సులభశైలిని దెనుఁగున వచనకావ్యముగ సంస్కృతానుసారముగా రచింపఁ జేసి ముద్రించి ప్రచురించుట యీ కాలమున నవశ్యమని తలఁచి శ్రీకాళహస్తిలో నుండు బ్రహ్మశ్రీ, శతఘంటము వేంకటరంగ శాస్త్రిలుగారిచే మూలమునకుఁ గొంచెమేనియు భేదము లేకుండ సులభశైలిని వచనముగాఁ దెనిఁగింపఁజేసి ముద్రించి ప్రచురింపఁ బూనితిమి.

గ్రంథమంతయు ముద్రించి కడపట నొక్కతూరిగాఁ బ్రకటించుటకంటె నవమస్కంధమువఱకు రెండు సంపుటములు గను, దశమైకాదశ ద్వాదశస్కంధము లొక్క సంపుటముగను మూడు సంపుటములుగా 1911 సంవత్సరము జనవరి, మే, సెప్టెంబరు నెలల కడపట మూడు పర్యాయములుగాఁ బ్రకటించినచో గ్రంథముఁ జదువువారికి శీఘ్రముగ గ్రంథావలోకనసౌకర్యము

మును, గొంతవఱకైనను మాకు ముద్రించుటకు వలయు ద్రవ్య-
సహాయమును గలుగునని తలచి యాలాగుచేయఁబూనితిమి.
ఁజెమ్మి 3 పుటలపైజూన మేలైన కాకితములమీఁద మంచి యక్ష-
రములతో ముద్రించి దృఢమగు కాలికోబైండు కట్టించి చందా-
దారులు మున్నగువారికిఁ బంపుదుము. ఆంధ్రభాషాభిమాను-
లగు సజ్జను లీగొప్పపనికిఁ బోషకులుగను జందాదారులుగను,
దోడ్పడి మాసదుద్యమము నెఱవేర్చఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

చందా నిబంధనలు.

పోషకులకు ... రు. 12-0-0

చందాదారులకు ... ,, 6-0-0

1910 సం॥రం డిశంబరులోపల మూల్యమంతయుఁ బంపు-
వారు పోస్టేజి ప్రత్యేకమియ్య నక్కఱలేదు. పుస్తకమంతయు
ముద్రించిన పిమ్మట వెల సుమారు రు. 7-8-0 కాఁగలదు
గావునఁ జందాదారులకును నందు ముందు ద్రవ్యమంపువారి-
కిని బైరీతి సౌలభ్యము గలిగింపఁబడినది. పోషకుల నామధే-
యములు మాత్రము పుస్తకములఁ బ్రకటింపఁబడును.

ఇట్లు,

వావిళ్ల. రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్.

323, తండియార్చేట.

ప్రాంచీ:—ఉల్లితోట, రాజమండ్రి.

192, ఎస్ ప్లస్ డి, చెన్నపురి.

SCANNED